

મજ્જુક લુટારો

યાને જંગલનો શાહ.

૪૫ ચિત્રા સાથે.

જેહાંગીર બી કરાણીના છોકરાઓ,

૨૨૦-૨૨, વોરા બજાર, કાટ, -મુંબઈ.

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक १५५५३

वर्गांक

पुस्तकनु नाम मजुड सुदारी

विषय ५- : ३

“મારા બેટા, તે પરીની બક્ષેશ આ રહી જો.”

(જીવો પાનું ૧૫૧.)

મજ્જુક લુટારો

યાને

જંગલનો શાહ.

(ચિત્રો સાથે.)

રચનાર—ફરદુનજી બેહરમજી મરઝખાન,
“વિવેક વાણી,” યાને રીતબાતનાં પુસ્તક, તથા
“શુદિવરની મુસાફરીઓ”ના રચનાર.

—:૦:—

પ્રગટ કરનાર:

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,
પુસ્તક વેચનાર તથા પ્રગટ કરનાર, વિં
૨૨૦-૨૨, વોરા બજાર, કોટ, મુંબઈ.

મરહુમ ફરદુનશ બે. મર્ઝબાનનાં બન્ને પુત્રકો “મથુક
 લુદારો” અને “ગુલીવરની મુસાફરીઓ” પ્રગટ કરવાનો
 સંપૂર્ણ કૌપીરાઇટ મરહુમનાં વારસ વકીલો પાસે પ્રગટકર્તાએ
 ખરીદી લીધો છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
 ગ્રંથાલય
 ૨૫૬૬૩ ગુજરાતી કૌપીરાઇટ-સંગ્રહ

All Rights Reserved
By The Publishers.

Printed by P. C. Appoo, at The New Art Printing Press, No. 205-226
 Mapla's Compound, Bora Bazar, Fort, and Published by
 M. J. Karani, 220, Bora Bazar, Fort, BOMBAY

દી બા ચો.

(૧ લી આવૃત્તિનો)

સેવકે “વિવેક વાણી,” તથા ગુલિનરની મુસાફરીઓ ”નાં બે પુસ્તકો એક પછી એક થોડાંક વર્ષો અગાઉ બહાર પાડ્યા પછી, તેમાનાં પેહેલાં પુસ્તકની તમામ નકલો થોડાજ વખતના અરસામાં ખપી ગઈ, અને બીજાં પુસ્તકની પણ સારી નકલો, તેનો ભાવ લગાર વધુ હોવા છતાં, ખપી જવાથી જણાયું, કે સેવકનું લખાણ ગુજરાતી વાંચનારી પ્રજાને પસંદ પડે છે. એવી ખાતરી થવાથી એક ત્રીજું વધારે મોટું પુસ્તક બહાર પાડવાનો વિચાર હતો, પણ તે માટે જોઈએ એટલી કુરસદ ન મળવા છતાં, કાંઈ પણ લખવાની ઉલટ હોવાને લીધે આ નાહાનું પણ ખુશ વાર્તાનું પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે, અને આશા છે, કે એ નાનકડાંને પણ મારાં આગળાં મહેરબાન વાંચનારાઓ હમેશ મુજબ ખુશીથી આશરો આપશે.

મારો વિચાર પ્રથમ કોઈ પારસી સંસારી વાર્તા લખવાનો હતો, પરંતુ તેવી વાર્તાઓ લાયક કલમોથી ગુજરાતી માહાવારી ચોપાન્યાઓમાં પુષ્કળ લખાઈ બહાર પડી છે, અને હજી પડે છે, માટે તે વિચાર આખરે છોડી દેવો પડ્યો, અને કોઈ ઘણીજ સહેલી અને કુરસદની વેળા વાંચવા ગમે એવી વાર્તા લખવાનો પાછો વિચાર કર્યો, અને તેનાં પરિણામમાં આ પુસ્તક બહાર પડવા પામ્યું.

આ પુસ્તક માંહેલી વાર્તા જાણીતી અને રસીલી “અરેબિયન નાઈટ્સ”ની વાર્તાઓના ધોરણ ઉપરજ છે. તે ઈંગ્લેન્ડમાં લખાયેલી હતી, અને આ પુસ્તકમાં તેનો માત્ર ઉતારો કરવામાં આવ્યો છે,

અલબત્તાં, આ પુસ્તકમાં ઘણીક આબહો બેહુંદી હસવાબોગ, અને ન બનવાબોગ છે, પણ સમજી વાંચનાર સારી પેઠે જાણે છે, કે એ માત્ર વાર્તા છે, અને નહીં કે ખરા બનેલા બનાવો.

ફરસુદને વખતે ગમતના, પણ ઘણાજ સહેલ વાંચનોથી મગજને રાહત મળે છે, ને શરીરની થાક ઉતરે છે, અને તેટલા માટે એવાં વાંચનો તરફ કુદરતી રીતે મન દોડે છે, અને એજ કારણને લીધે એવાં સહેલ લખાણો સુધરેલી પ્રજાઓમાં પણ હજી પુષ્કળ લખાય છે, અને વંચાય છે, અને આ પુસ્તક પણ તેવાજ વિચારથી બહાર પાડવામાં આવ્યું છે, અને આશા છે, કે તે મારાં વાંચનારાઓને, તેમાં મુખ્ય કરીને જાનુઓ તથા ઉધરતાં જાળકોને બે ઘડી ગમત આપશે.

ક્રિયર રોડ, કોટ, }
આગસ્ટ ૧૮૯૩. }

સેવક,
ફરદુનજી બેહરામજી મરઝયાન.

દી બા ચો.

(ખીજી આવૃત્તીનો)

ફરસુદનો વખત જ્ઞાન સાથે મોજ મેળવવા માટે ઇંગ્રેજ સાહિત્યમાં વાર્તા અને કહાણીઓનાં પુસ્તકો અગત્યની જગ્યા રોકે છે. તેમાં “અરેબ્યન નાઇટ્સ”ની ઢબ ઉપર લખાયેલી એશિયાટીક વાર્તાઓનો મોહુપણ વધુ હોવાથી સુંદર ચિત્રો સાથની એ રસીલી વાર્તાઓ નાનાં મોટાં ચાલુ હોંશથી વાંચે છે. મરહુમ ફરદુનજી મર્ઝબાનજીએ એ કિસમનાં બે પુસ્તકો અનેક આકર્ષક ચિત્રો સહિત બાહર પાડ્યાં હતાં અને એ મરહુમનાં કવખતનાં અવસાનથી એ રસીલાં પુસ્તકોનો લાલ વાંચનારી શોખીન પ્રજાને મળતો બંધ નહીં થાય અને ચિત્રયુક્ત નિર્દોષ અને રસીલાં વાંચણનો હાલના જમાનાના જુવાન વાંચક વર્ગને લાલ મળે કરી એ બન્ને પુસ્તકોનો સંપૂર્ણ કૉપી રાઇટ અમેએ મરહુમનાં વારસ વકીલો પાસે ખરીદી લીધો છે અને તેની રૂહે આ “મધુક લુટારો” શોખીન વાંચક વર્ગ સનમુખ રજુ કરતાં ઉમેદ રાખીશું કે આવાં નિર્દોષ અને રસીલાં પુસ્તકને યોગ્ય ઉત્તેજન મળશે.

મુંબઈ, તા. ૨૦ મી }
જાનેવારી ૧૯૩૧. }

સેવકો,
જેહાંગીર ખી. કરાણીના છોકરાઓ.
પ્રગટ કર્તા.

સાં ક ણિ ચું.

					સફ.
મજુક લુટારો યાને જંગલનો શાહ	૧- ૮
ખગલાડપી ખલીફ	૬- ૩૧
દરજી શાહબાદે	૩૨- ૬૨
ફતીમાનો છુટકારો	૬૩- ૬૨
મુક વેહેત્યો...	૬૩-૧૨૮
ભૂતાળવું વાહાણ	૧૨૬-૧૪૭
દિલાવર સૈયદ	૧૪૮-૨૦૮

મજ્રુક લુટારો

યાને

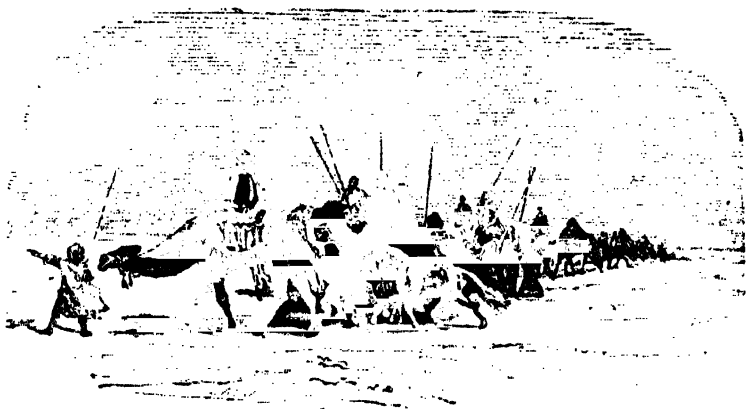
જંગલનો શાહ.

અરબસ્તાનનાં રેતીના ભારે રણમાંથી અરબ વેપારીઓનો એક એક ગંભીર કાફલો એક દિન પસાર થતો હતો. આખાં રણમાં જ્યાં પણ વ્યશમે ફેરવે, ત્યાં રેતી અને આસમાન શિવાય બીજું કશું પણ નજર આવતું ન હતું. સામેથી આવતા કાફલો માંહેલાં ઉંઠો અને ઘોડાઓનાં ગળાંઓમાંના તથા તેઓ ઉપર લાધેલા સાંજે ઉપર લટકાવેલા રૂપાના ઘાંટોના અવાજો દુરથી કાન ઉપર પડતા હતા. મુસાફરોનાં કદમોથી ઉડતી રેતીનાં વાદળાંઓથી, તથા તેઓનાં હથિયારો ઉપર પડતાં આક્રાંતાળનાં ફિરણોથી જાહેર થતું હતું કે તેઓ નજદીક આવી લાગ્યા હતા.

આ મુજબનો દેખાવ આખાં બિયાબાનમાં ઉભેલા એકલા એકજ મહંની નજરે પડતો હતો, કે જે એક અતિ ઊંચી તોખ-મનાં ઘોડા ઉપર સવાર થઈ, તેઓની સામે ધસ્યો જતો હતો. તેના ઘોડાની પિઠ ઉપર એક જખરહસ્ત ચિત્તાનું ચામ ચોકા

તરીકે બિછાવેલું હતું, અને તેના સાજ સાથે ઝીણું રૂપેરી ઘંટો, વગેરેથી ભારે દમ્ભામ કીધેલો હતો.

તે સવારનો પોતાનો પોશાક પણ પોતાના તેજ ઘોડાના જેવોજ દબદબા ભરેલો હતો. તેને માથે એક સુરેદ શેટા વિટાળેલો હતો, જે ઉપર તમામ સુંદર અરરીન ભરતકામ કીધેલું હતું. તેનાં બદન ઉપર લાલ પેહરણ પેહરેલું હતું અને કમ્મરે ઉંચી કાશમીરી શાલ વિટાળેલી હતી, જેની અંદર ભારે નકશીની મિયાનમાં એક તેજ શમશિર ખોસેલી હતી, જેની મૂઠ ખરાં અકીકની બનાવેલી હતી. આ સવારનો દેખાવ સામા શખ્સનાં દિલમાં હેબત પેદા કરે એવો હતો તેનો દેખાવ હિંમતવાન, ઝોરાવર, અને ચાલાક, પણ ઝનુની હતો. તેની ચંચળ ચશ્મોમાંથી જે જોસ્સાદાર ચળકાત બહાર પડતો હતો, તે ઉપરથી કોઈ પણ કહી શકે, કે તે મર્દ બહાદુર હોવો જોઈએ. તેને લાંબી અને ભરેલી દાઢી હતી, અને તેનું અણિયાળું નાક એક ખરા સેપાહબચ્ચા તરીકેની ગવાહી આપતું હતું.

ઉપલા કાફલાથી આશરે પચાસ કદમને તક્કાવતે આવ્યા પછી, તેણે પોતાના ઘોડાની લગામો છોડી દીધી, અને તેને એક મારી ખુબ ઝડપથી તેની સામે ધસ્યો આવ્યો. એવાં બિયાબાન

જંગલમાં એક આદમી એકલો સવારી કરતો બેઠ કાફલા માંહેલા તમામ જણા દંગ થઈ ગયા, અને જંગલનાં લુટારાઓ તેઓનો કાફલો લુટવાના ઇરાદાથી તેઓ ઉપર હુમલો કરવા આવ્યા છે, એમ સમજીને દરેકે પોતાનો ભાલો સામે તૈયાર ધર્યો.

આ મુજબ દરેક જણને લડવાને તૈયાર થયેલા બેઠ, તે સવારે તેઓને સલાહ કર્યો, “શું છે, બિરાદરો, લડવા માટે શા સાડું તૈયાર થયા છો? શું તમે એમ ધારો છો, કે હું એક એકલો આદમી તમારા આખા કાફલાને લુટી લઈશ?”

આ સાંભળી તમામ જણાઓ શર્માઈ ગયા, અને પોતાના ભાલા ઉંચકી ઉભા, કે તેઓનો સરદાર ઉપલા સવારની સામે આવ્યો. તેને સવારે પુછ્યું કે, “આ કાફલાનો માલેક કોણ છે?”

સરદાર—તે એક ચોકસ શખ્સ નથી, પણ ઘણાક વેપારીઓનો તે બનેલો છે, કે જેઓ મકકાથી પાછા ફર્યા છે. હું અને મારા હાથ નીચેના સંપાહો તેઓનો લુટારાઓથી બચાવ કરવાને તેઓની સાથે મુસાફરી કર્યો છે.

સવાર—ઠીક છે, ત્યારે મેહિરબાની કરી મને તે વેપારીઓ પાસે લઈ જાઓ.

સરદાર—હાલ તરત તો હું તેમ કરી શકતો નથી, કેમકે અમોને થોડા વગર મુસાફરી ચાલુ રાખવાની જરૂર છે, કારણ કે વેપારીઓએ લગભગ પા કલાક મોડેથી મુસાફરી શરૂ કરી છે, માટે હાલ બે તમે મારી સાથે મુસાફરી ચાલુ રાખશો, તો ખરી બપોરે જ્યારે વેપારીઓ થાક ખાવાને થોભશે, ત્યારે હું તમોને તેઓની હજીર લઈ જઈશ.

આ સાંભળી સવારે કશો જવાબ આપ્યો નહીં, પણ પોતાનો હુકમો કાઢાડી, તે પીતો પીતો તે ભોમિયા સરદારની બાબુમાં પોતે પણ મુસાફરી કરવા લાગ્યો. આ અજાણ્યા સવારની મોલા-

કાતથી તથા તેના દેખાવથી, જો કે તે સરદારને ઘણી અભયથી ઉપજી, તો પણ તે બાબે એકદમ તેને કશો પણ સવાલ કરવાનું તેણે દરેસ્ત ધાર્યું નહીં, તોપણ હર બહાને વાત છેડવાની મતલબથી તે હસીને બોલ્યો: “આ તમારા હુકકામાંનો તંબાકુ ઘણી ઊંચી જાતનો જણાય છે.”

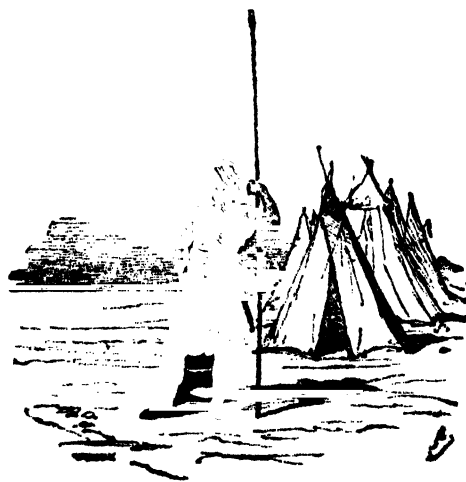
“હા.” ફક્ત આટલું બોલી તે અબજયા શખ્શે હુકકા ગગડાવવાનું ચાલુ રાખ્યું.

આ મુજબ “તુંકેથી ડાહ્યામવા”ને લીધે તે રાહબર સરદારે વધુ કશું પણ બોલવા વગર લગલગ પા કલાક સુધી મુસાફરી કર્યા કીધી, અને કાંઈ પણ ગોફતેયુ કરવાની મતલબથી તે ફરીથી બોલ્યો, “સાહેબ, આપનો ઘોડો ઘણી ઊંચી તોખમનો જણાય છે.”

આ સવાલથી સહેજ હસીને સવારે માત્ર એટલોજ જવાબ આપ્યો, કે “હા.”

આ મુજબ વાત છેડવાની પોતાની કેશેશમાં બે વાર ના-ઉમેદ થવાથી તે રાહુબરે વધુ વાત છેડવાના અખાડા કીધા, અને થોડાજ વખતમાં આશાયશ લેવાનું મથક પણ આવી પોહ્યું. કાફલાની ચોકાસીને માટે જગેજગ સેપાહોને ગોઠવ્યા. આ કાફલામાં અવલ ત્રીસ ઉટ્ટો, તેઓના સારવાનો સાથે ચાલતા હતા, કે જેઓ ઉપર ઘણાક વેપારી માલ લાધેલો હતો, તેઓની પછવાડે પાંચ વેપારીઓ, કે જેઓ બાબે તે સરદાર આગળ બોલ્યો હતો, તેઓની સ્વારી આવી. આ વેપારીઓમાં ચાર ઉમ્મરે પુગેલા અને ગંભીર દેખાવના મર્દો હતા, અને ફક્ત એકજ વેપારી ઘણો જુવાન, અને મોજુલા સ્વભાવનો તથા ચાલાક દેખાતો હતો.

તરતજ છાવણી કુર્યામાં આવી; વચ્ચોવચમાં વેપારીઓ, અને તેઓની આસપાસ તેઓના નોકરો ગોઠવાયા; થોડેક છેટે ઉટ્ટો અને ઘોડાઓને બાંધવામાં આવ્યા, અને સર્વેની બહાર ચોકી-દારોએ પોતાનો પડાવ નાખ્યો.

વેપારીઓ પોતાને માટે બિછાવેલી બેઠકો ઉપર ટકીયાઓને અઢેળીને બેઠેલા હતા, તથા ખાનાંની તૈયારી ચાલતી હતી, તેટલાં સેપાહોનો સરદાર પોતાની સાથે એક બેગાના મદને લઈને હાજર થયો.

“શું બનાવ છે?” એક વેપારીએ સવાલ કર્યો.

આ સવાલનો જવાબ ચોકિબાનોનો સરદાર આપે, તે આગમજ તે બેગાના સવારે આગળ આવીને પોતેજ કહ્યું, “સાહેબો, મારું નામ સલીમ ખાંશ છે, અને હું બગદાદ શહેરનો રહેવાસી છું. હું મારા કેટલાક વતનીઓ સાથે મકકેથી હજજ કરીને પાછો ફરતો હતો, તેટલાં હયાંથી લુટારાઓની એક ટોળીએ અમારી ઉપર હુમલો કર્યો, અને મને બંદિવાન બનાવ્યો. મને પકડનારાઓની નજર ચુકાવીને હું નાહાસી ગયો, પણ આ રણમાં ભુલો પડ્યો. એકલો અટુલો હું હયાંથી ત્યાં ભટકતો હતો; પાસે ન ગોટ પાણી, કે ખુક ખાવાનું; સાથે વળી નહીં કોઈ ભોમીયો. એવી હાલતમાં હું કશા ઇલાજ વગર હ્યાં ત્યાં ભટક્યા કરતો હતો, અને હ્યાંજ મરી પણ ગયો હતો, તેટલા હઝરત પયેગમ્બર સાહેબની કરમ બખશેશ બંદા ઉપર થઈ, અને દુરથી મેં આપના કાફલાના ઘંટો સાંભળ્યા. ખુદાને ખાતર હવે તમે સાહેબો મને આપની સાથેજ મુસાફરી કરવા દેશો, અને હું તમોને કબુલાત આપું છું કે તમે મને કદી પણ નિમકહરામ થયલો જોશો નહીં. વળી એટલુંજ નહીં, પણ કદાચ આપ સાહેબો જો બગદાદ શહેરમાં આવશો, તો હું તમારી આ મહેરબાનીનો બદલો પુરેપુરો વાળી આપીશ. સખબકે ત્યાંના નામવર વડા વજીર મારા કાકા લાગે છે.”

આ અહેવાલ સાંભળી વેપારીઓ માંહેલો જે ઘણો ખુબોર્ગ હતો, તે ઘણી માયાથી બોલ્યો, “સલીમ ખાંશ, ભલે તું અમારા તંબુમાં રહે; તુંને અમારાથી કશી પણ મદદ મળેલી જાણી અમે બહુ ખુશી છીએ. બેસ અમારી સાથે આ ન્યામત ખાનું ખા, અને પાણી પી આસુદો બન.”

જેમ તે બુઝોર્ગ મદે ફરમાવ્યું, તેમ સલીમ બાઝશે કર્યું. જમી રહેવા બાદ ગુલામો હુકકા અને શરબત લઈને આવ્યા, અને વેપારીઓ મુંગા બેસી પોત પોતાને હુકકા ગગડાવવા લાગ્યા; તેઓ બાણે અર્ધા ઉઘાયલા હોય, તેવી રીતે અધીં ચશ્મો ઢાંકીને પોતાના તકિયાઓ ઉપર અઢળીને વિચારમાં પડેલા હતા, અને સઘળે

ઠેકાણે હુકકા માંહેલો ધુમાડો પંથરાઈ ગયેલો હતો. પણ આખરે વેપારીઓ માંહેલા સર્વેથી જવાન વેપારીએ એક અવાચી બાધી, અને બોલ્યો, “આજે બરાબર ત્રણ દિન થયા આપણે કોઈ પણ જાતની મજાહ વગર મુસાફરી કર્યા જઈએ છીએ. ખરૂં કહું છું, કે હું પોતે તો તેથી ઘણો કંટાળી ગયો છું. આપણાંમાંથી કોઈ એવી નહીં સૂચના કરે, કે જેમ કરવાથી આપણા દહાડા ખુશીથી વગર કંટાળે પસાર થઈ જાય.”

જવાન વેપારીનું આ બોલવું સાંભળી બાકીના ચારે બુઢા વેપારીઓએ કાંઈ જવાબ ન દીધો, અને ચુપ રહી પોતાના હુકકાઓ ગગડાવ્યાજ કીધા, પણ તે બેગાનો સવાર બોલ્યો,

“અગર હુકમ હોય, તો હું તેનો એક ઇલાજ બતલાઉં. જોકે આવાં બિયાબાન રણમાં કાંઈ તરેહવાર રમત-ગમતો તો બની શકનાર નથી, પણ હું જે દરખાસ્ત કરું છું, તેમ જો સર્વે સાહેબો કરવાને રાજી થાઓ, તો આપણો વખત ઠીક ગમત સાથે પસાર થઈ જશે. મારી દરખાસ્ત એ છે, કે દરેક મંજલે જ્યારે આપણે આશાયશને માટે ધાવણી કરી થોપ્યે, ત્યારે આપણામાંથી દરેક જણે અકેકી વાત કરવી; કે જે તેની પોતાની ઉપર બનેલી બાબદની હોય, અગર નહીંતો બાપદાદેથી ઊતરતી આવેલી રમુજ હેકાયતો માંહેલી તે એક હોય. જરૂર એમ કરવાથી આપણો વખત ઘણો સેહેલાઈથી ગમત સાથે પસાર થઈ જશે.”

આ સાંભળી સર્વેથી ખુદો વેપારી, કે જેનું નામ હુશમત હતું, તે બોલ્યો, “શાબાશ, સલીમ બાદશા, તે ખુબ દરખાસ્ત કીધી છે, અને અમો તારી તે દરખાસ્ત સાથે એકમત છીયે. હું પોતે તો બચ્ચાંઓની હેકાયતો શિવાય બીજી વધારે રમુજ હેકાયતો જાણતો નથી. વળી તે હેકાયતો પણ ઘણી વખતે ન બની શકે એવી બેહુદી અને હસ્વાબોગ હોય છે, તોયે તેમાંના વિચારો ખરા અને ભલા હોય છે, અને સર્વેથી વધારે બેહતર તો એ છે, કે તે હેકાયતો હંમેશાં નેકીથી ભરેલી હોય છે, કે જેથી અમારા જેવા જહાન ફરેલા અને ઉંમરે પુગેલાઓને ખુશી ઉપજે છે.”

સલીમ—સાહેબ, મારી દરખાસ્ત આપને પસંદ આવી, તેથી હું ખરેજ ખુશી છું, અને તમો સાહેબોએ મને જે આશરો આપ્યો છે, તેના બદલા તરીકે હુંજ સાથી પેહેલે મારી હેકાયત શરૂ કરું છું.

તરતજ ગુલામોએ પાછા હુકકા ભર્યા, બિલોરી ખ્યાલાંઓમાં ફરીથી શરબત નામ્યું, અને પછી સલીમ પોતાની દાદી સમારીને નિચ્ચે મુજબ પોતાની હેકાયત શરૂ કીધી:

બગલાડ્ડી ખલીફ.

ઉનહાળાની એક ખુશનુમા સાંજે બગલાદ શહેરનો ખલીફ રશીદ એક સુંદર સોફા ઉપર લેટેલો હતો. પુષ્કળ ગર્મીને લીધે થોડોજ વખત ખાખ ફીધા પછી, તે નામદાર ખલીફ ઘણા ખુશ મીઝાજમાં ઉઠ્યો, અને પોતાની દાઢી પસવારતો પસવારતો તે પોતાનો બહુ કિમતી હુકકો ગગડાવતો હતો, અને વખતે વખત જરા જરા કાપી પીતો હતો, કે જે તેનો એક ગુલામ હુજુરિયો તેને વાસ્તે લાવી તરત હાજર કર્યા કરતો હતો. સાફ ખુદ્દુ જણાતું હતું, કે આજે તે નામદારની તબિયત ખુશ હતી, અને એવી વખતે હુમેશાં તે નામદારની હુજુરમાં વગર દેહિશતે જઈ શકાતું હતું. જેઓને તેની સાથે કામ પડતું હતું તેઓ એવીજ તક સાંધીને તે નામદારની હુજુરમાં જતા, તો તેઓનું કામ પાર પડતું હતું. તેનો વડો વઝીર, કે જેનું નામ મનસુર કરી હતું, તે પોતાની દરરોજની મોલાકાતે તે નામદારની હુજુરમાં બરાબર એવીજ વખતે આવતો હતો, અને આજે પણ તે રાખેતાસર આવ્યો હતો. પણ વઝીર આજે પોતાના ખુશ અને શાંત મીઝાજમાં ન હતો. તે સ્હેજ ગંભીર દેખાતો હતો.

પોતાના માનિતા વજીરને દિલગીર જોધને નામવર ખલીફ પોતાના સુંદર હુકકાની નળીનું કેરખાનું ખનાવેલું મોહોરયું પોતાના હોઠો આગળથી ખસેડીને પુછ્યું, “આજે તું શું છે?”

વજીરે આદાબ કરી જવાબ દીધો, “જહાંપનાહ, મારા ચેહેરા ઉપરથી મારાં દીલની છુપી વાત જાહેર થાય છે, એની મને આજ સુધી ખબર ન હતી. મારી દિલગીરીનો સબબ એ છે, કે હમણાં જ્યારે હું તું નામવરની હુઝુરમાં આવતો હતો, ત્યારે મને એક ચાહુદી મળ્યો, કે જેણે મને પોતાની પાસે વેચવાની થોડી ઘણી સુંદર ચીજો દેખાડી. પણ અફસોસ કરું છું, કે તે ખરીદવાને મારી પાસે પુરતા પૈસા નથી.”

આ વડો વજીર ખલીફનો ઘણો માનિતો હોવાથી, તે નામદારે પોતાના એક ગુલામને તે વેપારીને બોલાવી લાવવાનો હુકમ કર્યો. કે થોડાજ વખતમાં તે આવીને હાજર થયો. તે ઠીગણાં કહતો, અને ઘણા સામળા રંગનો હતો. તેનું નાક પોપટની આંચનાં જેવું કમાનદાર હતું, અને તેનાં મોંહમાં માત્ર બેજ દાંતો બાકી રહેલા હતા. જે જ્યારે તે હસ્તો, ત્યારે ઘણા કઠરૂપા બહાર દેખાઈ આવતા હતા. નામવર ખલીફની હુઝુરમાં આવતાંજ તેણે બહુ વાંકા વર્ગીને કુરનેશ બજાવી અને ખોટાં ડોળથી હસવાની કોશિશ કરતાં પોતાનો ચેહેરો એવો તો કઠરૂપો કરી નાખ્યો, જેથી જોનારને દેહશત લાગ્યા વગર રહે નહિ. તેનાં વાકાં વળેલા ખભાંઓ ઉપર સુખડની એક પેટી તે ઉઠાવી લાવ્યો હતો, કે જેમાં અતિ ઉમદા અને કિમતી વેપારી માલ ભરેલો હતો, તેમાં આફ્રીર શેહેરનાં નામીયાં મોતીઓનાં બાનુઓને કાનમાં પેહેરવાનાં લુલંગો, ચાખાં સોનાની હીરાજડીત વિંટીઓ, ઉમદા કારીગીરીની સંદુકો, આંનીક્ષનાં પ્યાલાંઓ, અને બીજાં હજારો અવેહરાતો હતાં, કે જે દરેકની કિમત અતી ઘણી હતી.

તેનો તમામ માલ તપાસ્યા પછી ખલીફ પોતાને તેમજ

મનસુરને વાસ્તે કેટલીક ઉમદા બંદુકો અને વજીરની ખાતુને સાફ ઘણી નાદર કારીગીરીની એક કાંસકી, કે જેની ઉપર મોતીઓનું તાજ જડેલું હતું, તે ખરીદ્યાં.

ખરીદી પુરી થવા પછી તે વેપારી તેની પેટી બંધ કરવા જતો હતો, તેટલામાં ખલીફની નજરે એક નાનું ખાણું પડ્યું, કે જે માત્ર એકજ તે નામવરની સામે ખુલવામાં આવ્યું ન હતું. તે જોતાંજ ખલીફ તે વેપારીને સવાલ કર્યો, કે “આ ખાણાંમાં પણ કંઈ અવેહરાત છે કે?” આ ઉપરથી તે ચાહુદીએ તે ઉઘાડ્યું,

અને તેમાંથી તપકીરની એક ડાબડી જેવી બહાર કહાડી, કે જેમાં કાળા રંગની કાંઈ ભુકી, અને કોઈ અજાયબ જેવી ઝખાનમાં લખેલું એક કાગળ હતું. આ કાગળ ઉપરની ઝખાનનો એક હરફ વટીક ખલીફ રશીદ કે મનસુર ઉકલાવી શક્યા નહીં.

તે યાહુદી બોલ્યો, “નામવર સાહેબો, મફકે જતાં એક વેપારીને રસ્તામાંથી આ દાબડી જડી હતી, કે જેણે તે મને આપી દીધી છે. એ માંહેલી ભુકી શું છે, અને આ કાગળ ઉપર શું લખ્યું છે, તેથી ખુદ હું પણ ખીનવાડેફ છું, મગરજો આપને તે પસંદ હોય, તો આપને મોખારક છે, માટે બેલાશક એ રાખો, કેમકે મને એનું કશું કામ નથી.”

ખલીફ પોતે જોકે કાંઈ ઘણું લણેલો નહતો, તોયે તે નામવરને તમામ જાતની અજાયબ ચીજો અને જુના દસ્તાવેજો જમા કરવાનો ઘણો શોખ હતો, માટે તેણે તે દાબડી તથા પેલું કાગળ પણ તે વેપારી પાસેથી ખરીદ્યાં, અને ત્યાર બાદ તે બુઢા વેપારીને ત્યાંથી રૂખસત લેવાની રજા આપી.

વેપારીના જવા પછી નામદાર ખલીફે વઝીરને પુછ્યું, “આ દસ્તાવેજ ઉપર શું લખ્યું છે, તે ઉકલાવી શકે એવા કોઈ શખસને તું જાણે છે?”

વઝીર—મેહરબાન ખલીફ, મોટી મસજીદની નઝદીક એક શખસ રહે છે, કે જેને તમામ લોકો સલીમ ઓલમાનાં નામથી પિછાણે છે; લોકો કેહે છે, કે તે બુઝર્ગ મર્દ આ દુન્યાની તમામ ઝખાનોથી માહિતગાર છે, માટે અગરજો આપ નામવર તેને બોલાવી મંગાવશો, તો આ અજાયબ જેવું લખાણ તે આપણને વાંચી સમજાવી શકશે.

તરતજ બે ગુલામોને સલીમ ઓલમાને બોલાવી લાવવાને રવાના કર્યામાં આવ્યા. જેવો તે આવ્યો, કે ખલીફે તેને કહ્યું,

“સલીમ, લોકો કેહે છે, કે તું તમામ ઝખાનોથી વાકેફ છે, માટે આ દસ્તાવેજ તપાસી જો અને મને જણાવ, કે તું તે ઉકલાવી શકશે ? અગરજો તું તે વાંચી શકશે, તો હું તુને મારા તરફથી એક ખેલઅત એનાયત કરીશ, મગર નહીં તો ‘ઓલમા’ નો ખેતાબ ખોટી રીતે ધરાવવા માટે તારા પગનાં તળિયાં ઉપર ફટકા મારવાનો હુકમ કરીશ.”

“જેવો તું નામવરનો હુકમ.” એટલું બોલી તે દસ્તાવેજ ધ્યાનથી જોઈને, તે બોલી ઉઠ્યો, “એ તો લાટિન ઝખાનમાં લખેલો છે.”

ખલીફ—(ખે સખુરાધથી) લાટિન કે યુનાની, જલદી એમાં શું લખેલું છે, તે મને જણાવ.

સલીમે તરતજ તે દસ્તાવેજ વાંચીને નીચે મુજબ તેની મતલબ સમજાવવા માંડી:—

“ હું ગમે તે શખ્સ હોય, કે જેને આ દસ્તાવેજ મળે, તેણે તેનાં સારાં નસિબને માટે ખુદાનો ઉપકાર માનવો. જે કોઈ આ દાખડી માંહેલી ભુકીની એક ચમટી સુંઘશે, અને સુંઘતી વખતે જે ‘મુતાખોર’ સોખન બોલશે, તો તે ચાહારી તે જનવરના અવતારમાં બદલાઈ જશે એટલું જ નહીં, પણ તે તમામ જનવરોની ઝાંઝાન સમજી શકશે. જ્યારે તે પોતાના અસલ આદમરૂપી અવતારમાં પાછો આવવા ચાહે, ત્યારે તેણે પૂર્વ દિશા તરફ ફરીને ત્રણ વખત સેજ-દો કરવો, અને પાછો તેજ સોખન બોલવો, કે જેથી તેની ઉપરની જાદુ અસર તુટી જશે, અને તે પાછો પોતાના અસલ અવતારમાં બદલાઈ જશે પણ જે કોઈ શખ્સ આ જાદુ પોતા ઉપર અજમાવે, તેણે એક બાબદની ઘણી સંભાળ લેવી, અને તે એજ છે, કે પોતાના જનવરી અવતારમાં બદલાઈ જવા પછી, તેણે તેટલો વખત સુધી કદી પણ હસવું નહીં અગર જો તે હસશે, તો ખુદરતી રીતેજ તે જાદુ સોખન તેનાં મગજમાંથી ખસી જશે, અને પછી તે તેવીજ જનવરી હાલતમાં તેની આખી જાંદગી સુધી રહી જશે ”

સલીમ એલમાએ જે વાંચી સમજાવ્યું, તે સાંભળીને ખડીક બહુ ખુશ થઈ ગયો, અને તે બિનાથી કોઈને વાંકેફ ન કરવો, એવા સોગંદ આપીને તે નામવરે સલીમને એક અતિ નાદર રેશમી બેલગમત બક્ષેશ આપી માન સાથે રવાના કર્યો. આ માન મળવાથી સલીમ બાબે જે ઉંચો મત બગદાદ શહેરનાં લોકોમાં હતો, તેમાં ઘણો વધારો થયો.

મેહલમાંથી તેનાં જવા પછી તરતજ ખલીફ ખુશહાલીથી બોલ્યો, “ઠીક હસ્તાવેજ હાથ આવ્યો છે. મારા માનિતા મનસુર, હવે આપણને આદમમાંથી જનવરની હાલતમાં બદલાઈ જવાની કેવી મજાદ પડશે! કાલે આમદાદમાં તું મારી આગળ આવજે, અને આપણે બંને જણા ગામડાંમાં સાથે જઈને, ત્યાં આ કિમતી દાબડીમાંથી ભુકી મુંઘશું, અને પછી આપણી આસપાસ હવામાં, પાણીમાં, જંગલમાં, અને મેદાનમાં પક્ષીઓ શું શું ગાય છે, તથા જનવરો શું શું બોલે છે, તે સમજી શકશું.”

ખલીફને પોતાનો અવતાર બદલવાની એટલી તો ઇતેબરી થઈ હતી, કે તે રાત તેને હંમેશ કરતાં પણ ઘણી લાંબી લાગી. આમદાદ થતાંજ મેહલના તમામ ગુલામોની મોટી અજાયબી વચ્ચે રશીદ ખલીફ પોતાની ઉંઘમાંથી રાખેતા કરતાં ઘણા સક્કારે બિદાર થયો, અને બિછાણામાંથી બહાર નિકળી, હજી તો પોશાક પેહરી નાસ્તો ખાઈ ન રહ્યો, કે તેટલામાંજ વડો વજીર મનસુર તે નામદારના હુકમ મુજબ પોતાના બાદશાહની સાથે બહાર જવાને આવી તૈયાર ઉભો.

એક પળ પણ થોભ્યા વગર ખલીફે તે બદુઈ દાબડી પોતાની કમરે બાંધેલા પટામાં ખોસી, અને પોતાના રસાલાને પાછળજ રહેવાનો હુકમ કરી મનસુરની સાથે નિકળી ચાલ્યો. મેહલનો અતિ શોભીતો ગંજવર બાગ પસાર કરતાં તેઓને તે ભુકી અજમાવવાની કુશી તક ન મળવાથી થોડેજ છોટે આવેલા એક તળાવ આગળ જવાની વજીરે લલામણ કીધી, કે જ્યાં ઘણાંક જનવરો હંમેશાં નજરે પડતાં હતા, અને તેઓમાં મુખ્ય કરીને કેટલાક બગલાઓ હતા. ખલીફે પોતાના વજીરની સલાહ કબુલ કીધી, અને બંને જણા તે તરફ ચાલ્યા.

જેવા તેઓ બંને તળાવ પાસે જઈ પુગ્યા, કે તેઓએ એક જવાન બગલાને ત્યાં દેડકાંની શોધમાં ગંભીરાઈથી એમથી તેમ

ફરતો બેયો. બીજી એક માદા તેઓનાં સર ઉપર ઉડતી હતી, અને પેલા નર બગલાની આગળ આવવાની કોશિશ કરતી જણાતી હતી.

આ બેઈ વજીર બોલ્યો, “મેહેરબાન જહાંપનાહ, હું આપની સાથે સરત બકવા તૈયાર છું, કે આ બંને બગલાઓ પોતપોતામાં કાંઈ ગોફતેગુ કરવાનો વિચાર રાખતાં હોય, એમ મારી ખાતરી થાય છે, મોટે બે આપની ખાહેશ હોય, તો આપણે પણ બગલાના અવતારમાં બદલાઈ જઈએ.”

ખલીફ—કબુલ છે, પણ આપણને પેહેલાં પેલો બોલ ફરીથી બોલી જવો બેઈયે, કે જેથી પાછા આદમી બની જવાને સવલ પડે.

વજીર—તેમાં કાંઈ ભારી નથી. પ્રથમ આપણે પૂર્વ દિશા તરફ ફરીને ત્રણ વખત સેજહો કરવો, અને “મુતાબાર” બોલ બોલવો, એટલે થયું.

ખલીફ—ત્યારે તું પાછો વજીર મનસુર, અને હું ખલીફ રશીદ થઈ જઈશું? કેમ બરાબર કેની? પણ અદલાહને ખાતર મનસુર તું હસ્તો અસ્તો ના હં! નહીં તો બન્ને થાર માર્યા જઈશું હો!

હજી તો બંને જણા વચ્ચે આ મુજબ ગોફતેગુ ચાલે છે, તેટલાં માથાં ઉપર ઉડતી બગલાની માદા જમીન ઉપર નીચે ઉતરી, અને તેઓ હવે શું વાત ચલાવશે, તે જાણવાની ભારે ઈતેબારીથી ખલીફે પોતાના પટામાં ખોસેલી પેલી બદુદ બુકીની દબ્બી તરત બહાર ખેંચી કાઢાડી, અને તે ઉઘાડીને વજીરની સામે ધરી. તેમાંથી તેઓ બંનેએ અકકેકી મોટી ચમટી ભરીને સુંઘી, અને પછી પૂર્વ દિશા તરફ ત્રણવાર સેજહો કરી પેલો બદુદ બોલ “મુતાબાર” બોલ્યા, કે તરતજ તેઓનાં લાખા પગો સંકોચાઈને બગલાના જેવા પાતળા અને રાતા થઈ ગયા; તેઓની

પિળી સપાટો પાતળાં આંગળાંઓમાં બદલાઈ ગઈ; તેઓના હાથોની પાંખો બની ગઈ, અને તેઓનાં આખાં બહેનો પિછોથી ભરાઈ ગયાં.

પોતામાં થયેલો આ ફેરફાર ઘણી અભયબી સાથે નિહાળીને જોવા પછી ખલીફ ખાલ્લો, “વઝીર, વાહુ, તારી ચાંચ એવી અચ્છી બની છે! પયગમબરની દાઢીના કસમ લઈ કહું છું, કે મેં આગળ કદી પણ એવી ચાંચ જોઈ નહતી!”

આ ટીકા સાંભળીને વઝીરે પોતાની લાંબી બગલા ડોક વાળીને જવાબ આપ્યો, “નામવર ખલીફ, આપનાં એનાં મોતેબર

મત માટે હું આપનો ખરા જીગરથી અહેસાન માનું છું, પણ સાહેબ મને કેહેવાની રજા આપશો, કે તમે નામદાર એક આદમ ખલીફ કરતાં બગલાનાં આકારમાં વધારે સારા દેખાઓ છો !”

ખલીફ—વજીર, તું મારી ખુશામદ કરે છે.

વજીર—નહીં સાહેબ, હું રાસ્ત કહું છું. પણ ચાલો, આપણે આપણા બગલાં દોસ્તો પાસે જઈએ, અને તપાસ્યે, કે તેઓ જે ગોક્તેગુ કરે છે, તે આપણે સમજી શક્યે છે કે નહીં.

તે બગલાની માદા, કે જે છેલ્લી આવી હતી, તેણી પોતાનાં પીછાં લાડથી ખંખેરીને પેલા દેડકા ખાઉ નર બગલાની આગળ આવી તે જોઈ ખલીફ અને વજીર પણ બગલાના અવતારમાં તેઓની નજદીક ગયા, અને તેઓ વચ્ચે નિચે મુજબ ચાલેલી વાત ઘણી અજાયબી સાથે સાંભળી:—

બગલો—સલામ અલેકુમ, લાંબા ટાંટીયાના બગલીખાઈ. તમે આજે ઘણાં સકારે બહાર નિકળેલાં જણાઓ છો !

બગલી—મારા શોભિતી ચાંચના ખ્યારા બગલાજી, હું મારા નાસ્તાને માટે શિકાર શોધવા ગઈ હતી, ત્યાંથી હુમણાંજ પાછી ફરી છું. તમે મેહેરબાની કરી મારી સાથે આવીને નાસ્તો જમશો, તો જરૂર મને બેડદ ખુશહાલી ઉપજશે. નાસ્તા ઉપર સરડાનાં બદનનો થોડોક ભાગ, અને દેડકાની એક રાત છે.

બગલો—હું તમારો ઘણો અહેસાનમંદ છું, પણ હુમણાં મને ભુખ લાગેલી નથી. હું તો આ એકાંત જગ્યાએ એક બીજાજ એરાદાથી આવ્યો છું, અને તે એજ છે, કે આજે મારા બાપે એક નાચ આપ્યો છે, અને તેમાં હું એક નવીજ રીતે નાચનાર છું, અને તે માટે જરા મહુવરો કરવા સાફ હ્યાં આવ્યો છું.

આટલી વાતચીત ચાલ્યા પછી તે જવાન બગલો રમુજી ઢપે કુદવા, નાચવા અને ગુલાંટ ખાવા લાગ્યો, કે જે જોઈ ખલીફ અને

વજીર ઘણા અભયબ થયા. પણ જ્યારે તેઓએ તેને પાંખો પોહાળી કરી એક પગ ઉપર ઉભો રહી ચક્કરી ખાતો અને એવાજ બીજા તરેહવાર રમુજ ચાળા કરતો જોયો, ત્યારે તેઓથી હસવું થોભાઈ શકાયું નહીં, અને તેથી તેઓ બંને જણા બેઅખત્યાર મોટેથી હસી પડ્યા. પણ પેહેલાં ખલીફ પોતાનું હસવું થોભાવી બોલી ઉઠ્યો, “ખચીત, ઘણી મજાહ પડી હો! દિલગીરી ફક્ત એટલીજ છે, કે આપણું હસવાથી તે પક્ષીઓ બીહીને ઉડી ગયાં.”

પણ તરતજ વજીરને યાદ આવ્યું, કે ફેરવાયલા હરકોઈ અવતારમાં હસવાની તો આપણને બંધી છે, તેથી તેની ખુશહાલી ઉડી ગઈ, અને ગંભીર થઈ ગયો, અને તે બાબે ખલીફને ચેતાવ્યું.

ખલીફ—અહ્વાહ! અહ્વાહ! આ શું થઈ ગયું! ખુદા ખેર કરે! પણ જો આપણે હંમેશા મુઘીના બગલાઓજ રહી ગયા, તો પછી શું હાલ! વજીર, હું અજ્ઞ કરું છું, કે આદમિયત અવતારમાં પાછા બદલાઈ જવાનો પેલો શું બોલ છે, તે જરા યાદ કરવાની તો કોશેશ કર, કેમકે હું તો તે તદ્દનજ ભુલી ગયો છું?

વજીર—આપણે પૂર્વ-દિશા તરફ ફરી ત્રણવાર સેજદો કરવો, અને તેજ વખતે પેલો જાદુઈ બોલ ‘મું—મું—મું—’ સબર કરો, તે બોલ શું? ઉભા રહેવો, જરા ફરીથી અજમાવ્યે, કદાચ આપણને તે યાદ આવશે.

પછી તરતજ બંને બગલાડ્ડી ખલીફ અને વજીરે આક્ર-તાબ તરફ સેજદા કરવા માંડ્યા, પણ તોખાહ! તોખાહ! તે જાદુઈ બોલ તો તેઓની યાદમાંથી બિલકુલ ગુમ થઈ ગયો હતો. ખલીફે વાકાં વળી વળીને ઘણાંબી સેજદા કર્યા કીધા, મનસુરે ઘણી પણ વખત ‘મું—મું—મું—’ બોલથી આગળ બોલવાની કોશેશ કીધી, પણ તે તમામ ફેકટ! અને એ મુજબ બગદાદ શહેરનો ખલીફ રશીદ અને તેનો માનીતો વજીર મનસુર બગલાડ્ડી પક્ષીના આકારમાં રહી ગયા!

તે બિચારાઓ હવે શું કરવું, તે કાંઈ સુઝ ન પડવાથી ગામડાંમાં અહીંતહીં દિલગીરી સાથે ભટકવા લાગ્યા. એક વખત તેઓએ મનસુખો કર્યો, કે શેહેરમાં જઈને તેઓ કોણ છે, તે લોકોને ઓળખાવવાની તજવીજ કરવી. પણ પછી પાછો વિચાર આવ્યો, કે શું લોકો એમ માને પણ, કે બગદાદનો નામીયો ખલીફ રશીદ એક કંગાળ બગલો હોય? અને કદાચ તેઓ માને, તોપણ એવાં એક ખુશ્નુમા શેહેરનાં લોકો પોતાના બાદશાહ તરીકે એક બગલાને બાદશાહી કરવા દેવાનું કબુલ પણ કરે? ત્યારે હવે કરવું શું? એવા વિચારથી કેટલાક દિવસ મુઠ્ઠી તેઓએ સઘળી જગ્યાએ ભટક્યા કર્યું. તેઓ જંગલી મેવો ખાઈને પોતાનો ગુબરો કરતા, અને તે વટીક તેઓની લાંબી ચાંચને લીધે તેઓને ગળવો ભારી પડતો હતો. બીજાં ખરાં બગલાંઓ તો સરડા અને દેડકાંઓ ઘણી ખુશીથી ખાતાં હતાં, પણ આપણા આ દોસ્ત બગલાઓને તો તેઓને નામેજ થરથરીને તાપ આવતી હતી! એવી તેઓની કંગાળ હાલતમાં તેઓને માત્ર એકજ વાતની મનહુ હતી, અને તે એ હતી, કે તેઓની ઉડવાની શક્તિને લીધે, તેઓ બગદાદ શેહેરની ઉપર ઉડ્યા કરતા, અને ત્યાં શું શું બનાવો બને છે, તે જોતા હતા.

પેહેલાં તો શેહેરનાં લોકો આ બંનેની ગેરહાજરીથી ફિકર-મંદ તથા દિલગીર રહેલાં જણાયાં, પણ ચોથે દિને જ્યારે આ બંને પક્ષીરૂપી બાદશાહ અને વજીર મેહેલનાં મથાળાં ઉપર બેઠેલા હતા, ત્યારે તેઓએ મોહોદલાઓમાંથી એક ભારે દબ-દબાવાળું સરઘસ, નગારાં તથા કરનાયનાં અવાજો સાથે પસાર થતું જોયું. તેઓની વચ્ચે અતિશય ક્રિમતી સાજથી સજેલા પોતાનાજ એક ઉચ્ચી તોખમના ઘોડા ઉપર સવાર થયેલો એક મહા ખલીફ રશીદ જોયો. તેણે સોનેરી ભરતનો અને લાલ ચટક રંગનો એક અતિ નાદર જલ્લો ઓઢેલો હતો. તેની પછવાડે બગદાદ

શેહેરની અર્ધી વસ્તી “બગલાદના બાદશાહ મીરઅં, ઘણું જીવો!” એમ પોકાર મારતી દોડતી હતી.

૨શીફ—આહ ! હવે હું સમજ્યો, કે આપણી ઉપર આ આક્રમક કેમ આવી પડી છે. આ મીરઅં, મારા હુમ્મશના કટ્ટા વેરી પેલા ઝેરેમંદ બાદુગર કાશનુર. કે જેણે એક વખતે મારી અતિ ખરાબી કરવાના હડહડતા સોગંદ લીધા છે, તેનો ખેટો થાય છે. તોયે હું મારી તમામ ઉમેદ હજી છોડી દેતો નથી. વઝીર મારી સાથે ચાલ. આપણે હઝરત પયગમખર સાહેબની કબર આગળ જઈયે, કદાચ તે પાક જગ્યાની અસર આપણી ઉપરનું બાદુ તોડી શકશે.

તરતજ પછી બન્ને બગલાઓએ મહેલનું છાપડું છોડીને મદીના શહેર તરફ ઉડવા માંડ્યું.

આશરે બેએક કલાક સુધી ઉડવા પછી વજીર બોલ્યો, “નામવર ખલીફ, મને માફ કરો, હવે મારેથી વધારે ઉડી શકાતું નથી, કારણ કે મારા કરતાં તમે ઘણી ઝડપથી ઉડો છો. વળી મોડું પણ થવા આવ્યું છે, વાસ્તે રાતના આરામ લેવાની કોઈ સલામત જગ્યા આપણે શોધી કહાડયે.”

૨શીફ પણ આ માગણી દયાળુ દિલથી કબુલ કીધી, અને તેઓ બન્ને ત્યાં આવેલી એક ખાહીમાંનાં કેટલાંક ખંડેરા તરફ તરફ ઉડી ગયા. આ ખંડેરા એક વખત કોઈ ગંજવર મહેલનાં હોય, એમ લાગતાં હતાં. પડી ગયેલી ઇમારતોમાં હજી પણ કેટલાક શોભિતા થાંભલાઓ ઢિલેલા હતા, અને કેટલાએક ચોરડાઓ હજી પણ સારી હાલતમાં રહેલા હતા. તેઓ હ્યાં આશાયશને લાયકની કોઈ જગ્યા શોધવાને ભટકતા હતા, તેટલાં મનસુર એકદમ ઢિલો રહી ગયો, અને આસ્તેથી બોલ્યો, “હુઝુર, હું ચોક્કસ છું, કે મેં હ્યાં હમણાં કોઈને હાય મારતાં સાંભળ્યું—”

ખલીફ પણ તે સાંભળવાના એરાદાથી થોભ્યો, અને તેણે પણ કોઈને હાય મારતું બરાબર સાંભળ્યું, કે જે કોઈ આદમ-જાત મારતું હોય, એમ તેને લાગ્યું. તે તરતજ જ્યાંથી આવાજ આવતો હતો, ત્યાં જવા કરતો હતો, પણ તેને તેની પાંખ પકડીને શેઆણાં મનસુરે અટકાવ્યો, કેમકે વજીર ડરતો હતો, કે તેમ કરવાથી રખે વળી કોઈ ખીજ ન ધારેલી આફતમાં તેઓ ગેરફતાર થાય. પણ તેની તે અર્જ અને આજોજ શેકટ ગયાં, સખખ કે ખલીફ જોકે હાલમાં એક પિછાંવાળો બગલો હતો, તોએ તેનું દિલ બહાદુર અને રહેમવાંત હતું. તે નામદાર વજીરની ચાંચમાંથી અપાટો મારીને નિકળી ગયો, અને એક બિહામણી ચાલ, કે જ્યાંથી તે ગમખાર આવાજ આવતો હતો, ત્યાં ગયો.

તે એક એરડા આગળ આવી પોહોંચ્યો, કે જેનું બારણું અધું ખુલ્લું હતું, અને જ્યાંથી તે આવાજ આવતો હતો. રશીદે તે ઉઘાડ્યું, અને ત્યાં જે તેણે જોયું તેથી તે અભયથી સાથે ઉભોજ ગયો. તેણે તે પડી ભાંગેલા એરડાનાં ખુણામાં એક અતી જબર-દસ્ત મોટાં કદનું ધુવડ જોયું; તે માદા હતી, અને તેણીની મોટી પીળી ચશ્મોમાંથી નવધાર આંસુઓ વહેતાં હતાં, અને તેણીની વાંકી ચાંચમાંથી તેણી હાય મારતી હતી. તે બગલાઓને પોતાની તરફ આવતા જોઈને, તરતજ તેણીએ ખુશીનો અવાજ કર્યો, અને પોતાની પાંખો વડે ચશ્મો નુછી નાખીને ખલીફ તથા વજીરની બેહદ અભયથી વચ્ચે તેણીએ તેઓનીજ ઉંચી અરબી જબાનમાં કહ્યું.

“ધ્યારા પક્ષીઓ, અત્રે ભલે પધાર્યા. તમારા આવવાથી મારો છુટકારો થશે, એવી મને આગાહી થાય છે. મને ગેખી ખબર થઈ છે, કે બગલાઓનીજ મારફતે મને માફ ખોવાયલું સુખ પાછું મળશે.”

ખલીફની અભયથી જ્યારે જરા ઓછી થઈ, ત્યારે તે અતિશય સચ્ચતાથી નમીને બોલ્યો, “બાનુ ધુવડ, આપનાં બોલવા ઉપરથી

મને જણાય છે, કે તમારું દુઃખ પણ અમારા જેવુંજ છે, પણ અફસોસ ! જે ઉમેદ આપ પોતાના છુટકારા સાટે અમારાથી રાખે છે, તે ફેકટ છે, એમ અમોને લાગે છે. અગરજો આપ અમારી કેફિયત સાંભળશો, તો તે બાબે આપની ખાતરી થશે.”

તે ધ્રુવે બલીફને પોતાનું દાસ્તાન કહેવાની નમનતાઈ સાથે અર્જ કીધી, કે જે તે નામદારે આપણે ઉપર વાંચી છે, તે મુજબ કહી સંભળાવી. જ્યારે તે પોતાની હકીકત કહી રહ્યો, ત્યારે ધ્રુવે તેનો અહેસાન માન્યો, અને કહ્યું:—

“હવે ત્યારે મારી કેફિયત સાંભળો, અને તમે જાણશો, કે મારું દુઃખ પણ તમારા જેવુંજ છે કે નહીં. મારો બાપ હિંદુસ્તાનમાં એક ઘણો જોરેમંદ પાદશાહ હતો, અને હું તેની માત્ર એક પુત્રી પણ કમનસિખ બેઠી હતી. મને સર્વે કોઈ શાહજાદી લુશાને નામે ઓળખતાં હતાં. જે નાપાક જાદુગર કાશનુરે, તમોને આ અવતારમાં ફેરવી નાખવાનું કાવત્રું રચ્યું છે, તેજ મારી ઉપરની હાલની આકૃતનું કારણ છે. પોતાના શયતાની એલમની કુમક ઉપર મુસ્તાક રહીને તેણે મારા બાપની હજુરમાં આવી મારી શાદી તેના છોકરા મીરજાં સાથે કરવાની માગણી કીધી.

“તેની આવી બેઅદબીથી ગુસ્સે થઈને મારા બાપે તેને દાદર ઉપરથી નિચે ગબડાવી દેવાનો હુકમ કર્યો. એથી ખિન્નબંને કાશનુર જાદુગર જતો રહ્યો, પણ જતી વખતે પોતાને થયલાં તે અપમાનનું વેર લેવાના તેણે પાપી સોગંદ ખાધા. થોડીક મુદત ગુજરવા પછી તે કંગાળ કે જે પોતે ચાહે તે રીતે ચેહેરે બદલી નાખવાની કળા ધરાવતો હતો, તે ખુદા માલુમ કઈ છુપી રીતે મારી સાહેલી-ઓમાં દાખલ થઈ ગયો. એક ઉનાળાની સાંજે હું મારા બાગમાં ફરતી હતી. તાપ ઘણો પડવાને સખબે તાજગી મેળવવા મેં કાંઈ પીવાનું માંગ્યું, કે એ પાપી ચંડાળ એક ગુલામનાં લેખાશમાં

મારી આગળ આવ્યો, અને કાંઈ પીવાનું આપ્યું, કે જે પીતાંજ હું આ બિહામણા અવતારમાં બદલાઈ ગઈ.

“મારો આ ફરવાયલો હાલ જોઈ હું બેહોશ થઈ ગઈ, અને જ્યારે પાછી સુદ્ધિમાં આવી ત્યારે મેં પોતાને આ ખંડેરમાં આવી પડેલી જોઈ, અને તે જાદુગરનો હુયેબતનાક અવાજ મારા કાન ઉપર પડતો સાંભળ્યો. ‘એવીજ કદરૂપી અને નામોશી ભરી હાલતમાં તું તારી જીંદગીનાં બાકીના દિન તું પુરા કરજે ! શિવાય તું કોઈ એવાને મળે કે જે પોતાની ખુદ રાજપુત્રીથી તારો આવો બિહામણો દેખાવ છતાં તાથે શાદી કરવાને કબુલ થાય’. આ બનાવ બન્યાને ઘણા માસ થઈ ગયા છે, અને એ સઘળો વખત હું આ ખંડેરમાં ઘુવડ રૂપે એક કુંગાળ જીંદગી ગુબડું છું. ખુદરતનો દીલપજીર દેખાવ જોઈને વટીક હું મારો જીવ ખુશ રાખી શકતી નથી, કારણકે દિવસે તો હું આંધળી છું. ક્રૂર જ્યારે આ જમીન ઉપર માહાતાળ પોતાની આંખી રોશની પાંથરે છે, ત્યારેજ મારી ચશ્મો ઉપર ફરી વળેલો જાડો પરદો દુર થાય છે, યાને રાત્રેજ માત્ર હું જોઈ શકું છું.”

એટલું બોલી વળી તે ઘુવડ માદા પાછી પોતાની પાંખો વડે પોતાની રટેલી ચશ્મો નુછવા લાગી.

ખલીફ—બાનુ, મને લાગે છે કે, આપની આફતો વચ્ચે એક જાતનું જોડાણ છે, પણ આ અજાણ્ય ભેદની ચાવી કેવી રીતે શોધી કહાડવી, તેની મને સમજ પડતી નથી.

ઘુવડ—ખલીફ, હું આપને કહી ચુકી છું, કે મારાં બચપણમાં મારે વાસ્તે એક જાદુગરે આઘાતી કીધી છે, કે એક બગલાથી મને ઘણું મુખ મળશે. આપણે આપણે છુટકારો આ કમનસિબ હાલતમાંથી કેમ કરવો, તે હું ધાડું છું કે હું જાણું છું.

ખલીફ—તમારાં ભેદ ભરેલાં બોલવાની મને કશી સમજ પડતી નથી. મેહેરબાની કરી જરા વધારે ખુલાસાથી સમજાવશો ?

ધુવડ—મોટી ખુશી સાથે. સાંભળો, તે બદુગર કે જેણે આપણા સર્વેનો નાશ કર્યો છે, તે આ ખંડેરામાં દર માસે એક વખત આવે છે. અહીંથી નજદીકમાંજ એક દિવાનખાનું છે, કે જ્યાં તે અને તેના બીજા બદુગર દોસ્તો સાથે શરાબ ખાજીમાં મસ્ત થઈ મોજ મારે છે, અને તે વેળા દરેક જણ પોતાના તમામ પાપી કામોનું ખ્યાન એક બીજાને કહી સંભળાવે છે. તેઓ હવે પછી પાછા આવે, ત્યારે જો તેઓ તમારો ભુલાઈ ગયલો સોખન બોલે તો તેથી કદાચ તમારો છુટકારો થઈ જાય.

ખલીફ—ઓ ખ્યારી શાહબદી! મેહેરબાની કરી જલદી કહે, કે તે નાપાક અત્રે ક્યારે આવે છે, અને તે દિવાનખાનું ક્યાં છે?

ધુવડ—નામવર ખલીફ, મારાં બોલવાનો કશો ગુસ્સો કરશો ના, પણ હું તે બાબદથી આપને વાકેફ કરું, તે આગમજ મારે તમો પાસેથી એક સરત કબુલાવવી જોઈએ છે.

ખલીફ—જલદી કહે, તે શું સરત છે? તે ગમે એવી હશે, તોયે તે કબુલવાને હું તૈયાર છું.

આ ઉપરથી તે ધુવડ શાહબદીએ પોતાની મોટી પિળી અશ્મો શર્મથી નિચી કરી ઘણી સહ્યતાથી કહ્યું, “અગર જો તમો બન્ને સાહેબોમાંથી કોઈપણ એક જણ મારી સાથે શેઆદી કરવાની માંગણી કરે, તોજ મારો આ હાલતમાંથી છુટકો થાય.”

આ સરત સાંભળી બન્ને અગલાઓને ભારે ફિકર ઉપજી. પછી ખલીફે વજીરને એક એક બાબતે લઈ જઈને કહ્યું, “મનસુર, તું મારી તરફ હંમેશનો નિમકહલાલ છે એમ જાણી, આ બાબદમાં હું તારી મદદ ચાહું છું. શું તું આ ધુવડ શાહબદી સાથે શેઆદી કરવાની માંગણી મારે ખાતર નહીં કરે?”

મનસુર—નહીં ખલીફ, કદી પણ નહીં. જો હું એમ કરું, તો ઘેર પાછો જઈ, ત્યારે મારી ખ્યારી બાતુ નખોરિયાં દઈ મારી

ચરમોજ ખેંચી કહાડે ! વળી હું એક ગરીબ બુદ્ધ મરહ છું, અને તમે નામવર તો જવાન છો. એટલુંજ નહીં પણ વળી કુમારા છો, અને તેટલા માટે એવી એક નવજવાન અને ખુબસુરત શાહુબદી સાથે શેઆદી કરવાને દરેક રીતે તમોજ લાયક છો.

ખલીફ—પણ તેનોજ મનેબી અંદેશો થાય છેની ? મારી કેમ ખાત્રી થાય, કે તેણી જવાન અને ખુબસુરત છે ?

એ મુજબ તેઓ વચ્ચે થોડોક વખત સુધી તકરાર ચાલી, અને બ્યારે ખલીફે જોયું, કે વજીર કોઈપણ રીતે તેનું કહ્યું કબુલ કરે એમ નથી, ત્યારે આખરે પોતેજ તેણીની સાથે શેહાદી કરવાનું કબુલ કર્યું.

આ સાંભળી શાહુબદી બહુ ખુશીમાં આવી ગઈ, અને તેઓને જણાવ્યું, કે તેઓ વખતસરજ ત્યાં આવી પોહોંચ્યા હતા, કેમકે બદુગરોને સાથે મળવાનો તેજ દિવસ હતો. ત્યાર પછી તેણી તેઓને તે ચોક્કસ દિવાનખાના આગળ લઈ, કે જ્યાં હવે પછી તેઓનું શું થશે, તેનો તમામ આધાર લટકેલો હતો. પહેલાં તેઓ થોડીક પણ સુધી એક અંધારી ચાલ પસાર કરી ગયાં, કે જ્યાંથી પછી દિવાનખાનાની દિવાલની એક ફાટમાંથી તેઓની નજરે એક લલુકદાર રોશની દેખાઈ. અત્રે ધ્રુવડે તેઓને તદ્દન ચુપ રહેવાની તાકિદથી અર્જ કીધી, અને પછી ત્રણે જણાઓ સાથે દિવાલ માંહેલી ફાટ આગળ ગયાં, કે જેમાંથી દિવાનખાના માંહેલું તમામ બરાબર દેખાતું હતું.

ત્યાં તેઓએ જોયું કે તે મહેલના ખાત્રીના ભાગો કરતાં તે દિવાનખાનું જે સહેજ સારી હાલતમાં હતું, તેની વચોવચમાં એક મોટી મેજ બિછાવેલી હતી, કે જે ઉપર તરેહવાર દિલખુશ શરાબો અને લેહેઝતદાર વાનીઓ પિરસેલાં હતાં. વિચિત્ર પોશાકવાળા આઠ મર્દો તેની આસપાસ ગોઠવેલા ઉમદા કોચો ઉપર લેટેલા હતા. ખલીફ

તથા વજીરે તેઓની વચ્ચેથી એક મરહને તરત પિછાડ્યો, કે જે પેલોજ ડોળધાલુ વેપારી હતો, અને જેણે ખલીફ અને વજીરને પેલી બદુઈ ભુકી વેચી હતી.

ઘણાક વખત સુધી ખાણુંપીણું ચાલ્યા કરવાથી, અને પેલો બદુઈ બોલ ન સાંભળાવવાથી ખીચારા અગલાઓએ પોતાના છુટકારા માટે નાઉમેદ થવા માડ્યું, પણ તેટલામાંજ તે ડોળધાલુ વેપારીની પાસેજ બેઠેલો ખીજે બદુગર બોલ્યો: “કાશનુર, તારાં છેલ્લાં કોઈ મોટાં અને અન્યથા જેવાં કામોનું ખ્યાન કર, કે જેથી અમોને ગમત પડે.”

આ ઉપરથી તરતજ કાશનુરે પોતે ચલાવેલાં તમામ બદુઈ કામોનું ખ્યાન કરવા માંડ્યું, અને આખરે ખલીફ તથા વજીરની વાત કીધી.

તે સાંભળી બીજાએ સવાલ કર્યો કે “અને તમોએ તેઓને બીજા અવતારમાં બદલી નાખવાને માટે શું બોલ નક્કી કર્યો હતો?”

કાશનુર—(હસીને) લાટીન અખાનનો એક બોલ અને તે પણ યાદ રાખવાને ઘણા સહેલો—“મુતાબાર.”

મગજમાંથી વિસરાઈ ગયેલો બોલ પાછો યાદ આવતાંજ બેહુદ ખુશી સાથે તે બંને અગલાઓ ત્યાંથી એટલાતો જોશથી ઉડી ગયા, કે બિચાડું ધુવડ તેઓની પછવાડે જેમતેમ સખતીથી ઉડ્યા કીધું. પણ ખલીફે તેણીની તરફ ફરીને કહ્યું “ઓ! તું કે જેણીએ અમારો છુટકારો કર્યો છે, તે મારાં દિલનાં ઉપકારની નિશાની તરીકે મારો હાથ કબુલ કર.”

ત્યાર બાદ તેણે તથા વજીરે બંને જણાએ પૂર્વદિશા તરફ ફરી પોતાની અગલા રૂપી લાંબી ગરદન વડે ત્રણ સેજદા કર્યા, અને પછી બાણીતો બોલ “મુતાબાર” પોતાની વાંકી ચાંચમાંથી બોલ્યો, કે તરતજ તેઓનો અવતાર અગલામાંથી બદલાઈને પાછો

અસલ માફક આદમી બની ગયો. આ જોઈ બેહુદ ખુશાલી વચ્ચે ધણી અને નોકર બંનેએ એક બીજાને બગલગીરી કરી, અને રડવા લાગ્યા. પણ આ વખતની તેઓની અન્યબીનું ખ્યાન કોણ કરી શકે? કેમકે પાછળ ફરીને જોતાં તેઓએ પોતાની બાજુમાં એક જવાન પરી સુરતની બાજુને અતિ ઉમદા પોશાકમાં ખીરાજેલી જોઈ.

પોતાનો નાબુક હાથ ખલીફ તરફ ધરીને તેણી હસીને બોલી, “શું તમે તમારાં ગરોબ બિચારાં ધુવડને પીછાણી શકતા નથી?”

ખલીફ તેણીની અતિ ખુબસુરતી અને મરોડ જોઈને એટલો તો દિવાનો બની ગયો, કે તેણીના પગ આગળ ઘુંટણ મડીએ પડીને અને સોગંદ ખાઈને જણાવ્યું, કે તેની આખી જીંદગીમાંનો સર્વેથી સુખી દિવસ તેજ હતો, કે જ્યારે તે બગલો થઈ જવા પામ્યો, તો આજે તેણીની સાથે તેની મુલાકાત થઈ.

પોતાના લલા વજીર મનસુરની સાથે ખલીફને બગદાદ પાછો ફરતો જાણી લોકો ખુશીથી દિવાના બની ગયાં, અને આખે રસ્તે તેને ખુશાલીના પોકારોથી વધાવી લીધો.

ખલીફ ઉતાવળો પોતાના મહેલમાં ગયો, અને તે કાશનુર બદુગર તથા તેના બેટાને કેદ કરાવ્યા. ખલીફના હુકમથી તે ખુદા પાપી મદને તેજ ખંડેરવાળા મહેલમાં લઈ જઈ સર્વેથી ઉંચા મિનારા ઉપર ફાંસી દેવામાં આવ્યો, કે જ્યાં તેણે શાહ-જાદીને ધુવડના અવતારમાં બંદીવાન કીધી હતી. ત્યારબાદ ખલીફે તેના બેટા મીરજાને બે સબમાંથી ગમે તે એક માંગી લેવાને ફરમાવ્યું, કે જોઈએ, તો તેણે પોતાનો જાન આપવો, કે નહીં તો પેલી બદુદ ભુકીની એક ચપટી સુંઘી કોઈ જાનવરના અવતારમાં બદલાઈ જવું.

નાચારીએ તેણે જાનવરી અવતાર પસંદ કરવાથી વજીર મનસુર તેની સામે દાબડી ઉઘાડીને ઉભો, અને પછી મશ્કરીને અવાજે તેને કહ્યું, “સાહેબ એક ચમટીલરી સુંઘશો.”

આ વખતે જો તે નાફરમાની કરે, તો ઇશારત થતાંજ તેનું ડોકું ઉરાડી મુકવાને એક ગુલામ નાગી શમશેર સાથે તૈયાર ઉભો હતો.

મીરઝાંએ પોતાનાં આંગણાં તે બહુઈ દાખડીમાં ઘાટ્યાં અને એક મોટો ચમટો ભરી તે ભુકી સુધી, અને “મુતાબાર” બોલ.

બોલ્યો, કે તેનો અવતાર ખાસા એક મોટા બગલાના આકારમાં બદલાઈ ગયો. તે બિચારાં પક્ષીને ત્યારબાદ એક મોટાં પાંજરામાં બંધ કરી, ખલીફના બાગના દરવાજા ઉપર ટાંગવામાં આવ્યું, કે જ્યાંથી પસાર થતાં બગદાદ શહેરનાં હજારો લોકો તેને જોઈ ગમત મેળવતાં હતાં.

ખલીફ રશીદ અને સુલતાના લાંબો વખત સુધી સુખથી રહ્યાં, અને તેઓનો માનીતો વજીર મનસુર હંમેશાં તેઓના અન્નયત્રી ભરેલા બનાવોનું બ્યાન કર્યા કરતો હતો. કોઈ વખત જ્યારે ખલીફ ખુશ મીઠાજમાં હોય ત્યારે એક બગલાની માફક ચાળા કરી તે નામદાર પોતાના વજીરની મશ્કરી.

કરતો. તે ખગલાનીજ માફક ડોક લાંબી કરી, વાંકાટીકા પગો કરી, પૂર્વ દિશા તરફ ફરી, ખોટા ઢંગથી સેઝંદો કરતો, અને વજીરની પેઠે “મુ—મુ—મુ—” બોલ ચાલ કરી, જાણે તે પુરો કરવાની કોશિષ કરતો હોય, એમ ચાળા કરતો ! જેથી તે પરીસુરત શાહબાદીને અને તોણીનાં ફરજંદોને ઘણી ગમત પડતી હતી, પણ ન્યારે ઘણું અતેડું થતું, ત્યારે તે ખલીફને દમ ભરાવતો કે “જો હવે તમો નામવર સાહેબ મારી મશ્કેરી કરશો, તો બિચારાં ધુવડ સાથે કોણે શેઆદી કરવી, તે બાબે આપણા વચ્ચે જે તકરાર થઈ હતી, તે હું સર્વેને જણાવી દઈશ.” રખે તેથી પોનાની હસી થાય, એમ જાણી ખલીફ વળી તે વખતે તો અખાડા કરી જતો, પણ વળી બીજી તકે પાછો વજીરની મશ્કેરી કરવાને ચુકતો ન હતો. તો જોકે કોઈ વખત પણ વજીરે તે છુપી વાત કોઈને જાહેર કીધી ન હતી.

ન્યારે સલીમ પોતાની હેકાયત પુરી કરી રહ્યો, ત્યારે સઘળા વેપારીઓએ તેની રસીલી હેકાયત માટે તેને શાબાશી આપી.

તેઓમાંથી એક જણ બોલ્યો, “ખચિત સલીમની હેકાયતથી આપણે વખત ઘણો ખુશ રીતે પસાર થયો છે, પણ હવે* આંજની લેહેકી કુંકવા માંડી છે, માટે આપણે આગળ કુચ કરવી જોઈએ.”

આ ઉપરથી તરતજ તંબુઓ ઉંચકી લેવામાં આવ્યા, અને તે કાફલાએ પાછી આગળ કુચ કરવા માંડી. આખી રાત અને બીજી બામદાદનો કેટલોક વખત સુધી કુચ કર્યા પછી તેઓ

* રેતીનાં રણમાં દિવસે એટલો તો તાપ પડે છે, કે તેની ગર્મી ખમાઈ શકતી નથી, માટે હંમેશાં કાફલાઓ ઠંડે વખતેજ પોતાની કુચ ચાલુ રાખી દિવસે ઊંચાલી દરી આશામશ લે છે.

છાવણીને લાયકની એક જગ્યા ઉપર આવી પહોંચ્યા, અને ત્યાં આશાયશ લેવા માટે તંબુઓ ઠોકી ઊંઘવા પડ્યા.

જ્યારે તેઓ ખાખમાંથી બીહાર થયા, ત્યારે જોકે દિવસનો તાપ ઓછો થયેલો હતો, તોયે વેપારીઓનો વિચાર થોડાક કલાક પછી જ્યારે માહાતાબ ઊગે ત્યારે પાછી કુચ શરૂ કરવાનો હોવાથી માંહેલા એક પોતાના બીજા સાથીને કહ્યું, “આપણા નવા દોસ્ત, સલીમ બાદશહે ગઈ કાલે આપણને એક ઘણીજ દિલપસંદ હેકાયતથી ખુશ કર્યા છે, માટે મારા ખ્યારા અલ્લી, આજે તમે પણ તેનીજ માફક એક બીજી દિલપસંદ વાત નહીં કરશો? તમેએ તો ઘણી સફરો કીધી છે, અને તમેને દુન્યાદારીનો ઘણો અનુભવ થયેલો છે, માટે ખચિત તમેને અન્તયખ જેવી ઘણી ખાખદોની ખબર હોવી જોઈએ.”

અલ્લી—ભલે, ભલે, આજે હું એક હેકાયત કહેવાને તૈયાર છું, પણ તે “બગલાડ્ડપી ખલીફ” અને વજીરના જેવીજ રસીલી લાગશે નહિ, તે બાબે હું કશી કબુલાત આપતો નથી તો પણ હું મારી બનતી રીતે તમેને ગમત આપવાની કોશિશ કરીશ, માટે મારા અઝીજ રશીકો, “દરજ શાહુબદા”ની મારી હેકાયત સાંભળો.

દરજી શાહબંદો.

એક વખત અલેકઝાંડ્રિયા શહેરમાં એક ઘણાજ હુસિયાર અને બાણીતો દરજી રહેતો હતો કે જેના હાથ તળે કામ કરતા છોકરાઓમાં એક હતો, કે જેનું નામ લાખુકાન કરી હતું. દરેક જણાં આ છોકરાના સીવવાના હુન્નરની ઘણી તારીફ કરતાં હતાં વળી તે ઉઘોગી તથા વાયદાસર કામ કરનારો હોવાથી લોકો તેને બીજાઓ કરતાં વધુ પસંદ કરતાં હતા. ઘણા હુસિયાર અને હુન્નરમંદ છતાં, તે જરા “ચક્રમ” હતો, અને તેનાં મજગમાં બસ એવોજ ખ્યાલ ખેંચી ગયો હતો કે તે એક શાહબંદો હતાં!

કોઈ વખત કલાકોના કલાંકો સુધી ઘણી ઉલટથી સીવ્યા કરતો હતો, અને તે વેળા એવું લાગતું હતું કે તેની સોય બાણે તેનાં આંગળાંઓમાંથી ઉડી જતી હોય; પણ વળી ઘણીવાર તે સીવવાનું એક બાબુએ પડતું નાખી, કલાકોના કલાંકો સુધી કોઈ વિચારમાં પડી રહેતો. તે વેળા તે એકજ જગ્યા તરફ ટીક્યા કરતો અને એવો તો હસવા જેવો ચહેરો કરતો, કે તેના બીજા સાથીઓ તેની મશ્કરી કરતા, કે “બુઓ, બુઓ, વળી લાખુકાન શાહબંદો થવાની કોશિશ કરે છે?”

એક શુક્રવારને દિને જ્યારે તેના બધા સાથીઓ મસજીદમાં નેમાઝ પઢીને પોતાને કામે પાછા ફરતા હતા, ત્યારે લાખુકાન

પણ મસજીદમાંથી બહાર આવ્યો. આ વખતે તેનાં બદન ઉપર એક ઘણો ઉમદા પોશાક પહેરેલો હતો, કે જે તેણે પોતાની કુમાઈમાંથી કેટલાક પૈસા બચાવી, તેમાંથી ખરીદ્યો હતો. આ પોશાક પહેરી તે મહોલ્લાઓમાંથી બાણે પોતે એક ખરો શાહ-

બંદો હોય, એવા રોબ અને ગુમાન સાથે આવ્યો જતો હતો, અને તે વખતે જો તેનો એકાદ સાથી તેની સાથે વાત કરવા જતો, તો માત્ર પોતાના હાથના ઇશારાથી ભારે મગફરી સાથે તે તેને પાછો જવાબ દેતો. એજ વખતે એતેક્રિએ તેનો દરજી શેક તેને રસ્તામાં મળ્યો, જેણે લાલ્ચુકાનને “બનાવવા”ના ઇરાદાથી કહ્યું, “લાલ્ચુકાન, ખચીત તું કોઈ ગુમાઈ ગયલા શાહબંદો જેવોજ લાગે છે હો!”

લાલ્ચુકાન—શું તમોને પણ એમજ લાગે છેની? હું તો અવલથીજ બાણું છું કે હું કોઈ શાહબંદોજ છું.

આ દિનથી બિચારા લાલુકાનનાં મગજમાં આ બેહુદા ખ્યાલે વધારે મજબુત ઘર કર્યું, અને જો તે ઘણો અચ્છો કારિગર ન હતો, તો ખચીત પોતાની ચાકરી પણ ખોલી દીધી હતો. હવે એવું બન્યું, કે સુલતાનનો ભાઈ સલીમ એક વખત અલેક્ઝાન્ડ્રિયા શહેર ખાતે આવ્યો, અને તેણે ઉપલા બાણીતા દરજી, લાલુકાનના શેઠની દુકાને પોતાનો જલ્સો, કાંઈક શ્રેયસ્કાર કરવા, તથા તે ઉપર થોડુંક વધારે ભરતકામ કરવા માટે મોકલ્યો, અને દરજી શેઠે લાલુકાનને ઘણો હુશિયાર બાણી, તે કામ તેને સોંપ્યું. જ્યારે સાંજ પડી, અને ખીજ તમામ છોકરાઓ ઘેર ગયા, ત્યારે લાલુકાન દુકાનમાં બેસી રહ્યો, અને સુલતાનના ભાઈના ઉમદા જલ્સાનું ભરતકામ, તેની ઉચી શોભીતી રંગીન મખમલ, વગેરે જોઈ અભયબ થવા લાગ્યો. આખરે લોભ નહીંજ થોભાવાથી, પોતે તે પેહેરે તો કેવો લાગે, તે બાણવા માટે તે જલ્સો તેણે પેહેર્યો, અને બનાવ પણ એવો બન્યો કે તે તેને દિલ બેસતો આવી ગયો.

તે પહેરીને લાલુકાન કાકા દુકાનમાં એમથી તેમ લટક મટક કરતા ચાલવા લાગ્યા! અને પોતે ઘણો ખુબસુરત લાગે છે, એમ મનમાંજ વિચારીને ખુશખુશ થવા લાગ્યો. તે મનમાં બોલ્યો, “એક શાહુખ્તો થવાનું શું મુશ્કેલ છે? ખીજાઓ કરતાં વધારે કિમતી પોશાક પેહેર્યો, કે થયું. અગરજો સુલતાન પોતે એક ફકિરનો લેખાશ પેહેરે, કે એક કાજનો દમામવાળો જલ્સો કિતારી લેવામાં આવે, તો પછી રસ્તામાં તમારી પાસેથી પસાર થતાં, શું તમો કદી એમણી કહો કે આવ્યે સુલતાન છે, પેલો કાજ છે? શું લીલી પાઘડી ઉપરથી આપણે એક અમીરને નથી ઓળખતા? હા, ખચિત બધું પોશાકમાંજ છે, માટે જો એવો એક ઉમદા પોશાક મારી પાસે હોય, તો બધા મને શાહુખ્તોજ બાણે, ને કદાચ એમ પેહેરી ફરતાં કોઈ દિન મારાં બાદશાહી માખાપ પણ

મને મળી આવે. પણ તેમ કરવા સારું મારે અલેકઝાંદ્રિયા શેહેર તો છોડી જવું જોઈએ, કારણ કે હ્યાંનાં બેવકુફ લોકો, તો કોઈ દહાડેથી માનવાના નથી, કે હું એક શાહુબદો છું.”

વળી લાઘુકાનને લાગ્યું, કે આ ઉમદા પોશાક કોઈ નેકબદ પરિએ ખામોખા તેને વાસ્તેજ ત્યાં મોકલ્યો હતો, કે તે લઈ તે પોતાનું સુખ્યું કરે. એવા બેહુંદા ખ્યાલથી બેહદ ખુશી થઈ, જે થોડું નાણું તેણે બચાવ્યું હતું, તે તથા સુલતાનના લાઈનો કિમતી જભ્લો લઈ તેણે કિતાવળે અલેકઝાંદ્રિયા શેહેરમાંથી ચાલતી પકડી. બીજે દિને જ્યારે તે બીજાં શેહેરમાંના મોહોલ્લાઓમાંથી પસાર થતો હતો, ત્યારે લોકો એવા ઉંચા પોશાકવાળા એક મર્દને પગે ચાલતો જતો જોઈને તેની તરફ અન્યબીથી ટીકીટીકીને જોવાં લાગ્યાં, અને તેથી લાઘુકાનને ઘણેજ કંટાળો ઉપજ્યો. એકાદ બે રાહદારીઓએ તો તેને તે બાબે સવાલ વટીક કર્યો, પણ તેણે તેઓને ઉડાવનારા જવાબો આપી ખેરવ્યા; પણ “તેને તેમ કરવાનો ખાસ સખબ છે” એમ જ્યારે તે જવાબ દેતો ત્યારે સર્વે હસવા પડતા. આથી કંટાળીને લાઘુકાન એક ઘોડો વેચાતો લઈ પોતાનો ભપકો પુરો કરવાનો ઈરાદો કર્યો અને બુજવી કિમતે એક ખુઠો ઘોડો તેણે ખરીદ્યો. તે એટલો તો “ખડખડ પાંચમ” થઈ ગયલો હતો, કે ઘણેજ ધીમે કદમે ચાલતો, પણ આપણો દરજી શાહુબદો કદી બાપ જન્મમાં પણ ઘોડા ઉપર બેઠેલો નહીં, તેને તો આ ઘોડો ઘણો માફક આવી ગયો!

તેણે પોતાના આ નામિયા ઘોડાનું નામ મોહોરો કરી રાખ્યું, અને તે ઉપર સવાર થઈ આગળ મુસાફરી કર્યો જતો હતો, તેટલાં રસ્તામાં તેને એક બીજો જવાન મર્દ ઘોડા ઉપર સવારી કરતો મળ્યો. વાતચીતમાં બંનેનો રસ્તો સેહેલથી કપાઈ બંધ, એટલા માટે નવા આવનારે લાઘુકાનની સાથે મુસાફરી કરવાની ખાહેશ દેખાડી. તે એક બહુ ખુબસુરત જવાન હતો, અને તેની તેજ કાળી

ચરમોમાં મહાનગી પ્રકાશતી હતી. ફક્ત તેનો પોશાક લગાર હાલહવાલ હતો, નહીં તો દરજી શાહજાદો તે જવાનથી ઘણો ખુશ થયો હતો. તેનું નામ ઉમર હતું, તેણે પોતાનો તમામ અહેવાલ લાખુકાનને કહી સંભળાવ્યો, જેના બદલામાં લાખુકાને પણ પોતાને ઉંચા ખાનદાનનો જણાવ્યો, અને “તોપ મારી” કે તે ફક્ત શોખને ખાતર મુસાફરી કરવા નિકળ્યો હતો. જ્યારે તેનાં જાણવામાં આવ્યું, કે જે શખ્સને તેના પોશાકને લીધે તેણે ધિક્કાર્યો હતો, તે તો એક શાહજાદો હતો, ત્યારે તેને ઘણી અજાયબી લાગી. ઉમરે તેને પોતાનો અહેવાલ નીચે મુજબ જણાવ્યો :

“હું મારી બચગીથીજ કેરોના પાશા એલશીબેની દરબારમાં ઉધર્યો છું. હું હંમેશાં એમજ ધારતો હતો, કે તે મારો કાકો લાગે, પણ થોડીજ મુદત ઉપર તેણે મને પોતાની નજદીક બોલાવીને કહ્યું, કે હું તેનો ભત્રીજો થતો ન હતો, પણ મારો બાપ તો અરબસ્તાનનો એક મોટો પાદશાહ હતો, તેણે મને તેને ત્યાં મોકલી દીધો હતો. તેનો સબબ, એ કે નબુમીઆએ તેને જણાવ્યું, કે બાવીસ વર્ષની ઉંમર તુલીકમાં મારી અજલ આવશે, પણ જો તે અજલ હું કોઈ રીતે ચુક્યો, તો પછી હું સુખથી લાંબી જીંદગી ગુમરીશ.

“એટલા માટે તેણે મને એલશીબેના સ્વાધીનમાં મોકલી દીધો, અને તેને તાકિદ કીધી હતી, કે તેણે મારાં ખાનદાનની કશી ખબર મને કરવી નહીં, પણ બાવીસ વર્ષની ઉંમર વિત્યા પછી મારે મારા બાપને શોધી કહાડવો, તે એવી રીતે કે આવતા રમઝાન મહિનાને ચોથે દહાડે, કે જ્યારે માફ બાવીસમું વર્ષ પૂરું થશે, ત્યારે અલેક્ઝાન્ડ્રિયાની પૂર્વ આશરે ચાર દિનની મુસાફરીએ આવેલાં એલ-શૈરઝાહના મિનારા આગળ મારે જવું. ત્યાં મને કેટલાક શખ્સો મળશે, તેઓને એલીફબેએ આપેલું આ

ખંજર દેખાડવું, અને તેજ વખતે બોલવું, કે ‘જેને તમો શોધો છો, તે હું જ છું.’ અગરજો તેઓ પાછો એમ જવાબ દે, કે ‘જે પયગમખરે તને ખચાવ્યો છે, તેની તારીફ કયે’ છિયે,’ તો મારે તેઓની સાથે જવું, કે તેઓ મને મારા આપ પાસે લઈ જશે.”

લાબુકાન દરજીએ આ તમામ હકીકત ઘણાં ધ્યાનથી સાંભળી. તેને પણ હુમેશાં એવાજ પ્રાક્રમેના સ્વપનાં આવતાં હતાં, અને તેવોજ ખનાવ વળી ખીજના આખમાં ખનવાનો પણ હતો. પણ તે ખનાવ ખીજને માટે અને, અને તેને પોતાને વાસ્તે ન અને એ તેને ઘણું ગેરવાજબી લાગ્યું. તે પોતેથી એક બાદશાહનો ખેટો કાંચ નહીં પેદા થયો? આખો દિન તેના તેજ ખ્યાલો તેના મગજમાં ભમ્યા કીધા, અને એવા ખાલી ખ્યાલોને લીધે તેને રાત્રે ઉંઘ પણ નહીં આવી. જ્યારે આમદાદે તે ઉઠ્યો ત્યારે તેણે પોતાના જવાન સોબતીને તેની બાજુમાં નિરાંતે બાબ કરતો જોયો. તેને જોતાંજ તેનાં દિલમાં ખુરા વિચારો આવવા લાગ્યા. જો કોઈ હોનારત તે શાહુબદાને ખને, તો શું તેની જગ્યાએ પોતે બાદશાહના ખેટા તરીકે ન જઈ શકે?

જ્યારે લાબુકાન આ મુજબ વિચાર કરતો હતો, ત્યારે ઊમર સુતેલોજ હતો, માટે અલકીખેનું આપેલું ખંજર તેણે ધીમેથી તેની સોડથી ચોરી લીધું, અને જોય છે, તો તે એક બહુ નાદર હથિયાર હતું. તેના હાથા ઉપર તમામ બેમુલાં લાલો જડેલાં હતાં. લાબુકાને તે ખંજર તેનાં મિયાનમાંથી બહાર ખેંચી કહાડયું, તો તેનાં જોવામાં આવ્યું, કે તેનાં તેજ પાનાં ઉપર આ મુજબ લખેલું હતું. “અગરજો ખુદાની ખાહેશ હોય તો.”

આ વાંચી તે પોતાના મન સાથે બોલ્યો, “હા જો ખુદાની ખાહેશ હશે, તો તે ફરીથી જગવા પામશેજ નહીં, અને હું શાહુબદો ઊમર થવા પામીશ.” એમ બોલી, તે ઊમરને

જખમી કરવા જતો હતો, પણ તેટલાં તે ખુની કામથી, તથા રખે તે ઉઠીને સાંમે થાય, એવા હિચકારા વિચારથી ખીહીને તેણે હાર ખાધી. જોકે તેનું ખુન કરવાની તો તેની હિમત ચાલી નહીં તોપણ ચોરી કરવાથી તે ડર્યો નહીં. તરતજ ઊભરતું ખંજર પોતા સાથે લઈને તે શાહુબદાના ઘોડા ઉપર સવાર થઈ, ત્યાંથી નિકળી ચાલ્યો, અને મનમાં બોલવા લાગ્યો, કે “તેમ નહીં, તો એમ પણ હું મારી મોરાદે પોંહોંચીશ, અને જો તે મારી પછવાડે આવશે, તો તેને એક ઠગારા તરીકે ગણીને હાંકી કહાડવામાં આવશે.”

જેમ અને તેમ ઝડપથી તેણે પોતાના ઘોડાને દપટાવ્યો, અને બિચારો ઊભર જાગી ઉઠે, તે આગમજ ઘણાજ કોસ દુર તે દગલબાજ મંજલ કરી ગયો.

તે રમઝાન મહિનાનો પેહેલો દિવસ હતો, કે જ્યારે આ તમામ બનાવ બન્યો હતો, એટલા માટે નેમેલી જગ્યાએ પુગવાને હજી ત્રણ દિવસનો વિલંબ હતો, અને તેટલા વખતમાં પોહોંચી શકાય એમ હતું, તો પણ રખેને ખરો શાહુબદો તેને પકડી પાડે, એવી દેહિશતથી તે બની શકે એટલી ઝડપથી મુસાફરી કરતો હતો. ખીજે દહાડે સાંજનાં તેની નજરે દ્રષ્ટિ મર્યાદામાં એલ-શૈરઝાહનો મિનારો પડ્યો. એક બોહોળાં મેદાનની વચ્ચે આવેલી એક નાની ટેકરી ઉપર તે આવેલો હતો, અને બેથી ત્રણ કલાકની મંજલમાં ત્યાં પોહોંચી શકાય, તેટલે દુર વેરથી તે દેખાતો હતો, મિનારો જોતાંજ લાખુકાનનાં “પોટિયાં લેવાવાં માંડ્યાં?” તેનું પાપી દિલ તેના ગુનાહને માટે તેને અંદરખાનેથી કરડવા લાગ્યું, અને જો આ તેની દગલબાજી પકડાઈ આવી, તો તેની શી વળે થશે, એવા વિચારથી તે ધુજવા લાગ્યો.

તે પોતાના ઘોડા સાથે એક નહાનાં જંગલમાં દાખલ થયો, અને જે નીમેલે વખતે તેને માણસો સામાં મળનાર હતાં, તે વખતની

રાહ જોવા લાગ્યો. ચોથા દિવસની બામઢાંઢે લાખુકાને મેદાન ઉપર નજર કીધી, તો જે ટેકરી ઉપર એલ-શેરઝાહનો મિનારો ઉભો હતો, તેની ટોચેથી દબદબા ભરેલા તંબુઓનો એક જુમખો તેણે જોયો. આ દેખાવથી તેને બેહુદ ખુશી ઉપજી, અને જો કે અંદર-ખાનેથી તેનું દિલ તેને વધારેને વધારે ડંખતું હતું તે છતાં વગર વખત ખોડવે, તે હિમત ધરી તે જગ્યા તરફ જવા નિકળ્યો.

મિનારાના પાયા આગળ એક બુઝોર્ગ મર્દ બેઠેલો હતો, જેની ખિદમતમાં ઘણાક ગુલામો, પેહેરેગીરો અને અમલદારો ઉંચા પોશાકોમાં સજ થઈ ઉભેલા હતા. તમામ જણા બંને કોઈના આવવાની રાહ જોતું હોય એવી આતુરતાથી ઉભેલા હતા. લાખુકાન તેઓની નજદીક જઈ પહોંચતાંજ પોતાનો ગલરાટ જેમતેમ છુપાવી તે બુઢા શખસ આગળ ઘુંટણ મરડિયે પડ્યો, અને પેલું ચોરેલું ખંજર બહાર કહાડી તેની સામે ધર્યું, અને ધુજતે અવાજે બોલ્યો, “જેને તમે શોધો છો, તે હુંજ છું.”

આ સાંભળી તે બુઝોર્ગ મર્દની ચશ્મોમાં ખુશહાલીથી પાણી આવી ગયાં, અને તે બોલ્યો, “જે પયેગમબરે તુંને બચાવ્યો છે, તેની તારીફ કુર્યે છીયે. મારા વહાલા બેટા ઉમર, આવ, તારા બાપને ભેટ, મને બગલગીરી કર.”

આ ગંભીર શખ્દો સાંભળી, ફરી એકવાર દરજીને પસ્તાવો થયો, પણ તેણે પોતાનાં કાવત્રા એટલાં આગળ ચલાવ્યાં હતા, કે હવે પાછું હટવું ન બની શકે એમ હતું, માટે નાચારીએ તેણે તે બુઢા મર્દને બગલગીરી કીધી. આ ક્રિયા પુરી થવા પછી લાખુકાને સામેના મેદાન તરફ નજર કીધી, તો કોઈ શખસને તેઓ તરફ ઘોડા ઉપર આવતો દિઠો, અને વધારે બારીકાઈથી નેગાહ પોહોં-આડતાં, તેણે તરતજ ખુદ પોતાનાજ ઘોડા મોહોરાને અને ખરા શાહબંદા ઉમરને ઓળખ્યા.

છેક નજદીક આવતાંજ શાહુબદા ઉમરે પોકાર માર્યો,
“સખર કુરો! આ લુચ્ચા ઠગારાથી ઠગારો ના! ખરો અને એકલો
ઉમર તો હું છું.”

આ ન ધારેલી અડચણથી તમામ જણા અન્યથા થઈ ગયા,
અને પેલો બુજેર્ગ મદ્દ, તો લાલ્મુકાન પછી ઉમરને, અને ઉમર
પછી લાલ્મુકાનને અવારનવાર ટીકવા લાગ્યો. પણ લુચ્ચા લાલ્મુકાન
આ વખતે પુરતો શાંત હેખાવ અખત્યાર કરીને બોલ્યો, “મહેર-
બાન બાપ, આ શખશનાં બોલવા ઉપર કશો વિચાર લાવતા ના.
હું ધારું છું, કે એ બિચારો એક દિવાનો દરજી છે, અને પોતે
એમજ માને છે, કે તે એક શાહુબદો છે, માટે આપણે એની
ઉપર ગુસ્સે થવાને બદલે રહેમ કરવી જોઈએ.”

એવું બેઅદબી ભર્યું બુદ્ધું સાંભળીને શાહુબદા ઉમરનો
ગુસ્સો એટલો તો ઉશ્કેરાઈ આવ્યો, કે તે દિવાના જેવો, થઈ જઈ
તેણે લાલ્મુકાન ઉપર હુમલો કર્યો, પણ તરતજ ચોકીબાનો વચ્ચે
પડયા, અને પછી તે બુદ્ધા મદ્દના હુકમથી ઉમરના મુશ્કા બાંધ્યા.

આ બેબલતથી શાહુબદા ઉમરને લાગ્યું કે, જાણે તે
ખરેખરો દિવાનોજ થઈ જતો હોય, અને તેથી તે રડી પડ્યો,
અને બોલ્યો, “અરે મારા બાપ, શું તમારું દિલ તમોને એમ
બસારત નથી કરતું, કે હુંજ તમારો બેટો છું? હું તમોને મારી
માની યાદ આપીને કહું છું, કે મારું જરા સાંભળો!”

આ સાંભળીને તે બુદ્ધા મદ્દ બોલ્યો, “અલ્લાહ આપણા
નેઘેહુબાન થજો! વળી પેલો બિચારો કમબક્ષ ફરીથી બકબકારો
કરે છે,” અને પછી લાલ્મુકાનને પોતાનો હુકદાર બેટો માની,
તેના હાથ ઉપર ટેકી તે આગળ ચાલ્યો. ત્યારબાદ બન્ને જણા
ઉંચી તોખમના અને ભપકાદાર સાજવાળા ઘોડાઓ ઉપર સવાર
થયા, અને બિચારા કમનસિબ શાહુબદાને તે નહાસી ન બચ

અથવા કોઈ બીજી રીતે તોફાન ન કરે, એટલા માટે સામાન લાંબેલાં એક ઉંટની સાથે બાંધ્યો.

આ ખુડોર્ગ મદદ, કે જેની ઉપર આ મુજબ ઠગાઈ ચલાવવામાં આવી હતી, તે મેકેબાઇટ લોકોનો મુલતાન સમ્બાદ હતો. લાંબો વખત સુધી તેને પોંટે કાંઈપણ ફરજંદ ન થયાં, પણ આખરે ખુદાએ તેની અર્જ સાંભળી, અને તેને ત્યાં એક બેટો અવતર્યો. પણ આ વખતે સેતારે-શનાસોએ એવી આગાહી કીધી, કે બાવીસ વર્ષની ઉમ્મર તુલીકમાં તેનો એક હરિક બહાર પડશે, અને તેથી તેનો જાન જોખમમાં રહેશે. આ આઘાહીમાં જણાવ્યા મુજબનો બનાવ ન બને, એટલા માટે ઝંઘક મુલતાન સમ્બાદ પોતાના એકપુરા વહુલા બેટાને પોતાના એક અઝીઝ દોસ્ત એલશીબેની સંભાળ તળે મોકલી આપ્યો. તે કોણનો બેટો હતો, વગેરે બાબદોથી તેની બાવીસ વર્ષની ઉમ્મર તુલીક તેને અબજો રાખવાની અર્જ સમ્બાદ પોતાના દોસ્ત એલશીબેને કરી હતી. આ મુદત ગુજરવા બાદ તેની જીંદગી લાંબી અને આબાદાની ભરેલી થવાની આગાહી સેતારેશનાસોએ કરી હતી.

આ તમામ કેફિયતથી મુલતાને પોતાના આ ખોટા બેટાને વાકેફ કર્યો, કે જે તેની બાબુમાં હાલ સવારી કરતો હતો. આ સર્વે અહેવાલથી લાખુકાનને ખોટો વેષ ધારણ કરવાનું વધારે સવળ થઈ પડ્યું, અને તે લાગ તેણે એવી તો સફાઈથી બનવ્યો કે, કે દરેક જણ તેનેજ ખરે શાહુબદો સમજવા લાગ્યા.

ન્યાં ન્યાંથી તેઓ પસાર થયા ત્યાં ત્યાંની તમામ જગ્યાએ આરકાંઓ અને રોશનીઓથી શણગાર કરેલો હતો; આ બાપ બેટાના જવાના રસ્તા ઉપર કુલો પાંચરવામાં આવ્યાં હતાં; અને રૈયત પોતાના ગાદીવારેસ શાહુબદોને પાછે ફરેલો જોઈ પોતાની ખુશહાલી જાહેર કરતાં હતાં. આ સઘળું જોઈ બિચારા કમનસિબ ઉમરને વધારે દુઃખ થતું હતું.

કોઈ આંખીને તેની તરફ જોતું પણ ન હતું, અથવા કોઈ તેને વાસ્તે પુછતું, તો લાગલો જવાબ મળતો, કે “એ બિચારો એક ગરિબ દરજી છે, અને દિવાનો થઈ ગયો છે.”

આઠ દિવસ સુસાફરી કર્યા બાદ તેઓ પાચતપ્ત શેહેરમાં આવી પુચ્યા, કે જ્યાંના રેહવાસીઓએ તેઓને ઘણા ભપકાથી આવકાર દીધો. તેઓના આવી પુગવાની ખબર સાંભળી, સુલતાના વાલિદ પોતાના તમામ દરબાર સાથે તેઓને ભેટવાને તૈયાર થઈ ઉભી. આ વખતે સાંજ પડેલી હતી. અને બાગમાં તેમજ મેહેલના દાદરો, ગઝબાઓ, વગેરે ઉપર રંગબેરંગી ફાણસોથી પુષ્કળ રોશની કરવામાં આવી હતી, કે જેથી સૂઘળો દેખાવ પરિયાંના મુલક જેવો લાગતો હતો. સુલતાનાએ પોતે પણ સુલતાનની પેઠે પોતાના બેટાને જન્મ આપવા પછી કોઈ વખત ફરી જોયો ન હતો, પણ તોયે તેણીએ તેનો ચહેરો ખાબમાં એટલી બધી તો વખત જોયો હતો કે તે તેણીનાં મગજ ઉપર તદ્દન ઠસી ગયો હતો. તેણી વારંવાર કહેતી, કે “જો મારો બેટો મારી સામે આવે, તો હું તેને હજારોમાંથી તરત પિછાણી આપું.” તેટલા માટે હમણા જ્યારે સમ્રાટ લાલુકાનનો હાથ પકડી તેને સુલતાના પાસે લઈ આવ્યો, અને કહ્યું, કે “આ રહ્યો તારો બેટો, કે જેને માટે તું હુંમેશાં ગમ કર્યા કરતી હતી,” ત્યારે તેણીએ તેને પોતાની પાસેથી ધિક્કારથી દુર કર્યો, અને બોલી ઉઠી, “શું, આ મારો બેટો? ના, હજારત પયેગમ્બર સાહેબે ખાબમાં મને જે ચહેરો દેખાડ્યો છે, તેવો આ શખ્સનો નથી!”

સમ્રાટ તેણીના આવા બેવકુફાઈ ભરેલા વહેમને માટે તેણીને ઠપકો આપવા જતો હતો, પણ તેટલામાં દરવાજાઓ જોરથી ઉઘડી ગયા, અને શાહુબદો ઉમર પોતાના ચોકિબાનોની ગમે એટલી તકેદારી છતાં, અંદર ધસી આવ્યો. છુટવા માટે પોતે કીધેલી તાણુતોડથી તે તદ્દન થાકી ગયો હતો, માટે અંદર દાખલ થતાંજ

તપ્તનાં પગ આગળ તે ફસડાઈ પડીને પોકારવા લાગ્યો, “હું હવે દ્યાંજ મરવા માંગું છું! આ નામોશી હવે વધારે વખત હું ખમી શકતો નથી.”

હાજર રહેલા કેટલાક ખિદમતગારો તે બિચારા કમનસિખ શાહુબદો ઉપર તુટી પડ્યા, અને ચોક્કીબાનો તેને પાછો બાંધવા જતા હતા, તેટલામાં સુલતાના પોતાના તપ્ત ઉપરથી ઉઠી ઉભી થઈ, અને સર્વેને થોભવાનો હુકમ કર્યો. તેઓ તેણીના હુકમને તાબે થવા જતા હતા, પણ તેટલામાં સુલતાન ગુસ્સાથી લાલપીળો થઈને પોકારી ઉઠ્યો, “આ જગ્યાએ હુકમ ફરમાવવાની ફકત મને એકલાનેજ સત્તા છે. શું એક ચોરતના ખાખ આગળ આપણને મળેલી તમામ ખરી સાબેતીઓ ખોટી પડે?” પછી લાલ્ચુકાનનાં ખભાં ઉપર પોતાનો હાથ મુકી તે બોલ્યો, “સુલતાના, હું તુંને ફરીથી જણાઉં છું, કે એજ મારો બેટો છે, કારણ કે એજ મારી પાસે એલીફીબે વાળું ખંજર લાગ્યો છે.”

આ સાંભળી જવાન શાહુબદો ઊંમર બોલ્યો, “ખરી વાત છે, સખબ કે તે તેણે મારી પાસેથી ચોર્યું છે. હું એ ચોરને તમો તરફ આવતાં રસ્તામાં મળ્યો, અને બેવકુફાઈથી મારો તમામ અહેવાલ એની આગળ બાહેર કર્યો, અને તેથીજ એ દગાખોર મને કાવાદાવાથી દુર કરી, પોતે મારી જગ્યાએ ઘુસી જવા પામ્યો છે.”

ગમે એટલી કાકલુદી છતાં, સુલતાન જરા પણ પિગળ્યો નહીં, કેમકે તે ઘણો જીદી હતો, અને એકવાર એક વિચાર જો તેનાં મગજ ઉપર ઠસ્યો, તો પછી તે પાછો દુર કરતાં ઘણી મેહેનત પડતી હતી, અને તેટલા માટે તેણે કમનસીખ ઊંમરને પોતાની આગળથી લઈ જવાનો હુકમ કર્યો.

આ બનાવથી સુલતાનાનું દિલ ઘણું જખમી થયું, અને જોકે શાહુબદો ઊંમરજ તેણીનો હકદાર બેટો છે, એમ સાબેત

કરવાને તેણીની પાસે કશો પુરાવો નહતો, તે છતાં તેણીનાં દિલમાં છુપી બસારત થતી હતી, કે તેજ તેણીનો બેટો હતો, અને બીજો ઠગારો હતો. પણ તે દગલબાજની લુચ્ચાઈ કેવી રીતે પકડી આપવી, સચ્ચાઈ કેમ શોધી કહાડવી, અને સૌ કરતાં વધારે સુલતાનને તેની ભુલ કેમ દેખાડવી, તે બાબે તેણી અદેશામાં પડી.

જે શખ્સો સુલતાનની સાથે એલ-શેરઝાહના મિનારા આગળ ગયા હતા, તે સર્વેને તેણીએ પોતાની હજુરમાં બોલાવ્યા, અને ત્યાં શું શું બન્યું હતું, તે વિષે તેણીએ દરેક જણને પુછી બેયું, ત્યારબાદ તેણીએ પોતાની ઘણી નિમકહલાલ દાસીઓની આ બાબદમાં શું ઇલાજ લેવા, તે બાબે સલાહ પુછી. દરેક જણીએ જુદા જુદા ઉપાયો સુચવ્યા પણ આખરે મેલેશસાલાલી નામની એક જઈએ અને દાનેશમંદ દાસીએ કહ્યું, “મેહરબાન બાનુ, જો હું ભુલતી નહીં હોઉં, તો જે શખ્સ ખંજર લાવ્યો છે, તેણે કહ્યું હતું, કે બીજો જવાન, કે જેને આપ નામવર બાનુ બેટા તરીકે માનો છો, તે તો એક અર્ધો દિવાનો ગરીબ દરજી છે, અને તેનું નામ લાખુકાન છે. હવે, શું એમ નહીં બને, કે શાહબદા ઉમરનું નામ એખત્યાર કરવા પછી પોતાનું હલકું નામ તેને આપ્યું હોય? અગરજો તેમ બન્યું હોય, તો હું એક ઇલાજ બાણું છું, કે જેથી તે ઠગારાની દગલબાજી તરત પકડાઈ આવ્યા વગર રહેનાર નથી.”

ત્યારબાદ તેણીએ પોતાની બીબીના કાનમાં હળવેથી કાંઈ કહ્યું, કે જે સાંભળીને તે નામવર બાનુ ખુશી થયતી જણાઈ, સખબ કે તેજ ઘડીએ તેણી ઉઠીને સુલતાન પાસે ગઈ. સુલતાના એક ઘણી હુશિયાર બાનુ હતી, અને પોતાના ખાવંદ સુલતાન સયાદની જીદી તબેહથી માહિતગાર હતી, પણ તેમજ તેણી તે નામદારની તમામ આદતોથી પણ વાકેફગાર હતી, માટે સુલતાન પાસે જઈ, તેણી બોલી,

“મારા ખ્યારા ખાવંદ, પહેલાં જે નાદાની મારેથી થઈ ગઈ છે, તે મને માફ કરો. મારા વહાલા બેટાની ખાવીસ સાલની લાંબી જીવદાઈમાં મને વારંવાર તેના ખુબસુરત ચેહેરાનો ખ્યાલ આવ્યા કીધો હતો, પણ હાલમાં તમો જે છોકરાને મારી પાસે લાવ્યા, તેની સુરત મારા ખિયાલમાં આવતી સુરતને મળતી ન હોવાથી મને દેહેશત લાગી, કે મારો બેટો હોય નહીં—પણ તમો ગુસ્સે ના થાવો—હું તમો કહો છો, તેમ માનવાને ખુશી છું, અને જે જવાન શખ્સ તમારી આગળ ખંજર લાવ્યો છે, તેને મારા બેટા તરીકે કબુલ રાખું છું.”

એથી ખુશી થઈને સુલતાને કહ્યું, “એ ઘણું ઠીક બોલ્યાં. હું હવે ખુશી થયો છું.”

સુલતાના—પણ તે ફક્ત એક કબુલાતે. જોકે તે કબુલાત બેવકુફાઈ ભરી છે—માત્ર એક બચ્ચાંના કાંટા જેવી છે—પણ તોયે તે કબુલાત હું તમારી પાસે માંગું છું, માટે તમો મને કોલ આપો, કે તમો તે પાળશો.

સુલતાન—તે શું કબુલાત છે ?

સુલતાના—તમો તે કોલ પાળવાના કસમ ખાવો, તો હું બોલું.

સુલતાન—હું સોગંદ ખાઉં છું, ચાલ હવે બોલ.

સુલતાના—હું ચાહું છું, કે શાહુબદો ઊમર, તેમજ જે દિવાના દરજીને તમોએ કેદ કરાવ્યો છે, તેઓ બન્ને જણા પોતાની હુશિયારીની તપાસ મને કરવા દે. હું કાંઈ તેઓને ઘોડેસ્વાર થઈને કે હુશિયારથી એકબીજા સાથે લડીને તેઓની હુશિયારી દેખાડવાને કહેતી નથી, કેમકે એવી હુશિયારી દેખાડતાં કોઈ વખત જાનનો જોખમ થઈ જવાની ધારતી રહે છે. હું જે તપાસ કરવા માંગું છું, તે તો ઘણી સહેલ છે, અને તે એ

કે તેઓ બન્ને જણે મારે વાસ્તે એક જલ્લો બનાવી તૈયાર કરવો, કે હું જોઈ, કે બેમાંથી કોણની કારિગીરી મને વધારે પસંદ આવે છે.

આ અબળયબ જેવી માગણી સાંભળીને સુલતાન હસ્યો, અને બોલ્યો, “ભલે, ભલે. મારો બેટા એક દિવાના દરજી સાથે હરીફાઈ કરે, એથી કેવું રમુજી ! પણ સુલતાના, તું શું જાણતી નથી, કે દરજી તે દરજી ! તેની સાથે મારો બાદશાહી બેટા જલ્લો બનાવવા માટે કેવી રીતે હરીફાઈ કરી શકવાનો હતો ?”

સુલતાના—પણ સુલતાન, હું જે કહું, તે બજાવવાના તમેએ સોગંદ લીધા છે.

સુલતાન—મેં કસમ લીધા છે, એ ખરી વાત છે, પણ હું ખરું કહું છું, કે એવી બેવકુફાઈભરી માગણી તું કરશે, એમ હું જાણતો ન હતો.

સુલતાના—સાહેબ, ગમે તે હોય, પણ તમારે તો તમારા કસમ મુજબ ચાલવુંજ પડશે.

આથી સુલતાનને નાચારીએ પોતાનો કોલ કબુલ રાખવો પડ્યો, અને પોતે ઘણી નાખુશી સાથે જેને પોતાના બેટા તરીકે કબુલ રાખ્યો હતો તેની પાસે તે નામદાર ગયો, અને તેને તેની માને ખુશ રાખવા માટે ખુદ પોતાને હાથે તેણીને સાડું એક જલ્લો બનાવવાની અરજ કીધી.

આ અર્જથી લાખુકાન તો ઘણો ખુશી થઈ ગયો અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો, કે જો ગમે તેમ કરતાં સુલતાનાની મહેરબાની અને મોહોબત મારી ઉપર ઉતર્યાં, તો પછી મને કોઈ પણ બાબદની વધુ ફિકર રહેશે નહીં.

તરતજ બે ઓરડાઓ તૈયાર કરવામાં આવ્યા. તેઓ માંહેનો એક પેલા કહેવાતા શાહુબદા માટે, તથા બીજો કહેવાતા દરજીને માટે હતો. પછી બંને જણને એક જલ્લો બની શકે એટલો

મોટા રેશમી કાપડોનો અકેકો કટકો, કાતર, સોય અને દોરો આપી અકેકો ચોરડામાં બંધ કરવામાં આવ્યા.

પોતાનો બોટો કેવી ચાલાકીથી પોતાને સોંપેલું કામ બજાવે છે, તે જોવાને સુલતાન આર્જુનમંદ થઈ રહ્યો હતો, પણ તેથી ઉલટું પોતે રચેલી બાજી કેવી રીતે પાર પડે છે, તે જાણવાને સુલતાન પણ બેસબર બની હતી. તેઓનું કામ પુરું કરવા માટે બે દહાડાની મેહલત આપવામાં આવી હતી. ત્રીજે દિને સવારના

લાયુકાન દરજી ફત્તેહથી કુલાતો સુલતાનની પાસે આવ્યો, અને તે નામવરને પોતે તૈયાર કીધેલો જલ્લો દેખાડી છક્ક કરી નાખ્યો.

લાયુકાન—બુઓ, મારા ખ્યારા પેદર, અને મારાં મહેરબાન માદર, શું આ જલ્લો હુન્નરની કારીગીરીનો એક નમુનો નથી? હું તમારી સાથે સરત બકવાને તૈયાર છું, કે તમારી આખી દરબારમાંનો એક પણ દરજી એથી સરસ બીજો એક જલ્લો બનાવી શકનાર નથી.

આ બેવકૂફાઈ ભરેલું તથા હલકાઈ ભરેલું બોલવું સાંભળી સુલતાના મનમાં હસવા લાગી, અને પછી ઊભર તરફ ફરીને બોલી, “અને તમે શું લાવ્યા છો?”

તે જવાન શાહુબદાઈ પોતાને આપવામાં આવેલું રેશમી કાપડ, કાતર, વગેરે પોતાની આગળથી દુર ફેંકી દીધું, અને ધિક્કારથી બોલ્યો, “મને ઘોડા ઉપર સવારી કરવાનું, મારી શમશિર વાપરવાનું, અને મારી કુમાનમાંનો તીર આબાદ નેમથી ફેંકવાનું શિખવવામાં આવ્યું છે. હું એક સોયથી મારાં આંગળાંઓને કદી પણ નામોશી લગાડીશ નહીં. અગરજો હું તેમ કરું, તો આખાં કેરો શેહેર ઉપર રાજ ચલાવનાર, મારા બહાદુર અને મહેરબાન ઉસ્તાદ એલફીબેનો ચેલો થવાને હું નાલાયક ગણાઉં!”

સુલતાના—આહ! તુંજ મારો હકદાર બેટો છે! મારી નજદીક આવ, અને મને ભેટ! હું તુંનેજ મારા ખરા બેટા તરીકે કબુલ કરી શકું! (પછી સુલતાન તરફ ફરીને) મારા મુરખી, મેં જે તદબીર વાપરી છે, તે માટે તમો મને માફ કરશો, પણ હવે શું તમો જોતા નથી, કે ખરો શાહુબદો કોણ, અને ઠગારો દરજી તે કોણ છે?

આટલું છતાં પણ સુલતાનને બહુ ગુસ્સો ચઢી ગયો. ખરો, તો પણ તરત વેળા એક ખાવંદ અને એક બાદશાહ તરીકે તે નામવરે પોતાનો મરતબો સાચવી લીધો, અને બોલ્યો, “ના, આ તપાસ હજી પુરેપુરી થઈ નથી.” પછી લાલ્લુકાન, કે જે આ વખતે બેઆબરૂથી નીચે જોતો હતો, તેની તરફ જોઈને તે નામદાર બોલ્યો, “અગરજો મને ઠગવામાં આવ્યો હશે, તો તે તરત શોધી કહાડવાની મારી પાસે એક ચોકસ હિકમત છે, અને તે ધરાવવા માટે હું અદલાહના શુકાના કડં છું. તેજમાં તેજ એક ઘોડો મારે વાસ્તે તૈયાર કરો. હું જલદી પાછો ફરીશ, પણ તેટલાં કોઈને પણ આ જગ્યા છોડી જવા દેતા ના.”

આ શહેરની નજદીકમાંજ એક પુરાણું જંગળ હતું, કે જેમાં ગુલગુલી નામની એક નેક પરીનું રહેઠાણ હતું. આ પરીએ હમણાંના સુલતાનના વડવાએને તેઓની મુશ્કેલીના વખતમાં પોતાની નેક સલાહથી ઘણી મદદ આપી હતી, એમ લોકોમાં બાણીતું હતું, અને ખુદો સુલતાન સામ્રાજ્ય આજે તેજ ગુલગુલી પરીની મદદ મેળવવાને જતો હતો.

જ્યારે તે નામદાર ખુશબોદાર લાકડાંવાળાં દરખતોથી ભરાયેલી એક ગીચ ઝાડીવાળી પણ ખુશનુમા જગ્યાએ આવી લાગ્યો, કે પોતાના ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતર્યો, અને મોટે અવાજે બોલ્યો, “મારા વડવાએને તેઓની મુશ્કેલીના વખતમાં તે મદદ કીધી, એ વાત જો ખરી હોય, તો આ ગુલગુલી, હું કે જે તેઓનો વારસ છું, તેની અરજ સાંભળજે, અને મને પણ મદદ કરજે !”

હજી તો એટલું તે નામવર બોલી ન રહ્યો, કે એક અતિ ખુશબોદાર દરખ ઉઘડ્યું, અને તેમાંથી તદ્દન સુફેદ પોશાકવાળી પણ નાહાના કદની એક અતિ ખુબસુરત બાનુનો આકાર બહાર આવતો દેખાયો.

તે પરી ખુલ્લે અવાજે બોલી “સુલતાન સાઅદ! તમે અત્રે શા માટે આવ્યા છો, તે હું સારી રવેશે બાણું છું. તમારી મકરુદ

નેક અને વાજબી છે, અને તેટલા માટે હું તમોને મોટી ખુશી સાથે મદદ કરીશ. આ બે નહાની પેટીઓ જે હું તમને આપું છું, તે તમે લઈ જાઓ, અને તે બંને જવાનો, જેઓ તમારા હકદાર બેટા હોવાનો દાવો કરે છે, તેઓને તે માંહેથી અકેકી પેટી પસંદ કરવા દેજો. શાહબદો ઉમર, કે જેને હું સારી રવેસે પિછાણું છું તેને તેની પેટીમાંથી તેના ઉંચ ખાનદાનની શહાદત મળશે, જ્યારે બીજા ઠગારાને તેની પેટી માંહેલો માલ ઉઘાડો પાડી આપશે.”

આટલું બોલી તે પરીએ નામદાર સુલતાનને સોના અને હીરાથી મઢેલી હાથીદાંતની બે પેટીઓ આપી, અને પછી તરતજ ત્યાંથી તેણી ગુમ થઈ ગઈ.

સુલતાને તેણીના જવા પછી તે પેટીઓને ખુબ ધ્યાનથી તપાસી, અને જોકે તેને કશાં કળકુંચી જડેલાં ન હતાં, તો પણ તેઓનાં ઢાંકણ તે નામવર ઉઘાડી શક્યો નહીં. દેખાવમાં તેઓ બંને એક સરખીજ હતી. ફરક ફક્ત એટલોજ હતો, કે એક ઉપર હીરાઓ જડીત લેખ હતો કે “માન અને મરતબો,” અને બીજી ઉપર “સુખ અને દોલત.”

સુલતાને જ્યારે સુલતાનાની આગળ ગુલગુલી સાથે થયેલી પોતાની મુલાકાત તથા તે નેક પરીએ આપેલી કબુલાતની તમામ કેફિયત જાહેર કીધી, ત્યારે ખુશીને મારે તેણીનું દિલ અંદર-ખાનેથી ઉછળવા લાગ્યું, કારણ કે તેણીની હવે ખાત્રી થઈ હતી, કે બધી ખટપટનો હવે નિકાળ આવી જશે, અને તેટલા માટે આ તપાસ ભર દરબારની હાજુરમાં કરવાનો હુકમ ફરમાવવામાં આવ્યો. ખરાં અકીકની બનાવેલી એક નાદર મેજ ઉપર તે બંને પેટીઓને લાવી મુકવામાં આવી, અને તેની સામે સુલતાને પોતાની બેઠક લીધી. તે નામવરની આસપાસ તમામ અમિર ઉમરાવો ગોઠવાઈને ઉભા બાદ અવલ લાબુકાનને ત્યાં લાવી હાજર કરવામાં આવ્યો.

વખત જતે તેની દેહશત ઓછી થઈ હતી, તથા વળી શાહબંદા ઉમરનાં કહેવાથી નામોશી સાથે દરબારમાંથી તેને હાંકી કહાડવામાં આવ્યો ન હતો, તેથી તેણે હજી પણ ફતેહ મેળવવાની હીમત હતી. તે તેટલા માટે ભારે મગફરી સાથે અને સાબુત કદમે દિવાનખાનાની વચ્ચે ચાલી આવ્યો, અને તપ્પ તરફ આદાબ કરીને બોલ્યો, “મારા નામવર પેદરનો શો હુકમ છે?”

તેને ત્યાં શા માટે બોલાવવામાં આવ્યો હતો, તે સુલતાન તરફથી જાણવા પછી લાજુકાન મેજ આગળ ગયો, અને બન્ને પેટીઓ તપાસી. કદ પેટી પસંદ કરવી, તે બાબે તે ઘણો ઢ્યુપચુ હતો, પણ આખરે તેને જે પેટી ઉપર “સુખ અને દૌલત” લેખ હીરામાં મઢેલો હતો, તે પસંદ કીધી, અને બોલ્યો, “સાહેબ, તમારા બેટા થવામાં મને સુખ અને દૌલત બન્ને મળશે, એટલા માટે હું તે લેખવાળી આ પેટી પસંદ કરું છું.”

સુલતાન—તમોએ તમારી પસંદગી સારી કીધી છે કે ખરાબ તે આપણને હમણાં માલમ પડશે. જાઓ, હવે બીજા જવાનને અંદર લાવો.

તરતજ હવે ઉમરને દિવાનખાનામાં લાવવામાં આવ્યો. તેનો ચહેરો દુઃખ અને દિલગીરીથી તદ્દન ઝડ મારી ગયો હતો. તેણે પણ અંદર દાખલ થતાંજ નમીને સુલતાનનાં તખ્ત આગળ કુરનેશ બજાવી, અને તે નામવરનો હુકમ પુછ્યો. બેમાંથી ગમે તે એક પેટી પસંદ કરવા માટે તેને જણાવવામાં આવ્યાથી તે મેજ તરફ આવ્યો, અને બંને ઉપરના લેખો વાંચ્યા. એક પળ વિચાર કરવા પછી તે નર્માશથી બોલ્યો, “ખુદ તખ્ત આગળ ઉઘરવાને લીધે હું દૌલત બાબે ઉંચો મત ધરાવતો હતો, પણ અજમાયશે હવે મને શિખવ્યું છે, કે દૌલત એક નાચીજ છે, અને સુખ એક ઉડતાં પંખેરાં જેવું છે. પણ હું જાણું છું, કે બહાદુર મહોની છાતીમાં માનનો એક અખુટ બજાનો ભરેલો હોય છે, અને મરતબાનો ચળકતો સેતારો સુખના સેતારાની માફક કદી પણ અંખો પડી જતો નથી, એટલા માટે હું એક શાહુબદા તરીકેનો મારો હક મેળવું કે ખોહું, તેની મને જરા પણ દરકાર કરવા વગર હું માન અને મરતબાને પસંદ કરું છું.” આટલું બોલીને તેણે તરતજ પોતાનો હાથ તે લેખવાળી પેટી ઉપર મુક્યો; પણ સુલતાન સામ્રદ તેને તેમ કરતો અટકાવ્યો. બંનેને મેજની નજદીક બોલાવ્યા. બંને હરિફા

હવે એક બીજાની પાસે આવી ઉભા. એક પોતાનાં દિલમાંની એવેની અટકાવવાની કોશિશ કરતો હતો, ત્યારે બીજો થડે પેટે પોતાનું નસિબ જાણવાને ઉભો હતો. ત્યાર બાદ સુલતાને મકકાના પાક ચશ્માનાં પાણીથી ભરેલું એક રૂપાનું વાસણ મંગાવ્યું, અને તેમાંથી પાણી લઈ તે વડે પોતાનો ચહેરો, હાથ, વગેરે પાક કરી પૂર્વ તરફ પોતાનું મોંડ કરી ત્રણ વાર સેજદો કરી બોલ્યો, “ઓ, અલ્લાહ ! તું કે જેણે અમારી ઔલાદ આટલાં બધાં વર્ષો થયાં પાક રાખી છે, તે હવે પછી કોઈ બેગાનાથી અપવિત્ર થવા દેતો ના, પણ આ તપાસમાં મારો ખરો બેટો મને જાહેર કરી આપજે !”

આટલું બોલવા પછી સુલતાને તે બંને જવાનોને પોતાને પસંદ પડતી પેટી ઉપર હાથ મુકવા એસારત કીધી, અને તેમ કરતાંજ જે લાંકણો અત્યાર તુલીક ઉઘડી ન શકે, એવાં મજબુત બંધ હતાં, તે હવે પોતાની મેળે ઉઘડી ગયાં. શાહુબહેલ ઉમરની પેટીમાં કીરમજી રંગની મખમલની ગાદી ઉપર ચોખ્ખાં સોનાનું એક નાહાનું રમકડાં જેવું તાજ અને રાજદંડ હતાં, પણ લાખુકાનની પેટીમાં દરજીને લાયકની એક લાંબી સોય અને દોરાની એક દડી હતાં !

આ દેખાવ જોવાથી હવે સુલતાનની નજર ઉઘડી, અને જાણે તેટલી સાબેતી પુરતી ન હોય, તેમ જ્યારે સુલતાને તે અતિ નાહનાં રમકડાં તાજને પોતાનો હાથ લગાડ્યો, કે તે વધીને પોતાની મેળે એક ખરા તાજ જેટલું મોટું થયું. બુદા સામ્રાજ્યે પછી તે ધુજતે હાથે પોતાની સામે ઘુંટણ મડીયે પડેલા બેટા શાહુબહેલ ઉમરનાં સર ઉપર મુકયું, અને પછી તેને ઉઠાડી ગળે લગાડ્યો, અને પોતાની બાજુએ બેસાડ્યો. ત્યાર પછી લાખુકાન, કે જે દેહેશતને મારે હુમણાંથી ધુજતો ઉભો હતો, તેની તરફ ફરીને તે નામદાર બોલ્યો, “નાપાક ! કુતરા ! હવે તુંને લાકડીના ઝપેટા લગાવી મારી નાખવો જોઈએ !”

શાહુબદો ઉમર— નહીં, મારા પેદર, હું આપને અરજ કરું છું, કે એને માફી અપશવી. આ મારી આપને પહેલીજ અરજ છે, માટે આપ સાહેબ તે ના પાડશો નહીં. મારા છુટકારાની ખુશહાલીમાં કોઈને સળ કરી હું ગમી લેજવાને ખુશી નથી.

મુલતાન—(લાખુકાને) અયે કુંગાળ શખ્સ ! મારા વાહાલા બેટાની ખુશી છે, તો હું તુને તારી જીંદગી બક્ષું છું, પણ આવતી કાલે બામદાદમાં આકૃતાબ ઉગે, તે આગમજ તારે મારા મુલકમાંથી જતા રહેવું, અગર નહીં તો યાદ રાખજે, કે તારું તન કાગડાએનો ખોરાક થઈ પડશે.

ગભરાઈ ગયલો બિચારો લાખુકાન જમીન ઉપર પડીને ઉપકારના માત્ર થોડાક સખુનો બળડી શક્યો, અને અમીરોને ખરા શાહુબદાને મુબારકબાદી આપવામાં મશગુલ થયેલા બેઠ સર્વેની નજર ચુકાવીને ત્યાંથી “વંજે માપી” ગયો, અને તરતજ અલેકઝાંડ્રિયા શહેરનો રસ્તો લીધો. પણ જો તે કમનસિબ બિચારો આગમજથી બાણતો હતો, કે ત્યાં જવાથી તેને કેવી રીતનો આવકાર મળનાર છે, તો ત્યાં જવાને બદલે તે બીજીજ ગમ હેરિયું લેતો.

અલેકઝાંડ્રિયા શહેરમાં જઈ પુઆ પછી તે પોતા અસલ દરજી શેઠની આગળ ગયો, કે જેણે અવલ તો તેને પિછાણ્યો.

વટીક નહીં, અને કોઈ મોટા દરજીનો મર્દ આવ્યો છે, એમ સમજી ઉઠીને વાંકા વળી સલામ કીધી, અને તેનો શું હુકમ છે, તે જાણવા માગ્યું; પણ જ્યારે લાલ્ચુકાને પોતાને બહાર કર્યો ત્યારે તેણે પોતાના હાથ નિચેના ખીજા છોકરાઓને બોલાવી તેને ખુબ “આદમ પાક” જમાડ્યો, અને બહુ ગાળો દીધી. કોઈ તેને પોતાની સોય ભેંકતો, તો કોઈ પોતાની કાતરની આણી તેનાં પાંસરામાં ઘેંચતો, અને સર્વે જણા તેની હુલડાઈ માટે તેને ઠકકો આપવા લાગ્યા, અને કોઈ વળી તેનાં મગજના ખ્યાલી વેહેમને માટે તેની ઉપર હસ્તો હુતો.

પણ આખરે લાલ્ચુકાન જેમ તેમ કુરી ત્યાંથી નાસી જવા પામ્યો; તેનો પોશાક તમામ ફાટી ગયો હતો; તેના ચેહરા ઉપર નખના ઘસારા પડ્યા હતા; અને તે બિચારે તેઓની મુક્કીઓથી અર્ધો મરણતોલ થઈ ગયો હતો. છોકરાઓ તેનો હુરિયો કરતા તેની પછવાડે દોડતા હતા. આખરે એક નાહાનું મુસાફરખાનું આવ્યું, કે જેમાં તે પોતાના બચાવને માટે ભરાઈ ગયો.

પોતે શાહુબંદો હોવાનો ખિયાલ તેણે હવે સદંતર છોડી દીધો, અને કામ કરીને પોતાનું ગુજરાણ કરવા માટે કોઈ જગ્યા શોધવા લાગ્યો. ખીજે દિને સહવારના જ્યારે તે અલેક્ઝાંડ્રિયા શહેરના સુંદર મિનારાઓ અને મસજીદો જોતો ઉભો હતો, ત્યારે છેલ્લા થોડાક દહાડાઓમાં બનેલા બનાવો તેને ખાબ માફક યાદ આવતા, પણ તેટલામાં એક એવી ચીજ ઉપર તેની નજર દોડી કે જેથી તે બનાવો ખરા હતા, એમ માનવાનો તેને સબબ હતો, અને તે ગુલગુલી પરીવાળી પેટી હતી, કે જે પોતાની નાહાસલા-ગમાં પોતાની સાથે તે ઉંચકી લાવ્યો હતો.

એવી એક કિમતી પેટીને વેચવા સિવાય ખીજે તેનો શું ઉપયોગ કરવો, તે તેનાં સમજવામાં આવ્યું નહીં. અગરજો કોઈ

તેનો ખરીદનાર નિકળે, તો તેની ઘણી મોટી કિંમત ઉપજશે, એમ તે જાણતો હતો, માટે તે પોતાની સાથે રાખી ખબર તરફ ચાલ્યો, અને એક ચાહુદીને તે દેખાડી, કે જેણે એક મોટી રકમ આપી તે તેની પાસેથી વેચાતી લીધી, તો જોકે તેની ખરી કિંમત તો તેથી વીસ ઘણી વધારે હતી. ઘણું સરખું નાણું મળવાથી લાખુકાન મલકાતો મલકાતો મહોલ્લાઓમાંથી પસાર થતો હતો, તેટલાં તે ચાહુદીએ તેને હાંક મારી પાછો બોલાવી તે પેટીમાંની સોય તથા દોરો તેને હવાલે કર્યો, અને બોલ્યો, “લે લાઈ, મને એનું કાંઈ કામ નથી. એવી ઉમદા અને કિંમતી પેટી સોય દોરો મુકવાને લાયકની નથી. કદાચ તે તુંને તારો ફોટોલો ઝબ્લો સીવવા કામ લાગશે.” આ મુજબ ટકોર કરી તે ચાહુદી ત્યાંથી ચાલી ગયો, અને લાખુકાને પણ બેધ્યાન તે તેની પાસેથી લીધાં. આગળ ચાલતાં તેને પોતાને મળેલાં પુષ્કળ નાણાંમાંથી એક સારો પોશાક ખરીદ્યો, અને એક દુકાન ભાડે આપવાની ખબર વાંચી તે અંદર ગયો, અને ઘરઘણી સાથે તે ભાડે રાખવાની પકૃષ્ણ કરી ત્યાં પલાંડી વાળી બેઠો. કશું સીવવાનું ન હોવાથી, તેણે પોતાનો જુનો પોશાક સીવવા માંડ્યો, કે જે સઘળો ખીજ દરજ્જા છોકરાઓને હાથે “મેથી પાક” ઝીલતાં તદ્દન ફાટી તુટી ગયો હતો.

થોડોક વખત પછી તે પોતાનું કામ છોડી કાંઈ ખાવાનું લેવા ગયો, અને અર્ધાક કલાક વીત્યા બાદ જ્યારે તે પાછો ફર્યો, અને જોયું, તો તેની નજરે એક ઘણોજ અજાયબ દેખાવ પડ્યો. પેલી જાદુઈ પેટી વાળી જે સોય અને દોરો વડે તે પોતાનો પોશાક સીવતો અધુરો મુકી ગયો હતો, તે સોય પોતાની મેળે સીવતી હતી, અને તે પણ એવું તો સરસ, કે લાખુકાન કદી પણ તેવું સીવી શકે નહીં! અને વળી વધારે અજાયબ જેવું તો એ હતું, કે ગમે એટલું સીવવા છતાં તે દોરો કદી પણ ખુટવાને બદલે તેટલો ને તેટલોજ રહેતો હતો.

સુલતાન સાઅદની હુજુરમાં જ્યારે એજ સોય દોરો નિકળ્યાં હતાં, ત્યારે એ કમખખતે તેઓને જીગરથી ધિક્કાર્યાં હતાં, પણ હવે તો તેને લાગ્યું, કે તે અતિ કિમતીમાં કિમતી ભેટ તેને મળી હતી.

હવે તે પોતાના ધંધા ઉપર દિલ રાખીને મહેનત કરવા લાગ્યો, અને શાહબંદો થવાની ઉમેદ કદી પણ ફરીથી તેણે રાખી નહીં. તેને પુષ્કળ કામ મળવા લાગ્યું, અને પેલા જાદુઈ સોય દોરાથી તે સઘળું ઉતાવળે અને વળી ઘણું સારી રીતે બનાવી આપવા લાગ્યો, કે જેથી આખાં અલેકઝાંડ્યા શહેરના સર્વેથી હુશિયાર દરજી તરીકે સર્વે કોઈ તેની વાખવાખી કરવા લાગ્યું. તે ઘરાકોનાં કપડાંને ફક્ત વેતરીને ફાંક દઈ મુકતો, કે બાકીનું પેલી જાદુઈ સોયથી સીવાઈ જતું. તેનું કામ ખીબ દરજીઓ કરતાં ઘણું સસ્તું, સાફ, અને ઉતાવળું થવાને લીધે સેંકડો “બડેખાં ઓ” તેનાં ઘરાક થયાં; પણ અલેકઝાંડ્યા શહેરનાં લોકોને એક વાતની ઘણી તાજીબી લાગતી, કે તે કામ કરતી વખતે હુમેશાં પોતાનાં દુકાનનાં દરવાજાઓ બંધ શા વાસ્તે રાખતો હશે ?

આ મુજબ પેટી ઉપરનો લેખ ખરો પડ્યો, અને તે પસંદ કરનારને તે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનાં “સુખ અને હોલત” અને મળ્યાં. વારંવાર તેને કાને સુલતાન ઉમરની વાતો આવતી હતી, કે તેનાં રાજ્યનાં લોકોને તે અતિ માનીતો થયો હતો, અને વળી જાતે બહુ બહાદુર હોવાથી તેના મુદ્દબાજો તેનું નામ સાંભળતાં થરથરતા હતા. તેણે બતાવેલી બહાદુરી અને જવાંમદારીની વાતો તે સાંભળતો, ત્યારે તેનાં દિલમાં એક જાતથી દેહેશત લાગી આવતી હતી, અને ખુદાના શુકાના કરતો, કે સાફ થયું કે તે એક શાહબંદો તરીકે વધારે વખત ટકી શક્યો નહીં, નહીં તો જંગનાં મેદાનમાં તે શુ “ધોરી મરવાનો” હતો ! તોયે જે બનાવો બન્યા હતા, તે બાબે તે જરાપણ નાખુશ ન હતો, સમજકે

તેથી તેની રોજી ઘણી વધી ગઈ હતી. વળી તેની ખાતરી થઈ હતી, કે તે દાનાવ લોકોમાં જે કહેવત હતી, કે “ધાઓ, ધાઓ, ને નસિબમાં હોય, તે ખાઓ,” તે તદ્દન ખરી હતી.

આ મુજબ કશી પણ હરકત વગર તે કારવાન આગળ કુચ કરતી જતી હતી, અને મુકામ કરતી વેળા પોતાનો વખત ગુન-રવાનો જે ઉપાય સહીએ સૂચવ્યો હતો, તે માટે સઘળા વેપારીઓ તેનું અહેસાન માનીને જોઈએ તે કરતાં વધારે લાંબો વખત છાવણી કરતા હતા.

ખીજે દિને જમી રહેવા પછી સહીએ મુલી નામના ખીજા એક વેપારીને કહ્યું, “તમે આપણ સર્વેમાં સૌથી જવાન છો, વળી તમે હંમેશાં ખુશહાલ અને મોજીલા છો, સખબ તમે તો ખચિત રસીદી હેકાયતોથી વાકેફગાર હશે, માટે ખપોરના આરામ કરી ઉઠ્યા પછી તમે જે હેકાયતો જાણતા હોવ, તેમાંની એક ઘણી સારી હેકાયત કહી અમોને ખુશી કરશો.”

મુલી—હું ઘણો ખુશી સાથે આપની અરજ કબુલ રાખતે, પણ હંમેશાં સહ્યતાને ખાતર ખુર્જેગોને અવલ છુટ આપવામાં આવે છે, અને હું તો જવાન છું, માટે ખીજા સાહેબોએ પેહેલાં પોતાની હેકાયતો કહી સંભળાવવી જોઈએ.

આ મુજબ ગોફતેગુ ચાલતી હતી, તેટલામાં ચોકીદારનો સરદાર ફિકરમંદ ચેહેરે તંબુના દરવાજા આગળ આવ્યો, અને બોલ્યો “મેહેરબાન સાહેબો, આપને હરકત કરવા માટે મને માફ કરશો, પણ હું ધાંડું છું, કે આપણે હવે ઘાંધી ઉતાવળે છાવણી ઉઠાવી ચાલતી પકડવી જોઈએ. જંગલના જે ભાગ ઉપર હંમેશાં લુટારાઓ ધાડ પાડે છે, ત્યાંજ હાલમાં આપણે આવી પોહોંચ્યા છીએ, માટે ચા તો આપણે આગળ કુચ કરી જવી જોઈએ કે નહીં તો આપણ

બચાવને ખાતર તૈયાર થઈ દેહેલું નેઈએ. સખળ કે મારા ચોકી-
ખાનો માંહેલો એક જણ જણાવે છે કે તેણે દુરથી ઘોડેસવારોની
એક મોટી ટુકડીને આવતી નેઈ છે.”

આ ખબર સાંભળીને વેપારીઓનાં “લાખાં લેવાયાં,” તે
નેઈ સલીમ ખાદશને ઘણી અન્યખી ઉપજી. તે ખોડ્યો,
“આપણે આટલા બધા જણા છીએ, અને વળી સર્વે હુથિયારબંધ
છીએ, તે શું એક મુઠ્ઠીભર લુટારાઓની સામે થવાને પુરતા નથી?”

સરદાર—અગર ને સાધારણ લુટારાઓની એક ટોળી હોય,
તો બેશક પુરતા છીયે, પણ આજ કેટલોક વખત થયા થરથરાવી
નાખે એવો જોરેમંદ લુટારો મધ્યુક આ ભાગોમાં પાછો લુટ ચલા-
વવા લાગ્યો છે, અને તેનેથીજ અમોને દેહેશત ઉપજે છે.

સલીમ—એ મધ્યુક કોણ છે, કે જેનું નામ સાંભળતાંજ
બધા જણાઓ થરથરે છે?

એના જવાબમાં સર્વથી ખુદો વેપારી ખોડ્યો, “આ અન્યખ
જેવા આદમીને મોટે તરેહતાર ખુમાટાઓ બહાર પડયા છે. કેટલાકો
કહે છે, કે તે કોઈ શયતાની શખ્સ છે, સખળ કે તેણે વારંવાર
આખા કાફલાઓના કાફલાઓ ફકત થોડાક લુટારાની સાથે લુટ્યા
છે, અને તે પણ હુમ્મેશાં ફત્તેહમંદી સાથે. આ સખખને લીધેજ તેને
‘બખતાવર મધ્યુક’નું નામ આપવામાં આવ્યું છે, કારણકે તેનાં ખરાં
નામ કે ઠામની કોઈને કશી ખબર નથી. વળી કેટલાકો કહે છે, કે તે
ફકત એક બહાદુર શેખ સરદાર છે, કે જે પોતાનાં વતનમાંથી
કોઈ ખટપટને લીધે અત્રે નહાસી આવ્યો છે, કે ત્યાંથી તેને
દેશનિકાળ કરવામાં આવ્યો છે. ગમે તે હોવ, પણ તે ખરોજ
કોઈ એક સંગદેલ ચોર અને લુટારો છે, એ તો બાણીતું છે.”

ત્યાર બાદ લેઝાહ નામનો બીજો એક વેપારી ખોડ્યો, “તો
ને કે મધ્યુક એક લુટારો છે ખરો, તોપણ તેની ચાલચલણ ઘણી

અમીરી છે. મારા ભાઈ તરફ તેણે દેખાડેલી નેક ચાલ તેનો એક પુરાવો છે, કે જે બાબે હું કોઈ બીજે લાયક વખતે જણાવીશ. વળી તે કાંઈ બીજા સાધારણ ચોરોની માફક મુસાફરોને ખેરેહમ હુટી લેતો નથી. લોકો કહે છે, કે તે દરેક કાફલો, જે તેને મળે છે, તે ઉપર ફક્ત એક કર નાંખે છે, અને તે જો તરત પગાર કરવામાં આવે છે, તો પછી તેને રણમાંથી સહી-સલામત પસાર થઈ જવા દેવામાં આવે છે, અને તેટલાથીજ માત્ર તે રાજ થાય છે; તે પોતાને ‘જંગલનો શાહ’ કહેવાડવાને ખુશી છે, અને ખરેખર તે એક શાહ જેવોજ છે, સખબ કે તેના વગર બીજો કોઈ પણ સવાર એક કાફલાની નજદીક જવાની એટલી હિમ્મત કરતો નથી.”

જ્યારે આ મુજબ ગોફતેશ ચાલતી હતી, ત્યારે ચોકિદારોના સરદારનાં “પોતિયાં વધારે ને વધારે છુટી જતાં હતાં,” કારણ કે હથિયારબંધ સવારોની એક મોટી ટોળી તેઓ તરફ ધસી આવતી સંવેનિ ખુલ્લી દેખાતી હતી. તરતજ એક પોહોરે-ગીરે આવીને તંબુમાં ખબર કીધી, કે તેઓ ઉપર હવે અચિત હુટારાઓ હુમલો કરશે. હવે શું કરવું, તે વિષે મસલહત ચાલી. દુશ્મનો ઉપર સામો હુમલો કરવો, કે તેઓના આવવા તુલીક તૈયાર થઈ થોભવું, તે વિષે વિચારો કરવામાં આવ્યા. વેપારીઓ માંહેલા ત્રણ જણાનો વિચાર તૈયાર થઈ રહેવાનો હતો, પણ મુલી અને લેઝાહનો મત તેઓ ઉપર સામો હુમલો કરવાનો હતો, અને તેટલા માટે તેઓએ સક્ષીમને પણ તેવોજ મત આપવાની સલાહ આપી.

પણ તેણે તો વગર વખત ખોડવે પોતાના કમરબંદમાંથી એક આસમાની રંગનો રૂમાલ, કે જે ઉપર રાતા રંગના સેતા-રાઓ પાડેલા હતા, તે ખેંચી કહાડ્યો, અને તે એક ભાલાને

છેડે બાંધીને તાંબુને મથાળે બાંધવાનો હુકમ એક ગુલામને આપ્યો. તેના ફરમાવ્યા મુજબ કુર્યા પછી તેણે કદા સોગંદ ખાઈને જણાવ્યું, કે હવે તેઓને કદી પણ હેરાન કુર્યામાં આવશે નહીં, માટે તેઓએ વગર દહેશતે જવું. તો પણ વેપારીઓની ખાતરી થઈ નહીં. અને તેથી તમામ જણાઓ હાથમાં નાગી શમશિર સાથે ઇંતેબરીથી ઉભા રહ્યા.

પ્રથમ તો લુટારાઓ કાફલા ઉપર ધસ્યા આવ્યા, પણ જ્યારે તાંબુને મથાળે પેલો ભેદભર્યો વાવટો તેઓનાં જોવામાં આવ્યો, ત્યારે તેઓ એકદમ થોળ્યા, અને થોડીક પણ મુઘી આપસ આપસમાં મસલેહત ચલાવ્યા પછી તેઓ તરતજ ત્યાંથી પાછા કુર્યા, અને મારતે ઘોડે ત્યાંથી નિકળી ગયા.

આ ન ધારેલા બનાવથી છાવણીમાંના સર્વે જણા દંગ થઈ ગયા, અને સૌ પહેલે તો એકમેકનો ચહેરો, અને પછી તે બેગાના મદ્દ સદીમ તરફ જોવા લાગ્યા.

મુલી—આટલી બધી હુકુમત ધરાવનાર તમે ત્યારે કોણ છો, કે જેની માત્ર સાદી ઇશારતથી જંગળના લુટારાઓ વિખરાઈ ગયા છે ?

સદીમ—(હસીને) સાહેબ, હું કોઈ મોટો આસામી છું, એમ સમજીને ડગારો ના. વાત એમ છે, કે એક વખત હું જંગલમાં કેદ પકડાયો હતો, તે વેળા કાંઈ અકસ્માતથી લુટારાઓની એક છુપી ઇશારતની મને ખબર પડી ગઈ હતી, તે મેં આજે અજમાવી જોઈ છે. તેની મતલબ શું છે, તેની તો મને બિલકુલ ખબર નથી, પણ એટલું બાણું છું, કે જંગલ પસાર કરતી વખતે આ ઇશારત ઘણી કામ આવે છે.

આવી ન ધારેલી રીતે પોતાનો છુટકારો કરવા માટે વેપારીઓએ સદીમનો દિલોબનીથી અહેસાન માન્યો, સખબ કે અરખ.

લુટારાઓની મોટી સંખ્યાની સામે તેઓ ઝાઝો વખત ટકી શકે, એમ નહતું. ખીજે દિને જ્યારે તેઓએ આશાયશને માટે છાવણી કીધી, ત્યારે લેઆહ બોલ્યો, “હવે આપણી લુટારાઓની ધાસ્તી દુર થઈ છે, માટે આપણે આ અન્નયબ જેવા અને જોરે-મંદ મધુક બાળે વાત ચલાવ્યે. મેં તમોને કાલેજ કહ્યું હતું, કે તેની ચાલચલણ અમિરી છે. મારા ભાઈની અને તેની વચે એક વખત મુલાકાત થઈ હતી, તેની ઘણી અન્નયબ હકીકત, કે જે તેના અતિ ઉમદા ખવાસની એક સાબેતી છે, તેનું બ્યાન કરવાની આજે મને રબ્બ આપશે. મારે જણાવવું જોઈએ છે, કે હું જે વખતની વાત કરું છું, તેને માત્ર થોડાંજ વર્ષો થયાં છે.”

ફતીમાનો છુટકારો.

“મારો બાપ આકાશ શહરનો કાઝી હતો, અને તેને પેટે અમો ત્રણ ફરજંદો હતાં, કે જેમાં હું સર્વેથી વડો હતો. મારો ભાઈ તથા મારી બહેન મારા કરતાં ઘણાં નાનાં હતાં. મારો એક કાકો પરમુલકમાં વસતો હતો, અને તેની પાસે ઘણી દોલત હતી.

તોયે તેને પેટે કશાં ફરજંદ ન હોવાથી, તેણે મને પોતાની તમામ દોલતનો વારસ કરવા માંગ્યો, પણ તે એવી સરતે કે મારે તેને ત્યાં જઈને તેની સાથે રહેવું. તે એક ઘણો ઝઘડ મર્દ હતો, માટે મારા તેની પાસે જઈ રહેવા પછી માત્ર બેઝ વર્ષમાં તે મરી ગયો, અને હું તેની તમામ મિલતનો ધણી થઈ મારે ઘર પાછો ફર્યો. પણ આઠલા હુંક વખતના અરસામાં મારાં કુટુંબ ઉપર

એક ભારે મુસીસત આવી પડી હતી, કે જેનુંજ ખ્યાન હું હમણું તમોને કહી સંભળાવનાર છું.

“મારો ભાઈ મુસ્તફા અને મારી બેહેન ફતીમા બંને લગભગ સરખી ઉમરનાં હતાં. તેઓ એક બીજાં ઉપર અતિશય પ્યાર રાખતાં હતાં, અને મારા પેદરને પણ તેઓની ઘણી માયા લાગેલી હતી. ફતીમાની સોલમી સાલગ્રેહને દિને મારા ભાઈએ એક નહાની જેવી મેજબાની આપવાને ચાહ્યું, અને તેટલા મારે મારી બેહેનની તમામ નાહાની સહીઓને ઇજન કરવામાં આવ્યાથી, તેઓ સર્વે બાગમાં એકઠી મળી, કે જ્યાં ખાણુંપીણુંમાં ભાગ લેવા પછી, મારા ભાઈએ દરિયામાં સેહેલ કરવા જવાની દરખાસ્ત કીધી, જે સર્વે જણીઓએ ખુશીથી પસંદ કીધી, અને તેણીઓને દરિયાની આ સેહેલગાહ એટલી તો ગમી, કે મારા ભાઈને આગળ હંકાર્યા કરવાની તેણીઓએ ઘણી બોંહોંસ કીધી.

“અમારાં શેહેરથી થોડેક દુરે એક ભૂશલાકા હતો, કે જ્યાંથી સાંમેનો દેખાવ કાંઈ પણ હરકત વગર ખુલ્લો નજરે પડતો હતો. વળી ત્યાંથી અમારું શહેર, કે જે અધગિળાકારમાં આવેલું હતું, તેની ઉપરનાં કેટલાક સુફેદ ઘરોનો ખુશ્નુમા દેખાવ પણ દેખાતો હતો. મારી બેહેન, અને તેણીની સહીઓએ મારા ભાઈ મુસ્તફાને ઘણી મિત્રત કીધી, કે ઓછામાં ઓછું તે જગ્યાસુધી પણ જવું. મારા ભાઈએ આનાકાની કીધી, સખબ કે પડોશમાંજ થોડે દુરે એક ચાંચિયાઈ વહાણ નજરે પડતું હતું, અને તે જોઈ તેનાં દિલને લગાર બેચેની ઉપજી હતી, પણ જવાન જીવડાઓની આજેજીથી આખરે તેનું દિલ પિગળ્યું, અને તેણે તે જગ્યા તરફ હંકારવા માંડ્યું.

“હજી તો તે ભૂશલાકા પસાર કરીને આગળ ગયા નહીં, તેટલામાં તો થોડેક દુરથી મારા ભાઈની નજરે હથિયારબંધ આઠ-મીઓથી ભરેલું એક લાંબું વહાણ તેઓ તરફ આવતું નજરે પડ્યું.

કાંઈ કમબખ્તી આવી લાગશે, એવી આગાહી થવાથી, તેણે જેમ બને તેમ બનતી ઝડપે શેહેર તરફ પાછા હંકારી જવાનો હુકમ હુલ્લેસાં મારનારાઓને કર્યો, પણ તેઓની પછવાડે તે ચાંચિયાઈ બગલો લાગ્યો, અને તેમાં હુલ્લેસાં મારનારાઓની સંખ્યા વધારે હોવાથી ઉતાવળે મારા ભાઈવાળા મછવાને પકડી પાડ્યો.

“જ્યારે જવાન છોકરીઓએ આ મુજબનો ધાસ્તીભર્યો મામલો જોયો, ત્યારે તેણીઓ સઘળી બેઠકો ઉપરથી ઉઠી ઉભી થઈ, અને દુઃખના પોકારો કરવા લાગી. તેઓની એવી રડારોળથી પોતે બેધ્યાન થઈ જાય છે, એમ જણાવી મુસ્તફાએ તેણીઓને શાંત થવાને ઘણીબી આજેઝી કીધી, પણ ફાકટ. તેનાં બોલવાની કશી અસર તેઓ ઉપર થઈ નહીં, અને તેટલામાંતો આખરે ચાંચિયાઓનો બગલો તેઓની નજદીક આવી પોહોંચ્યો. મારા ભાઈનો મછવો પકડવાને લુટારાઓએ જેવી લોખંડની મજબુત આંકડીઓ ઉંચકી, કે છોકરીઓ દેહેશતને મારે દિવાના જેવી થઈ જઈને મછવાની એક બાજુએ સઘળીઓ દોડી ગઈ, કે જેથી તે ઉંધો વળી ગયો.

“તોયે પણ ચાંચિયાઓના આ અજાણ્યા બગલાને અમારાં શેહેરનાં કિનારા ઉપરથી લોકોએ જોયો હતો, માટે અમારા મછવાના બચાવને માટે કેટલાક મછવાઓ તરત મોકલવામાં આવ્યા, અને તેઓ ડુબતી છોકરીઓને બચાવવા માટે બરાબર વખતસર આવી પહોંચ્યા હતા. પણ અફસોસ! તેઓ તમામ છોકરીઓને બચાવી શક્યા નહીં, સળબંકે પછવાડેથી તપાસ કરતાં મારી ગરિબ બિચારી બેહેન ફતીમા, અને તેણીની એક સહી, કે જેણીની શાદી મારા ભાઈ મુસ્તફા સાથે થનાર હતી, તેઓ બંને ગુમ થયલાં જણાયાં. પણ આ સઘળી ગડબડ ચડબડમાં લુટારાઓનું વહાણ તો નાહાસી જવા પામ્યું હતું. આ વેળા મારા ભાઈના મછવામાં કોઈ પારકે મદદ બેઠેલો જણાયો, કે જેને અમારામાંથી કોઈ પણ પિછાણતું

ન હતું. તે કોણ હતો, તે બાબે પુછપરછ કરતાં, તેણે જણાવ્યું, કે મારા ભાઈના મછવા ઉપર ધસી આવતાં તે દરિયામાં પડી ગયો હતો, અને નહાસી જવાની ઉતાવળમાં તેની સાથવાળાઓ ગફલતીથી તેને પછવાડે મુકી ગયા હતા. વળી તેણેજ ખોલાસો કર્યો, કે અમારામાંની જે જે છોકરીઓ ગુમાઈ ગઈ હતી, તેણીઓને તેઓજ ઉઠાવી ગયા હતા.

“આ આકૃતના સમાચાર જ્યારે મારા ખુદા બાપે જાણ્યા, ત્યારે તે ગમથી દિવાનો બની ગયો, પણ મારા ભાઈની માહેતમનું તો ખ્યાનજ ન થઈ શકે એવું હતું. તેણે બિચારાએ તો પોતાની બેહેનનેજ નહીં, પણ સાથે લાગી પોતાની સાથે અદરાયલી એક અતિ જવાન ખુબસુરત મહાખુબને પણ ગુમાવી હતી, કે જેણીની ઉપર તે પોતાની બચગીથીજ બેહદ મોહબત રાખતો હતો. તે બિચારો આ તમામ આકૃતોને માટે પોતે પોતાનેજ બદનામ કરતો હતો. મારો બાપ ઘણા કરડા મિઝાજનો એક મર્દ હતો, માટે આ ગજબથી ભારે ગુસ્સે થઈ તેણે મુસ્તફાને કહ્યું, ‘તારી બેવકુફાઈથી મારી જઈશીનું સુખ, અને મારી ચરમોનું નુર મેં ખોલી દીધાં છે. મારી સાંમેથી નિકળ! હું તુંને મારી પાસેથી હંમેશનો દેશનિકાલ કરું છું! જ્યાં તુલીક મારી વહાલી ફતીમા મને પાછી લાવી આપવામાં તું ફત્તેહ પામે નહીં, ત્યાં તુલીક તારી ઉપર અને તારે પેટ પૈદાં થયેલાંઓ ઉપર મારી કદુવા ઉતરજે!’

“મારા કમનસિખ ભાઈને આ મુજબ હુકમ કરવાની કશી જરૂરજ ન હતી, સખબ કે આ બનાવ બન્યાની પહેલી ઘડીએજ તેણે મનસુખો કર્યો હતો, કે તેણે પોતાની બેહેન અને માશુકને પાછાં શોધી કહાડવામાં પોતાની આખી જીંદગી ગુબારવી, અને તેમ કરતાં ગમે એવી મુસીબતો, પછી તેમાં મોત પણ આવે, તો તે ખમવાં. પોતાનું વતન છોડી જતી વખતે તે પોતાના બાપની દોઆ મેળવવાને તેની પાસે ગયો, કારણ કે તેમ કરવાને

તે ઘણો ઇંતેજાર હતો, પણ મારા બાપે તો દોઝાને બદલે પુષ્કળ ઠપકાઓનો સરપાવ આપ્યો.

“લુટારાઓની ટોળી માંહેલા બંદિવાને તેને બલસોરા શહેરમાં જઈ ત્યાં તે બન્ને છોકરીઓ બાબે તલાસ કરવાની સલાહ આપી, કેમ કે તેના જણાવ્યા મુજબ તેના રફિકો બંદિવાનોને લઈને ત્યાં વારંવાર જતા હતા. અમારાં ન્હાનાં ગામમાંથી બલસોરા તરફ વહાણો કવચિતજ જતાં હતાં. માટે મારા ભાઈને તેની મુસાફરી ખુશ્કીને માર્ગે કરવાની ફરજ પડી. તે એક તેજ ઘોડા ઉપર સવાર થયો, અને પોતાની મુસાફરી ઉતાવળે થાય, એટલા માટે તેણે પોતાની સાથે કશો સામાન લીધો નહીં. છઠે દિવસે સાંજનાં બલસોરે પુગી જવાની તેને ઉમેદ હતી. ચાર દહાડાઓ તુલીક મુસાફરી કર્યા પછી એક સાંજના તે એકલો સવારી કરતો હતો, તેટલાં ત્રણ મહેંચે હાથમાં નાગી શમશિરો સાથે તેની ઉપર એટલો તો અચખુચ હુમલો કર્યો, કે પોતાનો બચાવ કરવાની પણ તેને કુરસદ મળી નહીં. તેઓ કદાચ લુટારાઓ હશે, અને પૈસા કે તેનો ઘોડો લુટવાની મકસદથી તેની ઉપર હલ્લો લાવ્યા હશે, એમ ધારી, પોતાની પાસે જે કાંઈ હતું તે આપી દેવા માગ્યું, પણ તેઓએ તો એક હરફ વટીક બોલવા વગર તેના બન્ને પગો તેના ઘોડાનાં પેટ નિચેથી બાંધી લીધા, કે તે નહાસી ન જાય, અને આ મુજબ તેને પોતાનો બંદિવાન કરી, તેની આજેઝી કે મિત્રત ઉપર કશું પણ ધ્યાન આપવા વગર તેઓ તેને લઈ ચાલ્યા.

“તેઓ તેને લઈને ધોરી રસ્તો છોડી એક જંગલમાં દાખલ થયા, અને મોટાં દરખતો તથા ખડકોની બનેલી ઝાડીવાળી એક ગિચ્ચ જગ્યાએ આવી પહોંચ્યા. ઝાડો અને ખડકોથી તે જગ્યા ખુદરતી રીતેજ એક કિલ્લા જેવી મજબુત હતી, અને તેમાં આશરે પંદરથી વીસ તાંબુઓ મારેલા હતા, તથા ઉંટો અને

ઘોડાઓ આસપાસ ચરતા હતા. હ્યાં લાવીને તેઓએ મારા ભાઈના પગો છોડી નાંખ્યા, અને તેને સવેથી મોટા એક તંબુ આગળ લઈ ગયા, કે જે અંદરથી ઘણોજ ઉમદા રીતે શણગારેલો હતા. નરમ ગાદીઓના એક ઢગલા ઉપર એક નહાનાં કદનો ખુદો પડેલો હતો; તેનો ચેહરો અતિશય બદસુરત અને શયતાની હતો, અને તેના બદનની ચામડી કાળી અને ચળકતી હતી. જોકે તે પોતે કોઈ ઘણું મોટું આદમી હોય, એવો દેખાવ કરતો હતો, તો પણ મુસ્તકાને લાગ્યું, કે આવો એક ઉમદા અને કિમતી તંબુ આવા એક નાના ખવીસને માટે નહીં હોય; અને તેનો આ વિચાર ખરો પડેલો તેણે તરત જોયો.

“પોતાને પકડનારાઓએ આ વેહિંત્યાંને પુછ્યું, ‘સરદાર સાહેબ ક્યાં છે?’

‘વેહિંત્યો—તે શિકાર કરવા ગયો છે, પણ તેટલાં મને તેની જગ્યા રાખવાને કહી ગયો છે.

“આ ઉપરથી પકડનારા માંહેલો એક બોલ્યો, ‘આ કામ તાફં નથી. આ કૃતરાને મારી નાંખવો, કે એની પાસેથી મોટી રકમ લઈ એને છોડી દેવો, તે ચુકવવાનું કામ આપણા નામદાર સરદાર સાહેબ શિવાય બીજા કોઈનું નથી.’

“આ જવાબ સાંભળી વેહિંત્યાંજીને ગુસ્સો આવ્યો, અને તેઓ વચ્ચે એક જબરો કબજિયો બાંધ્યો. હજી તો ખટપટ ચાલે છે, તેટલાંજ તંબુનો પરદો ઉઘડાયો, અને એક ઉંચા કદનો, અને મગફર ચેહરાનો મહા અંદર દાખલ થયો. તે જવાન અને બહુ ખુબસુરત હતો; અને ફક્ત તેનું ખંજર, કે જેની મુંઠ ઉપર તમામ હીરાઓ જડેલા હતા, તે શિવાય તેના બાકીનો આખો પોશાક તદ્દન સાદો હતો. તો પણ તેની દબછપ ઉપરથી તે કોઈ મોસ્લાવાળો અમીરજાહે હોય, એમ સાફ દેખાઈ આવતું.

હતું. તેણે અંદર દાખલ થતાંજ દમામમાં પુછ્યું. ‘મારા પોતાના તંબુમાં આ મુજબ કુજિયો કરવાની કોણ હિંમત કરે છે?’

“આ સાંભળી તમામ જણા થોડીક વાર સુધી દેહેશતથી ચુપ થઈ ગયા, પણ ત્યાર બાદ મુસ્તફાને પકડી લાવનારાઓ માંહેલા એક જણે, જે બનાવ બન્યો હતો, તે કહી સંભળાવ્યો, તે સાંભળી તે સરદાર પેલા વેહેંત્યાં તરફ ફરીને, કે જે આ વખતે એક ખુણામાં ધુજતો ઉભો હતો, તેને ગુસ્સાથી કહ્યું, ‘હસન, મારી જગ્યા લેવાની તેં એટલી હિંમત શા ઉપરથી કીધી? અતર ઘડી આ તંબુ છોડી જા.’

“જરા પણ જવાબ આપ્યા વગર તે વેહેંત્યો તેના નાના પગોથી દોડાય, એટલો ઝડપથી ત્યાંથી નાહાસી ગયો; ત્યાર પછી મારા ભાઈ તરફ ફરીને તે સરદાર ગુસ્સાથી બોલ્યો, ‘કુલીખાંના પાશા, તને મધ્ધુકની સામે શા માટે પકડી લાવવામાં આવ્યો છે, તે બાબે તારૂં દિલ તુને કેહેતું હશે.’

“આ અબ્બયબ જેવું નામ સાંભળીને મારો ભાઈ બોલ્યો, ‘નામવર સાહેબ, તમો ભુલો છો. હું આપ જણાવો છો તેમ એક પાશા નહીં, પણ માત્ર એક ગરીબ મુસાફર છું.’

“આ જવાબ સાંભળીને તંબુ માંહેલા દરેક જણ અબ્બયબીથી દંગ થઈ ગયા, પણ મધ્ધુક, કે જે તે સરદારનું નામ હતું, તે બોલ્યો, ‘તારાં એવાં જુઠાં બોલવાથી તું તારો બચાવ કરી શકનાર નથી, સખબ કે મારી પાસે કેટલાંક જણાંઓ એવાં છે, કે જેઓ તુને સારી રવેશે પીછાણે છે. જાઓ, કુલીમાને દ્યાં બોલાવી લાવો?’

“આ હુકમ થતાંજ એક જઈજ ઓરતને ત્યાં બોલાવી લાવવામાં આવી. તેણી એક હબશણ ગુલામડી હતી, અને કુલીખાંનાં પાશાના મેહેલમાંજ ઉધરેલી હતી, પણ થોડુંક થયાં મધ્ધુકની

લુટારૂં દોળીમાં સામેલ થઈ હતી, સખળ કે પાશા તેણીની ઉપર, તેમજ તેણીના બેટા ઉપર ઘણો બુલમ ગુનરવા લાગ્યો હતો. તેણીની ગમ નેધને તથા મારા ભાઈ તરફ આંગળી દેખાડીને મધુકે સવાલ કર્યો, ‘આ કોણ શખ્સ છે ?’

“મારા ભાઈને નેતાંજ તેણી ગલરાટથી બોલી ઉઠી, ‘અરે ! એ તો તેજ કુલીખાં પાશા છે, કે જેણે મને લોખંડના સળિયાઓ વડે માર માર્યો હતો. આ મધુક ! મને તેમજ મારી સાથે જે બીજા બહાદુર આદમીઓને એણે બેરહેમે રીખાવ્યાં છે, તે સર્વેનું તું વેર લે !’

“આ સાંભળી મધુક મારા ભાઈ તરફ ફરીને બોલ્યો, ‘અયે કંગાળ શખ્સ, તું ગમે એટલો પોતાને છુપાવે, પણ નેચું, આ ગુલામડીએ તુને તરતજ પિછાણ્યો છે ? તારાં પાપી લોહીમાં મારી શમશિર વટીક ખરડવાને હું ધિક્કારું છું, મારે આવતી કાલે બામદાદથી તે સાંજનાં આફતાબ અસ્ત પામશે, ત્યાં સુધી હું તુને મારા ઘોડાની દુમ સાથે બાંધીને સવારી કરીશ, કે જેથી તું તારા લાયક મોતે મરે !’

“આ લયંકર સજા સાંભળીને મારા લાઈનાં તો ‘હાબા’ ગગડી ગયાં,’ અને તેણે હવે વધારે વખત જીવવાની ઉમેદ છોડી. તે બોલ્યો, ‘ખચિત, મને મારા આપની કદુવા લાગી છે! ઓ! મારી બેહેન ફતીમા! અને ઓ મારી માશુક ઓરેદ! મારી સાથે હવે તમારી પણ હંમેશની ખરાબી થઈ છે!’

“આ વખતે એક લુટારો મારા લાઈના હાથો તેની પીઠ પછવાડે બાંધતો હતો. તે બોલ્યો, ‘ચાલ, હવે તારી ક્યારેય કાંઈ વળવાનું નથી. એક રાત પણ વધુ જીવવા માંગતો હોય, તો મુગો મુગો હાંથી ચાલવા માંડ, કેમકે તુંને જોઈને સરદાર સાહેબ ગુસ્સે થાય છે.’

ત્યાર બાદ ચોરો મારા લાઈને મુશ્કા બાંધી ત્યાંથી લઈ જતા હતા, તેટલામાંજ બીજા ત્રણ ચોરો એક નવા બંદિવાનને લઈને તાંબુમાં દાખલ થયા, અને તેને જોઈને સર્વે જણ તદ્દન અચરત પામ્યા, સખબ કે તેના અને મારા લાઈના ચહેરા વચ્ચે કશો પણ ફર્ક ન હતો. શિવાય કે તે જરા સામળા રંગનો હતો, અને તેની દાઢી જરા વધુ લાંબી હતી. તેને આગળ લાવીને લુટાઓનો વડો બોલ્યો, ‘નામદાર સરદાર સાહેબ, જે પાશાને પકડી લાવવાને આપે અમેને મોકલ્યા હતા તેને પકડીને આપની હજીર લાવ્યા છીએ!’

આ ભેદભરેલો બનાવ જોઈ તે સરદાર ઘણો ગુંચવણમાં પડ્યો, અને મારા લાઈ તરફથી તે બંદિવાન તરફ અને તેની તરફથી મારા લાઈ તરફ, એમ ટગર ટગર જોવા લાગ્યો, અને પછી બોલ્યો, ‘એ આ શું? એમાં કાંઈ બદલ છે કે તમે બન્ને લાઈઓ છો? મારો દુશ્મન, ખરો પાશા આ બેમાંથી કયો?’

“આ સાંભળી પેલા નવા આવનાર બંદિવાને ભારે મગ-ફરીથી જવાબ દીધો, ‘અગર જો તું કુલીખાંના પાશા બાબે જાણતો હોય, તો તે હું છું.’”

“તે સરદારે તેની ગમ ઘણો વખત તુલીક ટીકી ટીકીને આરીકીથી બેઠા કયું, કે જે વેળા તેના ચહેરાના રંગ ઉપરથી તેનાં દિલમાં ઉપજતો ગુસ્સો સાફ જણાઈ આવતો હતો. તોયે કયું પણ વધુ બોલવા વગર તેણે પાશાને ત્યાંથી લઈ જવાનો હુકમ કર્યો, અને પછી મારા ભાઈ આગળ આવીને તેણે ઘણી માયાથી મારા ભાઈના બાંધેલા મુશ્કા પોતાના હાથે છોડી નાખ્યા, અને તેને પોતાની પાસે બેસવા ફરમાવ્યું. ત્યારબાદ તે નામવર બોલ્યો, ‘અલ્લાહ ! તારી રહેમ હોજો ! જ્યારે હું પાશાની બોળમાં હતો, ત્યારે ખુદાના હુકમથી તમે અમારા હાથમાં આવી પડયા, અને તેથી તમોને ઘણી સફી ખમવી પડી છે, તે માટે હું મારાં દિલોજનથી દિલગીર છું, પણ તમે બન્નેના ચહેરા વચ્ચે કેટલું બધું મળતાપણું ?’

“આ ઉપરથી મારા ભાઈએ ત્યાંથી પોતાની મુસાફરીએ ઉતાવળે પાછા જવાની આજેઝીથી રજા માંગી, અને કહ્યું કે ‘દરેક પગ મારા હુકમમાં નુકસાન કરનારી જાય છે.’ આ ઉપરથી મધુકે તેને આટલી બધી ઉતાવળ કરવાનો સબબ પુછ્યો, જે ઉપરથી મુસ્તફાએ પોતાની તમામ કેફિયત તેને કહી સંભળાવી. તે છતાં તે સરદારે મુસ્તફાને એક રાત પોતાના તંબુમાં તેના મેહમાન તરીકે રહેવાની અર્જ કીધી; તે બોલ્યો, ‘લલા મુસ્તફા, તમે તથા તમારો ઘોડો, બન્ને ચાર દિનની ચાલુ મુસાફરીથી થાકી ગયા હશે, માટે એક રાતની આશાયશની તો તમોને ઘણી જરૂર છે. વળી આવતી કાલે બામદાદે હું તમોને એક ટુકો રસ્તો બતલાવીશ, કે જ્યાંથી માત્ર દોહોડ દિવસમાં તમે બલસોરે પુગી જશો.’

મધુકની આ માયા ભરેલી મેહમાનદારી મારા ભાઈ મુસ્તફાએ આખર કબુલ કીધી, અને તે રાત તેણે તેની સાથે તંબુમાં જ ગુબરી. આપસઆપસમાં ચાલતી મારામારીના અવાજે

આમદાદમાં મુસ્તફા જાગી ઉઠ્યો, અને કાન દઈ સાંભળ્યું, તો તેણે હસન વેહેત્યાનો અવાજ પિછાણ્યો. તે પોતાના બીજા સાથીઓની સાથે ખુબ તકરાર કરતો હતો, કે હવે મારા ભાઈને તેઓના છુપા ઠેકાણાંના રસ્તાની ખબર પડી છે, તો તે જરૂર તેઓને ફસાવી દેશે, માટે તેને હવે જીવતો જવા દેવો ન જોઈએ.

“આ સાંભળી કોઈએ એક જબરદસ્ત પોકાર માર્યો, અને બોલ્યો, ‘અગરજો તમારામાંનો કોઈ પણ તેના એક બાલને હાથ વટીક લગાડવાની હિમત કરશે, તો હું તેનો એક કુતરાની મોઆફેક જન લઈશ.’ આ મુજબ બોલી, તે બોલનાર, જે કોઈજ નહીં પણ મધુક સરદાર પોતેજ હતો, તે મારા ભાઈ પાસે આવ્યો, કે જેની પછવાડે એક ગુલામ બે તેજ ઘોડાઓને લઈને ચાલતો હતો. તેણે મુસ્તફાને કહ્યું, ‘વાહાલા ખિરાદર, ખુદા તારો વાળી થજો ! અને તે અલ્લાહ તારાં માથે ઉઠાવેલાં કામમાં તુંને ફત્તેહ બખશજો.’

“મારો ભાઈ ઉઠીને તરત પોતાનો પાશાક પેહરી મધુક સાથે જવાને ઘોડા ઉપર સવાર થયો. તંબુઓની હાર પસાર કરીને, તેઓ બંને એક સાંકડા રસ્તા ઉપર દાખલ થયા. મુસાફરીમાં મધુકે મુસ્તફાને કહ્યું, કે તે પાશા, કે જેનો ચેહેરો તેને ઘણો મળતો આવતો હતો, અને જેને લીધે મારા ભાઈને દુઃખ ખમવું પડ્યું હતું, તે એક વખત મધુક અને તેના સેપાહોને હાથ પકડાઈ ગયો હતો. પોતાનો છુટકારો મેળવવા માટે તેણે મધુકને કબુલાત આપી હતી, કે તેની ટોળીવાળાઓને તે પોતાની હુકુમતમાંથી વગર ઈજા દેવે પસાર થવા દેશે. આ કબુલાત આપવા છતાં થોડાજ દિવસો ગયા કેડે તેણે તેના સેપાહોમાંના એકને પકડીને ફાંસી ચડાડાવ્યો, અને પોતાનો પાક કોળ તોડ્યો, તેટલા માટે હવે તેને મારી નાખવોજ જોઈએ, એમ મધુકે મારા ભાઈને જણાવ્યું.

જંગલની હદ સુધી આવીને તે બહાદુર સરદારે પોતાનો ઘોડો થોભાવ્યો, અને હવે કયે રસ્તે જવું, તે મારા ભાઈને દેખાડી, પોતાનો હાથ તેના હાથમાં આપી, તે બોલ્યો, ‘મારા વાહાલા મુસ્તફા, જોકે આપણા વચ્ચે એક નધારેલા બનાવથી દોસ્તી થઈ છે, તો પણ મોત સિવાય બીજાં કશાંથી તે તુટશે નહીં. જાણજે, કે તું મારો હુમેશનો મહેમાન છે, માટે જ્યારે ગમે ત્યારે તારા મુબારક ચહેરાથી અમોને ખુશી કરજે. મારું દિલ કુદરતી રીતેજ તારી તરફ દોડે છે. મારા અઝીઝ દોસ્ત, આ ખંજર લે, અને જ્યારે પણ તુંને મારી મદદ જોઈતી હોય, ત્યારે તે મારી પાસે મોકલજે, અને હું મારાં દિલથી, મારાં હથિયારથી, અને મારી આ બાબુનાં જરથી, ગમે તે વખતે અને ગમે તેવી હાલતમાં પણ તુંને મદદ કરવાને દોડ્યો આવીશ. આ પૈસાની થેલી તું તારી પાસે રાખ, સખબ કે તેની તને તારાં માથે ઉઠાવેલાં કામમાં ઘણી જરૂર પડશે.’

“મુસ્તફાએ જવાબ દીધો, ‘સખી અને નેક બિરાદર મધુક, હું આપનો અહેસાન દિલોબનથી માનું છું. તમારું એનાયત કીધેલું ખંજર હું ખુશીથી કબુલ રાખું છું, કેમ કે આપની મદદ મને કોઈ વખત કિમતી થઈ પડશે, પણ મારી પાસે હાલતસ્ત પુરતા પૈસા છે. માટે આ થેલીની મને જરૂર નથી.’

“ એક હરફ પણ વધુ બોલવા વગર મધુકે મુસ્તફાનો હાથ મોહોબતથી દાખ્યો, અને થેલી જમીન ઉપરજ પડતી નાંખીને એક વિજળીની માફક પાછો જંગલમાં જતો રહ્યો. આ ઉપરથી મારા ભાઈને થેલી ઉપાડી લેવાની ફર્જ પડી, અને તે ઉંઘાડીને જોતાંજ તે અન્નયખીથી ગાફિલ બની ગયો, સમય કે તે તમામ સોનાના સિક્કાઓથી ભરેલી હતી. મારા ભાઈએ પોતાના છુટકારા માટે અદ્વાહનો અહેસાન માન્યો, અને પછી બહુ ઝડપથી ઘોડે દપટાવી બલસોરા પોહોંચી ગયો.”

આટલી વાત સાંભળતાંજ અશમત નામનો વેપારી વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો, “ મધુકને માટે મેં જે વિચારો આગળ જણાવ્યા હતા, તે આ બ્યાન સાંભળવા પછી ફેરવવા પડશે એમ મને લાગે છે. તેનું દિલ તથા ખવાસ ખરોજ અમીરી છે એમ હવે હું કબુલ કરું છું. ચાલો સાહેબ, હવે તમે તમારી વાત આગળ લંબાવો, સમય કે દરેક જણ તમારા ભાઈનું ત્યાર પછી શું થયું, તે જાણવાને ઇંતેજાર છે.”

લેબાહે પોતાની હકીકત પછી શરૂ કીધી, અને બોલ્યો:—

“ સાતમે દિને બામદાદમાં મુસ્તફા બલસોરા શેહેરના દરવાજા આગળ આવી પોહોંચ્યો, અને દર વર્ષે ગુલામો વેચવાનું જે બજાર ભરાતું હતું, તે ભરાઈ ચુક્યું હતું કે નહીં, તે બાબે ઉતાવળે ખબર કહાડી. તેને એક રહેવાસીએ જણાવ્યું, કે સાહેબ, તમે બે દિવસ મોડા આવ્યા છો. આ વખતે ગુલામોનું બજાર ઘણું સરસ હતું. છેલ્લે દિવસે બે એવી તો પરીસુરત જવાન છોકરીઓ વેચવા કહાડી હતી, કે ખરીદનારાઓમાં ઘણી ઉલટ, ચકચાર, ને ગડબડ સડબડ થઈ રહી હતી. આખરે અતિ ઘણી મોટી કિમ્મતે તેઓને વેચવામાં આવી હતી.”

“આ બે છોકરીઓ બાબે મુસ્તફાને વધારે ચીપી ચીપીને પેલા શખ્સને પુછ્યું, અને તેણે જે તમામ હકીકત કહી, તે ઉપરથી તેની ખાતરી થઇ, કે તે કમબખત છોકરીઓ બીજી કોઇજ નહીં, પણ તેની પોતાની બહેન અને મઆશુક હતી, કે જેણી-ઓની ખોળમાં તે નિકળ્યો હતો. વળી તેજ આદમીથી તેને વધુ ખબર મળી, કે જે શખ્સે આ બંને છોકરીઓને ખરીદી હતી, તેનું નામ થીનલીકાસ કરી હતું, અને તે બલસોરાથી આશરે સાઠ ગાઉને છેટે રહેતો હતો. તે એક ઘણોજ અન્યથ બેવો શખ્સ હતો, અને બહુ તવંગર, ઝઘડ, અને મગજનો અરધો ચરકેલો હતો. તે ખુબ દમામથી રહેતો હતો, મોજશોકનો ઘણોજ શોખીન હતો, તથા બે મોતથી ડરતો ન હતો, તો દરેક બાતની બદફેલીમાં તે તદ્દન ચકચુર રહેતો. જેટલા હકીમોની સાથે તેને મોલાકાત થતી, તે દરેકને તે પોતાની તબિયતનો અહેવાલ જણાવી, તેઓની દવા કરતો હતો.

“હવે, આ થીનલીકાસનાં મકાનમાં શી રવેસે દાખલ થવું, તથા તે બિચારી બંને છોકરીઓને છુટકારો કેવી રીતે કરવો, તે માટે ઘણેક અંદેશો કર્યા પછી મુસ્તફાએ કુલીખાંના પાશાનું નામ ધારણ કરવાનો એરાદો કર્યો, સખબકે તેની હવે ખાતરી થઇ હતી, કે તેનો ચહેરો તે પાશાના ચહેરાને ઘણો મળતો આવતો હતો. આ વખતે મધુકના આપેલા પૈસા ઘણા કામ લાગશે, એમ ધારી તેણે મનમાં તેનો ઉપકાર માન્યો. આ પૈસામાંથી તેણે થોડાક ખીદમતદારો તથા ઘોડાઓ ભાડે રાખ્યા, અને તેઓને ભપકાદાર પોશાકો આપી, પોતે પણ ખુબ ઠંડેરો કર્યો, અને ત્યાર પછી થીનલીકાસને ત્યાં જવા નિકળ્યો.

“ખેતાબ ધરાવનારા, તેમજ બીજા મોટા મસ્તબાવાળા આદમીઓ તરફ થીનલીકાસ હંમેશાં ઘણાં માનથી વસ્તતો હતો, અને તેટલા માટે જ્યારે મારો ભાઈ કુલીખાંના પાશા તરીકે

તેની મોલાકાતે ગયો, ત્યારે તેણે તેને ઘણું માનથી આવકાર દીધો; ઉંચા ખોરાક, શરાબ, વગેરેથી તેણે મારા ભાઈની ઘણી મહેમાન-દારી કીધી, અને પોતાને ત્યાં ગમે એટલો વખત સુધી રહેવાની તેને અજ્ઞ કીધી. મુસ્તફાને પણ તેવું જ જોઈતું હતું, માટે તેને ત્યાં થોડુંક સુધી રહેવાને ખુશીથી કબુલ કર્યું, અને રાતના ઉમેદલેર સુવાને ગયો. આશરે કલાકેક સુધી ઉઘાયા પછી એક તેજદાર રોશનીથી તે જાગી ઉઠ્યો, અને પોતાની ચશ્મો ઉઘાડી આસપાસ જોવા લાગ્યો. અવલ તો તેને એમજ લાગ્યું, કે તે

ખાબ જોતો હતો, પણ પછીથી તેની ખાતરી થઈ, કે ફક્ત થોડાંજ કદમ દુર પેલો બદસુરત વેહેંત્યો. હસન, કે જેને તેણે મશ્કુકના તંબુમાં જોયો હતો, તે લગાર હસ્તે ચેહેરે ઉભેલો હતો.

“મુસ્તફા—‘તુંને થું જોઈએ છે? તું અહીં શા વાસ્તે આવ્યો છે?’

“વેંહુંત્યો—આસ્તેથી જોલો! જરા ધીમેથી જોલો! તમારી પોતાની જીંદગીને માટે આસ્તેથી જોલો; સળખ કે તમે હાં શા માટે આવ્યા છો, તેનો ખરો સળખ તમે જણાવવાને ચાહતા ન હો, તે બાબે મારી ખાત્રી છે, પણ મને તો તેની સમજ પડી ગઈ છે, માટે જો તમોને મારી નોકરીની જરૂર હોય, તો હું તમારી ખિદમતમાં હાજર છું, અને તેટલા માટે તમારી પાસે આવ્યો છું.

“આ સાંભળીને મુસ્તફાની તો ગળાંજળ ખંધાઈ ગઈ, પણ પેલો હસન વેંહુંત્યો આગળ જોલ્યો, ‘ખચિત કહું છું, કે જો પેલા પાશાને સૂળી ચઢાવ્યામાં મારા પણ હાથો જો કામે લાગ્યા ન હો, તો હું ખરું કહું છું, કે હું ફરીથી છેતરાયા વગર રહેતો નહીં. પણ વખત જતો રહે છે, માટે આપણે આપણીજ વાત કરી લેવી જોઈએ.’

“મુસ્તફા તો પોતે પકડાઈ જવાથી બહુ ગુસ્સે થયો હતો, માટે જોલ્યો, ‘પહેલાં મને જણાવ, કે તું અત્રે આવવા કેમ પામ્યો છે?’

વેંહુંત્યો—આજ લાખો વખત થયો હું મધુકની મગરૂરી ભરેલી ચાલચલણથી કંટાળી ગયો હતો, અને તમે આવ્યા હતા, તે વખતે તમારા બાબે એણે મને જે ઠપકો આપ્યો હતો, તે દિવસથી મને એની ઉપર એક જાતનો તિરસ્કાર ઉપજતો હતો. તેટલા માટે તમારી સામે એક છુપો જામુસ થવાનો મેં ઠરાવ કર્યો, અને તેમાં કાંઈ હું ઘણું હાર્યો નથી, કારણ કે તમારી મુસાફરીની મતલબ શોધી કહાડવામાં હું ફતેહ પામ્યો છું, અને તમારી આગમજથી આવીને થીનલીકોસની નોકરીમાં રહી ગયો છું. મારી હાલત સુધારવાને મેં એક હિકમત શોધી છે.

જે તમે કબુલ થાઓ, તો આપણે મહેલમાં આગ લગાડયે, અને પછી ગડબડ સડબડમાં પેલી બે છોકરીઓને, તથા બીજું જે કાંઈ હાથમાં આવે, તે લઈને ‘પોબારા માપી’ જઈએ. પણ મારી આ નોકરીના બદલામાં તમારી બેહેન સાથે મારી શાદી કરી આપવી, એવી કબુલાત હું તમારી પાસે માંગું છું, અને અગરજો તે તમે ના પાડશો, તો હું હમણાં થીનક્લીકાસ આગળ ચાલ્યો જઈશ. અને તમેએ લીધેલા ઝુલ્લીખાંના પાશાનો તમામ ભરમ હું તેની આગળ ખોલી દઈશ.’

“આ બેઅદબી સાંભળીને મુસ્તફાએ ગુસ્સાથી એક કુદકો મારી તે વેહેંત્યાની ગરદન પકડવાની કોશિશ કીધી. અને ‘અદ્લાહ-અદ્લાહ! પાપી ચંડાળ!’ ફક્ત એટલાજ સમુનો તે બોલ્યો, પણ તેટલામાં તો તે પછવાડે હઠી ગયો, અને તેમ કરતાં તેનાં હાથ માંહેલું કાણુસ જમીન ઉપર પડી ગયું, અને તરત બુબ્બઈ ગયું, કે પેલો વેહેંત્યો ‘ખુન! ચોરો! ગળાંફાંસુંઓ!’ વગેરે પોકારો કરતો ત્યાંથી નાઠો.

“હવે શું કરવું તેની મારા ભાઈને સમજ પડી નહીં, પણ તરતજ તેને વિચાર આવ્યો, કે તે બિચારી બે છોકરીઓને જે બચાવવી હોય, તો અવલ તેણે પોતાને બચાવી લેવો જોઈએ. તેટલા માટે ઉતાવળે પોતાનો પોશાક તથા ખંજર લઈ તે પોતાના ઓરડાની બારી આગળ દોડ્યો. તે જમીનથી આશરે પચીસ ફીટ ઉંચે હુતી, તે છતાં તે તરતજ તેમાંથી બહાર કુદાવી પડ્યો, અને નિચેની જમીન સદ્ અને નર્મ હોવાને લીધે તેને ઝાઝું વાગ્યું નહીં. ત્યાર બાદ બાગની આસપાસની એક દિવાલ ઉપર તેને ચહુડવું પડ્યું, પણ તેમાં તેને કાંઈ અડચણ પડી નહીં, અને પછી ત્યાંથી તે એક ખુલ્લી જગ્યાએ આવી પોહોંચ્યો, કે જ્યાંથી એક નાહુનાં જંગલમાં તે આવી પુગ્યો, ત્યાં સુધી તેણે આગળ દોડ્યાજ કયું. બાદ ત્યાં જરા આશાએશ લીધી, અને જો કે

બદને તો થાકી ગયો હતો, તોયે મગજે તે થાકી ગયો ન હતો, સબબ કે તેને તો એવીજ ખાતરી હતી, કે તે ફત્તેહ પામ્યા વગર રહેશે નહીં, પણ તે કેવી રીતે તે બાણતો ન હતો.”

“તેણે જો કે પોતાના નોકરો તથા ઘોડાઓ એ તમામ ખોટી દીધું હતું, તોયે હજી ઘણા પૈસા તેની પાસે બચી ગયા હતા. તરતજ તેને થીનલીકોસની વાત યાદ આવી, કે હકીમો પાસેથી તે જીંદગી લાંબી કરવા માટે નુસ્કાઓ લઈ ખાતો હતો, માટે જે પેહેલાંજ શેહેરમાં તે આવી પુગ્યો, ત્યાંના એક હુશિયાર હકીમને શોધી કાઢાડી, તેની પાસેથી તેને સોનાના સિક્કાઓ આપીને એક અતિ સખત કેફી દવા વેચાતી લીધી. આ દવાનો ગુણ એવો હતો, કે તેની અસર થોડોજ વખત રહેતી. ત્યાર બાદ તેણે એક ખોટી દહાડી, એક કાળો જલ્લો, અને હકીમો પેહેરે તેવી બાલવાળી એક ટોપી, થોડીક દવાની શીશીઓ, ગોળીની દાબડીઓ, મલમના ચપ્પુઓ, વગેરે એક હકીમને બરનો તમામ સામાન ખરીદ્યો, અને તે સઘળાંને એક ઘોડા ઉપર લાદીને ફરીથી એક વાર તેણે થીનલીકોસનાં ઘર તરફ ચાલવા માંડયું.

“હવે તો ખચિતજ તેને કોઈ પીછાણી શકશે નહીં, એવી સુસ્તફાની ખાતરી હતી, કારણ કે તેણે પોતાનો ચંદેરો રાંચ્યો હતો, અને ખોટી દહાડીથી તે એટલો તો ફેરવાઈ ગયો હતો, કે પોતે પણ પોતાની ફેરવાયલી સુરત જોઈને અબ્બયબ થતો હતો. થીનલીકોસનાં ઘર આગળ જઈ પુગ્યા પછી તેણે પોતાને અરબસ્તાનના બાણીતા તખીબ આવેરોસની આલાહથી ઉતરી આવેલા, અને દુન્યામાં મશહુર થયેલા હકીમ આકામાન્કા બુદીઆખા તરીકે બહાર કર્યો, અને મોટા મરતબાના તથા દબ-દબાવાળા ઉમરાવ થીનલીકોસને ત્યાં જઈ તેને પોતાની લાંબી અજમાયશનો ફાયદો આપવાની માંગણી કીધી.

“તેને તરતજ અંદર યોલાવ્યામાં આવ્યો, અને થીનલી-કાસે તેને પોતાની સાથે જમવાની અરજ કીધી. આશરે એક કલાક પણ ગોફતેગુમાં પસાર થયો ન હશે, તેટલાં પોતાની તદખીરથી તેણે થીનલીકાસની ઉપર એટલી તો અસર કીધી. કે તે તેને આખી દુન્યામાં સર્વેથી હુશિયાર હકીમ તરીકે ગણવા

લાગ્યો. મુસ્તફાએ થીનલીકાસને જણાવ્યું, કે જો તે તેની દવાઓ લે અને તેના ફરમાવ્યા મુજબ ચાલે, તો જરૂર તેની જીંદગી સો વર્ષની, બલકે તેથી પણ વધારે લાંબી થાય.

“આ ખબર સાંભળીને થીનલીકાસે તો ખુશ ખુશ થઇ ગયો. તે મારા ભાઈનું ખોટું નામ ભુટ્ટી ગયો હતો, માટે ટુંકમાંજ તેને ચાકાખાખાને નામે બોલાવતો હતો. તે બોલ્યો. ‘ભલે, ભલે. પેહલાં તો તમે મારા જનાનામાં મારી સાથે ચાલો. ત્યાં બે છોકરીઓની તબીયત દોરોસ્ત નથી, તેથી મારા જીવને રાહત નથી.’

“આ સાંભળી મુસ્તફા તો બહુ ખુશ થઇ ગયો, પણ પોતાની ખુશાલી જેમ તેમ દાખીને તે થીનલીકાસની સાથે એક આરડામાં ગયો, જે ઘણી નાદર કારીગીરીથી આરાસ્તા કીધેલો હતો, છતાં તે તદ્દન ખાલી હતો. તેની એક દિવાલ આગળ જઈને થીનલીકાસે એક નાનું ડીચકું દાખ્યું, કે તરતજ દિવાલ માંહેથી એક છુપી બારી ઉઘડી ગઇ. પછી તે મારા ભાઈ તરફ ફરીને બોલ્યો, ‘મારા જનાના માંહેલી બાનુઓ એક પછી એક પોતાનો હાથ આ બાકોરાંમાંથી બહાર કાઢાડશે. તેઓની નાડ તપાસો અને તે દરેકની તંદોરોસ્તી કેવી છે, તે જણાવો.’

“ત્યાર પછી થીનલીકાસે પોતાની દરેક બાયડીઓને મોટે સાદે બોલાવી, અને દરેકનું નામ પોકારતાં, અકેકો હાથ તે નાહાનાં બકોરાંમાંથી બહાર આવતો અને આપણા હકીમજી સાહેબ તેઓની નાડ તપાસી, તેઓ દરેક જણીની તબીયત સારી છે, એમ પોતાનો મત બહોર કરતા ગયા. આખરે થીનલીકાસે ફત્તીમાનું નામ પોકાર્યું, કે એક નાહાનો સફેદ હાથ પેલી નાહાની બારીમાંથી બહાર આવ્યો. મુસ્તફાએ નાડી જોઇ.

“મારો ભાઈ તો ખુદ જનાનામાં તે છોકરીઓની હજુર જવાની ઉમેદ રાખતો હતો, તે આ બનાવથી જોકે ઘણો નામુરાદ થઇ ગયો, તોયે પોતાની તે નાઉમેદી છુપાવીને ઘણીજ ગંભીરાઈ સાથે જણાવ્યું, કે ‘ફત્તીમા બીમાર છે, અને હું ધાંડું છું, કે તેણી હજી વધારે બિમાર થશે.’

“આ સાંભળી થીનલીકાસ ઘણો દિલગીર થયો, અને હકીમજીને તેણીની દવા કરવાને અરજ કીધી. મારો ભાઈ દવા લાવવાને મને તરતજ બહાર ગયો, અને કાગળની એક કાપલી ઉપર ઉતાવળે નિચે મુજબ લખ્યું:—

મારી વહાલી ફતીમા, અગરજે હું તમોને દવા મોકલું, તે પીવાને તમો કમુલશો, તો હું તમારો છુટકારો કરી શકીશ. આ દવા પીધાથી તમો બેહોશીમાં થોડાક કલાકો સુધી પડી રહેશો. પણ તેથી બીહુશો ના, સમજ કે આ મોત રૂપી ખામ-માંથી બીદાર કરવાનું મારા હાથમાં છે. હું તમોને જે દવા મોકલું, તે પીધાથી તમોને કશો પણ ફાયદો થયો નથી, એમ ફક્ત તમે જણાવજો, અને તે જ્યારે હું જાણીશ, ત્યારે સમજીશ, કે તમે એ મારી રચેલી બાજી કમુલ રાખી છે

“આ ચિકી લઈને મુસ્તફા તે ઓરડામાં પાછો ફર્યો, અને તે બિમાર બાનુની નાઝ ફરીથી તપાસવાની જરૂર છે એમ જણાવ્યું. જેવો તે નાબુક હાથ બહાર આવ્યો, કે તેણે તે છુપો રૂકો તેણીની બાંગડીની અંદર નિચેથી ખોસી દીધો, અને પેલી દવા તે બાકોરાં વાટે તેણીને આપી.

“આ ફતીમાની બિમારીથી થીનલીકાસનું દિલ ઘણું આઝોરદે થયું હતું, અને તેટલા માટે તેણીની બિમારી બાબે સાંભળીને બાકીની બીજી બાયડીઓની તબિયત તપાસવાનું કામ બીજા વખત ઉપર મુલતવી રાખ્યામાં આવ્યું.

“બન્ને જણાઓએ તે ઓરડામાંથી બહાર જવા પછી થીનલીકાસે મુસ્તફાને પુછ્યું, ‘તમો ફતીમાની બિમારી બાબે શું ધારો છો, તે મને ખુલ્લું જણાવો.’

“મુસ્તફાએ ભારે અફસોસ સાથે જવાબ દીધો, ‘લાઈલા-ઈલલા ! સાહેબ, ખુદા તમોને દિલાસો બક્ષે ! પણ તે બિચારીને

એવી તો ખરાબ બીમારી લાગુ પડી છે, કે મને લાગે છે, કે તેથી તેણી જરૂર મરી જશે.’

“આ સાંભળીને થીનલીફોસ બારે ખફા થયો, અને તે પોકારી ઉઠ્યો, ‘અસતક્રુર-અદ્વાહ ! કુતરાના જણેલા હકીમ ! તું એ શું બોલે છે ? એ ફતીમા, કે જેણીના મેં એક હજાર સોનાના સીકવીનો આપ્યા છે, તે શું મરી જશે ? જો તું તેણીને તનદરેસ્ત નહીં કરશે, તો તને એમનો એમ સૂળીએ ચડાવી દઈશ.’

“મારા ભાઈએ જોયું કે તેણે ઘણું ‘કાર્યું’ કાપ્યું હતું,’ માટે વાત તરત ફેરવી નાખી, અને કબુલાત આપી, કે તેનેથી બનશે એટલું તે બાનુને માટે કરશે. હજી તો તેઓ આ મુજબ ગોફતેગુ કરતા હતા, તેટલાં અનાનાને લગતી એક હુબશણ ગુલામડીએ આવીને હકીમને જણાવ્યું, કે તેની દવાથી કશો ફાયદો બીબીને થયો નથી.

“ થીનલીફોસ—તારો તમામ હુત્તર અજમાવ, અને તેણીને બંચાવ, અગર અગર નહીં તો યાદ રાખજે, કે મેં તને કહ્યું છે, તેમ તારો જાન લઈશ.

“‘દરેસ્ત છે. હું તેણીને જરા આશાયશ મળે એવી દવા આપું છું,’ એમ કહી મુસ્તફા ખુશી થતો પેલી એહુરી કેફી દવા લઈ આવ્યો, અને તે પેલી ગુલામડીને આપી, તથા તે કેમ પાવી, તે તેણીને સમજાવ્યું, અને પોતાને કિનારેથી કંઈ બીજી દવાના રોપા શોધી લાવવાના છે, એમ બહાનું કહાડી તે થીનલીફોસ આગળથી જતો રહ્યો.

“દરિયો મહેલની નજદીકમાંજ આવેલો હતો, માટે ત્યાં જઈ લાગતાંજ મુસ્તફાએ પોતાનો અબ્લો, ટોપી અને ખોટી કહાડી કહાડી નાંખીને તે પાણીમાં ફેંકી દીધાં, કે જે તરતજ

ત્યાંથી મોજ સમેત ઘસડાઈ ગયાં. ત્યાર બાદ ત્યાં આવેલા ખડ-કોમાં તે છુપાઈ બેઠો, અને રાત પડવાની રાહ જોવા લાગ્યો, કે જે વખતે તે થીનલીકોસનાં મહેલના ભોંયરાંમાં, કે જ્યાં તેનાં કુટુંબીઓની કબરો હતી, ત્યાં છુપો દાખલ થવાનો ધરાદો રાખતો હતો.

“મહેલમાંથી મુસ્તફાનાં જવા પછી આશરે એક કલાક રહીને એક ગુલામડી પોતાના શેઠ થીનલીકોસને ખબર કરવા આવી, કે ફતીમાનો જીવ હવે જાય છે, અને થોડા વખતમાં તેણી પેલી જેહાનમાં કુચ કરી જશે. આ ખબર સાંભળીને તે દિવાનો જેવો બની ગયો, અને હુકીમને શોધી લાવવા માટે સઘળી તરફ નોકરો દોડાવ્યા, પણ તેઓએ પાછા આવીને ખબર કીધી, કે હુકીમ આકામાનકાબુદીબાબા દરિયામાં પડીને મરી ગયો હોવો જોઈએ, સખબ કે પાણીના મોજાઓ ઉપર તેઓએ તેનું બદન દુર તરતું દીકું હતું.

“આથી તદ્દન નાઉમેદ થઈ થીનલીકોસ બકવા લાગ્યો, ‘ઓ ફતીમા! ફતીમા! તું કેવી જવાન હતી! કેવી ખુબસુરત! તારી ચશ્મે કેવી દિલખુશ હતી! ઓહો! તારે ખાતર તો મેં એક હજાર સોનાના સીકવીનો આપ્યા હતા! અને તારા દાંતો કેવા હતા! જાણે પરવાળાં!’

“આ વખતે તેણીની સહીઓના હાથમાં ફતીમા પેલી કેફી દવાની અસરથી ઉંઘમાં વધારે ને વધારે ગિરફતાર થતી જતી હતી. તેણીની ચશ્મે ઢંકાઈ ગઈ, અને દિલનો ધબકારો બંધ ગયો, હોઠો ઉપરનો રતાશ ઉડી ગયો, અને દરેક જણું તેણીને મરી ગયેલી સમજ્યાં. થીનલીકોસના હુકમથી તેણીને તેજ સાંજે મેહેલના જે ભોંયરાંમાં મરી ગયેલાં કુટુંબીઓની કબરો કુર્યામાં આવતી હતી, ત્યાં લઈ જવામાં આવી.

“આ વખતે કબરોની વચ્ચે મુસ્તફા આગળથી આવીને છુપાઈ બેઠો હતો, અને મુરદાંની પેટી ઉતારીને જેવા ગુલામે પાછા ફર્યા, કે તે પોતાની છુપાવાની જગ્યાએથી બહાર આવ્યો, અને બત્તી સળગાવી સુદ્ધિ લાવનારી દવાનો એક શીશો જે પોતાની પાસે સંતાડેલો હતો, તે બહાર કહાડ્યો, અને ધુજતે હાથે કફનની પેટીનું ઢાંકણું ખોલ્યું. પણ, અરે આ શું! આ જવાન બાનુ તો નહીં પોતાની બેઠેન ફત્તીમા કે નહીં પોતાની મઆશુક ઝોરેદ! તેણી તો કોઈ તદ્દન અબ્બાણીજ ઓરત હતી.

“ન ધારેલી વળી આ નવી આફતથી દંગ થઈને મુસ્તફા અંદેશો કરતો થોડોક વખત તો ઉભોજ રહ્યો, અને તેણીને તેવીજ હાલતમાં પડતી નાખીને ત્યાંથી નિકળી જવાનો તે મન-સુખો કરતો હતો, પણ તેટલાં તેને વિચાર આવ્યો, કે એ બિચારી આ તમામ બીનાથી, અને જે ગફલતી થઈ હતી, તેથી અબ્બાણી છે, મોટે કદાચ જો તેણી હુશિયારીમાં આવશે, તો તેને જોઈતી અગત્યની ખબર આપશે, એવા નેક વિચારથી તેણે શીશાને ખુચ ખોલ્યો, અને તેમાંની થોડીક દવા તે જવાન છોકરીનાં મોંડુમાં રેડી, કે તેણીએ દમ લેવા માંડ્યો; તેણીએ ચરમે ઉંઘાડી, અને છેલ્લે ઉઠીને બેસી પોતાની આસપાસ ગલરાટથી જેવા લાગી, પછી મુસ્તફાના પગ આગળ પડી, તેને પોતાનો છુટકારો કરનાર કહી, પોતાનાં અહેસાનનો ઉલરો જણાવવા બુસ્સાથી રડી પડી, અને તેના હાથો આંસુથી ભરી નાખ્યા.

“મુસ્તફાએ તેણીને દિલાસો દઈ રડતી બંધ પાડી, અને પોતાની બેઠેન ફત્તીમાને બદલે તેણી ત્યાં કેવી રીતે આવી લાગી હતી, તે બાબે પુછ્યું. તે જવાન છોકરી આ સવાલથી અવ્વલતો અબ્બાયબ થઈને મુસ્તફા ગમ જોવા લાગી, સખબ કે તેણી તેનાં પુછવાની મતલબ સમજી હતી નહીં, પણ આખરે તેણી બોલી ઉઠી, ‘હા, મારો છુટકારો કેમ થયો છે, તેની હવે મને સમજ

પડી. જનાનામાં મને ફતીમાને નામે બોલાવતાં હતાં, તેથી તમારો ફકો મને મળ્યો હતો.’

“આ બોલાસાથી મારા ભાઈને પાછી દીલગીરી ઉપજી, અને તેણે પાછો સવાલ કર્યો, પણ મારી બેહેન ફતીમાનું અને ઝેરેદનું શું થયું છે?”

“તેણીએ જવાબ દીધો, ‘તેણીઓ બંને જનાનામાં છે, પણ તેઓને ત્યાં બીજાનું નામો આપવામાં આવ્યાં છે. એકને નુરમાહુલ, અને બીજાને મીરઝાં કરી બોલાવવામાં આવે છે. માફ પોતાનું બંને નામ તો નમુના છે.’

“મારા ભાઈએ નાઉમેદીથી પોતાનો હાથો અને ચશ્મા આસમાન તરફ કરીને એવી તો એક હાથ મારી, કે તેથી તે જવાન બાનુને તેની ઘણીજ રહેમ આવી, અને તે બોલી, ‘એવી રીતે નાહિમત ના થાઓ, હું એક હિકમત તમોને બતલાઉં છું, તે ધ્યાનથી સાંભળો, અને મને લાગે છે, કે તેથી ઘણું કરીને તે બંને જણીઓનો છુટકારો થશે.’

“મુસ્તફા—બાનુ, મહેરબાની કરીને જલદીથી તે મને જણાવો. ખુદા કરે, ને હવે આ વખતે હું નાઉમેદ ન થાઉં, તો ઘણું સાફ.”

“આ ઉપરથી તે બાનુ બોલી ‘આજ પાંચ મહિના થયા હું થીનલીકાસના જનાનામાં આવી પડી છું, અને ત્યાંથી નાહાસી જવાની કોઈ તદબીર શોધતી હતી. ત્યાંના ચોકમાં જે એક સુંદર કુવારો છે, તે તમારાં ધ્યાનમાં છે? આ કુવારા ઉપર કાંઈ સમારકામ ચાલતું હતું, તે મેં બારિકીથી જોયું હતું, તેમાં પાણી લાવવા માટે આશરે છ ફીટ ઉંચી, અને એક હજાર ફીટ લાંબી એક નેહર બાંધી લીધેલી છે. આ શોધથી મારી ખાતરી થતી હતી, કે હું જો જરા વધારે જોરાવર હતો, તો આશાનીથી મારો

છુટકારો કરી શકતે. સખખ કે ફક્ત એક પથર ઉંચકવાથી તે રસ્તે હું જનાનામાંથી પાધરી ખુલ્લાં મેદાનમાં નાહાસી જઈ શકતે. હવે જો તમે તમારી સાથે બેત્રણ બહાદુર મહોંને લઈ એજ રસ્તે જઈ લાગશો, અને ત્યાં સતના જે ચોકીદારો નેગેહુબાની કરે છે, તેઓના મુશ્કા બાંધશો, તો પછી તે બંને જવાન બાનુ-ઓને ત્યાંથી લઈ જવાનું કશું મુશ્કેલ નથી.’

“આ જવાન છોકરીની તદખીર સાંલળી, મારા લાઈને નવેસરથી હિંમત અને ઉમેદ આપ્યાં, અને તેને તરતજ મધુકે આપેલો કોલ યાદ આવ્યો.

“પોતાની સાથે નમુનાને લઈ મુસ્તફા ત્યાંથી નિકળી ગયો, અને જે પેહલો ગામડાંમાં તેઓ આવી પોહ્યાં, ત્યાંની એક ગરીબ વિધવાના ઘરમાં નમુનાને સોંપીને પોતાની પાસે જે બાકી પૈસા બચેલા હતા, તેમાંથી એક ઘોડો ખરીદી તે ઉપર સવાર થઈ મુસ્તફા મધુકની છાવણી તરફ એકદમ નિકળી ચાલ્યો. મધુકે ઘણી મમતાથી તેને આવકાર દીધો અને એટલા જલદી પાછા ફરવાનો સખખ પુછ્યો. પોતાની બહેન અને માશુકના છુટકારા માટે પોતે જે જે હિકમતો લગાવી હતી તથા તે દરેકમાં તે કેવી રીતે નામેદ થયો હતો, તેનું તમામ ખ્યાન તેણે મધુકને કહી સંલગાવ્યું.

“હસન પેહોંત્યાની ચાલ બાબે જાણીને મધુકને એટલો તો ગુસ્સો ઉપજ્યો, કે જો તેના હાથમાં પકડાય, તો તેની ગરદન પિસીને મારી નાંખવાના તેણે સોગંદ ખાધા. પછી તેણે મુસ્તફાને કહ્યું, ‘મારા ખ્યારા હોસ્ત, તમે મારી ઉપર ઇતખાર રાખીને મારી મદદ મેળવવા આવ્યા, તેથી હું તમારો ઘણો અહેસાનમંદ છું. આવતી કાલે થીનલીકોસના હાથમાંથી તમારી બહેન ફતીમા, અને તમારી માશુક ઝોરેદનો છુટકારો કરવાના એલાબે કરીશું.’

“મારા ભાઈએ મધ્ધુકની એવી મહેરબાની બેઠ તેને બમ-લગીરી કીધી, અને ઘણા ઉપકાર માન્યો. બીજે દિને પોતાની સાથે બીજા ત્રણ હથિયારબંધ માણસો લઈને તેઓ બે દહાડાની મુસાફરી પછી તેજ ગામડાંમાં આવી પુચ્યા, કે બ્યાં મુસ્તફા નમુનાને રાખી આવ્યો હતો. તેણીએ તેઓને ઝનાનાનાં જે દિવાનખાનામાં ફતીમા અને ઝોરેદને રાખેલાં હતાં, ત્યાં કેવી રીતે દાખલ થવું, તેની ચોક્કસ નિશાનીઓ આપી.

“રાત પડી કે તેઓ સર્વે પોતાની સાથે મસાલો લઈ પોતાને ધારેલો કામે જવા નિકળ્યા. આશરે અર્ધોક કલાક સુધી તેઓને કમરપુર પાણીવાળી નહેરમાંથી ચાલી જવું પડ્યું, કે જેને છેડે કુવારો આવેલો હતો. હાં તેઓને એક ભડી અને મજબુત દિવાળ આડી નડી, પણ ચાર મજબુત મહોંએ ચાંચવા પાવડા વડે તે પણ ભાંજી નાંખી, અને અંદરથી પસાર થઈ શકાય એટલી મોટી વાટ બનાવી. પછી નમુનાએ આપેલી નિશાની મુજબ તેઓ આગળ ચાલ્યા, કે બ્યાં નારંગી અને ગુલાબનાં દરખ્તોથી ભરેલો એક ઝડખો આવ્યો, અને ત્યાર બાદ બીજા છ દરવાજાઓ પસાર કરીને તેઓ ઝનાના આગળ આવી પોહોંચ્યા. તેનાં દરવાજા માંહેલા બાકોરાંમાંથી એક ઝાંખી રોશની તેઓની નજરે પડી. હવે દરવાજો કેવી રીતે ઉઘાડવો, તેના અંદેશામાં તેઓ પડ્યા, કેમ કે જો બેરથી તે તોડી પાડે, તો તેઓ પકડાઈ આવવા વગર રહેજ નહીં. તોયે મધ્ધુક હિમતવાન હતો. તે આગળ જઈને પોતાનો આવાજ બદલીને બોલ્યો, ‘ઉઘાડ,’ અને તેજ વખતે દરવાજા ઉપર ટકોરા માર્યા, કે તરતજ દરવાજો અર્ધો ઉઘાડ્યો, અને મધ્ધુક ચપ કરતો કે અંદર એક છેડાયેલા વાઘની માફક ધસી ગયો. આ દરવાજો ઉઘાડનાર કોઈજ નહીં પણ પેલો નાપેકાર હુસન વેહેંત્યો હતો, અને તેને બેતાંજ મધ્ધુકે તેને ગળચીમાંથી પકડ્યો, અને એક પળમાંજ

તેનાં મોંઢમાં ડુચો દાળીને, તેના મુશ્કા બાંધ્યા. આગેજ વખતે મુસ્તફાએ બીજા એક ગુલામને પકડીને તેમજ કુચું, અને પછી તેને ફત્તીમા તથા ઝોરેદવાળાં દિવાનખાનાંમાં તેઓને લઈ જવાને ખુબ 'કોઢરીપાક' જમાડ્યો. તે દિવાનખાનાંમાં જતાંજ તેણે તે બંને જણાઓને ખુશાલીથી પોતાની બગલમાં ચાંપી.

“રખેને ચેતવણી આપવામાં આવે, અને તેઓ સર્વે પકડાઈ જાય, એટલા માટે બાહોશ મજુકે તરત ત્યાંથી નિકળી જવાની દરખાસ્ત કીધી.

“તોયે નેહરમાંથી પાછા ફરવા આગમજ તેણે કુઆરાની સામે તે વેહેંત્યાંને ખુદ પોતાને હાથે લટકાવી દીધો, અને પછી બંને એટલી ઝડપથી તેઓ ત્યાંથી નિકળી ગયાં.

“બીજે દિને પોતાના આ લુટારા સરદાર રફિકથી પાછાં છુટાં પડતાં મારા ભાઈને ઘણીજ દિલગીરી લાગી, કે જેને અમીરી ખવાસ, અમીરી ચાલચલણ, અને અમિરી બોલવાની ઢપછપ તેના લુટારૂ ધંધા સાથે સરખાવતાં મારા ભાઈને ચોક્કસ લાગતું હતું, કે તે કોઈ ઉમદા લોહીનું ફરજંદ છે, પણ લુટારાને પેશો કરવાની તેને ફરજ પડી હશે, પણ રખે તેને અપમાન લાગે, એવા વિચારથી એ બાબે તેને કશે પણ સવાલ કરવાને મારો ભાઈ અચકાતો હતો.

“નમુના બલસોરે મારા ભાઈની સાથે ગઈ, અને ત્યાંથી તેણીને પોતાને વતન મોકલી આપવામાં આવી. મારો ભાઈ પોતાની સાથે મારી બેહેનને અને પોતાની મઆશુકને લઈને ખુશી ખુશાલી સાથે આકારા ખાતે ફત્તેહમંદ પાછો ફર્યો. તેઓ સર્વેને સહીસલામત પાછાં ફરેલાં જોઈને મારા બાપની ખુશાલીના કાંઈ પાર રહ્યો નહીં. આખરે તે બુઝોર્ગ મરદ જ્યારે પોતાના દિલની ખુશાલી થોભાવી ન શક્યો, ત્યારે તે રડી પડ્યો, અને મારા ભાઈ તરફ ફરીને બોલ્યો, ‘મારા વહાલા બેટા, મેં તુંને

દીધેલી બદ દોઆ હું તારી ઉપરથી પાછી ખેંચી લઉં છું,' અને પછી ઓરેફનો હાથ મારા લાઇના હાથમાં આપીને તેણે તેણે કહ્યું, 'તારી કદી ન હારે એવી કાળજીને માટે આ મારી બેઠી સમાન ઓરેફને તારે હસ્તક કરું છું. તમો બંને ઉપર તારા બુદ્ધિ આપની ખચેર દોવા ઉતરજો! અને તમો વાહાલાં ફરજ'દો લાંબી જીંદગી એશઆરામમાં ગુજરજો! આપણાં વતનમાં તારા જેવા ઘણા બેટાઓ અવતરજો! લાઇ અને આશક તરીકેનો તારો ખ્યાર, મોહોબત, અને બહાદુરી તારા જેવા બીજા જવાનોની છાતીમાં હંમેશાં રહેજો!' "

આ મુજબ વાત પુરી થવા પછી અશમને તે ખ્યાન કરનારને કહ્યું, "મારા ખ્યારા રફિક લેઆહ, ઠીક થયું, કે મધ્યકની વાત નિકળી, કેમકે તેથી અમોને તમારી બેઠેન બાબે પણ કેટલીક બાબદોની માહિતી થઇ. ખચિત, તમારા લાઇ મુસ્તફાએ પોતાની ઉપર પડેલા હાંદેસા વચ્ચે પણ બેઠતી સબુરી અને હિંમત દેખાડી છે, અને મધ્યકે તેની તરફ એક અમીરનાદાને છાજતી ચાલ ચલાવી છે."

અશમતના આ મતને બીજા વેપારીઓ પણ મળતા થયા, અને સર્વેએ એક અવાજે તેણેટારા સરદારની હિંમતની તારીફ કીધી.

પણ આ મુજબ તે સરદારની તારિક્ ગાવામાં એકલા સલીમ બાફસેજ લાગ લીધો નહીં. તે તો મુંગોજ બેસી રહ્યો. અને

બાણે અહિસાન માનતો હોય, એવી રીતે તેણે ફકત લેઝાહનો હાથ મોહોબતથી દાખ્યો.

આખરે કાફલો એક ખુશનુમા ખીણની અંદર ઉતર્યો, કે જેને ખીજે છેડે એક નહાનું મુસાફરખાનું આવેલું હતું, જે કે તે ઘણું સાધારણ દેખાવનું હતું, તોયે તે જોઈને આપણા મુસાફરો ઘણા ખુશી થઈ ગયા, સબખકે રેતીનાં રણો અને આસમાન જોતાં જોતાં તેઓ ખીલકુલ કંટાળી ગયા હતા.

એટલા માટે સર્વે જણા ખુશહાલીમાં હતા, અને મુલ્કી તો એટલો બધો રંગીલો બની ગયો હતો, કે ખાણું ખાધા પછી તે નાચવા કુદવા અને ગીતો ગાવા લાગ્યો, અને તે પણ એવી તો

રમુલ રીતે કે ખુદા અને ગંભીર અશભત વટીક પોતાનું હસ્તુ થોભાવી શક્યો નહીં. ફકત નાચીકુદીનેજ મુલ્કી ધરાયો નહીં, પણ હવે પોતે કાંઈ રમુલ હેકાયત કરવાનો એરાદો પોતાના દોસ્તોને જણાવ્યો, અને પછી તેણે નીચે મુજબ પોતાની હેકાયત શરૂ કરી:-

મુક વેં હેં ત્યો.

“જ્યારે હું નાહાનો છોકરો હતો, ત્યારે નિશીયામાં મારા કુટુંબ સાથે રહેતો હતો, કે જે ગામમાં એક ઘણો અભયળ જેવો શખ્સ રહેતો હતો, જેને સર્વે જણાં ‘મુક વેહેં ત્યો’ને નામે પિછાણતાં હતાં. તેનો ચેહેરો એવો તો અભયળ જેવો હતો કે તેનો તમોને ખિયાલ વટીક નહીં આવશે; પણ મારા ધ્યાનમાં સુરત ઘણી મજબુત ઠસી ગઈ છે, સખળ કે તેને લીધે મારા બાપે મને એક દિને ખુબ ‘મેથીપાક’ જમાડ્યો હતો.

“જે વખતની હું આ વાત કરું છું, તે વખતે તે ખુદા કુવારો હતો, અને તેની ઉંચાઈ ફક્ત સાડાત્રણ ફીટની હતી. પણ જોકે તેનું બદન ઠીંગાણું હતું, તોયે તેનું માથું જબરદસ્ત મોટું હતું, અને જાણે એક પાતળા થાંબા ઉપર એક મોટો મેહરાબ આંધેલો હોય, અથવા નહીં તો સમજે, કે એક લાકડી ઉપર એક ખરખુચ મુકેલું હોય, એવો તેનો દેખાવ લાગતો હતો.

“તે પોતાનાં ઘરમાં એકલોજ રહેતો હતો, અને પોતાનું ખાણું પણ પોતાને હાથેજ પકાવતો હતો; એ સખળને લીધે શહેરનાં લોકો તેના બાબે કાંઈ વધારે જાણતાં ન હતાં; વળી તે મહિનામાં ફક્ત એકજ વાર ઘરની બહાર નિકળતો હતો, અને તે પણ વળી ખરી બપોરે ધગધગતા તાપમાં, કે જ્યારે સર્વે લોક ઘરમાંજ રહેવાનું પસંદ કરતું હતું. કોઈ કદાચ તે તેનાં

ઘરની અગાસી ઉપર સાંજને છેડે ફરતો જણાતો હતો, પણ અગાસીની પાળથી તે ઠીંગણો હોવાને લીધે રસ્તા ઉપરથી ફક્ત તેનું માથું માત્ર જાણે છાપરાં ઉપર ચાલતું હોય, એમ દેખાતું હતું.

“હું અને મારા દોસ્તો ઘણા ફેસાદી છોકરાઓ હતા. કાંઈને કાંઈ મસ્તી તુફાન કરવાને, કે કોઈની મશ્કેરી કરવાને અમો તૈયારજ રહેતા. એક દિને અમો મસ્તી કરતા કરતા મુકનાં ઘર આગળ એકઠા મળ્યા, અને તેની બહાર આવવાની રાહ જોવા લાગ્યા. થોડીજવાર થઈ નહીં, કે તેનાં ઘરનો દરવાજો ઉઘડ્યો, અને મુકે પોતાનું જળરદસ્ત માથું, કે જે ઉપર એક મોટી પાઘડી પેહેરેલી હતી, તે બહાર કહાડી, જાણે કાંઈ શોધતો હોય, તેમ આસપાસ જોવા માંડ્યું. પછી પોતે બહાર પધાર્યા. તેનાં બદન ઉપર ઠીંગાંવાળો એક જલ્લો ઓઢેલો હતો, અને તેના નાહના પગોના કરતાં ઘણા મોટા પાયજામા તેણે પેહેરેલા હતા. વળી તેની કમરે એક પટો હતો, કે જેમાં એક મોટી કટાર ખોસેલી હતી.

“તેને બહાર આવેલો જોતાંજ અમોએ ખુશાલીથી પોકારો કર્યા; અમારી ટોપીઓ હવામાં ઉરાડવા માંડી, અને તે વેહેંત્યાની આસપાસ દિવાના છોકરાઓની મોવાફેક નાચવા લાગ્યા. તોયે જાણે અમારી કશી દરકાર કરતો ન હોય, તેમ તે તો સાંમો અમોને જમણી તથા ડાબી બાજુએ નમીને સલામ કરતો કરતો ગંભીર દેખાવે મોહોલ્લાનાં બીજા નાકાં તરફ ચાલવા લાગ્યો. તેણે પોતાના પગનાં કરતાં ચાર ઘણી મોટી સપાટો પેહેરેલી હતી, માટે ચાલતાં ચાલતાં પગો પણ બરાબર ઉંચકાતા નહતા.

“અમો તેની પુઠેપુઠ અમારેથી પડાય એટલે મોટે અવાજે ‘મુક વેહેંત્યો! મુક વેહેંત્યો!’ કરી ખુબો પાડતા, તથા તેને

વાસ્તે અમોએ જોડેલાં ગીતો ગાતા ગાતા હોડયા. હું કબુલ કરું છું, કે મારા બધા હોસ્તોમાં હું સવેથી વધારે મસ્તાન હતો, અને

હંમેશાં તે ફીંગુલનો જલ્લો ખેંચીને, તથા કાગજના ડુઆઓ વાળી, તે તેની ઉપર ફેંકીને તેને ઘણો હેરાન કર્યા કરતો હતો, પણ આજે તો મેં તેની ઘણી લાંબી સપાટ ઉપર મારો પગ મુક્યો, કે તેવણુ તો ઉધે મસ્તકે ‘જમીન માપવા’ પડયા.

“એથી અમો સવેને ઘણું હસવું આવ્યું, પણ તેટલાં મેં તેને મારા બાપનાં ઘરમાંજ દાખલ થતો જોયો, કે મારી તમામ

ખુશાલી ઉડી ગઈ, સખબ કે હુવે આ મસ્તી તુફાનનો નતીજો શું આવશે, તે હું સારી રવેસે બાણતો હતો. થોડોક વખત તુલીક હું દરવાજાની પછવાડે ભરાઈ રહ્યો, અને તરતજ તેને મારાં ઘરમાંથી પાછો બહાર આવતો જોયો. મારો બાપ બાઆબડ્ડથી તેને રસ્તો દેખાડતો હતો, અને તરેહવાર રીતે તેને નમી નમીને સલામ અકરામથી માન આપતો હતો, અને તેની સોડેથી ઘણી ઘણી માફી ચાહતો હતો.

“આ બધા આદાબથી મારી ખાતરી થઈ, કે આજે બાવાજી આપણને ‘કોરડા’ જવા દેનાર નથી, અને હવે મને મારી બેવકુફાઈ ભરેલી અટકચાળીને માટે ઘણી પશેમાની થવા લાગી. મારાથી બન્યું, તેટલો વખત સુધી તો હું મારી છુપાવવાની જગ્યાએજ ભરાઈ રહ્યો, પણ આખરે ભુખ નહિજ ખમાવાથી હું મારું સર નિચું રાખીને શર્મીન્દો જેવો મારા બાપ આગળ આવ્યો.

“આ જોઈને ઘણાજ કરડા અવાજે તે બોલ્યો, ‘ખરાબ છોકરા, તું નેક મુકની આજે ઘણી બેઠજતી કીધી છે. અહીં આવ, કે હું તુંને તે બિચારા ઠીંગણાં શખ્સની હકીકત કહી સંભળાઉં, અને મારી ખાતરી છે, કે તે સાંભળવા પછી તું તેની વધારે મશ્કેરી કરશે નહીં.”

“આપણે જાણ્યું, કે બચ્ચા મુલી, જા આજે તો તું બચ્ચો ! પણ તેટલામાં મારો બાપ બોલ્યો, ‘પણ હું જે હકીકત કહેનાર છું, તે તારા મગજ ઉપર ખરાબર ડમી જાય, માટે તુંને ઘટતી સજા અમલમાં મારે કરવી જોઈએ.’ આ સજા નેતરના ખાસા વીસ ઝપાટા હતા, અને એજ માફક જ્યારે પણ હું આગળ કાંઈ તોફાન કરતો, ત્યારે મારો બાપ એવીજ સજા મને કરતો હતો. મારો બાપ ‘વધતું કે ઓછું તોળે’ તેવો ન હતો, તોયે આજે તો તેણે મને હંમેશ કરતાં જરા વધારે ચમચમાવીને ઝપેટા લગાવ્યા હતા.

“વીસમો ફટકો હજી તો મારાં ખભા ઉપર ઝમઝમ થતો હતો, તેટલામાંજ મારે બાપે મને ધ્યાન દઈને તેની વાત સાંભળવાનો હુકમ કર્યો, અને પછી મુક વેહેંત્યાનું દાસ્તાન નિચે મુજબ શરૂ કીધું.

“હીંગુજી મુકનો બાપ, જેનું ખરું નામ મુકરાહુ કરી હતું, તે એક વખણાયેલો એલમા હતો, અને જો કે તે કાંઈ તવંગર ન હતો, તોયે આપણાં આ નીશ્યા શેહેરનાં લોકો તેને ઘણું માન આપતાં હતાં. હમણાં તેનો છોકરો મુક જેમ એકાંત જાંગી ગુબરે છે, તેમજ તે પણ ગુબરતો હતો. કમનસિબે તેને તેના બેટા ઉપર બિલકુલ ખ્યાર ન હતો, અને તેનો આવો બદસુરત દેખાવ જોઈને તેને શર્મ લાગતી હતી. આ હીંગુજી મુક ખાસો સોલ વર્ષની ઉમરનો થયો, ત્યાં સુધી તો બાવાજીના બુચાની માફક રમકડાં લઈને રમતો હતો, અને તેનો બાપ, કે જે એક ઘણો ગંભીર અને દાનેશમંદ મર્દ હતો, તે તેને હંમેશાં તેનાં છોકરવાદીપણાં અને નાદાનીને માટે ઠપકો આપતો હતો, જોકે તેણે એ બિચારા મુકને એલમ પહોડાવવાની કશી દરકાર કીધી નહીં, સખબ કે તે ધારતો હતો કે જેવો તે કદે નાહાનો છે, તેવોજ મગજે પણ એછો હશે.

“એક દિને જઈક મુકરાહુ પડી ગયો, અને તેથી પગ ભાંગ્યો. આ સખબને લીધે તેને તાવ આવ્યો, અને થોડાક દહાડા રીબીને તે મરી ગયો. તે પોતાની પાછળ હીંગુજી મુક શિવાય બીજા કોઈને મુકી ગયો ન હતો, અને તેને પણ તદ્દન એલમ વગરનો, કે જેથી તે પોતાનું ગુજરાણ કરવાને બીલકુલ નાલાયક હતો.

“પોતાની આખી જાંગી મુકરાહુ એલમાએ એલમ હાંસેલ કરવામાં ગુબરી હતી, માટે તેણે દોલત મેળવવાની કશી દરકાર કીધી ન હતી, જેથી છેક મરતી વખતેજ તેનાં બાણવામાં આવ્યું, કે તે પૈસા સંબંધી ઘણી ખરાબ હાલતમાં હતો. કેટલાક સપ્ત

દિલના ખેશીઓએ મુકરાહને મોટે વ્યાજે પૈસા ધીર્યા હતા તેઓ તેના મુવા પછી તેની એવી ખતંગ હાલત જાણીને તેને ઘરે આવ્યાં, અને ઠીંગુજી મુકને તેના બાપના ઘરમાંથી બહાર હાંકી કહાડી, તેનો કબજો લીધો. તોયે તેને હાંકી કહાડતી વખતે તેઓએ તેને દુન્યામાં ભટકીને દોલત મેળવવાની ભલામણ કીધી.

“મુકને કાંઈ પણ પહોંચેલું ન હોવાથી તે તદ્દન બિચ્છેલમ હતો, એટલુંજ નહીં, પણ વળી સાથે લાગો તે અતિશય એલિયો હતો; તોયે કુદરતી રીતેજ ચેતી જવાની શક્તિ ધરાવતો હતો, મોટે તેણે જોયું કે કુટુંબીઓની કાકલુદી કરવાથી હવે કાંઈ વળનાર નથી, મોટે તે જવા તૈયાર થયો, પણ જતી વેળા તેણે પોતાના બાપનો પોશાક તેઓ પાસેથી માંગી લીધો.

“તે પોશાક ઘણેજ સાદો અને થોડો હોવાથી તેઓએ તે મુકને બક્ષેશ કર્યો, તે છતાં તેઓએ જાણે તેને કાઢનનો ખબરો એનાયત કીધો હોય, તેવી મોટી મોટી ડીંગા મારી! ખુબ મુકરાહ કહે ઉંચો અને કઢાવર હતો, અને મુક તો ઠીંગુજી હતો, મોટે તેના બાપનો પોશાક તેને બિલકુલ બંધ બેસે એવો ન હતો. તેણે જલ્લો તો લંબાઈમાંથી કાપી નાખ્યો, પણ પહોળાઈનું તે કશું કરી શક્યો નહીં, ! એ બેડોળ પોશાક હમણાં જે તે પેહેરી ફરે છે તેજ છે, અને તે મરતાં તુલીક પેહેરી ફરવાના તેણે કસમ લીધેલા જણાય છે, કારણકે કોઈએ તેને કોઈ પણ દહાડો બીજો કોઈ પણ પોશાક પેહેરેલો જોયો નથી.

“તેણે પોતાના કમરબંદમાં પોતાના બાપની જુની વાંકી શમશિર ખોસી, અને હાથમાં એક મોટી વાંકી લાકડી લઈ પોતાની મુસાફરીએ નિકળ્યો. પોતે દોલત મેળવવા બહાર પડ્યો છે, એવા વિચારથી મનમાં ખુશ થતો થોડોક વખત સુધી તો તે મજાહુથી આગળ ચાલ્યા કીધો. અગર જો રસ્તામાં પડેલો કાચનો એક દાણો આફતાબમાં ચળકતો તેને દેખાતો, તો તે સંભાળથી

ઉંચકી લેતો, અને પોતાને એક ખરો આબહાર હીરો મળી ગયો છે એમ ધારતો; અથવા જો દુરથી એકાદ મસજીદનો સોનેરી ગુંબજ ચળકતો, તો તેના દિલમાં ખુશી માઘ સમાતી ન હતી, અને તે એમજ ધારતો કે તે કોઈ બદ્દુગરોનાં રહેઠાણ ઉપર આવી લાગ્યો છે. પણ તોબાહ! આગળ જઈને જોય, તો તેમાંનું કાંઈ મળે નહીં. આ મુજબ ચાલ્યા પછી જ્યારે બદન થાકવા લાગ્યું, અને પેટમાં ‘કુકડો પડ્યો,’ ત્યારે બિચારા હીંચુજી મુકની ખાતરી થવા લાગી, કે જે બેહેસ્ત તેવણુ શોધવા નિકળ્યા હતા, તે હજી તેવણુને મળ્યું ન હતું!

“આ રવેસે ભુખ્યા, ખ્યાસા, થાકેલા અને ઉદાસ તેણે બે દિવસો સુધી મુસાફરી કર્યા કીધી. ખોરાકમાં તે ફક્ત જંગલી મેવો ખાતો, તથા સખત અને સર્દ જમીન ઉપર સુતો. આસ્તે આસ્તે તે વધારે ગમગીન થવા લાગ્યો, અને તેને આયનદેહ દોલત મળશે કે નહીં, તે બાબે શકમંદ થવા લાગ્યો, તેટલામાંજ એક ટેકરીને મથાળે આવેલાં એક મોટાં શહેરની દિવાલ તેની નજરે પડી. તેના સોનેરી ઢોલવાળા ખુર્જ ઉપર અર્ધા માહુતાબની રોશની દીપી રહી હતી, અને તે ઉપર ઉડતા વાવટાઓ જોઈને હીંચુજી મુકને એમ લાગ્યું, કે તેઓ જાણે તેને શહેરમાં દાખલ થવાને બોલાવતા હોય.

“તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, કે ખચિત દ્વાંથીજ તેને દોલત મળશે, અને એવી ઉમેદે થાકી ગયલો હોવા છતાં, તે ખુશીથી કુકડો મારી ઉઠ્યો.

“જેમ તેમ જોર ચલાવીને તે શહેર તરફ ચાલ્યો, અને તે જો કે અલબત્તાં ઘણું નજદીક જણાતું હતું, તોયે પોતે થાકી ગયલો હોવાને લીધે ધીમી મુસાફરી કરતાં બીજે દીને બપોરના આખરે તે ત્યાં જઈ પોહોંચ્યો; પછી પોતાનો ઝબ્બો સરખો કરી, પાઘડી બરાબર ગોઠવીને હિમતથી તે શહેરમાં દાખલ થયો.

“ તેણે ઘણાક મોહોદ્વાઓ અને ચોક્કો પસાર કીધા તોયે એક પણ દરવાજો તેણે પોતાને માટે ઉઘાડેલો જોયો નહીં. તે તો એમજ સમજતો હતો, કે ત્યાં દરેક જણ તેને પોતાને ત્યાં ખાવા પીવા અને આશાયશ લેવા જવાની બોહોંશ કરશે, પણ તેમ તો

કાંઈ બન્યું નહીં, તેથી કુંટાળીને નાઉમેદીથી એક મોટાં અને ભપકાદાર મકાનની આગળ થોભ્યો, અને ભુખને લીધે તે તરફ નામુરાદ ચેહેરે જોતો હતો, તેટલાં તે ઘરની એક બારીએ એક ગંધક આસત આવી, અને જાણે કાંઈ ગીત ગાતી હોય,

એવી ઢપે બોલવા લાગી. ‘મારા બહાલાંઓ, મારી પાસે આવો. ખાઓ, પીઓ ને મજાહુ કરો. પિયાલાંઓમાં ગર્ભાગરમ મીઠું દુધ ને સ્વાદદાર ગોશ્ત, એ સર્વે મેં તમારે વાસ્તે તૈયાર કરી રાખ્યું છે, વાસ્તે ચાલો, મારા બહાલાંઓ જલદી ચાલો!’

“આ રવેસે તે બુઢી ખારીએથી કોણુને કહેતી હશે, તેનો અદેશો કરતો મુક ઉભો રહ્યો, સખખ કે આસપાસ તો કોઈપણ હતું નહીં, પણ તેટલાં તો તે મકાનનો દરવાજો ઉઘડ્યો, અને આસપાસથી પુષ્કળ કુતરાં અને બિલાડાંઓ તે ઘરમાં દોડી ગયાં. આ જોઈને મુકને વધારે અભયબી લાગી; થોડોક વખત તો તે ગુંચવાયા કીધો, કે તે બુઢી ચોરતાનાં ધજનને તેણે પણ માન આપવું કે નહીં, કારણ કે તેણીનો ચીમળાયલો અને ઝર્દ થઈ ગયલો ચેહરો જોઈને મુકને દેહેશત લાગતી હતી. તોયે ભુખથી તે ઘણો હેરાન હોવાને લીધે હિમ્મત પકડીને તે પણ અંદર દાખલ થયો. તેની આગળ આગળ બે ત્રણ બિલાડીનાં બચ્ચાંઓ ચહુડતાં હતાં, અને તેઓની પછવાડે ભુખ્યો ઠીંગુજી મુક ચહુડતો હતો.

“દાદરને છેક મથાળે જ્યારે તે આવી લાગ્યો, ત્યારે તે બુઢીએ તેને અટકાવ્યો, અને ઘણીજ તોછડાઈથી તેનાં ત્યાં આવવાનો સખખ પુછ્યો.

“મુક—શું તમોએ હુમણાં સર્વે જણાંને તમારે ત્યાં જમવા નહીં બોલાવ્યાં? હું પણ આજ ત્રણ દિવસનો ભુખ્યો છું, મારે હું પણ દાખલ થયો છું.

“બુઢી—પણ બેવકુફ ઠીંગણા ગદધા! શું તું જાતો નથી, કે મેં તો મારાં વાહાલાં કુતરાં બિલાડાંઓને જમવા બોલાવ્યાં છે તે? તેઓજ મારાં દોસ્તો છે, આદમજાત નહીં!

“મુક—પણ હું ઘણો ભુખ્યો થયો છું, અને મારું કદબી એટલું નાહાનું છે, કે હું એક બિલાડીથી વધારે ખાઈશ નહીં.

“આ સાંભળી તે ખુદી ઓરતને રેહેમ આવી, અને તેને પણ બે મોટા બિલાડાઓની વચ્ચે મેજ ઉપર જમવા બેસાડ્યો, કે જે બંને બિલાડાઓ ખાઈ ખાઈને ખુબ જાડા બનેલા હતા, અને આ નવા પરોણા ગમ બાડે ડોળે જોઈને થોડે થોડે વારે ગુર્યા કરતા હતા.

“જ્યારે મુક પેટ પુરતું જમી રહ્યો, ત્યારે તે ખુદી ડોસી બોલી, ‘હીંગણા મુક તમે મારે ત્યાં નોકરી રેહેશો? તમોને કાંઈ અઝું કામ કરવું પડશે નહીં, અને ખાવાનું પુરતું ને સાફ મળશે.’

‘મુક કે જે ખાઈ પીને હવે આસુદો બન્યો હતો તેણે ઘણી ખુશીથી આ માંગણી કબુલ કીધી, અને તરતજ તે ડોસી કે જેણીનું નામ બાનુ આહાવજી કરી થતું, તેણીની નોકરીમાં તે રહ્યો.

“અચિતજ મુકને ઘણું થોડું કામ કરવાનું હતું, પણ તે બહુ અબયબ જેવું હતું. અઠવાડિયાના ચોક્કસ દિવસો ઉપર આસપાસનાં તમામ કુતરાં બિલાડાંને બાનુ આહાવજી મિજબાની આપતી હતી, પણ તે ઉપરાંત તેણીનાં પોતાનાં ઘરમાં તેણીનાં છ બિલાડાં હતાં, કે જેઓની તેણી ખાસ સંભાળ લેતી હતી. આ જાનવરોને માટે તેણીએ મુકને નોકરીએ રાખ્યો હતો. દરરોજ સવારના તેઓને નહવાડી, બાલ હોલી, તેઓનાં બદન ઉપર ખુશબોદાર તેલો ચોપડવું, એ તેનું નેમેયું કામ હતું. વળી જો તેની બાઈ બહાર ગઈ હોય, તો તેઓને ખવાડવા પીવાડવાની સર્વે ગોઠવણ કરવાનું, તથા સાંજને છેડે તેઓને મખમલની ઓઢણીઓમાં લપેટીને સુંદર રેશમી તકીયાઓ ઉપર સુવાડવાનું પણ તેનું કામ હતું.

“વળી કેટલાંક નાહાનાં કુતરાંઓની સંભાળ તેને લેવી પડતી હતી, પણ બિલાડાંઓ જેટલી સંભાળ તેઓની લેવાની ન હતી.

જેવી રીતે પોતાનાં ઘરમાં તે એકાંત રહેતો હતો, તેવીજ રીતે હ્યાં પણ તેને રહેવાનું હતું, સખળ કે આખો દિવસ તેની બાઈ શિવાય તેણીને ત્યાં તેને કુતરાં બિલાડાં વગર બીજાં કોઈ સાથે પણ મેલાપ થતો નહતો.

“થોડુંક સુધી તો તેને આ જીંદગી પસંદ આવી, કારણ કે તેને ઘણું સરખું ખાવાનું મળતું હતું, અને વળી તે બુઢી ઓરત તેનેથી ખુશ થયેલી જણાતી હતી, પણ આ તેનું સુખ ઝાઝો વખત વધારે ટકી શક્યું નહીં; બિલાડાંઓ દિન પર દિન વધારે તુફાની થતાં ગયાં, અને બિચારા ઠીંગણ મુકને નાહકના ઠપકામાં લાવવા લાગ્યાં. જ્યારે તે બુઢી આહ્વાજી બહાર જતી, ત્યારે તેઓ સઘળાં ઓરડામાં દિવાનાં જનવરોની મુવાફિક અહીં તહીં ગમે ત્યાં ખુબ દોડતાં, એક બીજાં સાથે ગેલ કરતાં, અને તેમ કરતાં જે ચીજો તેઓના સપાટામાં આવતી, તે પડીને ભાંગી જતી. આ મુજબ તેઓએ ઘણુંક કિમતી કુલદાનોનો ઘાણ કાઢાડી નાંખ્યો. જેવાં તેઓ પોતાની શેઠાણીનાં પગલાં સાંભળતાં, કે લાગલાં દોડીને પોતાના બિછાનાઓમાં જાણે કશું જાણતાંજ ન હોય, એમ ભરાઈને એવાં તો ચુપ થઈ સુઈ જતાં, કે સઘળી ખરાબીનો વાંક બિચારા મુકનેજ માથે આવતો હતો.

“તે બિચારો ખરો સખળ જણાવતો, પણ બુઢી તે માનતી ન હતી; અને જો ફરીથી તેવો બનાવ બને, તે તેને સજા કરવાની ધમકીઓ આપતી હતી.

“એથી કંટાળીને તેણે બાનુ આહ્વાજીની નોકરી છોડવાનો મનસુબો કર્યો. પોતાની પહેલી મુસાફરી વખતે પૈસા વગર તેને બહુ તંગી પડી હતી, તે ધ્યાનમાં રાખીને તેણે પોતાનો પગાર, કે જે તેને કબુલવામાં આવ્યો હતો, પણ આજ તુલીક મળ્યો ન હતો, તે કેવી રીતે મેળવવો, તેના અદેશમાં પડ્યો.

“આ મકાનમાં એક લેદહરેલો ઓરડો હતો, કે જે આહાવઝી ડોસી હંમેશાં તકેદારીથી બંધનો બંધ રાખતી હતી. આ ઓરડામાં કાંઈ અવાજ આવતો મુકે વારંવાર સાંભળ્યો હતો, અને તેથી તેની ખાતરી હતી, કે ત્યાં પોતાની બાઈ તેણીનો ખબ્બનો સંઘરી રાખતી હતી, માટે તે ઓરડામાં કેવી રીતે દાખલ થવું, તેના તે વિચારમાં હતો.

“એક દીને બામદાદમાં જ્યારે તેની બાઈ બહાર ગયેલી હતી, ત્યારે કુતરાઓ માંહેલો એક નહાનો કુતરો, કે જેની ઉપર તેની બાઈની ઝાઝી મેહેરબાની ન હતી, પણ જેને મુક ઘણો ચહાતો હતો, તેણે આવીને મુકનો પાયબ્બો પોતાના દાંતમાં પકડીને તેને પોતાની પાછળ આવવાની ઇસારત કરવા લાગ્યો. મુક તેની મતલબ સમજતો હોવાથી તેની સાથે ગયો. કુતરો તેને બુદ્ધી આહાવઝીના સુવાના ઓરડામાં લઈ ગયો, અને ત્યાં આસપાસ ફરીને સુંઘવા, તથા પોતાના પગો વડે ખેદવા લાગ્યો. પછી આખરે એક દરવાજા રોકા ચોકડાં આગળ આવીને તે ઉભો રહ્યો અને મુક તરફ જોવા તથા ભોંસવા લાગ્યો. મુકે તે ચોકડાં ઉપર હાથ ઠોક્યો, તો તે જગ્યા પોકળ હોય એવો અવાજ આવવા લાગ્યો. તેને તે જડી લીધેલો એક દરવાજો જેવો જણાયો, પણ તે કેવી રીતે ઉઘાડ્યો, તેના અંદેશમાં તે પડ્યો. ત્યાં કળ જેવું કાંઈ જણાયું નહીં, પણ તે ચોકડાં ઉપર વચ્ચેવચ્ચમાં ખીલાઓ ઠોકીને ઉડતા સાંપ જેવો એક આકાર બનાવેલો હતો, તે તરફ તે કુતરો જોયા કરતો હતો. મુકે પોતાનો હાથ તે આકાર ઉપર ફેરવ્યો, તો તેમાંનો એક ખિલો નિકળી આવ્યો, અને પેલો દરવાજો ઉઘડી ગયો. અંદર જોતાં તેની ઘણી અબ્બયખી વચ્ચે તેની નજરે તેજ ઓરડો પડ્યો, કે જેની શોધમાં તે હતો.

“તે ઓરડાનો દેખાવ ઘણો તાબુખી ભરેલો હતા. તેમાં હબ્બરો તરેહવાર ચીજો મુકેલી હતી; દેશે દેશનાં, અને કંઈક જમાના-

ઓના પોશાકો, મસાલો ભરી જાળવી રાખેલાં જાતજાતનાં પંખેરાંઓ, ચાખાંઓ ઉપર વિંટળાયલા સાપો, શિંગડાંઓ, આદમો અને હથવાનોનાં હાડપિંજરો, વગેરે નવાઈની ચીજો ત્યાં મુકેલી હતી. મુક આ સર્વે જોઈને છક્ક થઈ ગયો. તે એક ચીજ આગળથી ખીજી, અને ખીજી આગળથી ત્રીજી પાસે જઈ ને દરેકને એક બચ્ચાંની મુવાફેક અભયખીથી પોતાનો હાથ લગાડીને તપાસી જોવા લાગ્યો.

“કાચનાં એક અતિ ઘણાં મોટાં ફુલદાને તેનું વધારે ધ્યાન ખેંચ્યું, તે તેને ફેરવી ફેરવીને જોવા લાગ્યો, પણ તેટલાંજ તેણે કાંઈ અવાજ થયલો સાંભળ્યો. આથી તે ચોંક્યો, કે તે ફુલદાન તેના હાથમાંથી પડી ગયું, અને ભાંગીને ચુરેચુરો થઈ ગયું.

“અવાજ માત્ર ખોટો હતો, તે છતાં મુકે વધારે વખત ત્યાં થોળવાનું દરેસ્ત ધાર્યું નહીં. તોએ પંસાની ગર્જ સારે, અને પોતાની સાથે ઉંચકી લઈ જઈ શકાય એવી કોઈ ચીજ તે શોધવા લાગ્યો.

“શોધતાં શોધતાં તેની નજર અસલવારેના ઢબની સપાટની એક જોડ ઉપર પડી, કે તેનાં કદ ઉપરથી કોઈ દેવના પગને માટે અનાવેલી હોય, એવી દેખાતી હતી. સખબ કે મુક જો પોતાના

બન્ને પગો અંદર ખોસે તોયે મોટી પડે, એવી તે હતી. આ સપાટો તેને ઘણી પસંદ આવી, અને તેણે વિચાર્યું, કે પહેરી ફરવાથી તે ઉમ્મે પુગેલા શખ્સ જેવો લાગશે.

“વળી એક સુંદર નાહાની વાંસની લાકડી તેણે જોઈ, કે જેના હાથા ઉપર સિંહનું ઝોંકું કોતરેલું હતું. મુકને લાગ્યું, કે આ બન્ને ચીજો આહ્વાવઝીને કશાં પણ કામમાં આવે એવી નથી, પણ તેને પોતાને તે ઘણી ઉપયોગી છે, એમ ધારીને તે પોતાની સાથે લીધી, અને પછી બીજી કાંઈ પણ જોવા વગર તે ચોરડો છોડી ગયો, ત્યાંસુધી જરાપણ થોભ્યો નહીં.

“તેની આખી જીંદગીમાં વેહેંત્યો મુક કદી પણ એટલે લાંબે તકાવતે, અને એટલો ઉતાવળે દોડ્યો ન હશે. તેણે ઉભું રહેવાની ઘણી પણ કોશિષ કરી, અને ઘણા થાકી ગયો, પણ તેનેથી થોભી શકાયું નહીં. તેને લાગ્યું કે કોઈ બદ્દુમ અસર તેની ઉપર થઈ છે, અને તે આ સપાટો પહેરવાને લીધે છે, માટે ‘ઉભી રહે! થોભ! આસ્તે દોડ!’ વગેરે પોકારો તેણે કરવા માંડ્યા, કે તરતજ સપાટો ઉભી રહી ગઈ, અને મુક થાકને મારે જમીન ઉપર પડ્યો, અને ત્યાંજ ઉંઘી ગયો. તેણે ખાખમાં બુટ્ટી આહ્વાવઝીનાં તેજ નાહાના કુતરાને પોતાની સામે ઉભેલો જોયો, અને વળી તેને ખોલતો સાંભળ્યો, કે ‘ખ્યારા મુક, તમોને તમારી આ સુંદર સપાટોના અર્ધા ઉપયોગની પણ હજી ખબર નથી. જ્યારે તમો તે પહેરીને એડી ઉપર ઉભા રહી ત્રણ વખત ચકરી ખાશો, ત્યારે તમો હવામાં અધર ઉડશો, અને હરકોઈ જગ્યાએ જવા ચાહશો, ત્યાં તરત જઈ પોહોંચશો. વળી જે નાહાની લાકડી તમો લઈ ગયા છો, તે ચાકુબની બદ્દુમ લાકડી છે, અને તેની મદદથી તમો જમીનમાં દટાયેલો ખબનો શોધી કહાડી શકશો; સખબ કે જ્યાં સોનું હશે. ત્યાં તે લાકડી પોતાની મેળે

જમીન ઉપર ત્રણ વખત અમે, જ્યાં રૂપું ડટાયલું હશે ત્યાં બે વખત ઠોકારો.’

“આ મુજબ મુકે ખાખ જોવા પછી જ્યારે તે બીદાર થયો, ત્યારે પોતાની સપાટનું જાદુઈ ઝોર અજમાવવાની તેની મરજી થઈ, માટે પોતાનો એક પગ હવામાં ઉંચકી, બીજો પગ એડી ઉપર ફેરવ્યો. પણ એવડી મોટી સપાટ પેહરીને, જો કોઈ પણ આ મુવાફેક અજમાવશે, તો તેને જણાશે, કે તેમ કરતાં લગાર અગવડ પડે છે, અને તેમજ મુકને પણ થયું, અને તે પેહેલાં તો હાર્યો.

“તે એ મુજબ ઉડવાની કોશિશ કરતાં મોટી સપાટને લીધે ત્રણ વખત જમીન ઉપર તુટી પડ્યો, પણ હિંમત હાર્યો નહીં, અને કોશિશ જારી રાખી, કે એક વખત ભમરડાની પેઠે તેણે ત્રણ ચક્રી ખાધી, અને પછી તેણે ત્યાંથી પાસેના બીજાં શહેરમાં જવાને ચાહ્યું, કે તરત તે હવામાં ખાસો અધર ઉડવા લાગ્યો, અને હજીતો વિચાર કરે છે, તેટલામાંજ તે પાસેનાં શહેરના એક મોટા ચોકમાં જઈ ઉતર્યો, કે જે ચોકની વચ્ચે એક ગંતવર મહેલ આવેલો હતો. તેણે ત્યાં ખબર કહાડી, તો તરત જણાયું, કે તે મહેલ તો ખુદ બાદશાહનોજ હતો.

“મુકના કબજામાં હવે બે અતિ કીમતી તલેસમો આવ્યાં હતાં ખરાં, પણ તેની પાસે એક પણ સિકકો ન હતો, કે જેનું તે કાંઈ વેચાતું લઈને ખાય. છુપાયેલો ખજાનો શોધી કહાડે એવી એક લાકડી તેની પાસે હતી, એ તો ખરું, પણ અવ્વલતો કોઈ એવી જગ્યાએ તેણે જવું જોઈએ, કે જ્યાં ખજાનો ડાટેલો હોય. ઉડતી સપાટ તો ઘણી કામની હતી, પણ તે પેહરીને વગર મતલબે ઉડ્યા કરવાથી કાંઈ તેનું પેટ ભરાય નહીં. હજીતો તે એવા વિચારમાં ઉભેલો હતો, તેટલામાંજ બાદશાહનો એક પયગામચી પોતાની

સવારીથી થાકી ગયેલો, અને ધુળથી ભરાઈ ગયેલો મહેલમાં દાખલ થયો.

“મુકને અગાઉથીજ ખબર હતી, કે આ બાદશાહી કાસદોને સારો પગાર, અને ઉંચો ખોરાક આપવામાં આવે છે, માટે તેણે પણ એક પયગામચી થવાનો મનસુબો કર્યો, કેમકે તે પોતાની સપાટોનાં બદુદ જોરે બીજા તમામ પયગામચીઓ કરતાં ઘણી ઉતાવળે પોતાનું કામ કરી તે સર્વેને મહાત કરી શકશે, એવી તંની ખાતરી હતી.

“એવા વિચારથી તે લાગલો મહેલ તરફ ચાલ્યો, અને બાદશાહી ખાનસામા બાબે ખબર કાઢાડી. તેને તેની નજદીક જ્યારે લઈ જવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે પોતે શા સબબ માટે ત્યાં

આવ્યો હતો, તે તેને જણાવ્યું, જે સાંભળી તથા ફીંગુજ મુકનું બહુ નાહાનું કદ જોઈ તે પેટ પકડીને હસવા લાગ્યો. એવા એક ફીંગણાં શખસે, એવી એક અગત્યની નોકરી મેળવવાની બેવકુફાઈ કીધી, તે માટે મેહેલના તે વડા કારભારીને ઘણી રમુજ પડી.

“કારભારી—શું, તું એક પયગામચી છે ?

“મુક—હા, હું જાણીતા એલમા મુકરાહનો બેટો મુક, કે જેને લોકો ‘વેહેંત્યાં મુક’ને નામે પિછાણે છે, તે છું. પણ નામદાર શાહની દરબારનાં સાથી ચુનંદા પયગામચીને મહાત કરવાનું જોર ધરાઉં છું.

“ખાનસામાને તેનો એક જોલ માન્યો નહીં, અને ધાયું કે આ શખસ કોઈ મશ્કરો છે, માટે જો બાદશાહની હજુરમાં એને લઈ જઈશ, તો એનેથી તે નામદારને ગમત મળશે. એમ ધારી તે જોડ્યો, ‘બહુ સારૂ, હું તને નોકરીએ રાખું છું. જા, નીચે બાવરચીખાનામાં જઈને પેહેલાં ખાણું લે, ને પછી તારી હુશિયારી નામવર શાહને દેખાડવાને તૈયાર થઈ રહે. પણ જોજે, તમાં જો જરાપણ કાંઈ ગફલતી થઈ, તો તારા બન્ને કાનો કાપી લેવામાં આવશે, તે જાણજે !’

“મુકને જો વખત કહેવાની કાંઈ જરૂર ન હતી, તે તરતજ એક ગુલામની સાથે બાવરચીખાનામાં ગયો, કે જ્યાં તે ગુલામના કહેવાથી મુકને દિલપસંદ ખાણું આપવામાં આવ્યું.

“કલાકક પછી મહેલની સામે આવેલી લીલોત્રીવાળી એક સપાટ જગ્યા ઉપર તેની તપાસ કરવા માટે તેને લઈ જવામાં આવ્યો.

“જ્યારે મુક પહેલવહેલો મહેલમાં ગયો હતો, ત્યારે દરબારમાં રમતગમતનાં કાંઈપણ સાંધણો ન હોવાથી ઘણું કંટાળાભરેલું લાગતું હતું. બાદશાહનો ચીનચીલા નામનો માનિતો વાંદરો બદહુઝમી થવાથી મરી ગયો હતો; વળી તે નામદારના

ખુબસુરત કાકાકૌવાનાં પીછ, વગેરે ખરી પડયાં હતાં, અને તે પણુ ઝુરતો હતો; સોનેરી માછલીઓ હતી, પણુ ઘણો વખત તુલીક તેઓની મઝાહ જોયા કરવાથી શાહ પોતે પણુ કંટાળી

ગયો હતો, તેટલા માટે જ્યારે તે નામદારને ખબર કરવામાં આવી, કે એક ઠીંગણું તે નામવરનાં સર્વેથી વધારે ઝડપી કદ-મના લાંબટાંગિયા પયગામચી સાથે હરિકાઈ કરવા આવ્યો છે, ત્યારે તે ઘણો ખુશ થયો.

“જ્યારે મુકને દરબારમાં તે નામવરની હબ્બુરમાં લઈ આવ્યા, ત્યારે તેનું ઠીંગણું કદ, તથા મોટું માથું જોઈ, અને વળી તે સાથે તેને જમણી તથા ડાબી ગમ સર્વે જણાને નમીને સલામ કરતો

જોઈ, તમામ દરબાર હસવા પડી ગઈ. પણ આપણો આ દોસ્ત તેઓનાં હસવાથી જરા પણ નાહિમત થયો નહીં, અને પોતાના લાંબટાંગિયા હરિક્ષની બાજુમાં મગડરીથી જઈ ઉભો.

“નામવર બાદશાહજી આમરજાએ પોતાના પંખાથી સરત શરૂ કરવાની એશારત કીધી, કે બંને પયગામચીઓ કુમાનમાંથી છુટેલા બે તીરોની માફક દોડ્યા. પણ મુકના પગમાં પેલી બહુ સપાટો હોવાને લીધે તે આવી પહોંચવાની જગ્યાએ જરા પણ થાક વગર પહેલો આવી ઉભો, અને ત્યાર પછી ઘણે લાંબે વખતે તેનો હરિક્ષ થાકીને લુસ થઈ ગયલો હાંકતો હાંકતો આવ્યો.

“આ જોઈ તમાશગીરો થોડોક વખત મુઘી હચરતથી દંગ થઈ ગયા, પણ જ્યારે નામવર બાદશાહે પોતે તેને શાબાશી આપી, ત્યારે દરેક જણે ‘શાબાશ, વેહેંત્યાં મુક ! તમામ પયગામચીઓના શાહબદા, ઈંચુજી મુક, શાબાશ !’ વગેરે પોકારથી તેને વધાવી લીધો.

“આ વખત પછીથી મુકને દરબારના ખાસ પયગામચીની પદવી મળી, અને શાહના તમામ પયગામો ઘણી ઝડપ, હુશિયારી અને નિમકહલાલીથી બળવવાને સબબે દિન ઉગતે શાહની મહેરબાની મુક ઉપર વધતી ગઈ. પણ જેમ હંમેશાં બને છે, તેમ આ મુજબ તેની ઉપર વધતી જતી મેહેરબાનીને લીધે, બીજા નોકરો તેની હસદ કરવા લાગ્યા, અને તેઓ હર પ્રકારે પોતાની તેની તરફની નાખુશી બતલાવવા લાગ્યા.

“આ જોઈ મુકને દિલગીરી લાગી. તેનો ખવાસ ઘણો રહેમવંત અને ઉદાર હોવાથી બીજાઓને પોતા તરફ ધિક્કારથી જોતા જોઈને તેને ઘણો બળાપો થવા લાગ્યો.

“‘અગર જો હું તેઓની કોઈ રવેશે બિહમત બળવીશ, તો તેઓ મારી તરફ માયાળુ રહેશે,’ એમ મુક વેહેંત્યાનાં મનમાં આવ્યું.

“તરતજ તેને તેની નાહાની બહુ લાકડી યાદ આવી. તે પોતે મનમાં વિચારવા લાગ્યો, ‘મને કાંઈ મારે વાસ્તે ખજાનો જોઈતો નથી. નામવર બાદશાહની મારી ઉપરની મહેરબાનીજ મારે વાસ્તે બસ છે. પણ જો હું થોડુંક સોનું શોધી કાઢાડવામાં ફત્તેહ પામું, તો હું તે મારા રફિકોને વહેંચી આપું, કે જેથી પછી તેઓ મારી તરફ મહેરબાનીની નજરથી જાય.’

“તે વખત પછીથી તે કદી પણ પોતાની નાહાની બહુ લાકડી વગર બહાર જતો ન હતો, એવા વિચારથી કે કેથેને કેથેળી જો ખજાનો હશે, તો તે જણાઈ આવશે.

“એક દિને બાદશાહના બગિચામાં ઘણા દુર એક એકાંત જગ્યાએ તે ફરતો હતો, તેટલામાં તેને લાગ્યું, કે તેની લાકડી જમીન ઉપર ત્રણ વખત અફડાઈ, એથી ખુશી થઈને તેણે પોતાની કટાર કાઢાડી તે જગ્યા ઉપર નિશાની કીધી.

“જ્યારે રાત પડી, ત્યારે તે એક કોદાળી અને ફાનસ લઈને પોતાના ખજાનાની શોધમાં નિકળ્યો. મુક તો તે ઘણી આશાનીથી ખોદી કાઢાડવાની ઉમેદમાં હતો, પણ તેમાં તે નામુરાદ થયો, સળંગ કે તેના હાથે નહાના અને કમજોર હતા, ને કોદાળી ઘણી ભારી હતી, માટે લગભગ ત્રણ કલાક સુધી મહેનત કરવા પછી તે ફક્ત બે ફીટ જેટલું ઉંડું ખોદી શક્યો. પણ આખરે તેની કોદાળી કાંઈ કડણ ચીઝ સાથે અથડીને તેમાંથી ધાતુના જેવો અવાજ થયો, અને તપાસીને જોયું, તો તે મોંઢ સુધી તમામ સોનાના સીક્કાઓથી ભરેલું એક વાસણ હતું, કે જે સીક્કાઓ ઉપર છેલ્લાં રાજ્યનાં સાલની મહાર પાડેલી હતી.

“આ વાસણ એટલું તો ભારે હતું, કે મુકથી તે જરા હાલી પણ શકાયું નહીં, તો તે ખસેડી તો કયાંથીજ શકાય! માટે મુકે તેમાંથી સીક્કાઓ લઈ પોતાનાં ખીસાંઓ ભરવામાંજ ડહાપણ વિચાર્યું, જેમ કરીને તેણે સંભાળથી તે ખોદેલા ખાડા

ઉપર પાછું મટોડું અગચું નાખી, પોતાના ચોરડામાં ગયો. તે હવે મલકાવા લાગ્યો, કે આટલા બધા સોનાના સીક્કાઓ મળવાથી હવે તે જોઈએ એટલા જાની દોસ્તો મેળવી શકશે. નેક બિચારો વેહેંત્યો મુક ! આ તેના વિચારો ઉપરથી જણાયું, કે તેને દુન્યાનો કશો અનુભવ ન હતો, નહીં તો તે કદી વિચાર પણ કરતે નહીં, કે સોનાથી સાચા દોસ્તો મેળવી શકાય છે. બહેતર તો એ હતું, કે તેણે પોતાના ખીસાંઓ ભરી ત્યાંથી ચાલતી પકડવી હતી.

“આગળ તો સર્વે જણા બાદશાહની તેની ઉપરની ઘણી મહેરબાની જોઈને કૃત્ત હસદજ કરતા હતા, પણ હવે તો તેઓ તેને ધિક્કારવા, ગાળો દેવા અને તેની ઉપર ખોટાં તોહમતો મુકવા લાગ્યા.

“શાહ બાવરચી, કે જેનું નામ અદલી કરી હતું, તે કહેતો કે ‘મુક તો ખોટા સિક્કા પાડે છે,’ તો ગુલામોનો વડો અશમત કહેતો, કે ‘મને લાગે છે, કે એણે કોઈની ચોરી કરી છે?’ વળી અમરઝશ બજાનચી, કે જે મુકનો સૌથી કટ્ટો દુશ્મન હતો, અને જે પોતે ખુદ શાહના બજાનામાં લુટ ચલાવતો હતો, તે કહેતો, કે ‘અચિત એણે આપણા નામવર બાદશાહની ચોરી કીધેલી લાગે છે.’

“દુન્યાનો કાયદો છે, કે જો કોઈની ઉપર ખરૂં કે ખોટું ચોરીનું તોહમત મુકવામાં આવે છે, તો તેની આબરૂને નુકસાન પહોંચવા વગર રહેતું નથી. તેવીજ રીતે બિચારા મુકની બાબતમાં પણ બન્યું. તેના તમામ દુશ્મનોની એક ટોળી થઈ ગઈ, અને તેને કેવી રીતે ખરાબ કરવો, તે બાબે તેઓએ મસલત ચલાવી, અને તેમાં થયલા ઠરાવ મુજબ એક દિને કોરશુઝ, કે જે ખુદ નામવર પાદશાહનો શરાબદાર હતો તે ઘણા દિલગીર ચહેરા સાથે તે નામદારની હજુરમાં આવ્યો. કેટલોક વખત સુધી તો શાહે તે

બાબે તેને કશો સવાલ કર્યો નહીં, પણ આખરે અધિરાઈ થવાથી તેણે તેની દિલગીરીનો સખબ પુછ્યો.

“કૌરશુઝ—અફસોસ, નામવર જહાંપનાહુ! તમે ગરીબ-પરવરની મુજ બંદા ઉપરની હુમ્મેશની મહેરબાની કમ થયલી જોઈ હું દર્દમંદ છું.”

“શાહ—એટલે? કૌરશુઝ, હું તારા બોલવાની મતલબ સમજી શકતો નથી. મારી મહેરબાનીનો આફતાબ તારી ઉપર ઝળકતો ક્યારથી બંધ થયેલો તું કહે છે?”

“આ સાંભળી તે જામીએ શાહનાં કદમને બોસો દીધો, અને પછી પોતે તે નામવરનો કેટલોક નિમકહલાલ હજુરિયો હોય, એવાં ડોળથી તેણે શાહને મુક બાબે જણાવ્યું, અને બોલ્યો, ‘નામવર શાહ, મુક પાસે અખુટ ખજાનો આવ્યો હોય એવી રીતે તે વેરે છે. એ ઉપરથી જણાય છે, કે તમે નામદારે તેને આપના ખજાનાનો ગમે તેમ છુટથી ઉપયોગ કરવાની રજા આપેલી હોવી જોઈએ. અગર નહીં તો તે તમે જહાંપનાહુને નામના ખોટા સિક્કાઓ પાડતો હોવો જોઈએ. અગર તેમણી નહીં, તો ખજાનામાંથી ચોક્કસ ચોરી કરતો હોવો જોઈએ. ગમે તેમ હોય, પણ તમે નામદારના તમામ નિમકહલાલ નોકરોની ખાસ આજુથી તે બાબે તમે માનવંત સાહેબને ચેતાવવાની હું જરૂર જોઉં છું.’

“અલબત્તાં આ સાંભળી શાહ ચોંક્યો, અને મુક ઉપર તેને શક આવ્યો, તેટલા માટે તેણે તેની પાસે એ તમામ ખજાનો ક્યાંથી આવે છે, તે શોધી કહાડવા માટે છુપા જસુસો રાખવાનો હુકમ કર્યો.

“મુક બિચારો આ સર્વે હકિકતથી નાવાકેફ હતો. તેની પાસેના સીક્કાઓ મોટી મોટી બક્ષેશો કરતાં ખલાસ થઈ ગયા હતા, અને કોઈ તેની હાલચાલ ઉપર શક લાવતું નથી, એવા

વિચારથી તેણે તેજ દિને સાંજે છુપી રીતે પોતાના ખજાનામાંથી થોડોક વધારે લાવવાનો મનસુબો કર્યો. તે બિચારાને થોડીજ ખબર હતી, કે જે લોકો વચ્ચે તે નાણું વહેંચી આપનાર હતો, તેઓજ તેના મુઠ્ઠાઓ થઈ તેના બસુસો બન્યા હતા, માટે જેવો પાછો ખાડો ખોદીને પેલાં વાસણનું ઢાંકણું ઉઘાડી તેમાંથી સોનાના સિક્કાઓના તે મુઠ્ઠાઓ ભરવા જતો હતો, તેટલાં કોઈએ તેનો હાથ પકડ્યો અને પોકારી ઉઠ્યો ‘આહ! હવે સજ્જડ તમે સપડાયા!’ આ ખોલનાર કોઈજ નહીં, પણ અરશજ હતો, કે જેની પછવાડે ખીજાઓ પણ બહાર નિકળી આવ્યા.

“તેઓએ વેહેંત્યા મુકના મુશ્કા ખાંધ્યા, અને તરતજ તેને શાહની હજીરમાં લઈ ગયા. નામવર શાહને ખાખમાંથી આ મુજબ ખીદાર કર્યામાં આવવાને લીધે, તેનો મિઝાજ ગયેલો હતો, માટે મુક તરફ તે ગુસ્સાથી જોવા લાગ્યો. વળી પેલું વાસણ, કે જે સોનાના સિક્કાઓથી ભરેલું હતું, તે તથા કમનસીબ મુકની કોદાળી પણ લાવીને તે નામદારની સામે હાજર કરવામાં આવ્યાં. ખજાનચીએ સોગંદ ખાઈને જણાવ્યું, કે ‘ખાગના એક એકાંત ભાગમાં સોનું ડાટતાં મેં મુકને પકડ્યો હતો.’

“મુક—ખિલકુલ ખોટી વાત છે, હું કાંઈ તે ડાટતો ન હતો, હું તો તે ખોદી કહાડતો હતો. તે ખજાનો મને કોઈ એતેફાકથી જડ્યો હતો.

“દરેક જણ તે વાત તદ્દન ગલત છે, એમ બડબડવા લાગ્યો, અને તે સાંભળીને આદશાહનો ગુસ્સો વધારે ઉશ્કેરાયો, અને ખુમ પાડી ઉઠ્યો, ‘અલ્લાહ—અલ્લાહ! કંગાળ કુતરા! શું તું તારા શાહની ચોરી કરીને વળી તેને ઠગવાની કોશિશ કરે છે? તું તે ડાટતો હતો કે ખોદી કહાડતો હતો, ગમે તે હોય, તોયે જે ખજાનો તારો ન હતો, તેને વેહેંચી આપવાની તને શું સત્તા હતી? પણ ઉભો રહે. અરશજ, શું આપણા ખજાનામાંથી ખોટી

રકમના સોનાના સિક્કાઓ ગેબ થઇ જાય છે, એમ તુંને નથી જણાયું ?’

“અરશઝ—હા, નામવર જણાયું છે, અને ચોર તો કેથો આ નાહાનો બદમાશ દેખું !

“ખજાનચીનું આવું પાક બેહુયાઇભરેલું જીહું સાંભળવા પછી શાહે ફાંસીનું લાકડું ઉભું કરવાનો, અને તે ઉપર બીજી સવારે બદખાજ બિચારા મુકને લટકાવી દેવાનો હુકમ કર્યો. આ રવેશે પકડયા આગમચ તો મુકે પાદશાહને પોતાના ખાનગી તલેસમ બાબે જણાવવાનું દરસ્ત ધાયું ન હતું, એવી બિહિરકથી કે તે બહુઈ લાકડી તેની પાસેથી છિણવી લેશે, પણ હવે જ્યારે તેણે પોતાને આ સજા થયલી સાંભળી, અને જોયું, કે હાથપગે બેડીઓ ઘાલેલી હોવાથી તે ઉડી શકશે નહીં, ત્યારે નાચારીએ પોતાની પાસેના બે તલેસમોમાંનો એક બાદશાહને આપીને પોતાની જીંદગી તથા બાકીનો એક તલેસમ બચાવવાનું તેણે દુસ્ત ધાયું, અને તેથી તરતજ બાદશાહના પગ આગળ પડીને તે નામવર સાથે કાંઈ ખાનગી ગોપ્તેયુ કરવાની રજા માંગી. તે મળતાંજ તે આંખોમાં આંસુ લાવીને બોલ્યો, ‘દબદબાવાળા શાહ ! ખરી વાત છે, કે મારો દેખાવ મને કોઈ રીતે ચારી આપે એવો નથી, પણ જો માત્ર એક માડું સાંભળશો, તો આપ નામવરની ખાતરી થશે, કે બીજા ઠગારાઓ જેવો હું આપનો નોકર નથી. બસ, જો આપ ગરીબપરવર આપના બાદશાહી કોલ મારી જીંદગી બચાવવાનો મને આપો, તો હું આપને એક છુપી બાબદ જણાવીશ, કે જેથી તમે નામદાર બલીફ હાફન-અલ-રશીદના કરતાં પણ વધારે દોલતમંદ થશો.’

“બાદશાહને આ વાતથી ખુશી ઉપજી, કેમકે તેની ‘તીબેરીનું તળિયું આવવા’ માંડ્યું હતું. મારે જો તેને તે ખાનગી વાત

જણાવે, તો તેની જીંદગી બચાવવાનો બાદશાહી કોલ તેણે મુકને આપ્યો. તરતજ મુકે પોતાની બહુ લાકડી તે નામવરની હુજુરમાં રજુ કીધી, અને તેનો તમામ લેદ બાદશાહને કહી સમજાવ્યો, અને કહ્યું, ‘હવે, ઓ મારા પાદશાહ! આપ નામવરના નિમક-હલાલ નોકરની એક વધુ અરજ છે, તે ઉમેદ છે, કે કબુલ રાખશો. દરબારની ખટપટી જીંદગીની તમારા બંદાને પુરતી અજમાયશ થઈ છે, અને તેટલા માટે હવે હું વધુ વખત તેવી જીંદગી ગુબારવાને પસંદ કરતો નથી. ફક્ત એક અકરમાતથીજ હું તે જીંદગી ગુબારવાને આવી લાગ્યો હતો, માટે આપ મહેરબાન જહાંપનાહ હવે મને હ્યાંથી રૂખસદ લેવાની રજા આપશો, કે જેથી આપનાં કદમ નિચેની ખાકનો ચુમનાર પોતાને બરની ગરીબ જીંદગી ગુબારવાને શક્તિવાન થાય.’

“આ સઘળો વખત બાદશાહનું ધ્યાન બીજીજ એક બાબદ ઉપર રોકાયલું હતું. તેણે અદેશો કર્યો, કે મુક પાસે એકજ તલેસમ હોવો ન જોઈએ. તે જે ઉતાવળે મુસાફરી કરે છે, તેમાં પણ કાંઈ લેદ હોવો જોઈએ, એમ ધારી તેણે બિચારા વેહેંત્યા મુક પાસેથી કોઈ બીજો નવો છુપો લેદ હોય, તો તે બાણી લેવાનો કસદ કર્યો, અને બોલ્યો, ‘મેં તુંને તારી જીંદગી બખશવાનો મારો કોલ આપ્યો છે, તે હું ફરીથી કબુલ કરું છું, અને તેટલા માટે તુંને ખાતરી આપું છું, કે કોઈ તારા એક બાલને વટીક ધબક કરી શકનાર નથી, પણ મારા બાગમાંથી મળેલા ખબ્તનાનો ગેર-ઉપયોગ કરવાનો વાંક હજી તારી ઉપર લટકેલો છે, અને એવા એક ગંભીર વાંક માટે મોટી સજા કર્યા વગર હું તને જવા દઈ શકતો નથી, માટે તું મારા આપેલા કોલ મુજબ જીવતો રહેશે, પણ તુંને તારી જીંદગી તુલીક કેદખાતું ભોગવવાની સજા કર્યામાં આવે છે;’ અત્રે શાહે જોયું, કે વેહેંત્યા મુકનો ચહેરો દેહેશતને મારે સફેદ રૂ જેવો થઈ ગયો હતો, માટે જરા ધીરે અવાજે માયાથી

કહ્યું, ‘પણ તમે આટલી ઝડપથી કેમ દોડી શકો છો, તેનો જો છુપો ભેદ મને જણાવશો, તો પછી હું તમોને એકદમ છોડી મુકીશ.’

“બિચારો મુક આખી જીંદગી બંદીખાનામાં ગુબારવાના વિચારથી એટલો તો ગભરાઈ ગયો હતો, કે તેણે તરત કબુલ કરી દીધું, કે તે તેની કને બહુઈ સપાટોને લીધે તેમ કરી શકતો હતો. તોયે પણ તેણે બાદશાહને એમ નહીં જણાવ્યું, કે તે પહેરવા પછી ઉડવા અગાઉ એડી ઉપર ત્રણ વખત ચકરી ખાવાની જરૂર છે.

“પાદશાહે તરતજ પોતે સપાટો પહેરી, અને પછી મુકને કહ્યું, ‘ઠીક છે, ભાઈ સાહેબ મુક, હવે તમોને માફ શહેર એકદમ છોડી જવાની રજા છે. ખબરદાર! હવે વધુ વખત અત્રે થોભતા ના, અથવા તલેસમો બાબે કોઈને એક ડરફ પણ કહેતા ના. એક કલાકથી વધુ વખત જો તમે આ રાજ્યમાં હવે રહ્યા, તો તમારાં તન ઉપરની ખોલ એમની એમ આખી ઉતારી લેવામાં આવશે.’

“ત્યારબાદ શાહે પોતાને હાથે તે બહુઈ સપાટો તથા લાકડી અંભાળથી બંધ કરીયાં, અને પોતાને હાથ આવેલી એવી ઉમદા ચીજો માટે ઘણો ખુશ થવા લાગ્યો. તેટલા વખતમાં મુક મહેલ છોડીને ચાલતો થયો, અને જ્યારે પોતાના બાપનું ઘર છોડીને આવ્યો હતો ત્યારે તે ગરિબ હતો, તેવોજ ગરિબ એકવાર તે પાછો થઈ ગયો. ઘર છોડતી વખતે પોતાની ગરીબાઈને વાસ્તે પોતાનાં નસીબનો તે વાંક કહાડતો હતો, પણ આ વખતની ગરીબાઈને માટે તે પોતાની બેવકુફાઈનો કસુર કહાડવા લાગ્યો.

“સારે નસીબે જે રાજ્ય તે છોડી જતો હતો, તેનો વિસ્તાર ઘણો મોટો ન હતો, માટે આંક કલાકની મંજલ કાપવા પછી મુક તે રાજ્યની હદ છોડી ગયો. છેલ્લો થોડોક વખત સુધી તેને પોતાની બહુઈ સપાટોને લીધે ચાલવાની જરૂર પડતી ન હતી, માટે તેની ચાલવાની આદત તુટી જવાને સબબે આ વખતે તે

ઘણો થાકી ગયો હતો. પાછા પકડાવાની દહેશતમાંથી દુર થતાંજ તે ધોરી સડક છોડીને એક જંગલ તરફ ચાલ્યો, એવા વિચારથી કે હવે પછી એકાંતવાસમાંજ તે પોતાની જીંદગી પુરી કરે.

“આ મુજબ જંગલમાં ભટકતાં ભટકતાં તે એક ગિચ્ચ ઝાડી આગળ આવી લાગ્યો કે જેનો દેખાવ ઘણોજ દિલપઝીર હતો. ત્યાં તાજાં અને નિર્મળ પાણીનો એક ચશ્મો વગર અવાજે વહેતો જતો હતો, કે જેની કિનારીએ અંજીરનાં મોટાં દરખતોની હારો લાગેલી હતી. આ દરખતોનાં પાંદડાં મોટાં, અને તેનાં થડો ગાંઠગાંઠવાળા હતા. વળી તેઓ ઉપર એટલાં બધાં તો ફળો લાગેલાં હતાં, કે આપણો આ ડીંગુજી મુસાફર તેમાંથી થોડાંક તોડી ખાવાને લલચાયો. આ અંજીરો એટલાં શોભતાં હતાં, કે તેઓને જોઈને મુકનાં ‘મોહમાં પાણી છુટવા લાગ્યું,’ અને આશરે બારેક ફળો તે તરતજ ચાંપી ગયો. તેઓ ઘણાંજ લેહેઝતદાર હતાં. અને મુકને લાગ્યું કે તેણે આગળ કોઈ પણ વખત એથી વધારે લેહ-ઝતદાર ફળો ખાયાં ન હતાં.

“હવે તેને ખ્યાસ લાગી, માટે પાણી પીવાને ચશ્માની બાજુએ તે બેઠો, પણ ત્યાં તેણે એક ઝેહુરી અઝદાહને જોયો.

હોય, એમ ડરી તરતજ કુદીને ખડો થયો, અને થોડોજ વખત સુધી તો પથ્થર જેવો થઈ ગયો, અને પછી મન સાથે ખોલવા લાગ્યો, ‘એમ કેમ હોય? ખચિત એમાં કાંઈ પણ ભેદ છે.’ ફરીથી તે ચશ્મા પાસે ગયો, અને વાંકા વળીને ઉપરથી જોયું, તો પોતાનાં મોટાં માથાં ઉપર ગધેડાના જેવા બે લાંબા કાનો ઉગેલા ખુદલા જોયા, જ્યારે તેનું નાક ડુક્કરનાં મોહની માફક તેના ચહેરા ઉપર લાંબું બહાર નિકળી આવ્યું હતું.

“મુકે પોતાનું માથું બન્ને હાથો વચ્ચે પકડયું. તેના કાનો ખાસા અર્ધો વાર જેટલા લાંબા થઈ ગયા હતા, અને તેના સુંદ જેવાં જખરહસ્ત લાંબાં નાકને લીધે તે બદસુરત દેખાતો હતો.

“‘અફસોસ’ તે દુઃખી થઈને બોલ્યો, ‘ખચિતજ મેં ગધેડાના જેવી બેવકુફ ચાલ ચલાવી છે, માટે તે જનવરના જેવા કાન મને લાયક છે.’

“તોયે કમનસીબ બિચારો મુક લાંબી મુસાફરીથી થાકી ગયો હતો, અને વળી આ બદસુરત આકારમાં બદલાઈ ગયો હતો, તેની નાઉમેદીથી કંટાળીને જમીન ઉપર પડ્યો, અને તરત ભર ખાખમાં પડ્યો. આશરે એક બે કલાકની આશાયશ પછી તે ઉઠ્યો, અને અંજીર શિવાય ખીજે કાંઈ વધારે પુષ્ટિકારક ખોરાક શોધવા લાગ્યો, પણ તેમાં તે નાઉમેદ થયો, કારણ કે ત્યાં ખીજું કોઈ જાતનું ફળ હતુંજ નહીં; ત્યાં જે અંજીરો ઉભાઈ જતાં હતાં, તે તમામ જુદા જુદા રંગનાં હતાં. કેટલાંક લીલાં કેટલાંક પીળાં, કેટલાંક લાલ અને કેટલાંક જાંબુરાં રંગનાં હતાં. જ્યારે ખીજું કાંઈજ ખાવાનું ન મળ્યું, ત્યારે નાચારીએ મુકને પાછાં અંજીરોજ ખાવાની ફર્જ પડી. અગાઉ તેણે જાંબુરા રંગનાં અંજીરો ખાધાં હતાં, માટે આ વેળા તેણે આશરે બારેક લીલાં રંગનાં ખાધાં, કે જે પણ જાંબુરાનાં જેવાંજ લેહેઝતદાર હતાં.

“ખાઈ રહેવા પછી તે ચશ્મા આગળ હાથ મોહોડું ધોવા જવાનો વિચાર કરતો હતો, પણ રખે લાંબા કાનો અને નાકનો દેખાવ પાછો દેખાય, એવી દેહદેશતથી તે ત્યાં જતાં અચકાયો, પણ તેટલાં તરત તેને એક વિચાર સુઝયો, કે તેણે તેના લાંબા કાનો પોતાની પાઘડીમાં છુપાવવા, પણ હાથ લગાડીને જોતાં, તો તેને પોતાના લાંબા કાનો ગેપ થઈ જઈને, પાછા અસલ માફક થઈ ગયલા જણાયા. ખુશીથી તે ચશ્મા આગળ દોડયો, અને તેમાં જોતાં તેની ખાત્રી થઈ, કે ખરેખરજ તેના કાનો અને નાક આગળીજ હાલતમાં પાછાં ફેરવાઈ ગયાં હતાં.

“આ બાબે અદેશો કરતાં તેને ચોક્કસ લાગ્યું, કે આ ફેરફારો જુદા જુદા રંગનાં અંજીરો ખાધાથીજ થયા હતા. જાંબુરા અંજીરોથી નાક કાનો લાંબા થઈ ગયાં હતાં, તે લીલાં અંજીરો ખાધાથી પાછાં અસલ હાલતમાં આવ્યાં હતાં. વધારે દરિયાફત કરતાં મુકને ચોક્કસ લાગ્યું, કે નસીબદેવી પાછી તેની ઉપર ખુશ થઈ છે, અને દૈવત મેળવવા માટે, અથવા તેમ નહીં તો પોતે ખોહેલાં તલેસમે પાછાં મેળવવા માટે નસીબ સંજોગે આ અંજીરોની શોધ તેને હાથ લાગી છે. એટલા માટે પોતાના જબ્બામાં લઈ જઈ શકાય તેટલાં જાંબુરાં અને લીલાં અંજીરો તેણે જમા કર્યાં, અને પછી તેનું પોટલું ખલે મારી જે તરફથી તે આવ્યો હતો, તે તરફ પાછું ચાલવા માંડ્યું.

“તે રાજ્યનાં સૌથી પહેલાં શેહેરમાં આવી લાગતાંજ તેણે એક છુપો લેખાશ ખરીદ્યો, અને પછી રાજધાની શેહેર તરફ ચાલ્યો. આ વખતે પાકાં ફળોની મોસમ ન હતી, અને મુકને બાદશાહના મહેલનો અનુભવ હતો, માટે તેની ખાતરી હતી, કે જો શાહના મોદીની નજર તેની ઉપર પડશે, તો જરૂર તે ખરીદશે; અને ખરેખર તેમજ બન્યું. જેવો બજારમાં જઈને તે

વેચવા બેઠો, કે તેણે શાહના બાવરચીને તથા વડા કારભારીને તેઓની હુમ્મશની રીત મુજબ ખરીદી કરવા આવતા દીઠા.

“જેવી તેઓની નજર મુકની ફળની ટોપલી ઉપર પડી, કે વડો કારભારી બોલી ઉઠ્યો, ‘નામવર શાહના સુક્રાહ માટે આએ ઘણાં લાયક ફળો છે. એ આખી ટોપલીની કિંમત શું?’ તેણે હવે મુકને સવાલ કર્યો.

“મુકે ઘણી કિંદાયત કિંમત કહી, કે જે તરતજ ચુકાવી આપીને વડા કારભારીએ તે ટોપલી મહેલમાં લઈ જવા માટે પોતાની સાથના એક ગુલામને આપી. તેઓનાં ત્યાંથી જવા બાદ હવે પછી જે બાકીનું કરવાનું હતું, તે માટેની બીજી તૈયારીઓ કરવા માટે મુક પણ ત્યાંથી ગયો.

“બાદશાહને ગાદી ઉપર આવવાના વીસમાં સાલનો તે દિન હતો, અને તેની ખુશહાલીમાં તે સાંજનાં મહેલમાં એક મોટી જ્યાફત આપવામાં આવી હતી. વડા બાવરચીએ એવું તો અચ્છું ખાણું પકાવ્યું હતું, કે તેથી શાહે ઘણી વખત તે બાબે પોતાનો સંતોષ જાહેર કર્યો હતો, અને વળી તેટલામાં જ્યારે મેવો ખાવાની વારી આવી, ત્યારે સુક્રા ઉપર સોનેરી નકશીવાળી ટોપલીમાં એક ઉપર એક ગોહવીને મુકવામાં આવેલાં અંજીરો લાવવામાં આવ્યાં, જેઓનો દેખાવ જોતાંજ તમામ મેહમાનો અલ્તયજ થઈ ગયાં, અને તેથી ખુશી થઈને શાહે પોતાની પાઘડીમાંનો એક સર્વેથી કિંમતી હીરો કહાડી, તે શાહ બાવરચીને શાખાશી સાથે એનાયત કર્યો, કે જે તેણે નામવર શાહની હજીરમાં ઘુટણ મરડીયે પડીને લીધો.

“ત્યાર પછી તે નામદારે મોટી ઉકમાઈ સાથે તે ટોપલી શાહનશાહબાનુ તથા તમામ શાહજાદીઓ આગળ મોકલી, પછી પોતે તેમાંથી ખાઈને બીજા મહેમાનો આગળ મોકલી, કે જેઓમાં તમામ શાહજાદાઓ, અને રાજ્યના વડા અમલદારો હતા.

“તેઓ માંહેલો એક વડો મુફતી બાદશાહની સામે તેની તારીફમાં લાવણ કરવાને ઉભો થયો, અને હજીતો તે ‘નામવર શાહ’ એટલાજ બોલો બોલ્યો નહીં, કે તેની આસપાસ બેઠેલાં તમામ જણાઓએ હસવા માડ્યું. એથી તેને ઘણું માફું લાગ્યું, પણ પોતાની આસપાસ નજર કરતાં તેને પોતાને ખુબ હસવું આવ્યું, અને પછી તો આખી મીજલસ મોટેથી હસાહસ કરવા પડી ગઈ.

“પણ આ હસાહસ તરત બંધ પડી ગઈ, સખબ કે દરેક મીજલસી જ્યારે પોતાની આસપાસનાઓના કાનો તથા નાકો લાંબા

થઈ ગયલાં જોઈ પોતાનાં તપાસતું, તો તે પણ તેવાંજ થઈ ગયલાં જોઈ પોતાનું હસવું છોડી દેતું. શાહના પોતાના કાનો તો ખાસા એક પુટ જેટલા લાંબા થઈ ગયા હતા.

“પોતાને આવી ધિક્કારવા અને હસવા જોગ હાલતમાં જોઈને મીજલસમાંનું દરેક જણ દિલગીર થઈ ગયું, આખી રાજધાનીમાંના તમામ કાબેલ તખીઓને તરતજ બોલાવી મંગાવવામાં આવ્યા, પણ તેઓ આ હુયેબતનાક બનાવ શી રીતે બન્યો હશે, તે બાબે પોતાનો મત આપી શક્યા નહીં, કે નહીં તેઓ તેનો ઇલાજ ફરમાવી શક્યા. આખરે તેઓમાંના એક જણે નાક તથા કાનોનો જેટલો ભાગ લાંબો હોય, તેટલો કાપી નાખવાની ભલામણ કીધી, પણ તે સાંભળીને તમામ મીજલસ હુયબતી ગઈ, શિવાય કે શાહનશાહબાનુ આમરજ કે જેણી પોતાનાં ખુબસુરત નાહાનાં નાક કાનો ગુમાવવા માટે એટલી તો રંજીદા થઈ ગઈ હતી, કે પોતાની ઉપર વહાડકાપ કરવા દેવાની તેણીએ તરત રજા આપી. પણ અફસોસ ! તે બિચારી બાનુ ઉપર થયલું કમકમાટ ઉપજાવે એવું વહાડકાપ ફ્રેકટમાં ગયું, સખબ કે જેવાં નાક કાનો કપાઈ રહેતાં, કે તેઓ તરતજ પાછાં તેટલાંજ લાંબાં ઉગી નિકળતાં !

“આખરે એક ખીદમદગારે આવીને બાદશાહને ખબર કીધી, કે એક જઈફ દરવીશ આવ્યો છે, અને તે નામવર શાહની મુલાકાત કરવા ચાહે છે. તે જણાવે છે, કે તમામ કમનસીબોની આ હાલતનો તે ઇલાજ કરી શકશે.

“તરતજ તેને અંદર બોલાવવામાં આવ્યો. આ દરવીશ કોઈજ નહીં, પણ આપણો દોસ્ત વેહંત્યો મુક હતો. તેણે બાદશાહ આગળ આવીને કહ્યું, ‘આ આફત તમો નામવર ઉપર, તથા તમારા બહાલાંઓ ઉપર આવી પડી છે, તે કોઈ કુદરતી દર્દ નથી, કે જે દવાદારથી દરે થઈ શકે, પણ એ તો તમારા કોઈ

ગુનાહની સજા તરીકેની કુદરતી આકૃત છે, તોયે પણ અદ્યાહની મહેરબાનીથી હું તમોને તેમાંથી સાજા કરીશ, અને જુઓ તેનો પુરાવો આ રહ્યો.’

“એમ બોલી તે શાહનશાહબાનુ આમરજ આગળ ગયો, કે જેણી પોતાનો ખુબસુરત ચહેરો છુપાવી એક ખુણામાં ભરાઈ ગઈ હતી. તેણે તેણીને એક દાખડામાંથી લીલા રંગનું કાંઈ ખાવાનું આપ્યું, અને બોલ્યો, ‘લેઓ મારાં બચ્ચાં, આ ખાઈ જાઓ.’

“શાહનશાહબાનુ પોતાની બોહેલી ખુબસુરતી પાછી મેળવવા માટે એટલીતો આતુર હતી, કે જો તેણીને એક જીવતો દેડકો ખવડાવવામાં આવતો, તો તેણી ખાઈ જતો, માટે તેણી આ લીલી ચીજ ઉમેદભર ખાઈ ગઈ, કે તરતજ આખાં દીવાનાખનાંમાંથી અબ્બયબીનો પોકાર ઉઠ્યો, સખબ કે શાહનશાહબાનુ આગળનીજ માફક ખુબસુરત ચહેરામાં પાછી ફેરવાઈ ગઈ હતી. તેણી પોતે તે બાબે પોતાની ખાતરી કરવા માટે એક આઈના આગળ દોડી ગઈ. ત્યારપછી દરવીશે શાહની ગમ ફરીને પુછ્યું, કે ‘જેવી રીતે શાહનશાહ બાનુનો અસલ ચહેરો પાછો મેં ફેરવી આપ્યો છે, તેમ જો હું આપ નામવરનો પણ ફેરવી નાખું, તો મને આપ શું આપશો?’

“દરવીશને જરા ધચુપચુ જેવો જોવાથી બાદશાહે ઘભરાઈને તેને કહ્યું, ‘અયે નેક દરવીશ, તારે જે ગમે તે માંગ, અને હું, તે આપવાનો મારો પાક કોલ આપું છું. ચાલ મારી સાથે.’ એમ કહી બાદશાહ દરવીશને પોતાના ખબનામાં લઈ ગયો, અને ત્યાંથી જે ગમે તે પસંદ કરી લેવાની તેને અરજ કીધી.

“આ ખબનામાં તે દરવીશે, યાને મુકે પોતાની કિમતી જાદુઈ સપાટો તથા નાહાની લાકડી એક ખુણામાં મુકેલાં જોયાં, અને જાણે બીજી ચીજો તપાસતો હોય, એવા ઢાંગ કરીને તે તેઓની

છેક નજદીક ગયો. પછી તરતજ પોતાના પગોમાં સપાટો પહેરી લઇને એક હાથે પેલી લાકડી ઉપાડી લઇ બીજે હાથે પોતાની ખોટી દાઢી ખેંચી કાઢાડી, તેણે શાહુને પોતાનો વેહેંત્યા મુકનો બાણીતો ચહેરો બતલાવ્યો, અને બોલ્યો, ‘દગાખોર અને બેવકુફ શાહ! તું કે જે સાચા દોસ્તોની નિમકહલાલ નોકરીનો બદલો બીજા પાપી લુચ્ચાઓનું સાંભળીને નિમકહરામીથી વાળી આપે છે, તેને તેની બદ ચાલની સજા માટે આવી શરમ ભરેલી હાલતમાં હંમેશ સુધી રાખી મુકવો જોઇએ. તું તારા ગધેડાના કાનો જીવે ત્યાં સુધી ધરાવજે, કે જેથી બિચારા વેહેંત્યા મુકને જે નાલાયક બદલો તેં આપ્યો છે, તેની તુંને પશોમાની થયા કરે!’

“હવેજ શાહુને તમામ લેદની બાણ થઇ, અને તેથી ખફા થઇ તે બોલ્યો, ‘અલ્લાહ-અલ્લાહ! પાપી કુતરા! તુંને લાકડીના ઝપેટાઓ લગાવી મારી નાખવો જોઇએ!’ એમ કહી પોતાથી બને એટલે મોટે સાદે તેણે મદદને માટે ખુમો પાડી, પણ મુકે પોતાની એડી ઉપર ચકરી ખાઇ સો માઇલ દુર ઉડી જવા ચાહું અને મદદ આવી પુગે, તે આગમજ બારી વાટેથી ઉડી ગયો.

“ત્યાર પછી થોડીક મુદત સુધી મુક દુન્યામાં મુસાફરી કરીને, અને પોતાની પાસેના તલેસમની મદદ વડે દુન્યાનો અનુભવ મેળવીને પાછો પોતાને વતન નિશીયા ખાતે પાછો ફર્યો, અને ત્યારથી આજ તુલીક એકાંત જીવગી ગુબરે છે. તે જોકે લલાં દિલનો છે, તે છતાં તે આદમ જાત સાથે વસવાનું ધિક્કારે છે. મુસાફરી કરીને તેણે ઘણો એલમ તથા પૈસા મેળવ્યા છે, અને તમામ બાબદો ધ્યાનમાં લેતાં તેની મશકેરી કરવાને બદલે તેને માન આપવું જોઇએ છે.”

“આ કેફિયત મેં ઘણું ધ્યાનથી સાંભળી, અને બ્યારે તે પુરી થઇ, ત્યારે તે વેહેંત્યા શખ્સ તરફની મારી મસ્તીખોર ચાલને માટે મને ઘણી દિલગીરી લાગી, કે જે મેં મારા બાપને જણાવી.

તે સાંભળી તે ખુશી થયો, અને ફરીથી તેમ ન કરવાની મને નસીહત દીધી. વળી મેં મારા દોસ્તો આગળ મુક વેહંત્યાની અભયબ જેવી તવારીખ કહી સંભળાવી, જે સાંભળીને દરેક જણ તેની મશ્કરી કરવાને બદલે હવે તેની મોટી સપાટો તરફ નમીને તેને માન આપવા લાગ્યા.”

મુલીની આ દિલપસંદ વાતથી સર્વે જણા હસ્તા લાગ્યા. મુક અને તેની બહુધ સપાટોનો ખિયાલ આખી રાત આપણા

મુસાફરોનાં મનમાં તાજે રહ્યો. ખીજે દિને સવારનાં વળી પાછા મુકની ઝેહમતો અને તે પોહોંચેલા ઠીંગુળની તાલતલાવતો યાદ કરીને તેઓ રમુજ મેળવવા લાગ્યા, અને આખો દિન તેની તેજ વાત ચાલ્યા કીધી.

સાંજના ખાણું ખાધા પછી આગલે દિને વાત કરનાર મુલીએ સૌથી જઈક વેપારીને, તેની સુરેદ દહાડી તરફ જેટલાં માનથી વર્તાય, એટલા આદાબથી કહ્યું, “સાહેબ, હવે તમે કાંઈ હેકા-યત અમોને નહીં કહી સંભળાવશો, પછી તે ખોટી હોય કે ખરી બનેલી હોય?” વળી તે વધારે નમીને બોલ્યો, “મારા મુરખી સાહેબ, આપની જીંદગીમાં તો તરેહવાર બાણવાબોગ બનાવો બનવા જોઈએ છે.”

અશભતે રહેજ માથું ધુણાવીને પોતાનું હાસ્તાન કરવાની હા પાડી, પણ થોડોક વખત સુધી શું વાત કરવી તે વિચારતો બેઠો. આખરે તે બોલ્યો, “પ્યારા રફિકો, તમેએ આ આખી મુસાફરીમાં મારી ઘણી મદદરત કીધી છે, તથા મારી અંધડી તરફ ઘણા માનથી વર્ત્યા છો, અને નેક સદીમ બાફશ, કે જેની સાથે આપણને થોડાજ દિન થયા પિછાણ થઈ છે, તેણે તો બિલકુલ માફ દિલ તેની તરફ જતી લીધું છે, માટે હું તમારી આગળ ફક્ત એક હેકાયત કહીશ નહીં, પણ મારી જવાનીમાં મારી ઉપર ગુજરેલી એક ઘણી હેબતનાક આફતની તવારીખ કહી સંભળાવીશ, કે જે તવારીખ જો હું આજે પણ યાદ કરું છું, તો મારાં દિલમાં દેહેશત ઉપજે છે. તે એક ભૂતાળવાં વહાણુ બાબેનો બનાવ છે.”

ભૂતાળ વું વાહાણુ.

“મારો બાપ બલસોરા શહેરનો રહેવાસી હતો, અને ત્યાં એક નાહાની દુકાન રાખી ધંધો કરતો હતો. તે ઘણો તવંગર પણ નહીં, તેમ ઘણો ગરિબ પણ ન હતો. બીજા કેટલાકોની માફક વર્ષો તુલીક મેહેનત કરીને જમા કરેલી દૌલત એક દહાડાના સદ્દામાં ગુમાવી દે, તેવો ન હતો. મુખ્ય કરીને તેને દરિયાના વેપાર ઉપર બિલકુલ એતેકાદ ન હતો. અને તેટલા માટે દરિયાની મારફતે તે થોડો પણ માલ વેપારને સાફ ચહુડાવતો નહીં હતો. તે છતાં એક દિને એક દોસ્તે આવીને તેને ઘણો સમજાવવાથી, ઘણા નફાની લાલચે એક ક્રિશ્તી માથે રાખીને એક હજાર સોનાના સીકવીનોની કિમ્મતનો વેપારી માલ તેમાં ચહુડાવ્યો કે જેમ કરતાં તેની લગભગ તમામ દૌલત રોકાઈ ગઈ.

“એક અઠવાડિયાં પછી અમોને ખબર થઈ કે, જે ક્રિશ્તીમાં મારા બાપે માલ ચહુડાવ્યો હતો, તેને બાઈં છોડ્યા પછી તરતજ તુકાન નડયું હતું, અને તેનો તદ્દન નાશ થઈ ગયો હતો. આ ખરાબ સમાચાર સાંભળતાંજ મારા બાપને એટલી તો દિલગીરી લાગી, કે તે જમીન ઉપર તુટી પડ્યો, અને એક હરફ બોલવા બગર મરી ગયો. આ વખતે મારી ઉંમર ફક્ત અઢાર વર્ષની હતી, તોયે આ ગજબથી હું હિંમત હાર્યો નહિ. મારા બાપનો બાકીનો સામાન વગેરે વેચીને મેં રોકડ નાણું ઉંભું કીધું, અને તે લઈને મુસાફરી કરી માઈં નસીબ અજમાવવાને મેં ઠરાવ કર્યો. સઘળા નોકરોને રજા આપી, પણ અમારો એક ઝંઘડ નોકર, કે જે મારી

ઉપર ઘણી માયા રાખતો હતો, તેણે મારાથી છુટું પડવાને ના પાડ્યું, અને પોતાનું કિસ્મત મારી સાથેજ અજમાવવાનો તેણે મજબુત કરાવ કીધેલો હોવાથી, મેં તેને મારી સાથે લીધો.

“હિંદુસ્તાન તરફ જતાં એક વહાણ ઉપર અમો ચઢીયા, અને પુકનો સારો પવન મળવાથી અમો બલસોરાનું ખાડું છોડી ગયા. દરિયામાં આશરે એક પખવાડિયાંની સફર કીધા પછી અમારા નાખોદાએ અમોને તુફાન થવાની ખબર આપી. તેના ચહેરા ઉપરના ગભરાટ ઉપરથી મને લાગ્યું, કે તે એ તરફના રસ્તાઓથી પુર વાકે-ફગાર ન હોવો જોઈએ, અને તેટલા માટે તે તુફાનથી હારી ખાય છે. એમ કરતાં રાત પડી, અને તારાઓથી આસમાન ખુલ્લું હતું, તથા થંડી પણ ઠીક હતી. નાખોદાએ સર્વેને ફેકટમાં બિડિવડાવ્યા છે, એમ પોતે હજી તો ધારતો હતો, કેમકે તુફાન તો કાંઈ થયું ન હતું, તેટલામાં એક વહાણ, કે જે અમોએ આગળ જોયું ન હતું, તે એકાએક અમારી એટલું તો નજ-દીકમાં આવી ગયું, કે હમણાં તે અમારાં વહાણને અથડી પડશે, એમ ચોક્કસ હતું. આ જોઈ અમારાં તુટક ઉપરથી તમામ ઉતા-ઓએ દેહેશતનો પોકાર ઉઠાવ્યો, અને નાખોદા, કે જે મારી બાજુમાંજ ઉભેલો હતો, તેનો ચહેરો તો રૂની પુણી જેવો સફેદ થઈ ગયો, અને તે બોલ્યો, ‘હવે માફ વહાણ ડુબી જશે ! આપણી સાથે મોત પણ સફર કરતું હોય એમ લાગે છે !’

“હજી તો તેનાં આ મુજબ બોલવાની મતલબ હતું તેને પુછું, તેટલાં તો બલાસીઓ રડતા અને હાય અફસોસ કરતા ટુટક ઉપર ધસી આવ્યા, અને તોફાન થવાની દેહેશત આપી, ગભરાટ કરવા લાગ્યા.

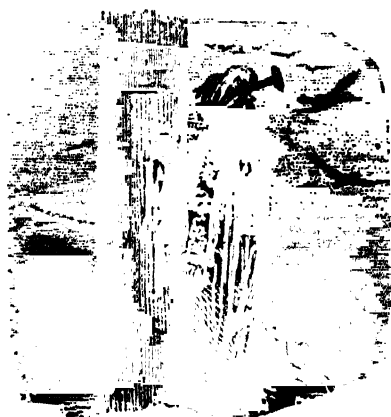
“તમામ બલા દુર થાય, એવા વિચારથી નાખોદાએ પોતાની બંદગીની પાક કિતાબ કહાડી તેમાંથી બાજુવા માંડ્યું, કે જેથી તેની ફિકર ઓછી થાય, પણ તેમ વધારે વખત તે કરી ન શક-

વાથી, પોતે સુકાન હાથમાં પકડયું, અને પોતે વહાણ ચલાવવા લાગ્યો, પણ તમામ ફ્રાકટ. તોફાન ઘણું ઝડપથી વધવા લાગ્યું, અને એક કલાક પણ નહીં થયો હશે, તેટલામાં તો એક હેખ-તનાક અવાજ સાથે અમારું વાહાણ એક બાજુએ ઉથલાઈ ગયું. અમે સર્વે અમારાં વાહાણ સાથેના મછવાઓમાં કુદી પડ્યા, અને તેમાં બેસીને આવા તોફાનમાં આગળ સફર થાય, એ તો ન બની શકે એમ હતું, તોયે ભુખ્યા મોજના શિકાર થઈ પડવા કરતાં તેમાં કુદી પડવાથી કદાચ અમારો બચાવ થાય એમ હતું. અમે આતુરતાથી સહવાર પડવાની રાહ જોવા લાગ્યા. આખરે સહવાર પડી, અને અમોને લગાર ધીરજ આવવા માંડી હતી, પણ તેટલાંજ પવનનો એક અપાટો એટલા તો જોરથી આવ્યો, કે અમારો મછવો ઉંધો વળી ગયો, અને જ્યારે પાછો હુશિયારીમાં આવ્યો, ત્યારે મારા બુઢા નિમકહલાલ નોકરના હાથમાં મને પડેલો જોયો. જ્યારે મછવો ઉંધો વળી ગયો હતો, ત્યારે તેણે એક હાથે મને પકડી રાખી, અને બીજે હાથે મછવો મજબુત પકડી રાખ્યો હતો; પછી જ્યારે તે નાહાના મછવાને પાછો સરખો કરવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે મને અંદર મુક્યો; પણ આ વખત પછાથી મેં અમે બે શિવાય અમારામાંના બીજા કોઈને પણ જોયા નહીં.

“દરિયો પણ હવે શાંત થવા લાગ્યો, અને અમે અમારા જોખમાયલા મછવામાં ઉભા થઈને છેક દુર વેર આતુરતાથી જોયા કરતા હતા, તેટલાં થોડેજ વારે અમારી નજરે એક વાહાણ પડયું, કે જેની તરફજ પવન સારે નસીબે અમારો મછવો ઘસડી જતો હતો. તેની નજદીક પોહાંચતાંજ અમોએ જોયું, કે જે વાહાણ અમારી કિસ્તી આગળથી અગાઉ પસાર થઈ ગયું હતું, અને જેને લીધે અમારા નાખોદાને ભારે દેહદેશત લાગી હતી, તેજ આ વાહાણ હતું, કે જે જોઈ અમે કમકમીને ધુજવા લાગ્યા, તે વેળાનું

અમારા નાખોદાનું ખોલવું ખડું પડેલું જોઈ, તથા તે વાહાણનો એકાંત અને ગંભીર દેખાવ જોઈ મારાં તો 'પોટિયાં જખરાં લેવાવા લાગ્યાં,' વળી હુમોએ હાંક માર્યો, તો તેમાંથી કશો પાછો જવાબ ન આવ્યો, તે ઉપરથી અમારી દેહેશત વધતી ગઈ. પણ ગમે તે છતાં તે વાહાણથીજ અમારો બચાવ થાય એમ હતું, માટે અમેએ અમારી તરત વેગાની સલામતીને માટે અદ્વાહનું અહેસાન માન્યું.

“અમારી પાસે કશાં હલેસાં હતાં નહીં, માટે અમારા હાથોને હલેસાંને બદલે કામે લગાડી જેમ તેમ અમે તે લેદલયાં વાહાણની વધારે નજદીક ગયા, અને પાછી બુમો પાડી, પણ તમામ ફેકટ! કશો જવાબ મળ્યો નહીં. વાહાણની બાબુ ઉપરથી એક દોરડું લટકતું મારા જોવામાં આવ્યું, જે પકડીને હું તરત ઉપર ચઢી ગયો. પણ ઓ ખોદા! મેં ત્યાં શું દેખાવ જોયો!

આજે જો કે તે બનાવને ઘણાં વર્ષો વહી ગયાં છે, તોયે જ્યારે તે વાત મને યાદ આવે છે, ત્યારે હમણાં પણ મને ધુજરાં છુટે છે! તુતક સઘળું લોહીથી લાલ થઈ ગયેલું હતું, અને તુકોં લેખાસવાળા આસરે વીસથી ત્રીસ મુસ્દાંઓ તે ઉપર પડેલાં હતાં.

સર્વેથી મોટાં ડોલના પગ આગળ તેને અઢલીને એક શખસ ઉભેલો હતો. તેણે ઉમદા પોશાક પહેરેલો હતો, અને તેના હાથમાં એક નાગી શમશિર પકડેલી હતી. પણ તેનો ચહેરો કાળા લીલા રંગનો, અને મુરદાંઓની માફક તમામ પુગાઈ ગયેલો હતો! તે પણ ખરેખર મરીજ ગયેલો હતો. એક મોટો લોઢાંનો ખીલો, કે જે તેના માથામાં મગજમાંથી ઠોકીને ડાલ સાથે જડી લેવામાં આવ્યો હતો, તેથી તે પડી જવાને બદલે ઉભો રહી શકતો હતો.

“આ હેખતનાક દેખાવ જોઈ મારી છાતી બેસી જવા લાગી અને મારા પગ તુટક સાથે જકડાઈ ગયા! હું માહા મુશકેલીથી દમ લઈ શકતો હતો. આ વખતે મારો નોકર પણ વાહાણ ઉપર ચઢી આવ્યો હતો, અને તે પણ આ દેખાવ જોઈ મારીજ માફક હેખતી ગયો હતો. તોયે પણ અમો હઝરત પયગમ્બર સાહેબનું પાક નામ જખાન ઉપર લઈ આગળ વધ્યા, પણ દરેક કદમે અમોને કમકમાટ ભર્યો નવો દેખાવ નજરે પડ્યો હતો; સર્વે મરી ગયલા હોવાથી આખાં વહાણ ઉપર ચુપકીદી પથરાઈ રહેલી હતી; ના એક દમ, કે ના એક અવાજ! તમામ ઠેકાણે તમામ ચીજો મુવેલી અને ચુપ! ફક્ત અમોજ જીવતા હતા, અને દરિયો અવાજ કરતો હતો! આખરે અમો ચોરડામાં જવાના દાદર આગળ આવી પોહોંચ્યા, અને ત્યાં ઉભા રહીને એક ખીજનો ચેહેરો જોવા પડ્યા.

“મારો નિમકહલાલ નોકર બોલ્યો, ‘અરે સાહેબ! બહુ દેહેશતનાક બનાવ અત્રે બનેલો જણાય છે! મને લાગે છે, કે કદાચ ખુનીઓ નિચેના ભાગમાં હજી હશે, તોયે ફિકર નહીં, ચાલો આપણે નિચે જઈએ, સખબ કે આ દેખાવ હું તો હવે વધારે વખત જોઈ શકતો નથી.’

“પછી અમો બન્ને જણા નિચે ઉતર્યા, પણ જેમ ઉપર તેમજ નિચે પણ મોતની ચુપકીદીનું રાજ હતું. ચોરડીમાં ગયા,

તો ત્યાં સર્વે ઉથલપાથલ થઈ પડેલું; પોશાકો, હથિયારો અને દરેક ચીજો જમીન ઉપર અહીં તહીં વેરાઈને પડેલી હતી. આ તમામ દેખાવ ઉપરથી એમ લાગતું હતું, કે ખલાસીઓ અથવા નહીં તો નાખોદા અને તેના અમલદારોએ આ કોટડીમાં દારૂની મેજબાની કીધી હશે, અને તેમાં મસ્ત થવા પછી કાંઈ કળિયો થયલો, કે જેમાં એકબીજાનાં ખુનો થયાં હશે, સખળ કે જમીન ઉપર તમામ જગ્યાએ લોહી અને દારૂ પથરાઈ ગયલાં દિસ્તાં. અને અમારી તપાસ આગળ ચાલુ રાખી, તો માલમ પડ્યું, કે તે વાહાણમાં ઉંચું રેશમ અને રેશમી કાપડ, મોટાં મોટી, ચોખાં સોનાની ભુકી અને બીજા બેહદ કિમતી અને ઉમદા વેપારી માલથી તે ભરેલું હતું. આ શોધથી મને જરા ઉલટ અને હિમ્મત આવી. આ વાહાણ ઉપર અમે શિવાય કોઈપણ બીજું જીવતું ન હોવાથી, અલખતાં આ તમામ મિલકતનો હુંજ માલેક હતો. પણ મારી આ ખુશહાલી મારા નિમકહલાલ નોકરે, કે જેનું નામ ઇબ્રાહીમ હતું, તેણે તોડી નાંખી; તેણે મને જણાવ્યું, કે તે દોલત મેળવવા કરતાં પહેલાં જમીન ઉપર ઉપર પોહોંચવાનો મારે કસદ કરવો. મને પણ તેનું કહેવું વાજબી લાગ્યું. માટે ખાણું ખાઈ તથા થોડોક શરાબ પી, કે જે તે ઓરડીમાંજ હતાં. અમે લગાર આમુદા થયા, અને પછી તુટક ઉપર પાછા ફર્યા.

“પછી મેં ઇબ્રાહીમને કહ્યું, ‘આપણે અવલમાં આ મુઠ્ઠાંચોને દરિયામાં હોમાવી દઈ, તેઓનો નિકાળ લાવ્યે;’ તેને પણ મારો વિચાર પસંદ આવ્યો, પણ જ્યારે અમે તેમ કરવા ગયા, ત્યારે તેઓ અમારેથી જરા હાલવી વટીક શકાયાં નહીં; તે વેળા અમોને જે દેહેશત ઉપજી હશે, તેનો ખિયાલ તમોજ કરો. બહુ ધ બંદથી તેઓ વાહાણ સાથે જકડાઈ ગયલાં હતાં. વળી અમોએ નાખોદાને ડોલથી છુટો કરવાની, કે તેના હાથમાંથી શમ-શિર લેવાની તજવીજ કીધી, તો તેમાં પણ અમે નાઉમેદ થયા.

“જ્યારે રાત પડી, ત્યારે મેં ઇબ્રાહીમને જરા આશાયશ લેવાની મિત્રત કીધી, અને હું તુટક ઉપર ચોકાસીને માટે જાગતો બેઠો. આ વખતે માહુતાબ ઉઘ્યો હતો તેથી, અને તારાઓ ઉપરથી મેં અટકલ કીધી, કે આશરે અગીયાર વાગ્યા હશે, જ્યારે ખાખે મારી ઉપર સખત ગલબો કર્યો, અને હું નામરજી છતાં તુટક ઉપરજ સુઈ ગયો. તોયે હું અર્ધીજ ઉંઘમાં હતો, સખબકે વહાણની ખાનુ ઉપર અથડાતા મોજાઓ, તથા સંઘોમાં ભરાઈને ફુંકાતો પવન, મને ખુદલાં સંભળાતાં હતાં. તરતજ મને લાગ્યું, કે મારે કાને આદમીઓના અવાજો સંભળાતા હતા, અને તેથી મેં ઉઠવાની કોશેશ કીધી; પણ જે જાદુઈ જોરે વાહાણ ઉપરના તમામ જણા જકડાઈ ગયા હતા, તેજ જોરે મને પણ જાણે તુટક સાથે જોડી નાખેલો મેં પોતાને જોયો. અને તે પણ એવી રીતે કે હું મારી ચરમો વટીક ઉંઘાડી શક્યો નહીં. તોયે અવાજો તો વધારેને વધારે ખુદલા સંભળાતા હતા, અને મને લાગ્યું, કે તુટક ઉપર દરેક જગ્યાએ ઘણા ખલાસીઓ ચાલતા હતા. હું પડ્યો પડ્યો નાખોદા ખલાસીઓને જે હુકમ કરતો તે, તથા સર્વેના ચાલવાના પગલાંનો અવાજ, તથા ખલાસીઓના પોકારો, અને અમલદારોનાં હુથિયારોનો ખણખણાટ, એ સઘળું મને સાફ સંભળાતું હતું; પણ ધીમે ધીમે મારી સાંભળવાની કે જોવાની શક્તિઓ ગુમ થઈ ગઈ, અને હું ભર ખાખમાં પડ્યો.

“જ્યારે હું જાગી ઉઠ્યો, ત્યારે ઘણું મોડું થયલું હતું, અને આફતાબ પુર તેજથી પ્રકાશતો હતો. મુરદાંઓ તુટક ઉપર પાછાં આગળનીજ માફક પડેલાં, અને નાખોદા રોલને અઠીંગીને ઉભેલો મારી નજરે પડ્યો. આ ઉપરથી મેં અદેશો કર્યો, કે રાત્રે જે અવાજો મેં સાંભળ્યા હતા, તે ચોકસ ખાખમાંજ હશે, અને પછી હું મારા નોકરને શોધવા ગયો. તે પોતાની ઓરડીમાં ગમગીન બેઠેલો હતો.

“મને દાખલ થતો ભેધને તે પોકારી ઉઠ્યો, ‘ઓ મારા મહેરબાન સાહેબ! આ વહાણમાં મીઠું એક વધુ રાત ગુબરવા કરતાં હું કુખી બાઉ, અને દરિયાને તળિયે જઈ પડું, તે બેહેતર!’

“મેં આતુરતાથી પુછ્યું, ‘કાંય વાફ?’

“તે બોલી ઉઠ્યો, ‘રાત્રે થોડાક કલાકો તુલીક ખાખ કીધા પછી હું જાગી ઉઠ્યો, અને માથા ઉપર કોઈના પગલાં સાંભળ્યાં. પહેલાં તો મેં ધાર્યું, કે તમે હશે, પણ ખરાબર સાંભળતાં ઓછામાં ઓછા ત્રીસ આસામીઓ ચાલતાં હોય, એમ મને લાગ્યું; પછી કોઈ ધમધમ કરતું દાદર ઉપરથી નિચે ઉતરતું હોય, એમ સાંભળાયું; મારી ચોરડીનો દરવાજો ખોલ્યો, અને મેં મોટાં ડોલ સાથે જડેલા શખસને અંદર આવતો દીઠો. તે મેજ આગળ બેઠો, અને ખાણું ખાવા, શરાબ નોશ કરવા, હુકકો ગગડાવવા, અને ગાવા લાગ્યો, બ્યારે બીજો, કે જે તુતક ઉપર તેની પાસેજ લાલ જબ્બો પહેરીને પડેલો છે, તે તેની સામે બેઠો હતો. થોડાક વખત સુધી ખુબ શરાબ પી તથા હુકકો ગગડાવ્યા પછી તેઓ મારામારી કરવા લાગ્યા, અને પછી બંણે તુતક ઉપર લડવાને જતા હોય, તેમ બંને તે ચોરડીમાંથી ઉપર ધસ્યા ગયા.’

“આ મુજબ મારા બુઢા નોકરે મને અહેવાલ કહ્યો અને તે સાંભળી મને કેવો ગભરાટ થયો હશે, તે બાબે તમેજ દરીયાકત કરો. હું જ્યાં પડેલો હતો, ત્યાં મારી આસપાસનાં મુવેલાં આદમીઓ ઉડીને લડે, એવો મને કદી ખ્યાલ પણ ન હતો. એવા સોબતીઓ સાથે સફર કરવાના વિચારથીજ મારાં દિલમાં કંપારીઓ છુટવા લાગી. શું કરવું, તે મને કશું સુઝે નહીં, પણ તેટલાં ઇબ્રાહીમે મને જણાવ્યું, કે દેવો અને જીનોથી પોતાનો બંચાવ કરવા માટે ભણવાનું તેની બપઘએ તેને શિખવ્યું છે, તે જો ખરા એતેકાદથી ભણ્યે, તો જે બહુધ ખાખ તેઓ ઉપર હુમલો કરતી હતી, તેમાંથી તેઓ છટકી જઈ શકે.

“મારા છુદા નોકરના આ મુજબ કેહેવાથી મને જરા લગાર હિમત આવી; તોયે જેમ જેમ રાત પડવા લાગી, તેમ તેમ બંદાના ‘લપ્પાં પાછાં લેવાવાં લાગ્યાં.’ મોટી ઓરડીની અંદર એક બીજી નાહાની ઓરડી હતી, તેમાં તે રાત ગુબ્બરવાનો અમોએ ઠરાવ કર્યો, અને તેટલા માટે તેના દરવાજાની બંને બાજુએ ઉપર હાઝરત પયેગમબર સાહેબનું પાક નામ ધબ્બાહીમે લખ્યું.

“આશરે અગયાર વાગતાને શુમારે આગળનીજ મુવાફક આબે મારી ઉપર પાછો ગલબો કરવા માંડયો; મારો નોકર

બંદગીની પાક કિતાબ લઈ તેમાંથી લખવા લાગ્યો. મેં પણ તેનીજ મુવાફેક લખવાનું શરૂ કરીધું; અને તેથી અમો બગૃત રહી શક્યા. થોડીક પળ પછી અમોએ ઉપર પગલાંના તથા વાત કરવાના અવાજો સાંભળ્યા; થોડીક બીજી પળ અમોએ ઇંતેજરીથી ગુજરી, અને તરતજ દાદર ઉપરથી કોઈનાં પગલાં નીચે ઉતરતાં સાંભળ્યાં. આ સાંભળીને મારા ખુદા નોકરે પેલા બદુઈ કલામો લખવા માંડ્યા. હું ખરૂં કહું છું, કે આ કલામો ઉપર મને પોતાને ઝાઝો એતેકાદ ન હતો, માટે જ્યારે અમારી ઓરડીનો દરવાજો ઉઘડતો મેં જોયો, ત્યારે દેહશતને મારે હું થરથર કાંપવા લાગ્યો.

“ ઘણો દબદબાવાળો પોશાક પહેરેલો તેજ શખ્સ અંદર દાખલ થયો, કે જે ડોલ સાથે લટકેલો હતો. આ વેળાએ પેલો બીલો તો તેનાં મગજમાં ખુચેલોજ હતો, પણ તેની શમશિર તેણે મિયાનમાં ખેંસેલી હતી. તેની પછવાડે બીજો એક શખ્સ આવ્યો, કે જેનો લેબાશ પેહલાંના જેટલો લપકાવાળો નહતો. આ શખ્સને મેં તુતક ઉપર પડેલો દીઠો હતો. નાખોદાનો ચેહેરો ઝદ થઈ ગયેલો હતો, અને તેને કાળી દાઢી હતી; તેની ચશ્મોમાં ખુની ચળકાટ ઝળકી રહ્યો હતો. ઓરડીની વચ્ચેવચ મુકેલી મેજ ઉપર તેઓ બંને જણા બેઠા, અને કોઈ પારકી ઝબાનમાં મોટે અવાજે વાતો કરવા લાગ્યા; બંને ગુસ્સે થતા જતા દેખાતા હતા; આખરે નાખોદાએ મેજ ઉપર જોરથી મુકી મારી, તે ઉપરથી બીજો ગુસ્સામાંજ ધિક્કારથી હસીને ઉઠ્યો, અને નાખોદાને પોતાની પાછળ આવવાની ઇશારત કરીધી; તે પણ ઉઠ્યો, અને પોતાની શમશિર મિયાનથી ખેંચીને તુતક ઉપર ધસ્યો ગયો. તેઓનાં ત્યાંથી જવા પછી અમો જરા છુટથી દમ લઈ શક્યા, તોયે અમારી દેહશત તમામ દુર થઈ ન હતી; માથે તુતક ઉપર ગડબડ વધતી જતી જણાઈ, અને હાથ ચાલાકી થતી તથા

પોકારો ઉઠતા અમોએ સાંભળ્યા, ત્યાર પછી હથિયારોનો અવાજ અને મોટી ચીસો, અને તે પછી સઘળું એકદમ ચુપ થય ગયું!

“થોડા કલાક વીત્યા બાદ જેમ જેમ હિંમત ધરી અમો જ્યારે તુતકે ઉપર ગયા, ત્યારે ત્યાં આગળનીજ મુવાફિક સર્વે પડેલું જોયું. એક પણ મુરદું તેની જગ્યાએથી ખસેલું નહીં; સઘળાં થંડાંગાર અને અકડી ગયેલાં, અને આગળીજ ઢપે પડેલાં હતાં.

“આ રવેશે ઘણા દિન પસાર થયા, અને દર રાત્રે તેનો તેજ હુયબતનાક દેખાવ ફરી ફરીથી બન્યા કીધો. તોયે પણ અમોએ પૂર્વ તરફ વહાણ હંકારવા માંડયું, કેમકે તે તરફ જમીન જલદી મળશે, એવી મારી ગણતરીથી મને લાગતું હતું. પણ જો દિવસે અમો આગળ વધતા, તો રાત્રે પાછા તેની તેજ જગ્યાએ આવી જતા હતા, એમ અમોને બીજી બામદાદે જણાતું. આ અબજબ જેવા બનાવ બાબે ઘણો અદેશો કરતાં અમોને લાગ્યું, કે તે કામ મુવેલાં આદમીઓનું હોવું જોઈએ; અને તેટલા માટે આ નવી આફત દુર કરવાનો અમોએ મનસુબો કર્યો, કેમકે નહીં તો અમો દરિયામાં હુંમેશના બંદિવાનો જેવા થઈ પડ્યે. એટલા માટે રાત પડવાની થોડુંક અગાઉ અમોએ સઢ ચઢાવવાનો એરાદો કર્યો, અને તેઓ ઉપર કશી અસર ન થાય, માટે અમોએ દરેક સઢ ઉપર જેમ આગળ દરવાજાઓ ઉપર લખ્યાં હતા, તેમ હઝરત પયેગમબર સાહેબનાં પાક નામો, તથા પેલા જાદુઈ કલામો લખ્યા, અને ત્યાર પછી શું બનાવ બને છે, તેની આતુરતાથી રાહ જોતા બેઠા.

“તે રાત્રે ગડબડ અને પોકારો હુંમેશ કરતાં વધારે જોરથી સાંભળાયા, પણ સવારના અમારી બહુ ખુશહાલી વચ્ચે અમોએ જોયું, કે સઢોને જરા હાથ વટીક લગાડવામાં આવ્યો ન હતો. આ મુજબ દર રાત્રે અમોએ કુર્યાં કીધું, અને તેથી અમો ધીમેથી પણ ચાલુ આગળ વધ્યા જતા હતા. છઠે દિને સવારના અમારી

નજરે જમીન પડી, અને એવી દેહેશતનાક આક્રમમાંથી અમારો છુટકારો કરવા માટે અમો બનેએ સાથે એકી વખતે ધુંટણ મરડીયે પડીને તે માયાળુ દાદગરનું અહેસાન માન્યું. હવે અમો મુવેલાઓનાં મકાનોમાંથી જીવતાંઓની જમીન ઉપર પાછા ફરનાર હતા.

“અમારી તરતી કબરમાંથી બચાવવાની ઉમેદે અમોને બેવડું જોર આપ્યું; અમોએ જેમતેમ કરી લાંગર નાખ્યું, અને તુટક ઉપર એક નાહાનો મછવો હતો, તે ઉતારીને કિનારા તરફ હંકારી

ગયા. કિનારે અમો એક મુસાફરખાનામાં ઉતર્યા, અને જરા આશાયશ લીધી, કે જેની અમોને ઘણી જરૂર હતી. ત્યાર પછી તે ગામમાં જાણીતા થયલા કોઈ હુશિયાર અને દાનેશમંદ બહુગર બાબે અમોએ મુસાફરખાનાના રખેવાલથી ખબર કાઢાડતાં, તે મને એક ખીબા મોહોદલામાં લઈ ગયો, અને ત્યાંના એક નાહાના

મકાનનો દરવાજો ઠોક્યો; પછી મને મુલી બાબે પુછવા કહીને તે ત્યાંથી ચાલી ગયો.

“દરવાજો ખોલ્યો, અને મુલી બહુગરના પુછવાથી જ્યારે મેં તેને મારો તમામ અહેવાલ કહી સંભળાવ્યો, ત્યારે તે બોલ્યો, ‘કેઈ અઝીમ ગુનાહને માટે આ મુજબ આ વાહાણ ભર દરિયે અટકી ગયું છે. અગર જો તેમાંનાં મુડદાંઓને કિનારે લાવવામાં આવે, તો તેઓ આ બહુધ બંદમાંથી ખલાસી પામે, પણ તેમ કરવા સારૂ વહાણના જે ભાગ ઉપર તેઓ પડેલાં છે, તે ભાગ એમનો એમ કાપીને હ્યાં ઉંચકી લાવવો જોઈએ.’

“અગર જો આ કામમાં મને મદદ કરે, તો મુલી બહુગરને તેની મહેરબાનીનો બદલો સારી રવેશે વાળી આપવાની મેં કબુલાત આપી, જે તેણે કબુલ કરવાથી, અમો પાંચ ગુલામો, કેદાળીઓ, કરવતો, વગેરે લઈને પાછા વાહાણ ઉપર જવા નિકળ્યા. રસ્તે ચાલતાં તે જઈક બહુગરે અમોએ સડો ઉપર હઝરત પયગમબર સાહેબનું પાક નામ લખ્યું હતું, તે વિચારને માટે અમારી ઘણી તારીફ કીધી, અને જો તેમ ન કરવામાં આવતે, તો અમો કદી ફરીથી જમીન જોવા ન પામતે, એમ તેણે અમોને જણાવ્યું.

“અમો જ્યારે વાહાણ ઉપર જઈ પોહોંચ્યા, ત્યારે હજી બપોર હતી, માટે અમો અમારે કામે તરત લાગી ગયા, અને થોડાજ વખતમાં ચાર મુડદાંઓને તેઓ જે જગ્યાએ પડેલાં હતાં, તે જગ્યાનાં પાટિયાં કાપી કહાડીને પાટિયાં મુઘાંજ ઉંચકીને અમારા મછવામાં મુક્યાં, અને બે ગોલામોને તે મુડદાં સોંપીને જમીન ઉપર તેઓને ડાટવાને મોકલ્યા, પણ તેઓએ પાછા આવીને અમાને બબર કીધી, કે જમીન ઉપર ઉતારતાં વારજ તેઓની ખાક થઈ ગઈ. અમોએ અમારું કામ ચાલુ રાખ્યું,

અને સાંજ પડવા આગમજ સઘળાં મુઠાંએને જમીન ઉપર લઈ જવામાં આવ્યાં. ફક્ત મોટાં ડોલ સાથે જડી લીધેલોજ શખ્સ બાકી રહ્યો. અમોએ તેને ખીલામાંથી છુટો કરવાની ઘણીખી મહેનત કીધી, પણ ફેફટ. અમારાં હથિયારો તે ઉપર ચાલ્યાંજ નહીં અને તેથી મને ફિકર લાગી, કે તે ડોલ આખો ને આખો કાપીજ કહાડવો પડશે, પણ તેટલાં મુઠીએ પોતાના એક ગુલામને કિનારે જઈ ત્યાંથી એક વાસણ ભરીને ખાક લાવવાનો હુકમ કર્યો, જે લાવ્યા પછી તેણે તે શખ્સનાં માથાં ઉપર દેડી, અને તેજ વેળા કાંઈ બહુ કલામો પઢ્યા કીધો.

“તરતજ તે મુઠાંની ચરમો હાલવા લાગી, તેણે એક સદ્ હાય મારી, તેનાં કપાળ માંહેલા જખમમાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું, તે માંહેલો મોટો ખીલો બહાર નિકળી પડ્યો, અને તે શખ્સ પોતે પણ તરતજ નજદીક ઉભેલા એક ગુલામના હાથોમાં આવી પડ્યો.

“‘મને હ્યાં કેણુ લાવ્યું છે?’ આ મુજબ તે ઘણાજ નબળા અવાજે બોલ્યો.

“જે ઉપરથી મુઠીએ મારી ગમ આંગળી કરી મને બતલાવ્યો.

“મારી તરફ જોઈ, તે બોલ્યો, ‘આહ! અલ્લાહ! અલ્લાહ! ખોદા તમાને સલામત રાખે! અય બેગાના બુવાન! તે અલ્લાહની હુજરો હુજર દોવાઓ તમારી ઉપર હોજે! મારી મુવેલી જેવી જીંદગીનાં કંગાળ બંદમાંથી તમોએ મારે છુટકારો કર્યો છે. જેવી હાલતમાં તમોએ મને જોયો હતો, તેવી હાલતમાં બરાબર પચાસ વર્ષો થયાં મારું તન દરિયાની ઉપર એક મુરદાની માફક લટકેલું રહ્યું છે; દર રાત્રે મારામાં પાછો જાન આવતો, અને પાછો તેજ કંગાળ મોતે હું મરી જતો; પણ શોકર અલ્લાહ!

કે મારા માથાને ખાક લાગી છે, અને હવે હું મારા ગુજરેલા આપદાદાઓની સંક્રમાં જવા પામીશ.’

“આવી હયખતનાક હાલતમાં તે કેવી રીતે આવી પડયો હતો, તેનો અહેવાલ મને જણાવવાને, મેં તેને અરજ કીધી, જે ઉપરથી તે બોલ્યો, ‘પચાસ વર્ષો અગાઉ હું એક મોટી હકુમતવાળો ઉમરાવ હતો, અને આલજીરિયા ખાતે વસતો હતો. વેપાર ધંધા વગર ચમનમાં રહી શકું એટલી બધી દોલત મારી પાસે હતી; પણ દિલમાં દોલત વધારવાનો લોભ જાગ્યો, અને વળી બાતે હું બદ ધલતી હતો, માટે જે વધારે દોલત હોય, તો મારા મનની મુરાદ વધારે બર આવે, એવા ખિયાલથી વેપાર કરવાનો મેં એરાદો કીધો, અને તે સખબસર એક વહાણ વેચાતું લઈ સફર કરવાની તમામ તૈયારીઓ કીધી. વાહાણ હંકારવાની થોડા દહાડા અગાઉ આન્ટી નામનો એક ગરીબ દરવીશ, કે જે મક્કાથી હજ કરીને પાછો ફરતો હતો, તેને મેં વાહાણ ઉપર લીધો, અને પછી અમો અમારી સફરે નિકળ્યા; હું અને મારા રફિકો ઘણા તોફાની શખ્સો હતા, માટે પેલા નેક દરવીશની પરહેજગારીની કશી દરકાર કર્યા વગર તેની વારંવાર ઘણી નાલાયક મશ્કેરી કર્યા કરતા હતા, કે જે તે હંમેશાં ઘણી સખુરી સાથે સાંખી જતો હતો અથવા અમોને નરમ ઠપકો આપતો હતો. પણ એક કમનસીબ દિને મેં બહુ શરાબ પીધો, અને તે વેળાએ મારી કોઈ તકસીરને ખાતર તેણે મારી ખરાબ ચાલ બાળે મને ઠપકો આપ્યો. એથી મારો ગુસ્સો ઉશ્કેરાયો, અને મેં તેને નિચે પટકી તેનાં ગળામાં માફં તેજ ખંજર ભોડી દીધું.

“મરતી વખતે તેણે અમોને બદ દોઆ દીધી, કે જ્યાં તુલીક અમારાં માથાને ખાક લાગે નહીં, ત્યાં તુલીક અમોએ નહીં જીવતી કે નહીં મુવેલી એવી બેકરાર હાલતમાં રહેવું. તેની આ લપકીની જરા પણ દરકાર વગર અમો સામા

તેની તરફ હસ્યા લાગ્યા, અને તેને ઉંચકીને દરિયામાં હોમાવી દીધો; પણ હજી તો આમદાદ ન થઈ, તેટલામાં તેની બદ દોઆ ખરી પડી. મારા ખલાસીઓમાનાં થોડાકોએ મારા વાહાણના માલમની સરહારી તળે એક બળવો ઉઠાવ્યો; હું મારા થોડાક નિમકહલાલ નોકરો સાથે તેઓની સામે બલતવારીથી લડ્યો, પણ મારા તમામ નોકરો મારી નજર સામે માર્યા ગયા, અને મારા પગ આગળ મુવેલા પડ્યા. મને તે કંગાળોએ પકડીને સર્વેથી મોટાં ડોલ સાથે એક ખીલો મારી જકડી લીધો, તો જોકે તેઓ પણ સર્વે તેઓને થયલા કારી જખમોથી પછી મરી ગયા; અને એ મુજબ મારું વહાણ જાણે એક મોટી તરતી કબર જેવું થઈ ગયું.

“મારી ચશ્મો ઢંકાઈ ગઈ, મારો દમ બંધ થઈ ગયો. અને મને લાગ્યું, કે હું હવે મરી જાઉં છું; પણ અફસોસ! એ તો માત્ર એક થોડાક વખતની બેહોશી હતી. બીજી રાત્રે બરાબર તેજ વખતે, કે બ્યારે અમોએ તે નેક દરવીશને દરિયામાં હોમાવી દીધો હતો, ત્યારે હું અને મારા રક્ષકો પાછા બીહાર થયા, અને થોડાક કલાકો સુધી અમોને અમારી જીંદગી પાછી મળી. પણ તે શું કામની? અમો બીજાં કશું પણ બોલી કે કરી શકતા નહતા, પણ પેલી હયેબતનાક રાત્રે જે કમનસીબ બનાવ બન્યો હતો, તેજ માત્ર ફરીથી બન્યો.

“અને એ મુજબ અમોને સજા તરીકે તે બનાવ આજ પચાસ વર્ષો થયાં દર રાત્રે બન્યા કરે છે. કોઈ વખતે અમોને ખુદરતી રીતેજ એકાએક ખોટી ઉલટ થઈ આવતી, અને અમો અમારાં તમામ સઢો ચહુડાવી દેતા, એવી ઉમેદમાં કે દરવીશની બદ દોઆ કરતાં કદાચ પવન વધારે જોરમંદ નિવડશે, અને કાંઈ નહીં થશે, તો આખરે વહાણ જોરમંદ નિવડશે, અને કાંઈ નહીં થશે, તો આખરે વહાણ એકુ ખડક સાથે જઈ અથડશે, તોખી અમારો છુટકારો થશે; પણ તોબાહ! અમારા જેવા કમતાલેના

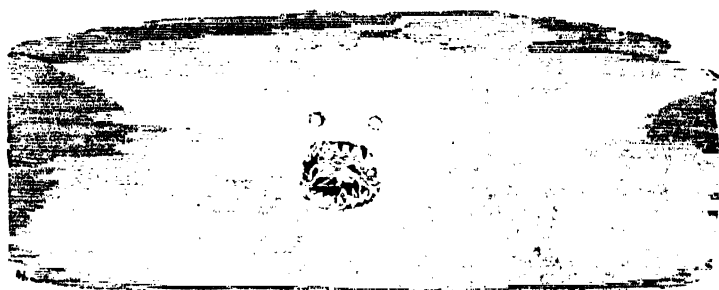
કોઈજ નહશે, કેમકે મોત પણ અમોને ચારી આપવાને બદલે એવી ખરાબ હાલતમાં અમોને મુકી ગયું હતું! પણ શું કરે અદલાહ! આખરે મારી આ કંગાળ જીંદગીમાંથી છુટકો થયો છે; મારાં લોહીની સાથેજ મારી જીંદગી પણ વહી ગઈ છે! મારો છુટકારો કરવા માટે હું ફરીથી તમારો અહેસાન માનું છું. ખોદા તમારો નેગેહબાન થજો! આ તમારાં અહેસાનનો બદલો જો દોલતથી વળતો હોય, તો મારું આખું વહાણ તેમાંના તમામ ખજાના સાથે તમો કબુલ કરો! હું તે મારી ઉપર તમોએ કીધેલી મહેરબાનીના એક નજીવા બદલા તરીકે તમોને બક્ષેશ કરું છું. સલામ!’

“છેલ્લા હરફે તેનાં મોહમાંથી નિકળવાં સાથેજ તેણે પોતાનો જાન મુક્યો. મેં વહાણ ઉપરનો તમામ વેપારી માલ મોટી કિંમતે વેચી નાંખ્યો, અને દાનેશમંદ મુલીને તેની મહેનતનું ઘણું સરખું દામ આપી, થોડાંક માણસો મારી નોકરીમાં લઈ મારાં વતન તરફ હંકારવા માંડ્યું. આ મુજબ ન ધારેલી રીતે એટલો ઝડપથી પાછો ફરવાને લીધે, તથા વળી ટુંક મુદતમાં પુષ્કળ ખજાનો લાવવાને લીધે, મારા બાબે લોકો તરેહવાર ગપાટાઓ ઉરાડવા લાગ્યા.

“તેઓ કેહેવા લાગ્યા, કે શીનખાદ બલાસીએ જણાવેલી નાદર હીરાઓની પેલી ખાણ મારે હાથ લાગી હશે.

“મેં તેઓના બોલવાની કરી દરકાર કીધી નહીં; પણ મારા દાખલા ઉપરથી જેવો એક છોકરો અઢાર વર્ષનો થાય છે, કે બલસોરા શહેરના વેપારીઓ તેને મુસાફરી કરવાને મોકલી દે છે, એવી ઉમેદથી કે તેઓ પણ મારીજ મુવાફેક ખજાનો મેળવવાને નસીબદાર થાય. પણ દુન્યા ઘણી બહોળી છે, અને ખજાનો કમતર છે, માટે જ્યારે પણ મારા જીવાન દોસ્તો દોલતની ખોળમાં

જાય છે, ત્યારે હું કહું છું, 'જે નસિબ સંભળે કોઈ સારી તક હાથ આવે, તો તે ચુકશે ના, પણ તેમાંથી ફાયદો મેળવજો, અને અદલાહનું અહેશાન માનજો; પણ હું મેંશાં યાદ રાખજો, કે સવેથી વધારે કિમતી ખજાનો હિમ્મત અને ખંત છે. આ બે ગુણો ધરાવશો, તો તમોને દુન્યાનો તમામ ખજાનો અને સુખ મળ્યાં એમ સમજજો.' ”

જ્યારે અશમત પોતાની હેકાયત કહી રહ્યો, ત્યારે મુલી બોલ્યો, “ ખોદા શાહેદ છે, જે કે બધાંનું સેવક તો સાફ આવ્યું છે, તોયે જ્યારે હું પેલા બદખખત નાખોદાનો અને તેના મગજમાં થોકેલા પેલા મોટા ખીલાનો વિચાર કરું છું, ત્યારે મારાં હાડેહાડ ધુજે છે. હવે હું સુવા જઈ શકતો નથી, કેમ કે નહીં તો ખાખમાં પણ તે દેખાવ મારી નજરે પડવા વગર રહેનાર નથી.” પછી તે પાંચમા વેપારી તરફ ફરીને બોલ્યો. “ વળી મારા ખ્યારા અબદુલ, જે હવે તમે કાંઈ હેકાયત કહેવાના હોવ, તો તે આજે સાંજનાજ અમોને કહી સંભળાવવી પડશે, કેમ કે આવતી કાલે તો આપણે સઘળા છુટા પડીશું. ચાલ, દોસ્ત ઉલટ પકડ અને કાંઈ એવી દિલપસંદ અને રમુજ વાત અમોને કહી સંભળાવ, કે અમારાં મગજ ઉપરથી પેલાં ભૂતાળવાં વહાણની હેખતનાક વાતનો છાપ વિસરાઈ જાય.”

અબદુલ પોતાને હુકકો ગગડાવતો ગગડાવતો બોલ્યો,
 “ખુબ, હું મારેથી બનતું કરીશ, અને જો છેલ્લી હેકાયતથી
 તમારું દિલ રંજા થયું હશે, તો મારી ખાત્રી છે, કે મારી
 હેકાયતથી તે પાછું ખુશ થશે. હું ચોક્કસ છું, કે મારી વાર્તાના
 મુખ્ય શખ્સ, સૈયદની હિમ્મત, જોર વગેરેનાં દાસ્તાનથી તમે
 ખુશી થયા વગર રહેશો નહીં, કેમકે તેનું માનિતું નામ અને
 તવારીખ આટલાં બધાં વર્ષો વિત્યા છતાં આજે પણ બગદાદ
 શહેરનાં લોકો ખ્યારથી યાદ કરે છે.”

દિલાવર સૈયદ .

બગદાદના મશહુર ખલીફ હાફિઝ-અલ-રશીદનાં વખતમાં બલસોરા શહેર ખાતે એક બાણીતો શખ્સ રહેતો હતો કે જેનું નામ બેનેઝર કરી હતું. લોકો તેને એક અતી સુખી અને દાનેશ-મંદ શખ્સ તરીકે પીછાણતાં હતા. કાંઈ પણ ધંધો રાજગાર વગર સુખથી રહી શકે એટલી હોલત તેની પાસે હતી; તે એટલી કે બ્યારે તેની મોટી ઉમરે તેને ત્યાં એક બેટો પેદા થયો, ત્યારે પણ તેને કશો ધંધો કરવાની જરૂર ન હતી.

“મારા બુદાપામાં મને ધંધો કરવાની શી જરૂર છે?” તેણે એક દિને પોતાના પાડોશીને કહ્યું, “તેમ કરવાથી મને શું ફાયદો હાંસલ થનાર છે? જો કમાયો, તો મારા સૈયદને જરા વધારે હોલત આપી જવી, ને જો નુકસાન થયું, તો તેને વધારે ગરીબ હાલતમાં મારી પછી મુકી જવો, એજ કેની? લાલચ કરવામાં ફાયદો શું? લોકો કહે છે, તે ખરી વાત છે, કે બે જણાંમાં ત્રીજો સેહેલાઈથી સમાઈ શકે છે. મારી ફક્ત એટલીજ ઉમેદ છે, કે મારો બેટો એક નેક અને લાયકીવાળો છોકરો નિવડે, બાકી હોલત તો એને વાસ્તે મારી પાસે પુરતી છે.”

આ મુજબ બલસોરાના બેનેઝરનો વિચાર હતો. તેણે જોકે પોતાના બેટાને એક વેપારીને લાયકની તાલીમ આપી ન હતી, તોયે તેને તેના ધર્મની કેળવણી ઘણી સારી આપી હતી. તેને

એવોજ વિચાર હતો, કે ખેટાઓને પોતાના કરતાં વધારે ખુઝેગોને અને અક્કલમદોને માન આપતાં શિખવવું જોઈએ, અને તે ઉપરાંત તેઓને હિંમતવાન થવા કુવાયદવાળા કરવા જોઈએ. એવો વિચાર ધરાવવાને લીધે તેણે સૈયદને હથિયારો ખેળવાની સારી રવેસે તાલીમ આપી હતી. અને તે સખખથી તે બલસોરાના જુવાનોમાં ઘણા હુશિયાર અને કૌવતમંદ તરીકે જાણીતો થયો હતો, અને તેની પોતાની ઉમરનો કોઈ પણ છોકરો સવારીમાં કે પટા-બાજીમાં તેને મહાત કરી શકતો ન હતો.

અઢાર વર્ષની ઉમરે તેના બાપે તેને મકકે ધર્મની તાલીમ લેવા માટે રવાના કરવાનો વિચાર કર્યો. જ્યારે સૈયદ ત્યાં જવાને તૈયાર થયો, ત્યારે તેના બાપે તેને કહ્યું:—

“મારા ખેટા, મેં તારી લાયકીને માટે હું મેશાં તુંને શાખાશી આપી છે, અને મારી અજમાયશનો લાભ મેં તુંને આપ્યો છે. તારી મુસાફરી જોશું નાણું મેં તુંને આપ્યું છે, પણ હવે એકજ વાત તુંને ચેતાવવાની જરૂર છે, કે જે બાર વર્ષ ઉપર ગુજરેલી તારી વાહાલી નેક માદરને ખાતર તુંને ચેતાવવાની હું મારી ફરજ જોઉં છું, કેમકે તે માદર બાબે તું કશું જાણતો નથી, સાધારણ લોકોની મુવાફેક હું જાદુ માનતો નથી, અને પરીઓ, જીનો, જાદુગરો, દેવો, વગેરે આદમ જાત ઉપર કાબુ ધરાવે છે, તે ઉપર મારો એતેકાદ નથી, પણ તેમ તારી માદર માનતી હતી, અને તેણીને તેઓ ઉપર પુર એતેકાદ હતો. એક દિન તેણીએ મને સોગંદ આપીને એક છુપી વાત કહી, કે જે જો તેણીને ત્યાં ખેટા પેદા થાય, તો તેના શિવાય ખીજા કોઈને પણ ન કહેવાને તેણીએ મને જણાવ્યું, અને તે છુપી વાત એજ હતી, કે તેણી પોતાની બચગીથીજ એક પરી સાથે દોસ્તી ધરાવતી હતી, જે તેણીને ચાહાતી તથા મદદ કરતી હતી. તેણીના એવા લોખા મિજાજ તરફ હું હસ્યો; તો જોકે મારા વહાલા ખેટા, મારે તારી આગળ કબુલ કરવું

નેહએ, કે તારા જન્મ વખતે ચોકસ ચમત્કાર બન્યો હતો, કે જેથી હું ઘણો અભયબ થયો હતો.

“તારા જન્મને દિને આખો દિવસ માર મારનો વરસાદ ગાજવીજ સાથે વરસ્યો, અને આસમાન એવું તો શીયાહુ થઈ ગયું, કે રોશની વગર વાંચી પણ ન શકાતું હતું. બપોરના આશરે ચાર વાગ્યાને શુમારે ઘરની દાસીઓએ આવીને મને ખબર કીધી, કે મારે ત્યાં એક બેટો પેદા થયો હતો. આ ખબર સાંભળીને હું એકદમ તારી માદરનાં ચોરડામાં દોડી ગયો; પણ તેણીની દાસીઓએ મને અંદર દાખલ થતો અટકાવ્યો, અને જણાવ્યું, કે તેઓની બાઈએ ખુદ તેણીઓને પણ ચોરડામાંથી બહાર મોકલી હતી, અને હુકમ કર્યો હતો, કે કોઈને પણ તેણીના ચોરડામાં જવા દેવું નહીં.

“તેઓનાં બોલવાની જરા પણ દરકાર કરવા વગર મેં તેણીના ચોરડાનો દરવાજો ઘણી વખત ઠોક્યો, અને તારી માદરને હાંક મારી બોલાવી, પણ સઘળું શ્રેષ્ઠ; તેણીએ નહીં દરવાજો ખોલ્યો, કે નહીં જવાબ આપ્યો.

“હું હજી તો ફિકરમંદ દિલે ત્યાં ઉભેલો હતો, તેટલાં આસમાન ઘણું જલદી પાછું ખુલ્લું થઈ ગયું; પણ મને ઘણી જે અભયબી લાગી, તે એટલા મોટે હતી, કે નેંકે બલસોરામાં આસમાન ખુલ્લું હતું, તોયે આસપાસ બીજે ઠેકાણે ગાજવીજ અને ઘેરો થયેલો હતો. આ મુજબ હું આસમાન તરફ જોતો ઉભો હતો, તેટલાં તારી માના ચોરડાનો દરવાજો ઉઘડ્યો, કે હું તરતજ અંદર ધસ્યો ગયો, પણ ત્યાં સઘળે ઠેકાણેથી ગુલાબની એવી તો મજબુત ખુશબો નિકળતી હતી, કે તેથી માફ મગજ પણ ફરવા લાગ્યું; પણ તેથી તારી માને તો બાણે કરી અડચણ થતી ન હોય, એમ જણાતું હતું, તેણીએ ખુશ ચહેરે

તને મારા હાથોમાં મુક્યો, અને રેશમની અતિ પાતળી દોરી જેવી સોનાની સુંદર સાંકળી, કે જે તારાં નાબુક ગળાંમાં પહેરાવેલી હતી, તેને છેડે પોચલી એક નાહાની રૂપાંની સીસોડી મને બતલાવી.

“તેણી બોલી, ‘જે નેક પરીને માટે મેં તમોને એક વાર કહ્યું હતું, તે હ્યાં આવી હતી, અને તમારા નાહાના બેટાને માટે તેણીએ આ ભેટ આપી છે.’

“‘ત્યારે શું હમણાં આટલું જલદી આસમાન ખુલ્લું થઈ ગયું, તેથી તે પરીએ કીધું કે ? અને ગુલાબની આ સંપ્ત ખુશબો પણ તેવણ મુકી ગયાં કે ?’ મેં જરા હસીને પુછ્યું.

“પણ તરતજ તારી માદરે પોતાનો હાથ મારાં મોંહ ઉપર મુક્યો, અને મને નહીં હસવાની અર્જ કીધી. તેણી બોલી, ‘પરીએ જાતે ઘણી નરમ દિલની હોય છે, તથા જરામાં ગુસ્સો લઈ ઉઠે છે, અને તેટલા માટે એક પળમાં પોતાની મહેરબાની ફેરવી નાખીને સંપ્ત દિલની થઈ જાય છે.’

“રખે તેણીનું દિલ આજોદે થાય, એવા વિચારથી હું વધુ કાંઈ બોલ્યો નહીં; એ મુજબ અમો વચ્ચે ફરીથી એ બાબે કશી ગોફતેગુ થઈ નહીં, પણ છ વર્ષ વહી ગયા બાદ જ્યારે મારી ખ્યારી ઝંભરાને યાને તારી માદરને એમ લાગ્યું કે તેણી હવે વધુ વખત આ દુન્યામાં રહેશે નહીં, ત્યારે તેણીએ પેલી નાહાની રૂપાંની સીસોડી મારે હવાલે કીધી, અને જ્યારે તું વીસ ઉમ્મરે પુગે, ત્યારે તુને તે આપવાની મને અરજ કીધી. વીસ વર્ષેજ તે આપવાની મતલબ એ, કે તેટલી મુદત સુધી તું મારી પાસેજ રહે. પછી થોડુંકમાંજ તારી નેક માદર આ ક્ષાની દુનિયાથી ઉઠી ગઈ. મારા બેટા, તે પરીની બક્ષેશ આ રહી, જો.” (જુઓ આ પુસ્તકનાં પહેલાં પાનાં ઉપરનું ચિત્ર.) એમ કહી, તેણે એક સુંદર પેટીમાંથી સીસોડી બહાર કહાડી, અને બોલ્યો, “એ કોણની પાસેથી આવી છે, તે બાબે કશો પણ અંદેશો કયાં વગર

મને તે તુને આપવાની જેમ અરજ કરવામાં આવી છે, તે મુજબ હું તે તારે હવાલે કરું છું; વળી તે જે ઉમ્મરે તને આપવાની મને અરજ કરવામાં આવી છે, તે વખતની આગમજથી હું તને તે આપું છું, સખબ કે તું હવે મારી આગળથી જનાર છે; હું ઘણો જઈશ થયો છું, માટે તું મને પાછો આવી મળે, તે આગમજ તો હું મારા વડવાઓની સંક્રમાં જઈ બેસીશ. જેમ તારી મરનાર માદરે આહું હતું, તેમ હું તને પુરેપુરાં વીસ વર્ષ તુલીક હ્યાં મારી પાસે રાખી મુકવાનું દરેસ્ત બેતો નથી, સખબ કે તું એક દુરઅદેશ અને નેક ખસલતનો જવાન છે. તું તારી હમણાંની અઢાર વર્ષની ઉમરમાંજ એક પચીસ વર્ષની ઉમરના મર્દ જેટલું કૌવત ધરાવે છે, અને તેટલા વાસ્તે તને હવે દુન્યામાં આગળ પડવા દેવાની મને આજી ફીકર નથી. મારા બેટા, જા અને મારી ખયર દુવાઓ હંમેશાં તારી ઉપર હોજે ! સુખ અને મુસીબતમાં પણ કોઈ વખત તારા જઈશ બાપને યાદ કરતો રહેજે.”

બલસોરાના બુદા બેનેઝરે આ મુજબ બોલી પોતાના બેટાને જવાની રજા આપી. સૈયદ પોતાના બાપને ઘણી માયાથી મળી ભેટીને છુટો પડ્યો, તોપણ તેને પોતાના બાપથી છુટું પડતાં દિલમાં ઘણું લાગ્યું. તેણે પેલી પરીવાળી સીસોડી સાથની સોનાની સાંકળી ગળામાં ઓળવી, અને પછી ઘોડા ઉપર સવાર થઈ જે જગ્યાએ વણુજર પોતાની મુસાફરી શરૂ કરવા આગમજ લેગી મળનાર હતી, ત્યાં જઈ ઉભો. ઘોડાજ વખતમાં આખી વણુજર જમા થઈ. તેમાં સઘળાં મળી એંસી ઉટો, અને એક સોથી પણ સવારો હતા. આખરે વણુજરને કુચ શરૂ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો, અને એક કલાકમાં તો સૈયદને બલસોરાના દરવાજાઓ વટીક દેખાતા બંધ થયા, કે જે શહેરમાં ઘણાં વર્ષો તુલીક પાછું ન ફરવાનું તેનાં નસીબમાં લખાયલું હતું.

કોઈ દીન બહાર મુસાફરી કરવા ગયલો નહીં, એટલે સ્તાની

મળાડ, નવું નવું જોવાનું, અને નવાઈના દેખાવો, વગેરે હજારો આખરો, કે જે તેણે પેહેલીજ વખત જોઈ, તેથી સૈયદનું ધ્યાન થોડાક દિવસો તુલીક તો રોકાયલું રહ્યું, પણ જ્યારે તેઓ સર્વે રેતીનાં રણમાં દાખલ થયા, અને રેતીને રેતી શિવાય ખીભું કશું નજરે ન પડ્યું, ત્યારે સૈયદનું મગજ ખીભ ખીભ બાબદો ઉપર ભમવા લાગ્યું, કે જે સર્વેમાં તેના બાપે કહેલી પરીની વાતે તેના મગજ ઉપર વધારે અસર કીધી હતી. તેણે તરતજ પેલી નહાની સીસોડી બહાર કહાડી, તેને ઘણી અજાયબી સાથે ફેરવી ફેરવીને જોવા લાગ્યો, અને પછી તે વગાડવાની કોશિશ કીધી; પણ તે તમામ ફેાકટમાં! સબળ કે તેમાથી જરા પણ અવાજ નિકળ્યો નહીં! માત્ર શોભિતી પણ હલકી કિમતની એક ચીજ છે, એમ મનમાં ધારી, તે તેને પાછી અંદર મુકી, તો જો કે તેની માદરના ભેદ ભર્યા બોલો તે ભુલી ગયો ન હતો. પોતાની બચપણમાં તેણે ઘણી વખત પરીઓ અને જાદુગરોને લગતી હેકાયતો સાંભળી હતી. પણ તે કોઈ પોતાના લાગતા વળગતાના સંબંધમાં તે ન હતી, પણ હંમેશાં તે કોઈ દુરની જગ્યા અને ઘણા આગળા વખતને લગતી હોવાથી તે ઉપર તેણે કાંઈ ધ્યાન આપ્યું ન હતું, અને તે એમજ ધારતો હતો, કે તલેસમ અને જાદુના દહાડાઓ હવે વહી ગયા છે, તથા પરીઓ આદમ જાતની મુલાકાતે આવતી હવે બંધ થઈ છે.

સૈયદ જવાન અને ખુબસુરત હતો, અને જો કે તેની ઉમર ફકત અઠારવર્ષની હતી, તોયે તેનો દેખાવ મર્દાનગી ભરેલો હતો. વળી તેનો પોશાક તેને છાજતો હતો, અને ઘોડેસવારીમાં તે ઘણો હુન્નરમંદ હતો. આ સર્વેને લીધે તેની વણજારમાંના સાથીઓનું તે હંમેશાં પોતાના તરફ ધ્યાન ખેંચતો હતો. તેઓમાંનો એક જઈફ મર્દ ખીજાઓ કરતાં તેની તરફ વધારે માયા રાખતો હતો, અને સૈયદની ચંચળાઈથી તથા તેના અદબથી તેની ઉપર ઘણો ખુશ

થતો હતો. સૈયદ અને તે બુનેર્ગ શખ્સ હંમેશાં કાંઈને કાંઈ બાબદ ઉપર ગોફતેશુ કર્યા કરતા હતા, જે ઉપરથી એક દિન સૈયદ તેને પોતાના મગજમાં ઘેરાયા કરતી જીન પરિચાંઓને લગતી બાબદ વિષે પુછ્યું. તેણે તેને સવાલ કર્યો, કે તે જીન પરિચાંઓની હૈયાતી બાબે માનતો હતો કે નહીં.

આ ઉપરથી તે અધક મદ્ બોલ્યો, “મેં પોતે તો કોઈ દહાડે પણ કોઈ પરીને કે જીનને જોયાં નથી, તોયે તેઓ બાબે મેં ઘણી સત્તાવાર વાતો સાંભળી છે, કે જેથી તેઓની હસ્તી દરેક જણ કબુલ રાખે, એમાં કશી નવાઈ નથી. પછી તેણે સૈયદને જીન પરિચાંઓ બાબે ઘણીક વાતો કહી સંભળાવી. હવે તેને ચોક્કસ લાગ્યું, કે તે પણ કોઈ નેક પરીના આશરા તળે હતો, કે જેણીએ તેને માટે પેલી રૂપાંની નાહાની સીસોડી આપી હતી, કે જેથી કોઈ જરૂરની વખતે તે તેણીની મદદ માંગી શકે.

આખી રાત બાબમાં મોટા મોટા કિસ્સાઓ, જીન પરિચાંઓવાળા મહેલો, હવામાં ઉડતા ઘોડાઓ, કલ્પિત ઉડતા સરપો, વગેરે દેખાવા તે જોતો, પણ બીજે દિને સહવારના તેમાંનું કશું પણ તેનાં જોવામાં આવતું ન હતું. એક દિવસે વણબરે આખો દહાડો કાંઈ પણ હરકત વગર પોતાની કુચ ચાલુ રાખી, પણ તેટલાં રણને છક દુરને છેડેથી એક ધાબું જેવું દેખાયું. કોઈ તેને રેતીનો ટેકડો કહેતું, તો કોઈ તેને વાદળું કહેતું; પણ સૈયદનો અધક દોસ્ત, કે જેણે આગળ ઘણી વખત રેતીનાં રણમાં મુસાફરીઓ કરી હતી. તેણે જણાવ્યું, કે તે તો તેઓની ઉપર ધસી આવતી ઘોડેસ્વાર અરબોની એક ટોળી હતી. આ સાંભળીને વણબર માંહેલા તમામ મરદો પોતાનાં હથિયાર લેવાને તરત દોડ્યા; એરતોને અને સામાનને વચમાં મુક્યાં. અને એ મુજબ બચાવને માટે દરેક રીતની તૈયારીઓ કરી રાખવામાં આવી. હવે તેઓની નજરે ઘોડેસ્વારો તથા તેઓના નેજાઓ પડ્યા; અને

તરતજ પછી એક તુફાનની ઝડપે તેઓએ ઢોડી આવીને વણબર ઉપર હુલો કયો.

મુસાફરોએ ઘણી બહાદુરીથી પોતાનો બચાવ કર્યો, પણ લુટારાઓની સંખ્યા ચારસોથી પણ વધુ હતી; અવલમાં તેઓએ વણબરની ઉપર તીરોનો વરસાદ વરસાવ્યો, કે જેથી ઘણાક મુસાફરો માર્યા ગયા, અને ત્યાર બાદ તેઓએ નેજાથી હુમલો કર્યો. એવે બારીક વખતે આપણા પહેલવાન સૈયદ, કે જે સૌ કરતાં વધારે બહાદુરીથી લડતો હતો, તેને પોતાની સીસોડી યાદ આવી; તેણે તે લાગલી બહાર ખેંચી કહાડી, અને પોતાથી બને એટલી જોરમાં તે ડુકવા માંડી, પણ તેમાંથી કશો પણ અવાજ ન નિકળ્યો. એથી નારાજ થઈને તેણે તે પાછી મુકી દીધી; પણ તરતજ તેને નવું કૌવત આવેલું લાગ્યું, અને ઘણા ગુસ્સાભરે તેણે પોતાની કમાન હાથમાં પકડી, મારવું કે મરવું, એવા ધરાદાથી લુટારાઓ માંહેલો એક, કે જેણે બીજાઓ કરતાં વધારે ભપકાદાર પોશાક પહેરેલો હતો, તેની તરફ એવા તો જોરથી તીર તાંકયો, કે તેનું બદન આરપાર વીંધી નાખ્યું!

આ જોઈ સૈયદનો જઈફ હોસ્ત પોકારી ઉઠ્યો, “અસ્તગફર-અલ્લા ! અય જવાન, તેં એ શું કર્યું ? હવે આપણી સર્વની આખેરી આવશે !” અને તેનું આ મુજબ બોલવું ઘણું જલદી ખરું પડેલું જણાયું, સખબ કે જેવો પોતાના સરદારને માર્યો ગયલો જાણ્યો, કે આખી લુટારૂ ટોળીએ એક દેહેશતનાક પોકાર ઉઠાવ્યો, અને પછી વણબર ઉપર એવો તો ગુસ્સા સમેત હુમલો કર્યો, કે જે થોડાક મુસાફરો ટકી રહ્યા હતા, તેઓ પણ હારી ગયા. સૈયદની ઉપર પાંચ કે છ અરબોએ સામટો હુમલો કર્યો, પણ તેણે પોતાનો નેજો ઉઠાવી, ઘણી બહાદુરી અને ચલાકીથી તેઓને દુરના દુર રાખ્યા; એટલુંજ નહીં પણ તે માંહેલા બે જણને તેણે જખમી કીધા, પણ તેટલાંજ એક આંચકા સમેત

તે પોતાના ઘોડા ઉપરથી તુટી પડ્યો, સખળ કે બ્યારે તે લડતો હતો, ત્યારે એક લુટારાએ પોતાનો કમંદ તેની ગરદનની આસપાસ ફેંકી તેને બંદીવાન બનાવ્યો હતો. સૈયદ આ બંદમાંથી છુટવાને ઘણાંખી ફાંફાં માર્યા, પણ શેકટ. જેમ જેમ તે છુટવાને વધારે કોશેશ કરતો, તેમ તેમ તેની ગરદન ઉપરનો ફાંસો વધારે મજબુત થતો જતો હતો. આ મુજબ તેની ગમે એટલી બહાદુરી અને કૌવત છતાં બિચારો સૈયદ તેના દુશ્મનોના હાથમાં જીવતો કેદ પકડાયો.

આખી વણતર માહેલાં થોડાંકો માર્યા ગયાં હતાં, અને બાકીનાઓને બંદીવાન કરવામાં આવ્યાં હતાં. હવે સઘળા અરબો, કે જેઓ જુદી જુદી લુટારૂં ટોળીને લગાતા હતા, તેઓ પોતાની લુટ તથા પકડાયેલા બંદીવાનો પોતપોતામાં વહેંચી લેવા લાગ્યા. જે ટોળીને લાગે સૈયદ આવ્યો હતો. તેઓએ તેના મુશ્કા બાંધ્યા અને પછી તેઓએ પોતાના મથક તરફ કુચ શરૂ કરીધી. પગથી માથાં સુધી હથિયારબંધ થયેલા ચાર સિપાહો તેની આસપાસ ચાલતા હતા. કે જેઓ તેની તરફ વારંવાર ગુસ્સાભરી ચશ્મેથી જોતા, તથા તેને બેહુદ ગાળો દેતા હતા. આ ઉપરથી સૈયદને લાગ્યું, કે તેણે જે શખસને મારી નાખ્યો હતો, તે મોટા દરજ્જાનો ધણી, યા કોઈ શાહુબંદો હોવો જોઈએ.

ત્રણ દિવસો સુધી આ મુજબ ઘણી કંટાળા ભરેલી મુસાફરી કર્યા પછી જે વખતમાં માત્ર ઘોડાઓને થાક આપવાનેજ તેઓ થોબતા હતા, તેઓ ઝાડપાન અને તંબુઓવાળી એક જગ્યાએ આવી પોહોંચ્યા. અરતો અને બચ્ચાંઓનું એક ટોળું તેઓને ભેટવાને ભારે ખુશાલી સાથે સામેથી આવ્યું, પણ લુટારાઓએ તેઓને ફક્ત એકજ હરફ કહેવાથી તેઓની ખુશહાલી ઉડી ગઈ, અને દરેક જણ મોટે સાદે માહેતમ કરવા પડ્યું; દરેક જણ સૈયદ ગમ ગુસ્સાની નજરથી જોવા લાગ્યું.

સંકલે હાથો તેને મારવાને ઉંચકાયા, અને દરેક જણ તેને ગાળો અને બદ દુવાઓ દેવા લાગ્યું. તેઓ બોલ્યા, “શું? આ નાપાક કુતરાએ આપણા બહાદુરમાં બહાદુર બુલંદ દરજ્જેના આલમાનઝારને મારી નાખ્યો? એને જરૂર મારી નાખી, એનું ગોસ્ત કોહોળાં કુતરાંને ખવાડી દેવું જોઈએ છે.” ત્યાર પછી બખ્ષે બંદીવાનોને સાથે બાંધીને છુટા છુટા તાંબુઓમાં વેહેંચી નાખવામાં આવ્યા, પણ ફક્ત સૈયદનેજ એકલો એક સૌથી મોટા તાંબુમાં લઈ જવામાં આવ્યો, કે જ્યાં ઘણા ભપકાદાર લેખાશવાળો એક ઝંઘડું મદ્દ બેઠેલો હતો. સૈયદને અંદર દાખલ કરવા પછી તે બોલ્યો, “ઝોરોની માહે-તમથી, અને તમે લોકોના દિલગીર ચેહેરાથી મને લાગે છે, કે કાંઈ આફત આવી પડી છે. મારો બેટો—” હજી તો તે એટલું બોલ્યો નહીં, તેટલાંજ તમામ જણાં પોકારી ઉઠ્યાં, “હવે વધુ વખત આ દુન્યામાં નથી, અને આ રહ્યો તેનો ખુની! નામવર સલીમ, હુકમ કરમાવો, કે કેવી રીતે એને મારી નાખવો? એને તીરાથી વીંધી નાંખી એક કુતરાને મોતે મારવો, કે એને ફાંસી દેવો, કે બે ઘોડાઓની વચ્ચે બાંધીને એને જીવતોજ ચીરી નાખવો?”

આ ઉપરથી સલીમ સૈયદ તરફ બહુ ગુસ્સાથી જોયું, કે જે બિચારો આ સઘળો વખત ચુપ પણ હિંમતથી ઉભો રહી સઘળું સાંભળ્યા કરતો હતો, અને પછી બોલ્યો, “અયે કંગાળ શખ્સ, તું કોણ છે? મારા બેટાના ખુની, મારી ખાતરી છે, કે તેં તેને એક નીચ ખુનીની મુવાજેક દગાથી ઠાર કર્યો હશે, બાકી હું નહીં ધારતો, કે તું તેની સામે આવીને લડવાની હિંમત કદી પણ કરે. જરૂર તેં તેની પીઠ પાછળથી તેને વીંધી નાંખ્યો હશે.”

સૈયદ—નહીં, અને નહીંજ. હું તેની સાથે સામ સામી

લડ્યો, અને તે પણ જ્યારે તેને હાથે મારી સાથના આઠ જણાને માર્યા ગયેલા જોયા, ત્યારેજ.

સલીમ—શું એ રાસ્ત કહે છે?

આ ઉપરથી એક સિપાહે જવાબ દીધો, “હા સાહેબ, એ તો એ રાસ્તજ કહે છે.”

આ સાંભળીને એક બહાદુર લડવૈયાઓને છાજતી હિમ્મત રાખીને પોતાનો ગમ દાખી સલીમ બોલ્યો, “જે એમજ હોય, તો જેમ આપણે એની તરફ વરત્યા છીએ, તેવીજ રીતે એ પણ આપણી સાથે વરત્યો છે. એક દુશ્મન કે જેણે એની ઉપર હુમલો કર્યો, તેની સાથે એ લડ્યો, અને તેમાં તે એને હાથે બેળાન થયો. ખબરદાર, તરત એને બંદમાંથી છુટો કરો.”

આ હુકમ સાંભળીને તમામ આરબો પોતાના સરદાર તરફ અભયબીથી જોવા લાગ્યા, અને તેનો હુકમ બળવવાને બાણે આનાકાની કરતા હોય, એમ જણાયા. તેઓ માંહેથી એક બોલ્યો,

“સાહેબ, શું આપના ખેટાનો ખુની છુટી જાય? જો એમ અમો જાણતો તો મયદાનમાંજ એનો જીન લેતો!”

સલીમ—નહી, ખખરદાર, એને કોઈ મારે નહીં. હું એને મારી નજદીક મારા નોકર તરીકે રાખીશ, મારે ભાગે આવેલી લુટના એક હિસ્સા દાખલ હું એની ઉપર મારો દાવો કરું છું.

સૈયદ આ જઈક શખ્સનું આવું મોટું દિલ જોઈને એટલો તો ગાફેલ બની ગયો, કે તેનું અહેસાન વટીક માની શક્યો નહીં; તેણે પોતાનો ઉપકાર જાહેર કરવા, તથા પોતે તેનો એક તાબેદાર છે, એમ જણાવવા માટે ઘુંટણ મરડિયે પડીને સલીમનો હાથ લઈ તે ઉપર ખોસો લીધો. આ સઘળો બનાવ જોઈ, દરેક જણ તાંબુમાંથી બડબડતું નિકળી ગયું; અને ખુદા સલીમનો હુકમ જ્યારે બહાર ઉભેલી ચારતો અને બચ્ચાંઓને જણાવ્યો, ત્યારે તેઓ સર્વે જણાં દુઃખનો પોકાર મારવા લાગ્યાં, અને ખુમો પાડવા લાગ્યાં, કે જો સલીમ નહીં, તો તેઓ પોતે આલમાનઝારનું વેર લેશે.

બાકીના કેદીઓને જુદીજુદી ટોળીઓના કુટુંબોમાં વેહેંચી નાખવામાં આવ્યા. તેઓ માંહેલા કેટલાકો નાણાંની રકમો આપીને પોતાનો છુટકારો મેળવનાર હતા, જ્યારે બીજાઓ જેઓ પાસે પૈસા ન હતા, તેઓને શુલામ તરીકે જમીન ખેડવા કે ઢોરો ચરાવવાના કામ ઉપર લગાડવામાં આવ્યા. આ બિચારા કમ-નસીબોમાંનાં કેટલાકો જેઓ એક વાર પોતે દશ શુલામો ધરાવતા હતા, તેઓને હવે પોતાને એક નીચ શુલામ તરીકે કામ કરવાની ફરજ પડી.

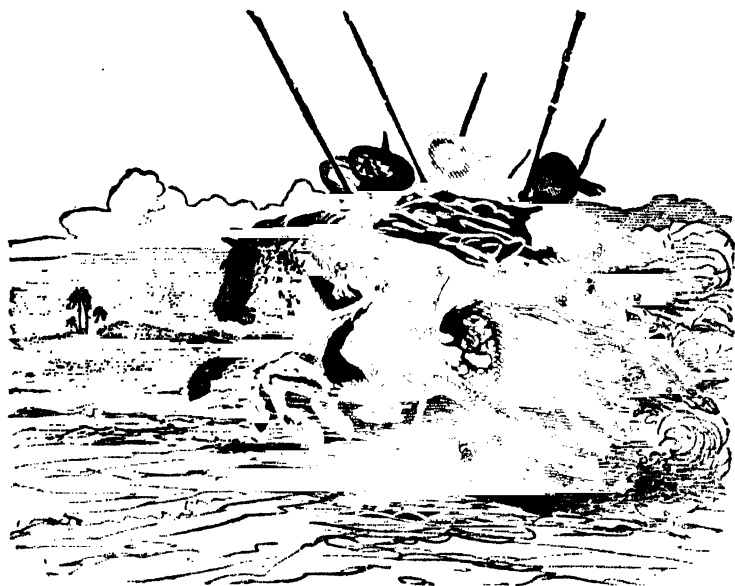
પણ સૈયદનો હાલ તો ઉપલાઓ કરતાં તદ્દન જુદોજ હતો. ખોદા માલુમ તેના ખુબસુરત દેખાવથી, યા તેની અમીરી દબાવથી

કે કોણ જાણે પેલી પરીની છુપી મહેરબાનીથી સલીમ તો તેની ઉપર દિવાના જેવો બની ગયો હતો, અને તેને પોતાનાજ તંબુમાં એક ગુલામ તરીકે નહીં, પણ પોતાના એક બેટાના જેટલી માયા સાથે રાખ્યો હતો. એટલું છતાં બીજાઓનો તેની તરફનો કોઈ જરા પણ ઓછો થયો ન હતો. જો તે તંબુમાંથી જરા છાવણીમાં અહીં તહીં ફરતો, તો દરેક જણ તેને દરેક ગમથી ધમકી આપતું, અને ગાળો દેતું, એટલુંજ નહીં, પણ વળી કેટલીક વાર તો તીરો વટીક તેનાં માથાં આગળથી પસાર થતા હતા. આ તીરો મારનાર કોણ છે, તેઓને શોધી કાઢાડવાને સલીમ ઘણીબી કોશેશ કીધી, પણ ફાકટ, કેમકે આખાં ટોળાંએ તેની સામે એકસંપ કીધો હોય, એમ લાગતું હતું. આ ઉપરથી સલીમ એક દિને સૈયદને કહ્યું, “સૈયદ, તારા હાથોથી મેં જે મારો બેટો ગુમાવ્યો છે, તેને બદલે તુનેજ મારા બેટા તરીકે મારી પાસે રાખવાની ઉમેદ હું રાખતો હતો, પણ તે ઉમેદ ખર આપે, એમ મને લાગતું નથી. લાઈલાહ—ઇલ્લાહ! હું રાસ્ત કહું છું, કે મારા જેવો એક ખુદો, બીજાઓથી તારી પુરેપુરી ચોકસી રાખી શકે એમ નથી, એટલા માટે મેં તુને મારા કેટલાક નિમકહલાલ સીપાહીઓની તકેદારી તળે તારે વનન પાછો સહીસલામત મોકલી આપવાનો એરાદો કીધો છે.

સૈયદ—મારા મહેરબાન સલીમ. હું રાત દિન તમારું અહેસાન દિલમાં યાદ કરી તમોને દોવાઓ દઉં છું, પણ આ જગ્યાએ આપ શિવાય બીજું એવું કોઈબી નથી, કે જેની ઉપર મારો એતેબાર હોય, સખબ એક વાર જો હું આપની નજર આગળથી દુર થયો, તો જરૂર તેઓ રેતીના રણમાં મારું ખુન કરવાના.

સલીમ—હું તેઓને કસમ આપીને પછી તારી સાથે મોકલીશ, અને તું જાણે છે તો ખરો કે આરબો પોતાના કોલ તરફ ઘણા સારા હોય છે. એક વાર લીધેલા કસમ તેઓ બીજી દરેક બાબદો કરતાં પણ પાક ગણે છે.

ત્યાર બાદ સદીમે સૈયદને માટે એક તેજ ઘોડો અને હથિયારો તૈયાર કરાવ્યાં, અને ત્યાર પછી પોતાના સેપાહો માંહેલા પાંચ ઘણા બહાદુર સેપાહોને તેણે પસંદ કીધા; સૈયદનો બાન નહીં લેવો, અને તેને દરેક રીતે માન આપવું, એવા કસમ તેઓને

આગીને તેઓની સાથે સૈયદને રવાના કર્યો. છુટા પડતી વેળા બુઢા સદીમે સૈયદને બગલગીરી કીધી, અને પોતાને હાથે તેને મોટું નુકસાન થયલું છતાં, એવી તે જઈક શખ્સની માયા જોઈને જવાન સૈયદ છુટા પડતી વેળા પોકેપોક રડ્યો.

અવલ તો પેલા પાંચે આરબોએ સૈયદની બાબુમાં દિલગીર દેખાવે સવારી કર્યા કીધી, અને તે ઉપરથી સૈયદને લાગ્યું, કે તેઓ પોતાના પાક કોલ મુજબ પોતાની ગમે એટલી નામરજી છતાં વરતતા હતા. ત્રીજે દિને તેણે તેઓને તેઓની પોતાની નહીં, પણ એક બીજી જગ્યામાં આપસ આપસમાં ગોફતેગુ

કરતા સાંભળ્યા, કે જે ઝખાન મેહેરખાન સલીમે ઘણી મહેનત લઈને તેને થોડી ઘણી શિખવી હતી. તેઓની ગોફતેશુ સાંભળી તે મનમાં ગભરાવા લાગ્યો.

પહેલો સવાર ખોલ્યો, “આ એજ તે જગ્યા છે, કે જ્યાં આપણે વણજાર ઉપર હુમલો કર્યો હતો, અને આ એજ તે જગ્યા છે, કે જ્યાં આપણો બહાદુરમાં બહાદુર સરદાર આવા એક જવાન છોકરાને હાથે માર્યો ગયો.

બીજો સવાર—અને અઢાહ-નાલક! લગ્નાનત હોજો આપણી ઉપર, કે તે કે જેણે જાન લીધો છે, તે હજી જીવતો અને છુટો ફર્યા કરે છે, અને તે પણ આપણી નજર સાંમે! ખુદા સલીમ તો જાણે પાછો બચ્યું થતો જાય છે.

ત્રીજો સવાર—પણ જો વેર લેવાને બાપ ચુકે, તો દોસ્તોએ તે કામ બજાવવું જોઈએ. હ્યાં આ એજ જગ્યાએ, આપણાં લોકોની અસલ રસમ મુજબ એનો જાન લેવો ઘટે છે.

ચોથો સવાર—પણ આપણે ખુદા આગળ એને મારી ન નાખવાના કસમ લીધા છે, તેનું કેમ?

પાંચમો સવાર—હા, ખરી વાત છે, અને તેટલા માટે એને જીવતો રાખવોજ જોઈશે.

ત્રીજો સવાર—ખુદા સલીમ દાનેશમંદ છે, એ બધું ખરું, પણ આપણે લીધેલા કસમનો એક બીજોજ ઇલાજ કરીશું. આપણે ફકત એને મારી નહીં નાખવાના સોગંદ લીધા છે, પણ આપણને ગમે ત્યાં એને નહીં લઈ જવાના કાંઈ આપણે સોગંદ ખાધા નથી, માટે આપણે એને મારી નાખીશું નહીં, પણ ફકત એના મુશ્કા બાંધી હ્યાંજ પડતો નાખીશું, કે જેથી આફતાબનો બાળી નાખતો તાપ, તથા ફાડી ખાનારા જાનવરો એને હ્યાંજ પુરો કરી મુકશે, અને એ એની લાયક સજાએ પોહાંચશે.

જેવા સૈયદે આ સખુનો સાંભળ્યા, કે તે પોતાના ઘોડાને કાંટા મારી તે જંગલની અંદર એક પક્ષીની માફક નહાસી ગયો. પોતે જે ગોફતેશુ કીધી હતી. તે સૈયદ સમજ્યો હતો એમ જ્યારે તે પાંચે લુટારાઓએ બાણ્યું, ત્યારે તેઓ થોડોક વખત સુધી ગભરાઈને ઉભા રહી ગયા; પણ પછી વધુ વખત થોડા વગર તેઓ બે ટોળીમાં વહેંચાઈ ગયા, અને પછી સૈયદની પુઠે લાગ્યા. રણથી કમનસીબ સૈયદ કરતાં તેઓ વધારે માહીતગાર હતા, માટે તેઓ માંહેલા બે સવારો અવલ તો સૈયદની આગળ નિકળી ગયા, અને સામેથી તેનો રસ્તો રોક્યો. સૈયદ તરત પોતાને રસ્તો છોડી એક બાજુ તરફ ફરી જવાની કોશેશ કીધી, પણ ત્યાં તો બીજા બે સવારો તૈયાર હતા, અને પાંચમો તેની પુઠે હજી દોડતોજ હતો. તેનો બન નહીં લેવાને તેઓએ સોગંદ લીધેલા હોવાથી તેઓ પોતાનાં હથિયારો સૈયદ ઉપર વાપરી શક્યા નહીં, માટે તેઓએ પોતાના કમંદ કહાડી તેને તેના ઘોડા ઉપરથી નીચે પાડી નાખવાની કોશેશ કીધી, અને તેમાં ફત્તેહ પામ્યા. પછી તેઓ બિચારા બદબાષ સૈયદની ઉપર દિવાનાઓની માફક તુટી પડ્યા; તેને પોતાના નેજના લાકડાના હાથાઓથી સારી પેઠે ઠોક્યો, અને ત્યાર બાદ તેના હાથ પગો મજબુત બાંધીને ગરમ રેતીની ઉપર નાંખ્યો.

સૈયદ તેઓને તેની ઉપર રહેમ કરવાની અરજ કીધી, લીધેલા કસમ યાદ દેવડાવ્યા, અને પોતાની પાસે જે નાણું હતું, તે પોતાના છુટકારા માટે તેઓને આપી દેવાને જણાવ્યું, પણ તમામ ફેફટમાં; તેની તમામ કબુલાતો, આજીજી, અને પોકારોએ કશી પણ તેઓ ઉપર અસર કીધી નહીં, પણ આલમાનઝાર તરફથી આ કીનો લેનારાઓ ઉલટા તેની તરફ હસ્તા લાગ્યા, અને પછી પાછા સવાર થઈ તેઓ મારતે ઘોડે ત્યાંથી નિકળી ગયા. થોડીક પળ સુધી બિચારા સૈયદ તેઓના ઘોડાઓનાં પગલાં

સાંભળ્યાં, અને પછી તમામ ચુપ થઈ ગયું. તેણે ચોક્કસ ધાર્યું, કે તે હવે ત્યાંજ માર્યો જશે. તેને પોતાના જઈક બાપ બાબે અદેશો લાગ્યો, કે બિચારો હવે પોતાના બેટાને ફરી કદી પણ બેવા પામશે નહીં. ત્યાર બાદ તેને પોતાને માટે વિચાર આવ્યો. આહા ! કેવો તે પોતાની ભરજવાનીમાં એક કંગાળ મોતે મરી જશે ! રેતીનાં રણમાં ભુખો પ્યાસો અને વળી વધારે હેબતનાક તો એ, કે ભુખ્યાં જાનવરોના દાંતો તેના ફાડીને ટુકડે ટુકડા કરી નાંખશે !

તપતા આક્રતાબનાં ગરમ કિરણો તે બિચારા જવાનનાં માથાંને બાળી નાખતા હતા. તેણે બહુ મુસીબતે ઉંઘા થઈ જવાની કોશેશ કીધી, અને તેમ કરતાં પેલી બહુધ સીસોડી તેના પોશાકમાંથી બહાર નિકળી પડી. આ સીસોડી જતાંજ તેને કાંઈક ઉમેદ આવી, અને તે પોતાનાં મોઢામાં લેવાની કોશેશ કરતાં તે તદ્દન થાકી ગયો; આખરે તેમાં તે ફત્તેહ પામ્યો. પણ યા અલ્લાહ ! તેમાંથી જરા પણ અવાજ નિકળ્યો નહીં. એથી તે તદ્દન નાઉમેદ થયો, અને તેમાં કશો પણ તલેસમ નથી, એમ મનમાં વિચારવા લાગ્યો. આખરે નાઉમેદીથી, થાકથી અને આક્રતાબના તાપથી તે બેહોશ થઈ ત્યાંજ પડ્યો.

આ મુજબ ઘણાક કલાકો બેહોશીમાં પસાર થઈ ગયા પછી તેની બાજુમાં કાંઈ અવાજ સાંભળવાથી તે હોશમાં આવ્યો, અને જાણે કોઈ તેનું ખભું પકડીને હલાવતું હોય એમ તેને લાગ્યું. તે સમજ્યો, કે જંગલી જાનવરો તેની ઉપર હુમલો કરતાં હશે, એમ ધારી તેણે દેહદેશતથી એક ખુમ પાડી. પણ પાછું ધીરજથી તપાસતાં તેને આદમના અવાજે સાંભળ્યા, અને એક શખ્સને તેનાં બાંધમાંથી તેને છુટો કરતો જોયો; વળી તેણે કોઈને બોલતો સાંભળ્યો, “હજી એ જીવતો છે, પણ દિવાનો થઈ ગયો છે, અને આપણને દુશ્મન તરીકે ગણે છે.”

આ મુજબ બોલતો સાંભળવાથી સૈયદ પોતાની ચશ્મો ફેરવી, અને પોતાની સાંમે એક ઠીંગણાં પણ અતી માટેલા શખ્સને ઉભેલો જોયો. તેનો ચહેરો લોહીયાર, અને ચશ્મો નાહાની હતી, તથા તેને એક લાંબી દાઢી હતી. આ શખ્સે માયાથી સૈયદ સાથે ગોફતેયુ કરવા માંડી, તેને જમીન ઉપરથી ઉઠાડીને ઉભો કરીધો, અને તેને ખોરાક પાણી આપ્યાં, કે જેની બિચારા સૈયદને ઘણી જરૂર હતી. જ્યારે તે ખાધપીને આસુહો અન્યો, ત્યારે તેણે સૈયદને જણાવ્યું, કે તેનું નામ કાલુમ બેગ કરી હતું, અને તે બગદાદનો એક વેપારી હતો; તે શાલો, ખુરખાઓ, વગેરે ઓરતોના લેખાશને લગતો બીજો માલ વેચતો હતો; તે બીજે ગામ પોતાનો માલ વેચીને રણમાંથી પસાર થઈ જતો હતો, તેટલામાં તેણે સૈયદને હાથ પગ બાંધેલો રેતીમાં અર્ધા મુવેલા જેવો જોયો; આ દેખાવથી તેને રહેમ આવી, અને પોતાથી બનતું કરી તેને પાછો હોશમાં લાવ્યો. અગર જો તે વેપારી ત્યાં તેની મદદે આવી પહોંચ્યો ન હતો, તો જરૂર પોતે એક કુંગાળ મોતે મરી જતો, એટલા માટે સૈયદે તેનો પોતાના ખરાં દિલથી આભાર માન્યો, અને તે અહેસાન જાહેર તુલીક તે ન વિસરશે, એમ તેણે તે વેપારીને જણાવ્યું. કાલુમ બેગ સૈયદને પોતાની સાથે બગદાદ શહેર તરફ જવાની ફરમાસ કરીધી. એમ કરવાથી જો કે સૈયદ જ્યાં જનાર હતો, તેથી ઉલટીજ ગમ જવું પડતું હતું, તોયે સૈયદે તેની માગણી કબુલ કરીધી, અને હવે તેઓએ બગદાદ તરફ ચાલવા માંડ્યું. કાલુમ બેગ ઘણો અખાનદરાઝ શખ્સ હતો, માટે તેણે રસ્તામાં સૈયદની આગળ બગદાદના નામીયા ખલીફ હાફ્ત-અલ-રશીદ બાબે તરેહવાર વાતો કરવા માંડી. તેણે તેના ધનસાફની, તેની દુરઅહેશીની, તેની માયાની, વગેરે ઘણીક બાબતો દાખલા સાથે કહી સંભળાવી. તે બોલ્યો, “લોકો કહે છે, તેમ તે ખરેખરજ એક અબ્બયબી ભરેલો મદદ છે. તે રાત્રે ફકત બે

કે ત્રણ કલાકોથી વધારે વખત સુતો નથી. તેને તેના બાળે ઘણી માહેતી છે, સખળ કે તેનો ખાસગી મશરૂર, મારો પિતરાઈ થાય છે. રાત્રે સુવાને બઢલે તે બુદ્ધા બુદ્ધા લેખાશોમાં આખાં શહેરમાં ફરતો ફરે છે, અને એ રીતે ત્યાં બધો કારભાર બરાબર ચાલે છે કે નહીં, તેની ખુદ પોતે તપાસ રાખે છે. આ સખળને લીધે બગદાદના રહેવાસીઓ પારકાઓ તરફ જેટલા અદબથી વરતે છે, તેટલાં અદબથી બીજાં કોઈ પણ શહેરના લોકો વર્તતાં ન હશે; સખળકે ગરીબમાં ગરીબ દેખાતો અરબ પણ કદાચ નામવર બલીફ પોતે હોય, અને જો તે નામવરને માલમ પડે, કે તે રહેવાસી જરા પણ બેઅદબ થયો છે. તો તરતજ તેનાં પગનાં તળિયાં ઉપર લાકડીના ખુબ ઝપાટા પડેલાજ છે!”

દશ દિવસની મુસાફરી પછી તેઓ બગદાદ શહેરમાં આવી પોહોંચ્યા, અને તે શહેરનો દબદબો જોઈને સૈયદ ઘણો અબચબ થઈ ગયો, સખળ કે આ વખતે તેની ઘણી ચઢતી હાલત હતી. તે વેપારીએ સૈયદને પોતાને ત્યાં રહેવાની માયાથી અર્ઝ કીધી. સૈયદે કહ્યું, “હું આપની મહેરબાન માંગણી મોટા અહેસાન સાથે કબુલ કરું છું, લુટારાઓએ મને લુટીને તદ્દન ખવાર કરી નાખ્યો છે, અને મને ફિકર લાગે છે, કે આ ગંબવર શહેરમાં હવા, ટાઇગ્રિસ નદીનાં પાણી, અને તકિયા તરીકે સુવાને એક પથર શિવાય બીજું કાંઈ પણ મફત મળે, એમ નથી.”

તે શહેરમાં આવી પુગવાને બીજે દિને સૈયદ બહાર જવાને તૈયાર થયો, અને પોતાના ખુબસુરત દેખાવ ઉપર મનમાં મલકાતો હતો, તેટલાં પેલો વેપારી તેના ઓરડામાં દાખલ થયો, અને તેને માથાંથી તે પગ સુધી જોઈને તકોરમાં બોલ્યો, “આ તારો પોશાક તો બેશક ઘણો ઉંચો છે, પણ એવા પોશાક સાથે રહેવાને તારી પાસે કાંઈ નાણું છે?”

આ સવાલથી બિચારો સૈયદ શરમાઇ ગયો, અને બોલ્યો, “મારા મહેરબાન, હા ખરી વાત છે, કે હાલમાં તો મારી પાસે કાંઈ પણ પૈસા નથી; મારી પાસે જે કાંઈ હતું, તે લુટારાઓએ જંગલમાં મારી પાસેથી તમામ લુટી લીધું છે, પણ જો, હુમણું તુલીક જેવી માયા તમોએ મારી તરફ દેખાડી છે, તેવીજ જો જરા વધારે દેખાડીને મને નાણાંની એક નાહાની રકમ ધીરશો, તો હું તેમાંથી મારે વતન પાછો જઈ શકીશ, અને મારી ખાતરી છે, કે મારો બાપ તમારી એ તમામ મહેરબાનીનો અહલો પુરતી રીતે વાળી આપશે.”

આ સાંભળીને પેલો વેપારી ધિક્કાર અને મશ્કેરી સાથે હસી પડ્યો, અને બોલ્યો, “તારો બાપ! મને લાગે છે, કે રણમાં તાપ ઘણો લાગવાથી તારૂં મગજ ખસી ગયું છે! શું તું એમ ધારે છે, કે રણમાંથી પાછાં ફરતાં તેં જે બધી હકીકતો મને જણાવી છે, તે મેં માની છે કે? જા, જા, તારૂં એ બધું પાક બેહાઈ ભરેલું બુદ્ધિ હું તમામ પામી ગયો છું. અવ્વલ તો, હું બલસોરા શહેરના તમામ દોલતમંદ વેપારીઓને પિછાણું છું, મારે જો ત્યાં કોઈબી બેનેઝર નામનો વેપારી હતો, તો હું તરત તેને પિછાણતો, એ ઉપરથી મારી તો ખાતરી થાય છે, કે તું બલસોરા તરફથી આવ્યોજ નથી, ચાતો તું કોઈ કંગાળ બાપનો બેટો છે, કે જેને હું એક દીરમ પણ કદી ધીરનાર નથી. એ તું પેહલું બુદ્ધિ બોલ્યો. વળી રણમાં તમો લોકો ઉપર હુમલો થયો, એ પણ બીજું બુદ્ધિ છે, સબબ કે અમારા અતિ જોરાવર બલીક હાડન-અલ-રશીદે તમામ લુટારૂં ટોળીઓનો નાશ કર્યો છે; અને હવે અમો કોઈ પણ વલ્લભર ઉપર હુમલો થયલો, તેને લુટેલી કે મુસાફરોને કેદ કીધેલા સાંભળ્યુંજ નથી.”

સૈયદ ગુસ્સા તથા શરમથી ઝડ થઈ ગયો, અને તેને બોલતો અટકાવવાની કોશિશ કીધી, પણ તે તો વધારે ને વધારે

મેટીથી બોલવા લાગ્યો; “ તારૂં વધારે શરમ ભરેલું ત્રીજું જુહું તો ખુદ્દા સલીમ સાથે રહેવાનું છે. જે કોઈએ પણ રેતીનાં રણમાં અરણ સાથે વાત કીધી હશે, તો તે સલીમનાં નામથી પુર માહીતગાર થયો હશે. તેને વાસ્તે તો કહે છે, કે તે એક ઘણો ઝનુની અને લોભી લુટારો છે, અને શું તું એમ કહેવા માગે છે, કે તેં તેના ખ્યારા બેટાનો જન લીધો, તે છતાં તેણે તારી ઉપર કશો પણ કીનો લીધો નહીં? તું જે કહે છે, તે ખરૂં હોય, તો તે તારા ફાડીને ટુકડે ટુકડા કરી નાખે! અને વળી સામું પોતાનીજ જાતથી તને હેરાન થતો બંચાવે, તને ખુદ પોતાનાજ તંબુમાં રાખે, અને વળી નાણાંની કાંઈ પણ રકમ લીધા વગર તને જતો મેળે! એ તમામ તું માથાંથી પગ સુધી જુહું બોલ્યો છે, એવી મારી પુર ખાત્રી છે.”

વેપારીના આવા તાણાથી સંયદને ઘણું માહું લાગ્યું, અને તે બોલ્યો, “ નહીં સાહેબ, હું જરા પણ જુહું બોલ્યા નથી, મેં જે કહ્યું છે. તે હરફે હરફ રાસ્ત છે, તે હું મારા જનના કસમ લઈને કહું છું.”

વેપારી—તારા જનના કસમ! જામીનગીરી તો ઠીક આપી!

સંયદ—ખરી વાત છે, કે હું કોઈપણ બીજી રીતે આપની ખાત્રી કરી શકતો નથી, પણ શું તમોએજ મને રેતીનાં રણમાં હાથ પગો બાંધીને નાખેલો જોયો ન હતો?

વેપારી—હા, જોયો હતો, પણ તેથી શું થયું? તેથી તું જે કાંઈ કહે છે, તે સાબેત થતું નથી. તેં એક દોલતમંદ લુટારાના જેવો લેખાશ પહેરેલો છે, અને મને તો ખચિત લાગે છે, કે તું પોતે પણ એક લુટારોજ છે. એમ કાંય નહીં હોય, કે તેં કોઈ મુસાફર ઉપર હુમલો કર્યો હોય, પણ તે તારા કરતાં વધારે જોરાવર હોવાને સબબે તારી ઉપર ફાવ્યો નહીં હોય, અને પછી તારા હાથ પગો બાંધીને નાખી ગયો હોય?

સૈયદ—તમારો આવો ઘેરેહેમ શક મારી ઉપર આવવા છતાં આપે મારી જીંદગી બચાવી છે, માટે હજી પણ હું તમો સાહેબનું અહેશાન માનું છું. જો તમો મને હવે મદદ કરવાની ના પાડશો, તો મને ગામમાં કોઈ પાસે મદદ માગવા જવું પડશે. ગમે તે થવા છતાં હું મારી બરાબરનાઓની પાસેથી તો કદી પણ મદદ માગનાર નથી; હું પાધરો નામવર ખલીફ પાસે જઈશ, અને તે નામવરને જણાવીશ કે—”

વેપારી—શાબાશ ! શાબાશ ! શું તું પાધરો નામવર ખલીફ પાસેજ જશે કે ? હેં ! ખચિત ? પણ બાણજે કે, કે તે નામવરની હજુરમાં જવા પહેલાં, તેના ખાનગી, મસરૂરની આગળ અવ્વલ તો તને જવું પડશે, અને તેને જો હું તારાં આ તમામ બુઝાં બાબે એક હરફજ કહેવશ, તો પછી થઈ ચુકયું ! ચાલ, હવે એ બધું ટાલેલું છોડી દે, એમાં કાંઈ તારા કે મારા “દિ વળવાના” નથી, અને ખરેખર શું એલાજ કરવો તે બાબે વિચાર કર્યો. મને તારી જવાની ઉપર રેહેમ આવે છે. મને ઉમેદ છે, કે હજી પણ હું તુંને તારી એવી નામોશી ભરી જીંદગીમાંથી બચાવીને કોઈ સારે રસ્તે મુકી શકીશ. મારો વિચાર હાલ તરત તુંને મારી દુકાન ઉપર એક મદદગાર તરીકે રાખવાનો છે. એક વર્ષ તુલીક હું તુંને નોકરીએ રાખીશ, તે મુદત વિત્યા બાદ જો તારી મરજી વધારે વખત રહેવાની ન હશે, તો હું તારૂં સાલિયાણું ચુકાવી આપીશ, અને પછી તારે ગમે ત્યાં તું જજે. એ બાબે વિચાર કરવાને હું તને બે કલાકની મહેતલ આપું છું, જો તું તે કબુલ કરે, તો ભલે ભલું, નહીં તો મેં જે અહેસાન તારી ઉપર કર્યો છે, તેના બદલા તરીકે તારાં તન ઉપરનો તમામ કિમતી પોશાક હું ઉતારી લઈ, તુંને મહોલ્લામાં તદ્દન નાગો હાંકી કાઢાડીશ, પછી તારે ગમે ત્યાં જજે, અને ગમે ત્યાંથી મદદ માગજે.

આ મુજબ બોલીને તે વેપારી ચોરડામાંથી બહાર ચાલી ગયો, અને સૈયદને તેની માંગણી બાબે વિચાર કરતો મુકી ગયો. જો કે તેણે સૈયદને મદદ કીધી હતી, તથા તેને પોતાને ત્યાં લાવ્યો હતો તે સઘળું ખરું, પણ શું તે તેને એક હલકો ગુલામ બનાવવા? આ ખિયાલથી સૈયદને કાલુમ બેગ તરફ ઘણાજ ધિક્કાર છુટવા લાગ્યો, અને તેથી તે તેને એક ઘણાજ નીચ શખ્સ તરીકે ગણવા લાગ્યો. ઘણો વખત દરિયાકત કરવા પછી તેણે એક

વર્ષ તુલીક તેની નોકરી લેવાનો ઠરાવ કર્યો, કેમકે તેની પાસે તો એક દીરમ પણ ન હતો, તો પછી તે બલસોરે કેવી રીતે જઈ શકે? તોયે તેણે પહેલી તકે નામવર ખલીફની પનાહ માગવાનો એરાદો કરી રાખ્યો હતો.

બીજે દિને કાલુમ બેગ પોતાના નવા મદદગારને બબરમાંની પોતાની દુકાન ઉપર સાથે લઈને ગયો, અને ત્યાં તેને શું શું કામ કરવાનું હતું, તે દેખડાવ્યું. એક દુકાનદારને લાયકનો પોશાક પહેરીને, એક હાથમાં એક નાદર શાલ, તથા બીજા હાથમાં જરીના ભરતકામવાળો એક ખુરખો પકડીને તેને દુકાનના દરવાજા આગળ ઉભા રહી મોઢે સાદે પોતાના માલની તારીફ કરવાનું, અને રાહદારીઓને તે દેખડાવી અંદર આવી ખરીદી કરવાને લલચાવવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. આ કામ આ જવાનને આપવામાં તે ખુદા વેપારીના કૌશલની વાત હતી. તે પોતે ઘણેજ બદ શીકલ હતો, અને જ્યારે તે દરવાજા ઉપર પોતે વેચવા ઉભો રહેતો, ત્યારે ઘણી વખત તેણે રાહદારીઓને તેની બદસુરતી ઉપર હસતાં અને રમુજ ટીકા કરતાં જોયાં હતાં.

તેથી ઉલટું દરેક જણ સૈયદની જવાની અને ખુબસુરતીથી ખુશી થઈને દુકાનમાં આવી ખરીદી કરતું, અને તેથી કાલુમ બેગની કમાણી વધવા લાગી, તે જોઈ તે સૈયદ તરફ વધારે માયા દેખાડવા લાગ્યો. પણ એવી આપમતલબી માયાથી કાંઈ સૈયદની દિલગીરી ઓછી થઈ નહીં, અને તે રાત્રિન પોતાને પોતાને ઘરે કેવી રીતે પોહોંચી જવું તેના વિચારમાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિને રાખેતા કરતાં ઘરાકી વધારે હતી, અને તે સખબ-સર દુકાનનાં તમામ નોકર છોકરાઓ ઘરાકો સાથે તેઓએ ખરી-દેલો માલ ઉઠાવીને તેઓને ઘરે પોહોંચાડવા ગયેલા હતા, તેટલાં એક ઝંઘૂ ખાનુ આવી, અને ઘણોક માલ ખરીદ્યો. ખરીદી કીધા પછી તે માલ ઉંચકી લઈ જવા માટે તેણે એક છોકરાને કાલુમ બેગ પાસે માંગ્યો.

કાલુમ બેગ—નામવર ખાનુ, મારા તમામ નોકરો બહાર ગયેલા છે, માટે જેવો એક આવશે, કે અર્ધા કલાકમાં હું આપનો માલ પોહોંચતો કરીશ.

બાનુ—ત્યારે કાલુમ બેગ મારે તમોને જણાવવું જોઈએ, કે તમોને ધંધો કરતાં આવડતુંજ નથી. મારે ઘેર મારો માલ તરત મોકલી આપવાનું કામ તમારું છે; અને હું તેમ કરવાની તમારી પાસે માંગણી કરું છું.

કાલુમ બેગ—નેક બાનુ, મારી ઉપર મહેરબાની કરી મને ફક્ત અરધો કલાકની મેહિતલ આપો, અને તેટલાં જરૂર એકાદ નોકર આવી પુગશે.

બાનુ—(સૈયદ તરફ બતલાવીને) અને ત્યારે પેલો આળસુ છોકરો ત્યાં ઉભો રહીને શું કરે છે? અહીં આવ જવાન, મારો આ સામાન લઈને ચાલ મારી સાથે.

કાલુમ બેળ—નહીં, નહીં, બાનુ, એને દરવાજા ઉપર કામે લગાડેલો છે; ત્યાંથી એ આવી શકશે નહીં.

બાનુ—(ગુસ્સાથી સૈયદના હાથમાં માલનું પોટલું આપીને) ઘણુંજ હેમાકત ભરેલું! માલખી તેવોજ ઉમદા, ને વેપારીખી તેવોજ કેની, તે વળી એક જણે ઉભા રહીને તારિક્કનાં બાકાં કુકવાં જોઈએ! એ કાંઈ હું સમજતી નથી. ચાલ, છોકરા, મારી સાથે આવ, હું ખાતરી આપું છું, કે હું તુંને ઘણો વખત રોકીશ નહીં.

આવો મામલો જોઈને કાલુમ બેગે સૈયદના કાનમાં આસ્તેથી કહ્યું, “જા, દોડતો જા, આ પીડા પતાવ! નહીં તો આ બુઢિયા તુકાન મચાવીને દુકાન આગળ લોક જમા કરશે; પણ જલદી પાછો આવજે.”

સૈયદ બિચારો એ ઉપરથી તે જઈક ઓરતની પાછળ હાથમાં પોટલું ઉઠાવીને ચાલ્યો પણ તેણીની ઉમર તરફ જોતાં ધીરથી ચાલવાને બદલે તેણી એક જવાન બાનુના જેટલી ઝડપથી ચાલતી હતી, તે જોઈ સૈયદને ઘણી અજાયબી ઉપજી.

આખરે એક એકાંત જગ્યાએ આવેલાં એક આલીશાન મકાન આગળ તેઓ આવી પહોંચ્યાં, અને તેનો દરવાજો તેણીએ ઠોક્યો, કે જે ઉઘાડતાં વાર સગે મરમરનો એક મોટો દાદર સૈયદની નજરે પડ્યો. તેની ઉપર તે જઈક ઓરત ચઢી, અને સૈયદને પોતાની પાછળ આવવાની એશારત કીધી. ત્યાંથી તેઓ એક અતિ શોભાયમાન દિવાનખાનામાં દાખલ થયાં, ત્યાં એક અતિ શોભિતા સોફા ઉપર તેણી બેઠી, સૈયદને તેની મહેનતનું

દામ આપ્યું, અને પછી તેને જવાનો હુકમ કર્યો. પણ હજી તો તે દિવાનખાનાના દરવાજા તુલીક ગયો નહીં, તેટલામાં તેને કોઇને નરમ અવાજે “સૈયદ” કરી હાંક મારતું સાંભળ્યું. એવી એક અબાણી જાણી, કે જ્યાં તેને કોઇ પિછાણતું ન હતું, ત્યાં પોતાનું નામ સાંભળીને તેને ઘણી અન્યથા લાગી, અને પાછું ફરીને જોતાં, તેણે પેલી જઇક આસપાસે બેઠેલાં ત્યાંજ એક અતિ ખુબસુરત જવાન બાતુને બેઠેલી જોઇ. તેને અન્યથા થતો જોઇ, તેણી બોલી, “સૈયદ, મારાં વહાલાં બચ્ચાં, તમોને જે કમનસીબ બનાવને લીધે બગદાદ શહેરમાં આવવું પડ્યું છે; તે માટે હું મારાં દિલોબનથી દિલગીર છું, પણ વીસ વર્ષની ઉંમર આગમજ જો તમો તમારું વતન છોડી જાવો, તો કોઇ પણ બનાવે આગમજ શહેરમાં તમોએ આવવું, એવું તમારા નસીબમાં આગળથીજ લખાયતું હતું. હજી તમારી પાસે તમારી પેલી નાની સીસોડી છે કે?”

આ સવાલ સાંભળીને સૈયદને એક જાતની ખુશાલી ઉપજી, અને પોતાનાં ગળાંમાં પહેરેલી સોનાની સાંકળી, કે જેને છેડે પેલી સીસોડી લટકાવેલી હતી, તે બહાર ખેંચી કહાડીને તે બાતુને દેખાડી, તે બોલ્યો, “આ રહી તે, ત્યારે શું આપ મહેરબાન બાતુ તે નેક પરી છે, કે જેણી મારા જન્મ વખતે એ મને બક્ષેશ આપી હતી?”

પરી—હા હુંજ તમારી માદરની સહી છું, અને જ્યાં તુલીક જેવા નેક અને ઉમદા ખવાસના તમો હાલ છે, તેવાજ રહેશો, ત્યાં તુલીક હું તમારી પણ એક દોસ્ત રહીશ. અફસોસ! તમારા બાપે તમારી નેક માદરે કહેલી મુદત સુધી જો તમોને પોતાની પાસેજ રાખી મુક્યા હોતે, તો આજે તમો ઉપર જે ઘણીક આફતો પડી છે, તે પડતે નહીં.

સૈયદ—(ખુશ મીઠાજથી) જો મારાં નસીબમાં તે લખા-

ચલીજ હશે, તો તે કેમ કરી ફિટનાર હતી ? પણ, મહેરબાન પરી, હવે તમારી બહુધ ગાડીમાં મને બેસાડીને ઉઠો, કે હું મારા જઈએ આપની સોડમાં બલસોરા ખાતે ફકત બે પળમાં પોહોંચી બઉં, ત્યાં હું મારી વીસ વર્ષની ઉમ્મર પુરી કરવાને હવે બાકી રહેલા છ મહિના તુલીક ધીરજથી રહીશ, એવી આપને કબુલાત આપું છું.

પરી—(અફસોસથી) આહ ! મારા પ્યારા સૈયદ, તેમ બની શકે એમ નથી. તમોએ એક વખત તમારું વતન છોડ્યું, કે હવે તેમ મારેથી બની શકે એમ નથી. વળી હું તમોને પેલા કાલુમ બેગના હાથમાંથી છોડવી શકું એમ પણ નથી, સબબ કે તે પોતે પણ એક જોરાવર પરીના આશરા હેઠળ છે, કે જેણી તમારી એક જોરેમંદ દુશમન છે.

સૈયદ—શું ત્યારે જેમ મારી ઉપર એક મહેરબાન પરીનો આશરો છે, તેમ વળી એક દુશમન પરી પણ છે કે ? પણ મને તેની શી દરકાર છે ! મારા મહેરબાન મદદગાર, એક વખત તમોને મળવા પછી હું તે મારી બદબાહ પરીની કશી પણ ફિકર રાખતો નથી; તમો મને તમારી નેક સલાહથી તો મદદ આપશો કેની ? હું નામવર બલીકની પાસે જઈને મારો અહેવાલ કહી તેની મદદ માગું ? તે બહુ દાનાવ અને ધનસાગ્રી છે, અને મારી ખાતરી છે, કે તે મને પોતાની પનાહમાં લેશે.

પરી—હા, ખરી વાત છે, કે તે ઘણો આદેલ છે, પણ તે છતાં તે પોતે પણ એક આદમી છે, અને તે પોતાના નિમકહલાલ ખાસગી, મસરરનું કહેવું માને છે. પણ કમનસીબે મસરર પોતે તેના દોસ્ત કાલુમ બેગનું કહેવું માને છે, કે જેમ કરવામાં તે મોટી ગફલતી કરે છે. સબબ કે કાલુમ બેગ એક ઘણો બદ શખ્સ છે. તે તમો બાબેની તમામ હકીકત પોતાના ચિતરાઈને

કહી પણ ચુક્યો છે, માટે જો કદી તમે નામવર ખલીફના મહેલમાં દાખલ પણ થવા પામ્યા, તોયે તમોને તે ઇજત આપશે નહીં.

સૈયદ—(હિલગીરીથી) એ તો ઘણુંજ નાપસંદ કરવાજોગ છે! જો એમજ થાય, તો પછી મને આ કુંગાળ દુકાનમાં ખીજા છ માસ સુધી રહેવાની ફરજ પડશે. પણ વાઈ, નેક પરી, મારા ઉપર ત્યારે એક મહેરબાની નહીં કરો? મને મદાનગી ભરેલી કસરતો કરવાનો અને હથિયારો ખેલવાનો મહાવરો કરાવ્યામાં આવ્યો છે, અને મારી ઘણી માનીતી ગમત નેજા અને શમશિરથી કવાયદ કરવાની છે. હવે, આ શહેરના તમામ મશહુર જવાનો દર અઠવાડિયે એવી કવાયદો કરી ગમત મેળવે છે, પણ તેમ કરવા સાડું ઉંચા પોશાક અને દરબજાની જરૂર છે, સખખ કે તે હોવા વગર તેમાં ભાગ લેવા દેવાની રજા નથી. મારા જેવા એક દુકાનના છોકરાને તેઓ બેહોરમતીથી હાંકી કહાડે, માટે જો આપ મારી ઉપર મહેરબાની કરી મને દર અઠવાડિયે એક ઘોડો, પોશાક, અને હથિયારો પુરાં પાડો, અને હું એાળખાઈ ન આવું, એટલા માટે મારો ચહેરો કોઈ રીતે બદલાઈ જાય, એવું કરો, તો—

હજી તો તે એટલું બોલ્યો, તેટલામાંજ તે પરી વચ્ચે બોલી ઉઠી, “ઘણો નેક વિચાર છે. તમારા મમાવા પણ સિરિયાના સર્વેથી બહાદુર એક લડવૈયા હતા, અને તેવણનો ખવાસ તમારામાં પણ ઉતરેલા લાગે છે. આ મકાન સારી રવેસે ધ્યાનમાં રાખજો. દર અઠવાડિયે હ્યાં એક ઘોડો અને બે હબ્બુરીયાઓ, લાયક પોશાક, હથિયારો, અને પાણીનો એક શીશો તમારે વાસ્તે તૈયાર રહેશે. આ શીશા મોઢેલાં પાણીનાં થોડાંક ટીપા તમારા ચહેરા ઉપર છાંટવાથી તમારો ચહેરો તદ્દન બદલાઈ જશે. હવે, સલામ આલેકુમ, મારા બેટા. સખુરીમંદ, દાનેશમંદ, અને નેક થજો! અને ગમે તેવો હાદેશો હજી પણ તમારી ઉપર આવી પડે, તોપણ નામુરાદ

થતા ના. આદમ ઉપર ગમે એવી પણ આકૃત આવી પડે, તો શું થયું, અલ્લાહ સર્વેથી નેક છે, એ તમારે સારી રવેશે યાદ રાખવું.”

એ પછી સૈયદ તે પરીતું ઘણું અહેશાન માની, અદખ સાથે રત્ન લીધી. તેણે તે મકાનને ઘણું ધ્યાનથી જોઈ લીધું, અને પછી પાછો બહાર તરફ ચાલ્યો. તે જાણે બરાબર વખતેજ આવી પુગ્યો હતો, સમય કે ત્યાં તેણે પોતાના શેઠની દુકાન આગળ કાંઈ ગડબડ ચાલતી જોઈ. કાલુમ બેગ અને બીજા બે શખ્સો વચ્ચે મારામારી થવાને લીધે દુકાનના દરવાજા આગળ ઘણું લોક જમા થયેલું હતું.

બનાવ એમ બન્યો હતો, કે સૈયદની ગેરહાજરીમાં કાલુમ બેગે દરવાજા ઉપર તેની જગ્યા લીધી હતી, અને કોઈ તેની તરફ ઝાંખીને જોતું પણ ન હતું. પણ થોડાજ વખતમાં બે શખ્સો તે તરફ આવ્યા, અને પોતાની આસપાસ જોવા લાગ્યા. આ જોઈ તે વેપારી પોતાના માલની તારિક્ક કરવા લાગ્યો, અને બોલ્યો, “સાહેબો, પધારો. તમોને જે કાંઈ જોઈએ, તે હ્યાં તમામ મળશે. નાદર શાલો, શોભિતા ખુરખાઓ, ઉંચા ગાલીચાઓ,.....”

આ સાંભળીને તે બે માંહેલો એક જણ બોલ્યો, “ભલા માણસ, ખાલી કાંય તારૂં ઘાંટું તોડી નાખે છે. તારો માલ ગમે એવો સારો હોય, તો શું થયું, પણ અમારી બાનુઓ ઘણી માથા ફરેલ છે, તેનું કેમ? તેણીઓ તો બસ કહે છે, કે ખુબસુરત સૈયદને હાથથીજ અમોએ ખરીદી કરવી. તે તો હ્યાં નજર આવતો નથી. પણ જો તું અમોને તેની સાથે મેળવશે, તો વળી કોઈ બીજે દિને અમો હ્યાંથી પણ ખરીદી કરીશું.”

કાલુમ બેગ—અલ્લાહ! અલ્લાહ! નસીબ સંજોગે તમો તેનીજ દુકાનના દરવાજા આગળ આવી લાગ્યા છો, મારે અંદર પધારો, અને કાંઈ ખરીદો.

આ સાંભળીને એક જણ ખુબ હસ્યા લાગ્યો, પણ ખીજે તે વેપારી તેઓની મશકેરી કરે છે, એમ સમજીને તેને ગાળો દેવા લાગ્યો. પોતાના બચાવમાં કાલુમ બેગ આસપાસના ખીજા વેપારીઓને તે રાસ્ત બોલ્યો હતો કે નહીં તે બાબે સાહેલી તરીકે વચ્ચે પડવાને અરજ કરવા લાગ્યો, પણ છેલ્લો થોડોક વખત થયો સૈયદને લીધે તે જે તડાકા મારતો હતો, તેથી ખાનગી હસદ રાખીને તેઓએ તો કાને હાથ દીધા, કે તેઓને કોઈ વાતની ખબરજ નથી. આથી પેલા બે શખસો વધારે ગુસ્સે થયા, અને તેઓને ઠગવામાં આવ્યા છે, માટે તે વેપારીને સજા કરવા વગર તેઓ ત્યાંથી જનાર નથી, એમ કસમ ઉપર કસમ લઈ કહેવા લાગ્યા. એટલુંજ નહીં, પણ વળી તેઓ તેને સારી પેઠે “ઘી પોપો જમાડવા” મંડી ગયા. બિચારા કાલુમ બેગના હાથોમાં શાલો તથા ખીજા માલ પકડેલો હોવાથી તે પોતાનો બચાવ કરી શક્યો નહીં, અને તેટલા માટે લાઇલાજ થઈ દયા ઉપજાવવા જોગ રીતે ખુમો પાડવા લાગ્યો. એથી ત્યાં ઘણા રાહદારીઓ જમા થયા, પણ કોઈ તેની તરફથી લડવાને, કે તેનો બચાવ કરવાને બહાર પડ્યું નહીં કેમકે લોકોનો તે માનિતો નહીં હતો. ઉપલા બે માહેલાં એક શખસે હજી તો તેને વધારે “કુંદવાને” તેની લાંબી દાઢી પકડી નહીં, તેટલામાં કોઈ જબરદસ્ત હાથે તે મારનારને પછવાડેથી પકડીને એક એવો તો જોરથી આંચકો માર્યો, કે તેના માથાં ઉપરથી તેની પાઘડી ઉડીને નિચે જમીન ઉપર ગગડી પડી. આ દેખાવ જોવાથી તેના ખીજા રફિકે પછવાડે ફરી ગુસ્સાથી જોયું, પણ પોતાની સામેજ એક ગબડ ઉંચા કદના અને બહાદુર દેખાવના જવાનને જોઈને તેણે હવે અખાડા કરી જવામાં ડાહ્યાપણ જોયું. અને પછી તેઓ બંને ત્યાંથી શાલની કે ખુરખાની કશી પણ ખરીદી કરવા વગર વટી ગયા.

આ બનાવ જોઈને કાલુમ બેગે સૈયદને કહ્યું, “બેટા, તું

તો ખરેખર ગોહરજ છે, જો દશ ઘડી વધારે થતે, તો આ નાપકો મારી દાઢીજ તોડી નાખતે, અને મને ફરીથી હબમતની જરૂરજ નહીં પડતે!”

જો કે સૈયદ તો પોતાના કુદરતી માયાળુ ખવાસને લીધે આ મુજબ તેની મદદે આવ્યો હતો. પણ હવે તે આ લુચ્ચા બુઢાને બચાવવા માટે દિલગીર થવા લાગ્યો, તોયે તેણે કાલુમ

એમને પોતાની ઉપર ઘણા ખુશ થયેલો જોઈને તક સાંધી તેની પાસેથી દર અકવાડિયામાં ફકત એક સાંજે બહાર જવાની રજા માગી, કે જે તેણે ખુશીથી આપી, સખબ કે કાલુમ એમની

ખાતરી હતી, કે સૈયદ પાસે એક દીરમ પણ ન હોવાથી તે નાહાસી જઈ શકનાર નથી.

આ બનાવ બન્યાને બીજેજ બુધવારે, કે જે દિને શહેરના તમામ જવાનો મર્દાનગી ભરેલી કુવાયદને માટે એકઠા મળનાર હતા, તે દહાડે સૈયદ સાંજે બહાર જવાની રજા માગી, અને તે મળવાથી પોતાની મહેરબાન પરીને ઘરે તે ગયો. હજી તો દરવાજે ઠોકે છે, તેટલામાંજ તે ઉઘડી ગયો, અને બે નોકરો જેઓ ત્યાં હાજર હતા, તેઓએ તેને અંદર આવવાની અરજ કીધી. તેઓ તેને એક દબદબાવાળા ચોરડામાં લઈ ગયા, અને ત્યાં રૂપાંના વાસણમાં પેલું બહુ પાણી તેની સામે હાજર કર્યું. સૈયદ તેમાંથી થોડુંક પોતાના ચેહરા ઉપર છાંટ્યું, અને પછી એક શોભિતી આરશી, કે જે ત્યાં હાજર કર્યામાં આવી હતી, તેમાં પોતાનો ચેહરો જોયો, તો પોતાને તદ્દનજ બદલાઈ ગયેલો જોયો. તેને ચહેરો ઘણો સામળા રંગનો થઈ ગયો હતો, અને તેને એક મજાહુની દાઢી ઉગી નિકળી હતી, કે જેને લીધે તે ખાસ્સો બીજાં દશ વર્ષ જેટલી વધારે ઉમરનો દિસતો હતો.

ત્યાર પછી તે ગુલામોએ તેની આગળ એક ઘણો લપકાદાર પોશાક હાજર કર્યો. તેમાં એક ઉંચી જાતની પાઘડી હતી, જેમાં કવચિતજ મળે એવાં નાદર પીછાંઓ ખોસેલાં હતાં, તથા તે ઉપર હીરાજડીત એક ખુટો હતો; રાતાં રેશમી ઉંચાં કપડાંનું એક પેહેરણ હતું, કે જેની ઉપર નાદર કારીગીરીનું તમામ જરીનું ભરતકામ કીધેલું હતું; આ સઘળાં ઉપર પેહેરવાને એક નામીયું બખતર તેને આપવામાં આવ્યું, કે જે જોકે ઘણું નરમ બનાવટનું હતું, તોયે ગમે એવાં હથિયારની સામે બચાવ કરવાને લાયકનું તે હતું; હમાસકસ શહેરની એક નામીયી શમશિર શોભીતી મખમલની એક મિયાનમાં ખોસેલી તેને વાસ્તે તૈયાર હતી; વળી એક રેશમી બારીક રૂમાલ તેને આપવામાં આવ્યો,

અને તે બાબે તેને ચેતાવવામાં આવ્યું, કે જો તે તેના ચેહરા ઉપર ફેરવ્યામાં આવશે, તો તેથી તેની ઢાઢી તથા સામળી ચામડી ફેરવાઈને અસલ મુવાફિક થઈ જશે.

સુંદર સાજવાળા ત્રણ ઘોડાઓ ચોકમાં તૈયાર ઉભેલા હતા, તેઓમાંથી સર્વેથી સરસ એક ઘોડો સૈયદ પોતાને માટે

પસંદ કીધો, અને બાકીના બે ઉપર તેના હુન્નુરિયાઓ સવાર થયા, અને એ મુજબ આ ત્રણે જણા કવાયદવાળી જગ્યાએ ગયા.

આખાં બગદાદ શહેરના તમામ બહાદુર અને અમિરી જવાનો ત્યાં ભેગા મળ્યા હતા, કે જેઓમાં ખુદ ખલીફના ભાઈઓ પણ હતા.

જ્યારે સૈયદ ત્યાં જઈ લાગ્યો, ત્યારે કેટલાક જવાનો તેની સામે આવી મળ્યા, અને કવાયદમાં ભાગ લેવાની તેને અરજ કીધી, તથા તે કયે શહેરથી આવ્યો હતો, તથા તેનું નામ શું હતું, તે જાણવા માંગ્યું. સૈયદ જવાબ દીધો, કે તેનું નામ આલમાનઝાર હતું, અને તે કેરો શહેરથી આવ્યો હતો. તેણે તેઓને જણાવ્યું, કે મક્કા તરફ જતો હતો, પણ તેણે બગદાદના જવાનોની લડાયક કવાયદો બાબે સાંભળ્યું હતું, અને પોતે એવી મરદાનગીભરેલી કસરતોનો શોખિન હોવાથી, પોતાનો સીધો રસ્તો છોડી તે બગદાદ તરફ આવ્યો હતો, કે તેને પણ એવી કસરતોમાં ભાગ લેવા દેવામાં આવે. તેના ખુબસુરત દેખાવથી અને અદબભરેલી ચાલચલણથી બીજાઓ તેનેથી ઘણા ખુશ થઈ ગયા અને કશું પણ વધારે પુછવા વગર તેને એક નેજે આપવામાં આવ્યો, તથા બેમાંથી કેાઈપણ એક બાબુ તરફથી ગમતમાં ભાગ લેવાને તેને અરજ કરવામાં આવી, સખબ કે હુમ્મેશાં તેઓ બે ટોળીઓમાં વેહેંચાઈ જતા હતા, પછી એક ટોળી બીજી સામે હરિકાઈ કરતી હતી. સૈયદ બે માંહેલી એક ટોળી પસંદ કીધી, અને પોતાના હાથમાં નેજે તથા ઢાલ પકડીને કસરતનાં મેદાનમાં રણશિંગડાંના અવાજે વચ્ચે તે દાખલ થયો. જો કે સૈયદના પોશાક અને દેખાવથી તો તમાશગીરો તેની ઉપર ખુશ થઈ ગયા હતા, તોપણ તેનું જોર જોઈને તો તેઓ તેની ઉપર દિવાના બની ગયા. તેનો ઘોડો એક પખેંસ કરતાં પણ ઝડકી હતો, અને તેની શમશેર વિજળીની માફક ચમકતી હતી, અને તે પોતાના નેજાને એક પીછીની પેઠે ફેરવતો હતો. બન્ને બાબુઓમાંના જવાનો લડતા લડતા હારી ગયા, અને સામી બાબુના જે બાકી રહ્યા હતા, તેઓને સૈયદ એકલે હાથે મહાત કર્યા, જેથી આખરે તેને સર્વેથી વધારે ફત્તેહ મંદ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો.

બીજે દિને આખાં બગદાદ શહેરમાં બસ આ ખુબસુરત

અબાણ્યા જવાનનીજ વાતો ચાલી રહી. તેની ખુબસુરતી, તેની અદબ, તેની બહાદુરી, તેની અમીરી ઢપછપ, તેની મરોડ, વગેરેથી લોકો તમામ અંબાઈ ગયાં. પોતાનીજ તારીફ પોતાનેજ કાનેકાન સાંભળી, અને તેથી તે દિલમાં ઘણો ખુશ થવા લાગ્યો. લોકોને ફક્ત એટલીજ દિલગીરી લાગતી હતી, કે આ આલમા-નઝોરના રહેવાની ખબર કોઈને પણ ન હતી; પણ તેથી તો તેના બાબેની ચક્રચાર વધારે થતી હતી.

ખીજે ખુધવારે જ્યારે આપણો આ પહેલવાન પેલી પરીને મકાને ગયો, ત્યારે ત્યાં તેને આગળ કરતાં વધારે ઉમદા પોશાક તૈયાર રાખેલો તેણે જોયો. આગલે ખુધવારની તેની તારિક સાંભ-

ખીને આ વખતે લગભગ અરધું બગદાદ શહેર મયદાનમાં હાજર થયું હતું, અને ખુદ નામવર ખલીફ પોતે પણ આ દિલાવરને જોવાને અધિરો બની જરા આગમજથી આવી પોતાનાં તખ્ત ઉપર બિરાજ્યો હતો. કવાયદમાં તેની હુશિયારી તથા મરદાનગી

જેઘ, જેમ ખીજઓ હુયરત થયા હતા, તેમ તે નામદાર પણ થયો હતો, અને તેટલા માટે ગમતો પુરી થવા પછી સૈયદને પોતાની પાસે બોલાવી તે જહાંપનાહે ખુદ પોતાને હાથે તેનાં ગળામાં સોનાની એક અતિ શોભિતી અને ઉમદા સાંકળી પહેરાવી; આ જોઈ તમામ તમાશગીરોએ ખુશહાલીના પોકારો ઉઠાવ્યા, સખબંદે આ મુજબનું અસાધારણ માન આગળ કોઈ વખત પણ ખલીફ કોઈને આપ્યું ન હતું. આ મુજબ ચાર માસ તુલીક પોતાની બાહાદુરીથી સૈયદે આખાં બગદાદને અબ્તયખીમાં રાખ્યું. એક દિને સાંજે તે આ માફક ગમતમાં ભાગ લઈને પોતાને મકાને પાછો ફરતો હતો, તેટલામાં તેણે પોતાની આગળ કેટલાક શખ્શોને ખુદા સલીમની જબાનમાં ગોફતેશુ કરતા સાંભળ્યા. એથી તેને શક ગયો, કે તેઓ લુટારૂઓ હશે, અને બગદાદમાં લુટ ચલાવવાના એરાદાથી ત્યાં આવ્યા હશે, અને જો તેમજ હોય તો તેઓને તેઓની મકસદમાં નામુરાદ કરવાના વિચારથી તે તેઓની છેક નજદીક ગયો, અને તેઓ વચ્ચે ચાલતી વાત સાંભળી.

પહેલો લુટારો—બજારની પાસેના મોહોલ્લામાં વજરને હું !

ખીજો લુટારો—ભલે, હું જરા પણ એ વજરથી બિહતો નથી. ભલા આદમી તો જરાબી લડાયક દેખાતો નથી ! પણ ભાઈ, ખલીફથી સંભાળજો, હું ! એ તો ગાઝી મુદ્દઝ થઈ પડશે જો ! તે જવાન છે, અને વળી હુમ્મેશાં હથિયારબંધ રહે છે, અને વળી કામ પડતાં દશ કે બાર ચોકિદારોને હાજર કરી શકે એવી તકેદારી સાથે તે ફરે છે.

ત્રીજો લુટારો—નહીં, નહીં, તે વળી કોણે કહ્યું ? હું બાણું છું, કે તે ફક્ત પોતાના વજર તથા ખાસગી સાથે હુમ્મેશાં ફરે છે. તેના બાળે કશી પણ ફિકર નથી. આપણે તેને જરા પણ ધબક્યા વગર સહેલાઈથી પકડી શકીશું.

ચોથો છુટારો—અલખત, તેમ સંભાળથીજ કામ લેવું પડશે, નહીં તો જો એના જાનને કશી પણ અલવલ આવી, તો આપણનેજ નુકસાની થશે. જો એક વખત આપણે હાથ એ આવ્યો, તો એના છુટકારા માટે આપણને જખરી મોટી રકમ મળશે. હું એની ઉપર સામેથી હુમલો કરીશ, અને તેટલામાં તમો લોકો પછવાડેથી એની ઉપર કમંદ ફેંકીને એને બંદિવાન કરજો. ગમે તો પેલા ખુદા વજીરને ગળે ફાંસો દઇને મારી નાખશો, તોપણ ચાલશે, સખબ કે એ નાપાકે આપણાંમાંના ઘણા જણાએને લટકાવી દીધા છે!

આ રમુજી ટીકા સાંભળીને સર્વે જણા હસવા પડી ગયા, અને પછી બજારમાં રાત્રે બરાબર અગીઆર વાગતે સર્વેએ એકઠા થવું, એવું નક્કી કરીને તેઓ છુટા પડ્યા.

આ સઘળું તરકટ જાણવાથી સૈયદે તરત ખલીફ પાસે જઈ તે નામદારને તે બાબે જાણ કરવાનો ઇરાદો કર્યો, પણ પછી તેને પેલી નેક પરીના બોલો યાદ આવ્યા, અને અદેશો કર્યો, કે કદાચ તેને હસી કહાડવામાં આવશે, કે નહીં તો નામવર ખલીફની મહેરબાની મેળવવા માટે આવા ઢાંગ તેણે ઉભા કીધા છે, એમ ધારી તેને હાંકી કહાડવામાં આવશે. એ ઉપરથી તેણે પોતાની શમશિરને જોરે નામવર ખલીફ હાફ-અલ-રશીદને બચાવ કરવાનો એરાદો કર્યો, અને એટલા માટે પાધરો પોતાને મકાને જવાને બદલે તે એક મસજીદનાં પગથિયાં ઉપર જઈ બેઠો, અને રાત પડવાની રાહ જોવા લાગ્યો. ત્યાર પછી તે બજાર તરફ ચાલ્યો, અને ત્યાં એક ખુણામાં છુપાઈને ઉભો. થોડીજ વારમાં તે તરફ કોઈ શખસોને આવતા તેણે જોયા, અને પાસે આવતાંજ તેણે તેજ છુટારાએને પિછાણ્યા. તેઓ માંહેલા ત્રણ જણા સૈયદથી થોડેજ દુર આવી ઉભા, અને ચોથો પેહેરેગીર તરીકે એમથી તેમ ફરવા લાગ્યો, કે જેથી જેઓની તેઓ રાહ

જેતા હતા, તેઓ આવે, કે લાગલી પોતાના રફિકોને તે બાળે ખબર આપે.

થોડાજ વખતમાં બીજા કોઈનાં પગળાં સંભળાયા, અને પોતે નક્કી કરી રાખેલી ઇશારત પેલા પેહેરેગીરે કીધી, કે લાગલા ત્રણ લુટારાઓ બહાર નિકળી આવ્યા. આ જોઈ એક વિજળીની ઝડકે કમરેથી પોતાની શમશિર બહાર ખેંચી કાઢાડી સૈયદ તે લુટારાઓ ઉપર ધસ્યો, અને “નામવર ખલીફ હાફનના દુશ્મનો ઉઘા પડજો!” એમ પોકાર મારી તેઓ માંહેલા એકને પોતાના પગો આગળ લોહીમાં લોટતો નાખ્યો. આ વેળા બીજા બે લુટારાઓએ પોતાના કમંદ ફેંકી ખલીફને બાંધી લીધો, અને તેનાં હથિયારો ઉતારી લીધાં; પણ એકને જમીન ઉપર નાખ્યા પછી સૈયદ બીજા ઉપર ધસ્યો, અને પોતાની શમશિરના એકજ ઝટકાથી તે કમંદ તથા એક લુટારાનો હાથ સાથે કાપી નાખ્યાં. પોતાના આ રફિકોની ચીસો સાંભળીતે બાકીના બંને લુટારાઓએ સૈયદ ઉપર સામટો હલ્લો કર્યો, પણ બહાદુર ખલીફ, કે જે આ વખતે સૈયદને હાથે બંધમાંથી ખલાસ થયો હતો, તે સૈયદની મદદે દોડી આવ્યો, અને પોતાનું ખજર ખેંચી કાઢાડી એક લુટારાનાં ગળાંમાં લોટી દીધું. આ બનાવ જોઈ ચોથો લુટારો ત્યાંથી જીવ લઈ નહાઠો, અને ફક્ત થોડીક ઘડીમાં આ તમામ મારામારી પુરી થઈ ગઈ.

ત્યાર બાદ ખલીફ આપણા બહાદુર સૈયદ પાસે આવ્યો, અને બોલ્યો, “યા અહ્લાહ! આ બનાવ કાંઈ ઘણો અબ્બયબ જેવો લાગે છે! તેઓનો બેઅદબી ભરેલો હુમલો, અને સારાં નસીબે વખતસરજ તમારું વચ્ચે પડવું, એ તમામ મને વધારે હયેરતમાં નાખે છે! નેક જવાન, તમોએ મને શી રવેસે પિછાડ્યો, અને આ ચંડાળો મારી ઉપર હુમલો કરનાર છે, એ તમોએ કેમ બાણ્યું?”

સૈયદ—દુન્યાને પનાહના આપનાર મેહેરબાન ખત્રીફ, હું પછવાડેના મોહોદલામાંથી થોડાક કલાક આગમજ પસાર થતા હતા, ત્યારે આ શખ્સો એક પારકી ઝબાનમાં ગોફતેશુ ચલાવતા હતા, કે જે હું એક વખતે શિખેલો હતો. તેઓ આપ નામવરને કેદ કરવાનો, તથા આપના ખુર્ગા વજરને કતલ કરવાનો મન-સુખો કરતા હતા. તે બાબે આપ નામદારને શી રવેસે ચેતાવવા તેની મને ખબર ન હોવાથી, મેં આ જગ્યાએ આપના બચાવને માટે હાજર રહેવાનો ઇરાદો કર્યો, અને અદ્વાહ-ઇસતરક! ખુદા તમો જહાનપનાહને સલામત રાખે! તે હું સારે નસીબે તેઓની મકસદ ઉધી વાળવામાં ફત્તેહ પામ્યો છું.

હાડન-અલ-રશીદ—માશાલ્લા! શાખાશ! બહાદુર જવાન, ખુદા તમારો નેઘેહબાન થજે! હું તમારો સરોચશમથી અહેશાન માનું છું. આ મારી વિટી લેઓ, અને તે લઈ કાલે મારા મહેલમાં પધારજો, કે જ્યાં આપણે એ બાબે વધારે કુરસદે વાત કરીશું, તેટલાં તમારે માટે શું કરવું, તે બાબે હું દરિયાફત કરી રાખીશ. વજર, હવે હ્યાંથી આપણે નિકળી જઈએ તો સાફ, સખબ કે જે એક લુટારો અત્રેથી છટકી જવા પામ્યો છે, તે કદાચ પોતાના બીજા રફિકોને લઈને આપણી ઉપર ફરીથી હુલો કરશે. આ લુટારાઓનું શું કરવું, તે બાબે આપણે કાલે વિચાર કરીશું.

આ મુજબ બોલી હાડન-અલ-રશીદ ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું, પણ તેઓનાં ત્યાંથી જવા આગમજ વજરે એક ભારે થેલી સૈયદના હાથમાં મુકી, અને કહ્યું, “આ લે, હમણાં તો સલામ અલયેકુમ, સહુવારે વાત.”

બહુ ખુશી થતો સૈયદ પોતાને મકાને ગયો, પણ અંદર દાખલ થતાંજ કાલુમ બેગે તેને ગાળોથી ઘોઈ નાખ્યો, સખબ કે

આ ખંધો વેપારી સમજ્યો હતો, કે સૈયદ તેને છોડીને નહાસી ગયો હતો. રસ્તામાં આવતાં સૈયદે વળરે આપેલી થેલી ઉઘાડી જોઈ હતી, અને તેમાં તમામ સોનાનાં સિક્કાઓ ભરેલા હતા, માટે તેણે કાલુમ બેગને અવ્વલમાં પોતાનો ગુસ્સો સારી રવેશે ખાલી કરવા દીધો, અને પછી પોતે શા વાસ્તે મોઢો આવ્યો હતો, તેનો કશો પણ ખુલાસો કર્યા વગર તે ધિક્કારથી બોલ્યો, “મને તમારી નોકરી જોઈતી નથી, માટે તમોએ તમારો બીજો નોકર શોધી લેવો, સખબ કે હું તમારી નોકરીથી તદ્દન કંટાળી ગયો છું, અને આ શહેર છોડી જવાનો ધરાદો રાખું છું. તમોએ મને કબુલેલો પગાર તમારીજ પાસે રાખવો, મને તેની જરૂર નથી.” એમ બોલી તેણે ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. કાલુમ બેગ આ સાંભળીને એટલો ગાફેલ બની ગયો હતો, કે તેને જતો અટકાવવાની પણ તેને અક્કલ રહી નહીં.

બીજે દીને કાલુમ બેગે સૈયદને ખોળી કહાડવાને આખાં શહેરમાં માણસો મોકલ્યાં, પણ લાંબો વખત સુધી તે મળ્યો નહીં, પણ આખરે એક જણે આવીને તેને ખબર કીધી, કે તેણે તેને એક મુસાફરખાનામાં જોયો હતો, અને તેણે ઘણું ઉંચો પોશાક પહેરેલો હતો.

આ સાંભળી કાલુમ બેગ બોલ્યો, “એ નાપાક કુતરાએ મારે ત્યાં ચોરી કીધી હશે.” અને પછી તરત ચોકી તરફ દોડ્યો. અલબત્તાં, નામવર ખલીફના ખાનગી મસજિદનો તે એક ખેશી હતો, તે વાત દરેક જણને ખબર હતી, માટે તેની તરફથી સૈયદને પકડવાને ચોકિખાનો તરત તૈયાર થઈને તેનાં મકાન તરફ દોડ્યા. આ વખતે બિચારો સૈયદ એક વેપારી સાથે બેસીને બલસારે કેવી રીતે જવું તે બાબે ગોફતેશુ ચલાવતો હતો, તેટલાં કેટલાક શખ્સોએ આવીને તેના હાથે તેની પીઠ પછવાડે આંધ્યા સૈયદે છુટવાને ‘ઘણાંબી ફાંફાં માર્યાં’, તથા તેઓને સમ-

જાવવાની કોશેશ કીધી, પણ ફેકટ. તેઓ ફક્ત એટલુંજ કહેતા, કે તને પકડવાનો હુકમ તેઓના શેઠ કાલુમ બેગ તેઓને આપ્યો હતો.

હજી તો આ ગડબડ ચાલે છે, તેટલાં દગાખોર કાલુમ બેગ પોતે પણ ત્યાં આવી પોહ્યાંચ્યો, અને બિચારા સૈયદના ગજવામાં હાથ નાંખી, તેમાંથી એક લાંબી થેલી ખેંચી કહાડી, તે આસપાસનાઓને દેખાડીને મગફરીથી બોલ્યો, “જેઠ! કેવી મારે ત્યાં એણે લુટ ચલાવી છે તે!”

આ જેઠ દરેક જઈ જણુ બોલી ઉઠ્યા, “આવો એક ખુબ-સુરત જવાન, અને કેવું ખરાબ કામ એણે કર્યું? ચાલો, એને કાઢી સાહેબ પાસે લઈ જઈએ, કે તેવણુ એને લાકડીના ઝપેટાઓ લગાવવાનો હુકમ આપે!”

તરતજ ગરીબ બિચારા સૈયદને કાઢી પાસે લઈ જઈ ઉભો કરવામાં આવ્યો. સૈયદ પોતાનો અહેવાલ તેને કહેવાની કોશેશ કીધી, પણ તેણે તેને બોલતો એકદમ બંધ કીધો, અને ફરિયાદી તરફ ફરીને તેને પુછ્યું, કે થેલી તેનીજ હતી, અને તે તે પિછાણે છે, અને તેને ત્યાં કાંઈ પૈસા ચોરાયા હતા? આ ઉપરથી કાલુમ બેગે સોગંદ ખાઈને કહ્યું, કે તે થેલી તેનીજ હતી, અને તેને ત્યાં પૈસા ચોરાયા હતા.

સૈયદ—આ તમામ કેફિયત ખોટી છે.

કાજી—હા! ચોરો તો હંમેશાં નામુકર જાય છે. ભલે, ત્યારે આ તમામ સોનાના સિક્કાઓ તારા છે, એમ તું સાબેત કરશે?

કાલુમ બેગ—એ ક્યાંથી તેમ કરવાનો હતો. જ્યારે હું એને જંગલમાંથી લઈ આવ્યો, ત્યારે એની પાસે કશું ન હતું, અને આજ ચાર મહિના થયા એ મારી નોકરી કરે છે, તેટલામાં મેં એને એને એક દીરમ પણ આપ્યો નથી, ત્યારે આ પૈસા એની પાસે આવેજ ક્યાંથી?

સૈયદ—ખરી વાત છે, પણ મને કોઈએ બક્ષેશ આપ્યા છે.

કાલુમ બેગ—વાહ! કેવું સાચું બોલ્યો! તું હંમેશાં જીકું બોલતો આવ્યો છે. બીજું કંઈજ નહીં, પણ તેં મારી પેટીમાંથી મારી ગેરહાજરીમાં ચોરીઓ કીધી છે, અને મેં તારી ઉપર મુકેલો એતબાર તેં તોડ્યો છે.

કાજી—બસ, બસ, એણે પોતાના શેઠની ચોરી કીધી, એ તો પુરવાર થયું છે, માટે કાલુમ બેગ તમે તમારા પૈસા લેઓ.

પછી સૈયદ તરફ ફરીને બોલ્યો, “નામવર ખલીફ છેલ્લો હુકમ જાહેર કર્યો છે, કે જે કોઈ શહેરના બજારમાં સો સોનાના સિક્કાઓની ચોરી કરે, તેને દેશનિકાલ કાઢાડવો, માટે બચ્ચાજી, આવતી કાલે તારાજ જેવા બીજા વીસ પંચીઓની સાથે તુંને પણ તારી સજા ભોગવવાને મોકલી આપવામાં આવશે, તેટલામાં હાલ તો તુંને કેદ કરવામાં આવે છે.”

આ મુજબ હુકમ ફરમાવીને કાજી પોતાની ગાદી ઉપરથી ઉતર્યો, અને જો કે બિચારા સૈયદ પોતાનો અહેવાલ જણાવવાને તથા ગમે તો તેને ખલીફ પાસે લઈ જવાના તેના ઘણાબી કાલાવાલા કર્યા, પણ તે ઉપર તેણે કશું ધ્યાન આપ્યું નહીં, અને ત્યાંથી ચાલી ગયો. ત્યાર પછી કમનસીબ બિચારા સૈયદને લઈ જઈ એક વહાણમાં કેદ કરવામાં આવ્યો, કે જેમાં તેને તરી પાર કાઢાડવામાં આવનાર હતો.

આ વહાણમાં એક ઘણીજ સાંકડી જગ્યા, કે જે એટલી તો નિચી હતી, કે લાગ્યેજ એક માણસ તેમાં ઉભું રહી શકે, તેમાં વીસ શખસોને જનવરોની માફક સિંચવામાં આવ્યા હતા, કે જેઓ જમીન ઉપર બિછાવેલા ઘાસની ઉપર પડેલા હતા. સૈયદને ત્યાં દાખલ કર્યામાં આવતો જોઈને તેઓ સર્વે પાછા કાજીને તથા ખલીફને ખરાબ ગાળો દેવા પડી ગયા; પણ જવાન સૈયદનો ખુબસુરત અને અમિરી ચહેરો જોઈને, તથા તેની ચશ્મોમાંથી

આંસુઓ વહેતાં જોઇને તેઓની ખાતરી થઇ, કે તે તેઓનાજ જેવી ચાલનો એક શખ્સ ન હતો, અને તેથી તેઓ તેની તરફ રહેમ દેખાડવા લાગ્યા.

એવી એક કુંગાળ જગ્યા, અને એવા ખરાબ સોબતીઓ વચ્ચે બિચારા સૈયદને હવે રહેવાનું હતું. જેમ કાળએ કહ્યું હતું, તેમ બીજે દિને વહાણે યાઇએ નદીમાંથી દરિયા ગમ ઇરાની અખાત તરફ જવાને હુકારવા માંડ્યું. આખા દિવસ વચ્ચે આ કમન-સીબ કેદીઓને ફક્ત થોડા સંડેલા ચોખાઓની એક ટોપલી, તથા એક ખાલદી ભરીને પાણી પુરું પાડવામાં આવતું હતું. ફક્ત આટલોજ ખોરાક તેઓને આપવામાં આવતો હતો, અને બીજા કેદીઓની મુલાકાત સૈયદને પણ તે ઉપરજ સખુરી પકડવી પડતી હતી.

આ મુજબ આશરે એક અઠવાડિયાં તુલીક દરિયામાં સફર કીધા પછી બિચારા કેદીઓને લાગ્યું, કે જાણે હંમેશ કરતાં વધારે ઝાંકા વહાણને લાગતા હોય; વળી દરિયાના મોજાઓ પણ ઘણા જોરથી વહાણની બાજુ ઉપર અથડાતા હોય, અને ઉપર લોકો જોરથી દોડતા હોય, એમ તેઓને જણાયું. થોડાજ વખતમાં એક જખરો આંચકો લાગ્યો, અને એક દેહશતનાક કડાકો થયો. ટુંકમાં, તે વહાણ ખરાબે ચઢ્યું હતું.

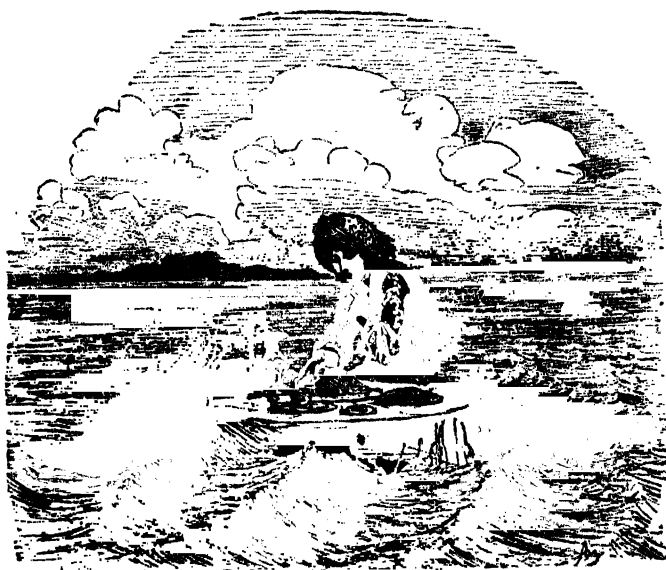
“ખુદા ખયેર કરે! આપણી ઉપર પાણી ધસ્યાં આવે છે,” એમ પોકારીને બંદીવાનો તુટકની નીચે જ્યાં તેઓને કેદ કર્યામાં આવ્યા હતા, તે ઓરડાના દરવાજા ઉપર પોતાની મુક્કીઓ જોરથી ઠોકવા લાગ્યા, એવી મતલબથી કે તે ઉંઘાડવામાં આવે, પણ તેની કશી અસર થઇ નહીં. કશો પણ જવાબ ઉપરના લોકોએ આપ્યો નહીં, અને તેઓની હીલચાલ થતી પણ બંધ થઇ ગઇ; એટલુંજ નહીં, પણ વળી તેઓની કોઠડીમાં ધસારા સમેત પાણી આવવા લાગ્યાં, જેથી તેઓએ પોતાના પોશાકો કહાડીને જ્યાં જ્યાંથી પાણી અંદર આવતું હતું, તે દરેક નાંકાઓ બંધ કરવાની કોશિશ

ક્રીધી; પણ પાણીનો ભેશ વધારે હોવાથી તે ઘણું જલદી અંદર દાખલ થયું, અને થોડીજ પળમાં તેઓ સર્વે અંદરજ ગુંગળાઈને મરી ગયા હોતે, પણ તેટલાં તેઓએ એક વખત ફરીથી વધારે ભેરથી દરવાજા ઉંઘાડવાની કોશેશ ક્રીધી, અને તેમાં તેઓ ફતેહ પામ્યા. પોતાની જીવતી કુખરને જાણે દરવાજા તેઓએ ઉંઘાડ્યો હોય, એવી ઉલટ સાથે તેઓ તરત બહાર પડ્યા, અને દાદર તરફ ઉપર જવાને ધસ્યા, પણ ઉપર જઈને ભેય છે, તો વહાણને લગતા તમામ જણા વહાણ છોડીને જતા રહેલા તેઓને જણાયા; તેઓ સર્વે મંછવાઓમાં ખેસીને જતા રહ્યા હતા. આ ભેઠ સર્વે કેદીઓ હાય અફસોસ કરવા પડી ગયા, અને પછી નાઉમેદ થઈ વહાણમાં ભરેલો દારૂ નોશ કરવા, તથા ગાવા અને નાચવા લાગ્યા, પણ આખરે ઘણાજ છાકટા થઈ જવાથી તેઓ તુતક ઉપર લેટવા લાગ્યા. આખરે વહાણ એક મોટા ખડક સાથે અથડયું, અને તેના હજારો ટુકડા થઈ ગયા.

સૈયદ પોતાના બીજા ખરાબ સાથીઓ કરતાં વધુ અકલમંદ હતો, માટે તેણે દારૂ પીવામાં કે ગાવા નાચવામાં કશો ભાગ લીધો નહીં, અને વહાણના ભાંગવા સાથેજ તે એક મોટાં ડોલને વળગી રહ્યો. જો કે મોજામાં તે ઘણું પછડાયો, તોયે બનતી કોશેશો તેણે પોતાનું માથું પાણીની ઉપરજ રાખી મુક્યું. એતેફકે તેનો હાથ છાતીમાં સંતાડેલી પેલી બદુઈ સીસોડી ઉપર પડ્યો, અને જોકે વારંવાર સૈયદને તેથી નાઉમેદી થઈ હતી, અને તેમાં કશો પણ તલેસમ નથી, એમ તે ધારતો હતો, તે છતાં તેને પેલી નેક પરીના સખુનો યાદ આવ્યા, કે “કદી પણ નાઉમેદ થતા ના.” આ ઉપરથી ઉલટ પકડીને તેણે તે સીસોડી પોતાનાં મોંહ આગળ ધરી, અને વગાડવાની કોશેશ ક્રીધી, તો તેમાંથી સાફ તિણા અવાજમાંથી તે પણ એવો તો મોટો, કે તોફાનના અવાજમાંથી પણ તે ખુલ્લો સંભળાતો હતો. વળી તે અવાજ થતાંજ યા

અલ્લાહ ! તોફાની મોઝાઓ ખેસી ગયા, અને દરિયો કાચના જેવો સાફ થઈ ગયો. પોતે જે ડોલની ઉપર ચડી બેઠો હતો, તે કાંઈ અબ્બયબ રીતે એમથી તેમ હાલવા લાગ્યો, અને તરતજ તેને માલમ પડ્યું કે તે ડોલ ઉપર નહીં પણ એક જબરદસ્ત દેલ્ફીન જાતની માછલીની પીઠ ઉપર બેઠેલો હતો. તોપણ તે માછલી ઝડપથી પણ સારી રીતે તરતી જતી હતી, તે જોઈ સૈયદને જરા ધીરજ આવવા લાગી.

તેને તરતજ લાગ્યું, કે આ સઘળો બનાવ સીસોડી વગાડવાને લીધે તે નેક પરીની મહિરબાનીથી થયો હતો, તેટલા માટે તે દિલમાં તેણીનું ભારે અહેશાન માનવા લાગ્યો.

તે દેલ્ફીન એટલી તો ઝડપથી તરતી જતી હતી, કે તેજ દિને સાંજે સૈયદની નજરે જમીન પડી, અને તે માછલી પછી એક મોટી નદીની અંદર દાખલ થઈ. આ વખતે સૈયદના “પેટમાં

ખુબ કુકડી પડવા માંડી” હતી, સખખ કે છેલ્લા ચોવીસ કલાકમાં તેણે કાંઈપણ ખોરાક લીધો ન હતો.

આ ઉપરથી તેણે એક વાર ફરીથી પોતાની બહુ ઝીસો-ડીનો તલેસમ અજમાવવાનો ઇરાદો કર્યો, અને તે બહાર કહાડી વગાડી, અને તેજ વખતે સારા ખોરાકની તલબ કીધી, તો તરતજ તે દેલકીન ઉભી રહી ગઇ, અને દરિયાનાં તળિયાં-માંથી એક બીજી માછલીની પિંઠ ઉપર એક મેજ ઉપર ઉંચકાઇ આવી, કે જેની ઉપર લેહઝતદાર ખાણું પિરસેલું હતું, અને જાણે દરિયાનું પાણી તેને લાવ્યું પણ ન હોય, એવી સારી હાલતમાં તે હતું. જે કંગાળ ખાવાનું તેને થોડોક વખત થયો મળતું હતું, તેથી તે એટલો તો હચેરાન થયો હતો, કે આ લેહઝતદાર ખાણું તે પેટ ભરી જમ્યો, અને તે માટે ફરીથી એક વાર તે નેક પરીનું અહેશાન માન્યું. જમી રહ્યા પછી તે મેજ પાછી ગેબ થઇ ગઇ, અને પેલી દેલકીન માછલીએ પોતાની સફર શરૂ કીધી.

સાંજનો વખત થવા માંડ્યો હતો, અને આક્રતાબ અસ્ત પામવાની તૈયારીમાં હતો, તેટલામાં નદીની જમણી તરફના કિનારા ઉપર સૈયદની નજરે એક બહુ ખુશુમા મેહેલ પડ્યો. પોતે તે તરફ જવાને હજી તો દિલમાં વિચાર કરે છે, તેટલામાંજ તેનાં જોવામાં આવ્યું, કે તે દેલકીન માછલી તેજ તરફ તેને લઇ જતી હતી. સૈયદ જોયું, કે તે આલીશાન મકાનની આગળ કેટલાક ગુલામો ઉભેલા હતા, અને વળી કિનારા ઉપર ઉમદા પોશાક-વાળા બે શખસો હતા, કે જે સઘળાઓ અબ્બયબ ભરેલી ચશ્મેથી સૈયદની દરેક હીલચાલો તપાસતા હતા. તે દેલકીન તે મહેલની એક સંગેમરમરની સીડી આગળ જઇને ઉભી, કે જ્યાંથી ઉપર મહેલમાં જવાનો રસ્તો સુંદર દરખતોની બે હારો વચ્ચેથી હતો. સૈયદને જમીન ઉપર ઉતારવામાં મદદ કરવા માટે કેટલાક ગુલામો તેની પાસે દોડી આવ્યા, અને તેઓએ તેને તે મકાનના માલેક

તરફથી અંદર આવવાનું ઇજન કીધું. તે ઉપરથી તે તેઓની સાથે આવ્યો, અને ઝડપી ઉપરથી અમીરી દેખાવના બે શખસોને ડિલેલા બોલ્યા, કે જેઓએ તેને ઘણો માન ભર્યો આવકાર દીધો.

આ બે માંહેલો વધારે જવાન ઉમરનો શખસ બોલ્યો, “અન્યબી ભરેલા જવાન, તમે કોણ છો, કે જે જેમ એક સિપાહ બચ્ચો જગમાં પોતાના ઘોડાને ચલાવે છે, તેવીજ રીતે આશાનીથી પોતાના કાબુમાં દરિયામાંની જબરહસ્ત માછલીને રાખી શકે છે? તમે આદમ છો, કે કોઈ બદુગર છો?”

સૈયદ—સાહેબ, હું પણ આપની મુવાફેક એક આદમ છું, પણ દુન્યાની ગીરદેશથી ઘણો હાડમાર થયો છું. અગરબે મારી તે તવારીખ બાણવાની આપની ખાહેશ હોય, તો હું તે આપને મોટી ખુશી સાથે કહી સંભળાઉં.

આ ઉપરથી જે જવાન ઉમ્મરનો હતો, તે બોલ્યો, “હા, બોલો, અમે સાંભળવાને તૈયાર છીએ.”

સૈયદે પછી પોતાની જીંદગીનો તમામ અહેવાલ, પોતા ઉપર પડેલા તમામ હાંદેશાઓ, વગેરે તેઓને કહી સંભળાવ્યા, જે સાંભળીને તેઓ ઘણા અન્યયન થયા, અને ખસુસ કરીને જ્યારે સૈયદે ખલીફ ઉપર રાતની વખતે થયેલા હુમલા બાબે જણાવ્યું, ત્યારે તો તેઓની અન્યયનીનો પાર રહ્યો નહીં.

પછી તે જવાન બોલ્યો, “સૈયદ, તમારો અહેવાલ ઘણો અન્યયન જેવો છે, તે છતાં હું તમારો દરેક સખુન માનું છું, કેમકે તમારા બોલવામાં એક જાતની રાસ્તી અમેને નજર આવે છે, પણ અમારાં કરતાં કોઈ બીજા વધારે બેઠમાન શખ્સો તમેને મળે, કે જેઓ તમારો આ તમામ અન્યયની ભરેલો અહેવાલ માનવાને ના પાડે, અને તેની કાંઈ સાબેતીઓ માંગે, તો તે તમે આપી શકો? તમે જણાવો છો, કે મહાનગીભરી કુવાયદો થવા પછી ખલીફે તમેને એક સોનાની સાંકળી બક્ષેશ આપી હતી; અને અને તેનીજ ઉપર થયેલા હુમલામાં તમેએ તેનો બચાવ કરવાથી તેણે તમેને એક વિટી આપી હતી, તે જો ખરૂં હોય, તો તે બેમાંનું એક પણ તમારી પાસે હોવું જોઈએ?”

“આ રહ્યાં, તેઓ બંને મારી પાસે મોબુદ છે,” એમ કહી સૈયદે તે સાંકળી તથા વિટી પોતાની છાતી ઉપરથી બહાર ખેંચી કહાડ્યાં.

તે જોતાંજ તે જવાન શખ્સ બોલી ઉઠ્યો, “અલ્લાહના કસમ! આ તો મારીજ વિટી છે! પ્યારા વજીર, એજ મારો બચાવ કરનાર જવાન છે!”

આ સખુનો સાંભળતાંજ સૈયદ પોતાનાં ઘુંટણ ઉપર પડ્યો, અને બોલ્યો, “જહાનને પનાહના આપનાર નામવર ખલીફ, મેં

આપને અવલમાં પિછાણ્યા વગર આ મુજબ ગોક્તેશુ કીધી, તે માટે કમતરીનને માફ કરશો; હું નહીં જાણતો હતો, કે હું દુન્યામાં મશહુર, ખુલ્લું દરજ્જેના નામવર ખલીફ હાફીઝ-અલ-રશીદની હાજરીમાં હતો.”

ખલીફે તેને પોતાને ગળે લગાડ્યો, અને કહ્યું, “હા, હુંજ ખલીફ, તમારો ખરો રક્ષક છું. યાદ રાખજો, કે હું હવે પછી તમો ઉપર કેઈ જાતની પણ આક્રમક પડવા દેનાર નથી. હું તમોને મારી સાથે બગદાદ લઈ જઈશ, અને તમો હવે પછીથી મારા મહેલમાંજ રહેશો.”

સૈયદે ખલીફનો ઘણો અહેસાન માન્યો, અને તે નામવરની સાથે જઈને મહેલમાં રહેવા આગમજ પોતાના જઈક આપને ભેટવાની ઉમેદ દેખાડી, અને જણાવ્યું, કે તે તેના વગર બહુ બેકાર રહેતો હશે. પોતાના બાપ બાબેની એવી ઈતેબરીબેઈને નામવર ખલીફ ઘણો ખુશી થયો, અને બગદાદ જવા પછી તે બાબે નક્કી કરવાનું જણાવ્યું. પછી તેઓ સર્વે ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ બગદાદ તરફ ગયા.

ત્યાં પોહોંચવા પછી બીજે દિને સૈયદ, ખલીફ તથા વજીરની સાથે બેસીને ગોક્તેશુ કરતો હતો, તેટલાં મસરૂર ત્યાં આવ્યો, અને બોલ્યો, “જહાંપનાહ, આપના નોકરની એક અરજ સાંભળશો ?”

ખલીફ—તે શું છે ?

મસરૂર—મારો માનીતો ખેશી, કાલુમ બેગ, કે જે બગદાદના બજારમાં એક જાણીતો વેપારી છે, તે હુમણાંજ મારી પાસે આવ્યો હતો. એક શખ્સ, કે જે બલસોરાથી આવ્યો છે, અને જેનો બેટા એક વખત તેની નોકરીમાં હતો, તેની સાથે તેને કુબિયો ઉઠ્યો છે. તે બેટા, જે એક જવાન મર્દ હતો,

તે બિચારા કાલુમ બેગને ત્યાં ચોરીઓ કરી કેથે નહાસી ગયો છે, અને તે ક્યાં જઇ ભરાયો છે, તે બાબે કોઇને કશી ખબર પણ નથી. હવે તેનો બાપ તેને રજુ કરવાનો તકાદો કરે છે, પણ તેમ બને એમ નથી. મારો પિતરાઇ તેટલા માટે તમો નામ-વરની પનાહ આહે છે.

હાઇન-અલ-રશીદ—ઠીક, હું આ કબિયાનો ફેંસલો કરીશ. જાઓ, તમારા પિતરાઇને તથા તે જવાનના બાપને અર્ધા કલાક કલાક પછી અત્રે હાજર કરજો.

મસરનાં ત્યાંથી જવા પછી બલીફિ કહ્યું, “ઇનશાલ્લા ! મારા વાહાલા સૈયદ, આ તો ઠીક ચોકડું બેઠું છે ! તમો તો તમારા નેક પેદરને ભેટવાને બલસોરે જનાર હતા, પણ તે તો પોતેજ બગદાદ આવી લાગ્યો છે ! તમારો અહેવાલ જાણ્યા પછી હું પેલા કાલુમ બેગને તેને લાયકની સજા કરવાનો ઇરાદો રાખતો હતો, પણ તેટલાં તો તે ચંડાળ પોતેજ ચાલી ચલાવીને હ્યાં આવ્યો છે ! મને દરેક બાબદની ખબર પડી ચુકી છે, માટે હવે હું આદેલ સુલેમાનના જેવોજ ઇન્સાફ કરી શકીશ, માટે સૈયદ, જાઓ, તમો મારાં તપ્ત આગળના પડદાની પછવાડે છુપાઇ બેસો, અને જ્યાં તુલીક હું તમોને બોલાઉં નહીં, ત્યાં તુલીક બહાર આવતા ના; અને વજીર, તમો તે કાઝી, કે જેણે સૈયદને દેશ-નિકાળની સજા ફરમાવી છે, તેને અત્રે એકદમ બોલાવી મંગાવો.”

જ્યારે સૈયદ પોતાની છુપાવાની જગ્યાએથી પોતાના જઇફ પેદરને દીઠો, ત્યારે ખુશહાલીથી તેનું દિલ ધડકવા લાગ્યું. ઇતે-જરીથી તે બિચારા બુઝર્ગ મદને એહેરો સોહોરાઇને ઝડ મારી ગયો હતો, અને તેના હાથોમાં દોડી જઇને, “ મારા પેદર, આ રહ્યો તમારો બેટો ! તમારાં આંસુઓ તુછી નાખો, હવે તમારો સૈયદ તમોને પાછો મળ્યો છે.” એમ કહેવાને તેનું દિલ અંદ-

રથી ઘણું લલચાતું હતું; પણ તેટલામાંજ કાલુમ બેગને અંદર દાખલ થતો જોઈને તેની લાગણી ફેરવાઈ ગઈ, અને બહાર નિકળી આવી, તે ચંડાળની ગલચી પકડી તેને સારી પેઠે ઠોકવાનો તેને વિચાર થઈ આવ્યો.

પણ તરતજ નામવર ખલીફ ચહુડીને તપ્પ ઉપર બેઠો, અને વડા વજીરે વાદીનું નામ પોકાર્યું. તે સાંભળી, કાલુમ બેગ હિમ-તથી બહાર આવ્યો, અને બોલ્યો, “જહાંપનાહ, થોડાક દિન અગાઉ જ્યારે હું મારી દુકાન આગળ બેઠેલો હતો, ત્યારે એક થાળી પિટાવનારે એક થેલી ઉંચે પકડીને પોકાર્યું, ‘જે કોઈ બલસોરાના સૈયદ બાબે ખબર આપશે, તેને સોનાથી ભરેલી આ થેલી બક્ષેશ આપવામાં આવશે.’ હવે, આ સૈયદ એક વખત મારે ત્યાં નોકરીએ રહેલો હતો, માટે મેં તેને જોઈતી ખબર આપવા કબુલ્યું. આ વેળા આ શખસ (બેનેઝર તરફ દેખાડીને) પણ તેની સાથે હતો, તે મારી નજદીક આવ્યો, અને તેના બેટા બાબે હું જે કાંઈ જાણતો હોઉં, તે તેને કહેવાની મને અર્જ કરવા લાગ્યો. તે ઉપરથી તે કેવી રીતે મને રેતીનાં રણમાંથી મળ્યો હતો, મેં તેને કેવી રીતે મદદ દીધી હતી, અને છેલ્લે તેને કેવી રીતે બગદાદ લાવ્યો હતો, તે તમામ કહી સંભળાવ્યું. આ સર્વે સાંભળીને તેણે મને તે થેલી તરત આપી દીધી, પણ પછી જ્યારે મેં તેને જણાવ્યું, કે એનો બેટો મારે ત્યાં ચારી કરીને નહારી ગયો હતો, ત્યારે એણે મારું કહેલું માનવાને ના પાડ્યું; સામો મને ગાળો દેવા લાગ્યો; મને એક ઠગારો કહ્યો, અને તે દિનથી આજ તુલીક મારે ત્યાં આવીને મને હુયેરાન હુયેરાન કરે છે, અને પોતાનો બેટો તથા પેલી થેલી બંને પાછાં માગે છે. હવે મારાથી નહીં એનો બેટો પાછો અપાતો, કે નહીં એની સોનાની મોહોરો, સબબકે મેં આપેલી ખબરને લીધે તે

નાણું ઉપર મારો વાજળી હુક છે, અને વળી એના ચોર બેટાને હું ક્યાંથી લાવી આપું?”

આ સાંભળીને બેનેઝરે પોતાના બેટાની તારીફમાં તેને ઘણા ઉમદા ખવાસનો અને નેક ખસલતને જાહેર કર્યો, અને નામવર ખલીફને જણાવ્યું, કે તેની ઉપર મુકવામાં આવેલા ગુનાહો કરે એવો તે ન હતો, તેટલા માટે તે નામદારે ઘણી ખારીક તપાસ ચલાવવી.

આ સાંભળીને ખલીફે જવાબ આપ્યો, “ઠીક છે, જો તેવી તપાસ કરવાની ઝરૂર પડશે, તો તેમ પણ કરવામાં આવશે.” પછી કાલુમ બેગ તરફ ફરીને તે નામવર બોલ્યો. “તમારે ત્યાં થયેલી ચોરી બાબે તમોએ ફરિયાદ કીધી હતી, સખબ કે તેમ કરવાની તમારી ફરજ હતી?”

કાલુમ બેગ—હા, નામવર, હું તેને કાજ સાહેબ પાસે લઈ ગયો હતો.

ખલીફ—કાઝીને ત્યાં લઈ આવો.

તરતજ કાઝીને ત્યાં લાવી હાજર કરવામાં આવ્યો તે જોઈ સર્વે જણા અજ્ઞયબ થઈ ગયા. તેને જ્યારે ખલીફે પુછ્યું, ત્યારે તેણે જવાબ દીધો, કે તમામ અહેવાલથી તે જાણીતો હતો.

ખલીફ—તમોએ ચોરી બાબે તે જવાનને પુછ્યું હતું, અને તેણે કબુલી હતી?

કાઝી—હા, જહાનપનાહ. મેં તેને તે બાબે સવાલ કર્યો હતો, પણ તેણે તે બાબે તમો નામવરની હજુરમાં શિવાય કશો પણ ખુલાસો આપવાને બહાનું કહાડ્યું હતું.

ખલીફ—હં! પણ મારી હજુરમાં લાવવામાં આવ્યો હોય, એવી મને તો યાદ નથી.

કાઝી—નહીં, નામવર ખલીફ, તેને આપની હજુરમાં હું

લાવ્યો નહીં હતો, સખખ કે જો એમ હું દરેક ચોરને આપની હજુરમાં લાઉં, તો તેઓનાં આખાં લશકરને લશકર લાવવાં પડે.

ખલીફ—(ગુસ્સાથી) પણ શું તમોને ખબર નથી, કે મારી રૈયતને દાદ આપવાને માટે રાતોદિન હું ઇતેબરી રાખું છું તે? તમોને સારી રવેસે ખબર હોવી જોઈએ, કે દરેક ફરિયાદ સાંભળવાને મારા કાનો ખુલ્લા છે. પણ કદાચ એમ હશે, કે ગુનાહ ઘણા ખુલ્લી રીતે સાબેત થયો હશે, અને તેટલા માટે તમોને તેને મારી પાસે લાવવાની જરૂર જણાઈ નહીં હશે? કાલુમ બેગ, તમોએ ખાતરીદાર ગવાહીઓ આ કજીયાની વખતે રજુ કર્યા હતા?

કાલુમ બેગ—(લગાર ગભરાઈને) ગવાહીઓ! નહીં, મહેરબાન ખલીફ, આપ નામવરને ખબર છે, કે સોનાનો એક સિક્કો આખાં બીજનાજ જેવો હોય છે, તો પછી મારા ચોરાયલા સિક્કાઓ પિછાણવાને કેવી રીતે ગવાહીઓ લાવી શકાય?

ખલીફ—ત્યારે તમોએ કેમ જાણ્યું, કે તેની પાસેના સિક્કાઓ તમારાજ હતા? તે થેલી તમારી પાસે છે?

કાલુમ બેગ—(તે દેખાડીને) હા, નામવર આ રહી તે.

વજીર—(અજબબીથી) શું! તમો કહો છો, કે આ થેલી તમારી છે? હું કસમ ખાઈને જણાઉં છું, કે તે મારી છે, અને તેમાં સોનાના સો સિક્કાઓ ભરીને મેં એક બહાદુર જવાનને એક આક્રમણી વખતે મારો જીવ બચાવવામાં મદદ કરવા માટે બક્ષેશ આપી હતી.

ખલીફ—તે તમો સોગંદ ખાઈને કહી શકશો?

વજીર—હા, નામવર. તેમ હું હિમતથી કહી શકીશ, સખખ કે એ થેલી ઉપરનું ભરતકામ ખુદ મારી બેટીએ પોતાને હાથે મારે વાસ્તે કર્યું છે, અને તેમાં હું ભુલ કંઈ એમ નથી.

ખલીફ—કાઝી, તમેએ ત્યારે ખોટો ઇનસાફ કર્યો છે. જ્યારે તમારી સામે પુરાવા કે ગવાહીઓ ન હતા, ત્યારે તમેએ શા ઉપરથી ધાર્યું, કે તે થેલી કાલુમ બેગનીજ છે?

કાઝી—(ધુળને) નામવર ખલીફ, એણે તેમ સોગંદ ખાઇને જણાવ્યું, તે ઉપરથી મેં ધાર્યું, કે તે ખરોજ હશે.

આ સાંભળીને ખલીફ બહુજ ખફ થયો, અને ભારે પોકાર મારી ઉઠ્યો, “ત્યારે કાલુમ બેગ, તેં બુઝા કસમ ખાધા છે!” આ સાંભળીને તે તો સફેદ રૂ જેવો થઇ ગયો.

જેમ તેમ કરી નબળે અવાજે તે બોલ્યો, “અલ્લાહ! અલ્લાહ! મારાથી નામવર વડા વઝીરને ખોટા પડાય, એમ તો બની શકેજ નહીં, પણ-કદાચ-એવણુ ભુલતા હશે. યા ખુદા! જો આ વખતે પેલો સૈયદ હ્યાં હાજર થાય તો હું એક હજાર તોમાન ખુશીથી આપું!”

ખલીફ—(કાઝી તરફ ફરીને) તમેએ તે જવાનને શું સજા ફરમાવી હતી?

કાઝી—(બિહિને) નામવર ખલીફ, કાયદામાં ફરમાવ્યા મુજબ ને દેશનિકાળ કાઢાડ્યો.

આ સખુનો સાંભળીને સૈયદનો જઘફ બાપ મોટે અવાજે રડી પડ્યો, અને દુઃખથી દિવાના જેવો થઇને પોકારી ઉઠ્યો, “ઓહો! સૈયદ, મારાં ગરીબ કુમનસીબ બચ્ચાં!”

ખલીફ—સૈયદ, બહાર આવો, અને તમોને ગુનેહગાર ઠરાવનારાઓને હવે તમે ગુનેહગાર ઠરાવો.

સૈયદને બહાર આવેલો જોતાંજ કાલુમ બેગ અને કાઝીના દમ બંધાઇ ગયા! જાણે તેઓએ ભૂત જોયો હોય, એમ થોડોક વખત તો તેઓ ગાફેલ બની ગયા, પણ પછી ખલીફની સામે

ઘુટણ મરડિયે પડ્યા. પણ ખલીફે તો પોતાની તપાસ હજી ચાલુજ રાખી, અને બોલ્યો, “હવે, કાલુમ બેગ, તમો ખાહેશ રાખતા હતા, તેમ સૈયદ તમારી સામે આવી ઉભો છે. હવે જણાવો કે એણે તમારી ચોરી કીધી હતી કે?”

આ સવાલ સાંભળીને તે કંગાળ વેપારીએ નિચું જોયું, અને ફક્ત બોલ્યો, “નહીં, નહીં.”

ખલીફ—કાઝી, કાયદામાં ફરમાવેલું છે, કે દરેક ઇનસાફ કરનારે તોહમતદારનો બચાવ પણ સાંભળવો, પછી તેની ઉપર ગમે એવું પણ ભારે તોહમત મુકવામાં આવ્યું હોય, તેની ફિકર નહીં. સૈયદ ગુહનેગાર હતો, એમ સાબત કરવાને તમારી સામે શું પુરાવો હતો?

કાઝી—જહાંપનાહ ફક્ત કાલુમ બેગે લીધેલા કસમ. હું એમ સમજ્યો, કે તે વેપારી એક આબરૂદાર શખસ છે.

ખલીફ—તમોએ તમોને સોંપવામાં આવેલી સત્તાનો ગેર-ઉપયોગ કીધો છે, એટલા માટે હું તમોને એક વેરાન ટાપુમાં દસ વર્ષનાં દેશનિકાળની સજા ફરમાવું છું, કે ત્યાં લાંબો વખત સુધી ધીરજથી તમોએ કીધેલા ઇનસાફ અને બીનઇનસાફ ઉપર અદેશો કરો, અને અયે ચંડાળ! (કાલુમ બેગ તરફ ફરીને) તું હમાણુજ બોલ્યો છે, કે જો સૈયદ અત્રે હાજર થાય, તો તું એક હજાર સોનાના તોમાન આપે. હાજર કર તે રકમ અત્રે.

કાલુમ બેગ જમીન ઉપર ખલીફનાં તપ્પ આગળ લાંબો થઇ પડ્યો, અને આટલામાંજ કાસર પતી, તે માટે મનમાં મલકાવા લાગ્યો, પણ તેટલાં ખલીફ આગળ બોલ્યો, “એ ઉપરાંત તેં લીધેલા ખોટા કસમને માટે તારા પગનાં તળિયાં ઉપર સો ફટકા બાંધી મારવામાં આવશે, અને વળી આ બિચારા બેગુનાહ જવાનને તારી નોકરીમાં વગર સત્તાએ અટકાવી રાખવા માટે

હું સૈયદને રબ આપું છું, કે જોઈએ તો તેણે તારાં આખી દુકાન માંહેલો તમામ સામાન પોતે લઈ જવો, કે નહીં તો જેટલા દિન તેને અટકાવી રાખવામાં આવ્યો હતો, તેટલા દિનના દરરોજના તારી પાસેથી સોનાના દસ સીકવીનો દાંડ તરીકે લેવા.

સૈયદ—નહી, નામવર ખલીફ, હું આ શખ્સને લગતું કાંઈ પણ લેવાને ખુશી નથી.

ખલીફ—પણ એણે તમોને દીધેલાં દુઃખને માટે કશો પણ બદલો મળવો જોઈએ, તેમજ એને એનાં કરતુકને માટે સબ્બ પણ થવીજ જોઈએ. માટે જો તમો તમારે ગમે તે સબ્બ એને ફરમાવતા નથી, તો હું તમારે બદલે એને દરરોજના સોનાના દસ સીકવીનોના દાંડની સબ્બ ફરમાવું છું. માટે એ લોભી ચંડાળે તમોને કેટલા દિન અટકાવી રાખ્યા હતા, તે ગણી કહાડીને મને જણાવો. પૈસાના લોભને ખાતર એણે તમામ ખોટાં કામો કીધાં છે. માટે એને પૈસાથીજ નુકશાની કરીને સબ્બ કરવી લાજેમ છે.

ત્યાર પછી સૈયદ માન અને દૌલતમાં સુખથી રહ્યો. દરેક જણ તેને માન આપતું, તથા ચાહતું હતું, સખબ કે તે ઘણો ઉદાર દિલનો અને અમિરી ખવાસનો હતો, અને ઘણા લાંબા

વખત સુધી બગદાદમાં એક કેહેવત રહી ગઈ, કે “ખુદા તમોને બેનેઝરના બેટા, સૈયદના જેવા નસીબવાન અને બહુદુર કરે!”

સૈયદનો આ અહેવાલ સાંભળીને દરેક જણા ઘણા ખુશી થયા. તેઓ પછી લગાર સક્કારે આરામ લેવાને ગયા, સખબ ખીજે દિને કેરો શહેરમાં પુગી જવાને માટે જરા લાંબી મુસાફરી કરવાની હતી. સવારના બ્યારે તેઓ સઘળા કુચ પાછી શરૂ કરવાની તૈયારીમાં હતા, તેટલાં તેઓને માલમ પડ્યું, કે સલીમ ત્યાં હતો નહીં. તેઓએ તેને માટે ઘણી પણ તપાસ કીધી, હાંકો મારી, પણ તમામ શેકટમાં. તે ક્યાં ગયો હશે, તે બાબે તેઓ હજી તો અદેશો કરતા હતા, તેટલાં ચોકિદારોનો વડો તેઓની હજુરમાં આવ્યો, અને બોલ્યો, “બ્યારે આપ સાહેબો સુતેલાજ હતા, ત્યારે સલીમ મારી પાસે આવ્યો, અને પોતાનો ઘોડો તૈયાર કરવાનો હુકમ તેણે મને કર્યો, એમ જણાવીને કે તેને ઘણું જરૂરનું કામ છે, અને કાફલો પાછો કુચ શરૂ કરે તેટલો વખત તે થોભી શકતો નહીં હતો. તેને એટલું

તે શું જરૂરનું કામ હશે, તે હું સમજી શકતો નથી, સખબ કે કેરો શહેર તરફ જવાને બદલે તે પાછો જંગલ તરફજ મારતો ઘોડે નિકળી આવ્યો હતો. જો કે મને તેના બાબે ફરિઆદ કરવાનો કશો સખબ નથી, સખબ કે તેણે તો ઉલટો મને મારી સહેજ મેહેનતનો બદલો ઉદાર હાથે વાળી આપ્યો છે; અને સાહેબ,

(લેઝાહને એક રૂકો આપીને) આ રૂકો આપને આપવાને મને સલીમે ફરમાવ્યું છે.”

લેઝાહ તે રૂકો ઉખેડીને, તે સર્વે સાંભળે તેમ મોટે અવાજે નીચે મુજબ વાંચ્યો:—

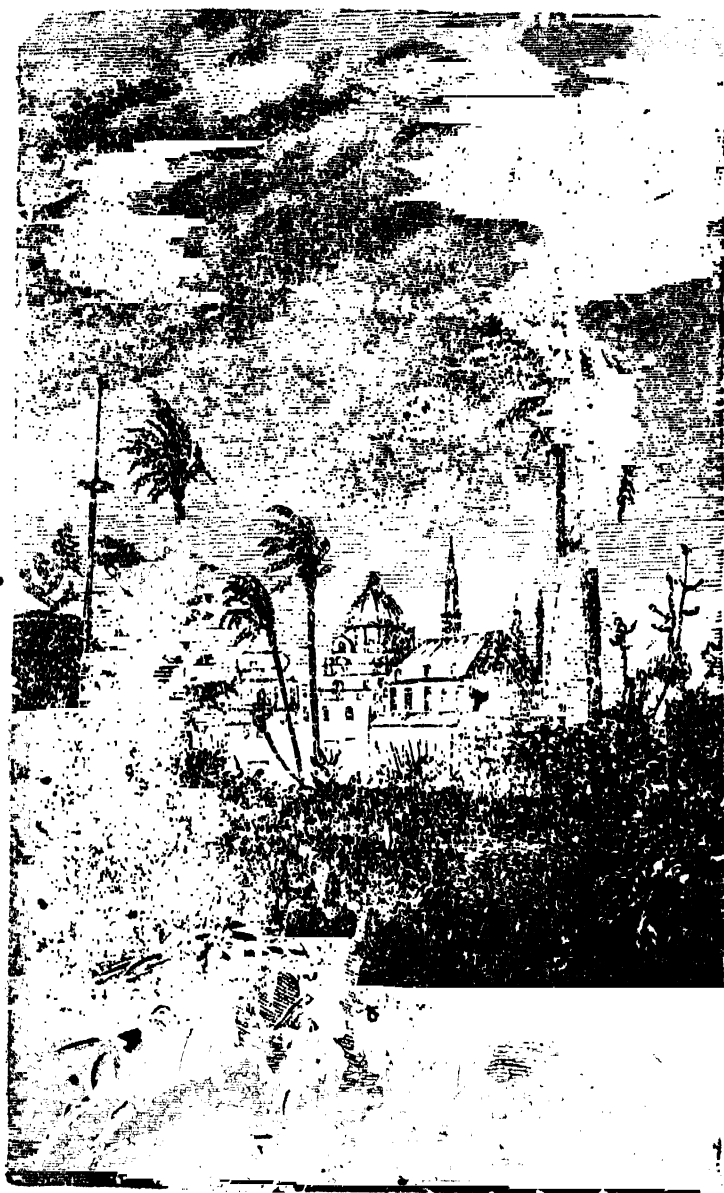
“મેહેરબાન રફિક,

આપના કાફલાનાં આવી પોહોંચવાની ખબર મને મારા નસુસો તરફથી મળી હતી, અને વળી મને ખબર કરવામાં આવી હતી, કે તમે મારા વહાલા દોસ્તના ભાઈ પણ આ કાફલામાં હતા, માટે મેહે-માનદારીનો પાક તરીકે ધ્યાનમાં રાખીને, રખે મારી નાણુ વગર તમારી ઉપર મારા પોતાના સિપાહોથી, કે કોઈ ખીજી ભટકતી અરબ ટોળીથી હુમલો કરવામાં આવે, તમોને લુટવામાં આવે, કે તમારા જનને કોઈ રીતનું નુકશાન પોહોંચાડવામાં આવે, એટલા માટે હું છુપા લેબાસમાં તમારી સાથે, તમારો અને તમારા દોસ્તનો બચાવ કરવાને, સામેલ થયો હતો. મારા પ્યારા રફિક, મેં મારી ફરજ પુરેપુરી બજવી છે, અને તમારી મુસાફરી પણ હવે પુરી થવા આવી છે, માટે હું તમારી પાસેથી ગયો છું, સલામ! આપણે રણની અંદર સાથે ગુજરેલો વખત મને ઘણોજ ખુશ લાગ્યો છે, અને તેટલો વખત તુલીક હું મારું દુઃખ ભુલી ગયો છું. તમારાં કુટુંબને ખુશી સાથે જઈ મળજો! અલ્લાહ ખયેર! ખુદા તમોને, તેમજ તમારા ભાઈ, પણ મારા પ્યારા રફિક, સુન્દરફાને ખેરિયત સાથે રાખે! હું પાછો મારી ટોળીમાં સામેલ થયો છું.

દુન્યાથી દેશનિકાલ થયેલો,

જંગલનો શાહ,

મધુક.”

આ ભેદ બાણ્યા પછી દરેક જણનાં મોંહમાંથી અબચળીના સખુનો નિકળવા લાગ્યા, અને ચોકિદારોનો વડો, તો હવે “તોપાંસ મારવા” લાગ્યો, કે તેને તો સદીમ બાળે આગમજથીજ આગમ-ચેતી થઇ હતી.

મુદ્દી—તે અમે માનતા નથી; પણ ચાલો, હવે કુચ શરૂ કરવાની હિતાવળ કરો, સખબ કે આજેજ આપણે કેરો ખાતે પોહોંચી જઇશું, ને ખુદા કરશે, તો રાત્રે ત્યાંજ સુઇશું.

જેહાંગીર કરાણીવાળી નથી

અરેબ્યન નાઈટ્સ.

બન્ને ભાગોનું સંપૂર્ણ વાલ્યુમ.

૧૫૫ સુંદર ચિત્રો

૫૮ રસીલી વાર્તાઓ.

કુટુંબનાં નાનાં-મોટાં-વૃદ્ધ સર્વેને માટે સરળ અને
રસીલી ઝખાનમાં લખાયેલી વાર્તાઓનો આ પોઠો
ઘણું રસીલું વાંચન પુરું પાડશે.

રૌયલ ઑક્ટેવો સાઇઝનાં ૯૦૦ પાણી.

કીંમત રૂ. ૬૧૧.

પ્રગટ કરનાર :

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ

૨૨૦-૨૨, વોરા બજાર, કેટ, મુંબઈ.

